

موسسته فا ئیبراهیم زهلمی

کاروانی ژیانم

منتدى اقرأ الثقافي

www.iqra.ahlamontada.com

كاروانى ژيانم

به رگى يه كه م

۱۹۰۵ - ۱۹۲۴

دكتور

موسسه فا ئيراهيم زهلمى

نهم كتيبه له سهر نهركى بهرئز
(دكتور نه رسه لان بايز)
سهرؤكى په رله مانى كوردستان
چاپكراوه

كاروانى ژيانم

- دكتور موسسه فا ئيراهيم زهلمى
- پينداچونه وهى : مه سعود مسته فا زهلمى - ريډار نه حمده
- نه خشه سازى ناوه وه : جمعه صديق كاكه
- سهرپه رشتى : ريډار ره ئوف نه حمده
- چاپى يه كه م - ٢٠١٤
- سهرپه رشتى چاپ : ياسر يه عقوبى
- له بهرئوه بهرايه تى گشتى كتيبخانه گشتيه كان ژماره ى سپاردنى
(٢٦٢٠) ٢٠١٣ پيندراوه
- مافى چاپ پارئيزراوه بؤ نوسهر

تيببىنى : مه به ست له فروشتنى نهم كتيبه ته نها دا بينكردنى تيچوونى چاپى داهاتوويه تى.

ناوەرۆك

بەشى يەكەم:

- ١٣..... سەرەتای ژيانم و سەر دەمی فەقییه تیم (١٩٢٤-١٩٤٥ ز)
- ١٥..... زەلەم
- ١٥..... زەلەم لە چیه وە هاتوو؟
- ٢٠..... تافگە ی زەلەم
- ٢٤..... نەردەلان لە چیه وە هاتوو
- ٢٥..... حوکمرانی نەردەلانیەکان بۆ کوردستانی عێراق و ئێران
- ٢٨..... باپیرە گەورەم چۆن هاتۆتە زەلەم
- ٣٠..... شیخ حسام الدین
- ٣٢..... یەكەم کۆسپی ژيانم
- ٣٣..... کۆچ کردنمان لە زەلەمە و بۆ خورمالان
- ٣٤..... چوونم بۆ قوتابخانە
- ٣٥..... مامۆستا ژن خاتوو (نامینە)
- ٣٦..... گرتنی مامۆستا فتح الله
- ٣٦..... ماوەی فەقییه تیم (١٩٣٤ - ١٩٤٦ ز)
- ٣٧..... مامۆستا سەید عارف و مائی پورم
- ٤٤..... سوختە ی سوختە
- ٤٦..... ژيانم لە مائی مامۆستا سەید عارف
- ٤٧..... نەوانە ی کە خویندەم لە خورمالان
- ٤٩..... گەرانە وەم بۆ زەلەم
- ٥٢..... سەکە لێو (پشکۆ) لە گەل شا هەنجیری وشک
- ٥٣..... یاری فەقی

- ٥٤..... بوبوك و ته پالنه
- ٥٥..... نوڅه ی ئاغارږ
- ٥٦..... چوونم بۆ سلیمانی
- ٥٧..... دهقنه ی فقهی
- ٥٩..... خویندڼم له ته ویلنه
- ٦١..... حاشیه کانی پینجوبینی و ده رچوونم له ته ویلنه
- ٦٢..... ده رچوونم له ته ویلنه
- ٦٥..... به رهو رووی پردی وهندهن
- ٧٠..... دیی رووار
- ٧١..... وه رینی سه گیتک ئومیددی ژيانی پیداینه وه
- ٧٣..... چوون ده گاکام به جی هیشت
- ٧٤..... پوووه مه ریوان و بانه
- ٨٠..... نه غومنه ی کورده کانی مه هاباد
- ٨١..... قازی محمد و ده ولته تی جوانه مه رگی مه هاباد
- ٨٩..... چوونم بۆ گه لاله
- ٩١..... گه رانه وه م بۆ شنۆ و لاجان
- ٩٤..... سهیرانی سهر ده ریاجه ی ورمی
- ٩٤..... مه ته له که ی ماموستا مه لا جه لال
- ٩٥..... مه لایه تی په مه زان له شکاک
- ٩٦..... ئیبراهیم خان و شکاک
- ٩٦..... جوړی ژيانی دانیشترانی شکاک
- ٩٧..... مه ولود نامه ی شهوی (لیلله القدر)
- ٩٨..... سه رفیتره و زه کات
- ٩٨..... گه رانه وه م بۆ عیراق له گدل مه لا موسا
- ٩٩..... سیوی سه رده شت
- ١٠١..... خویندڼم له بیاره
- ١٠٤..... خویندڼم له بالك

- ۱۰۶ ..... جوړی دهرس وتنه وهی ماموستا مهلا باقر
- ۱۰۷ ..... نه و کتیبانه ی له خزمهت ماموستادا خویندم
- ۱۰۹ ..... جوړی ژيانمان له بالك
- ۱۱۰ ..... خویندم له شاری سنه (کوردستان)
- ۱۱۴ ..... خویندم له گه لاله سالی (۱۹۴۵)
- ۱۱۵ ..... راتبه ی کوستان
- ۱۱۶ ..... کویر بووم له گه لاله
- ۱۱۷ ..... شهید بوونی کاک حمه عدلی مهلا محمده دی گه لاله له ۱۹۹۵/۴/۳
- ۱۲۱ ..... بوچی له گه لاله ثیجازهم وهرنه گرت
- ۱۲۷ ..... مانه ووم له سلیمانی
- ۱۳۳ ..... تیپینه کام له سهر خویندنی مزگهوت

بهشی دوهوم:

- ۱۳۹ ..... ژيانی مهلا یه تیم (۱۹۴۶-۱۹۵۵ ز)
- ۱۴۲ ..... ژن هیانم
- ۱۴۳ ..... مانای قزلبجی
- ۱۴۴ ..... ناردنی عبدالله خان به دوامدا
- ۱۴۵ ..... به خته وره ی به بوون و نه بوون نیه
- ۱۴۶ ..... ماره به جاش
- ۱۴۹ ..... بوومه له رزه کوی سالی ۱۹۴۶
- ۱۵۴ ..... هادی چاوشلی و بومه له رزه که
- ۱۵۶ ..... په یوه ندیم به عبدالله خانه وه
- ۱۵۹ ..... چوونم بز پشدر
- ۱۵۹ ..... خانوه کوی مهلا ی پیشوو
- ۱۶۱ ..... حوجره ی فقهی
- ۱۶۲ ..... بابه کری سلیم ناغا
- ۱۶۶ ..... مهلا و گاوان (شکارتیه)
- ۱۶۸ ..... جوله کوی سپله

- میوژ له جیاتی شه کر ۱۶۹
- صغری و کبری ۱۷۰
- ماره به جاش بۆ دووهم جار ۱۷۰
- مام محمد مهرگه بی ۱۷۱
- به ریوه بهری په روه رده (مدیری مه عاریف) ۱۷۲
- کلیل نه گهر دهر گای پی نه کریتته وه بۆچی باشه؟ ۱۷۳
- ده رویش پیوژ ۱۷۷
- به رهو سلیمانی ۱۸۰
- ناشتبونه وه له گهل ئیسماعیل ناغا ۱۸۳
- مردوو شتن ۱۸۶
- کوژدنه وهی موچه ی گهړه ک ۱۸۷
- روژی جهژن ۱۸۷
- شیرینی شیرینی راده کیشت ۱۸۸
- نیسقاتی ژنه که ی حاجی سدید ناغا ۱۹۰
- نیسقاتی ده رویش که ی قهره داغ ۱۹۱
- مردنی نه حمده دی کوږم ۱۹۲
- پرسیاری ناهه موار و وه لای ناله بار ۱۹۴
- میوانی هه نار فروش ۱۹۵
- بۆچی کرام به سهر باز؟ ۱۹۶
- یه که م ئیجازه ۲۰۰
- ناگری نه روژ و مه لا ۲۰۵
- بیخود و عبدالقادر به گ و سه فهری زه لم ۲۰۵
- سه فهری موسل سالی ۱۹۵۴ ..... ۲۰۸
- کارگه ی ته لاق چاکر دونه ۲۱۰
- سهر فیتری ناخیر سالی مه لایه تیم ۲۱۴
- هویه کانی دواکه وتنی خویندنی مزگه وت ۲۱۵
- بۆچی سلیمانیم به جی هیش ۲۱۷

- ۲۲۱ ..... ريش تاشينم بۆ يه كه مجار
- ۲۲۳ ..... مهلا و مهلايه تى
- ۲۲۶ ..... مهلا و مزگهوت
- ۲۲۸ ..... مامۇستاي ئاينى و روژى ههينى
- ۲۳۱ ..... كۆبونه وەى سىيەم
- ۲۳۳ ..... مامۇستاي ئاينى و دەرس وتنه وەى حوجرەى مزگهوت
- ۲۳۸ ..... بهراوردىك له نىوان مامۇستايانى ئاينى كوردستان و مجتهده كانى (فقه)
- ۲۳۹ ..... سه رچاوه كانى (فقه) ئىسلامى
- ۲۴۳ ..... ئىمامى مهزه به كان
- ۲۵۰ ..... له حەنە فييه وە بۆ شافعى له شافعيه وە بۆ حەنە فى

به ناوی خواي به خشندهي ميه ره بان

له بهاري سالي ۱۹۲۴ز له دېي زه لم هاتومه ته هم دونيايموه، تا ئيستا كه تمه منم ۷۷ ساله و^(۱) ياداشته گانم دهنوسمموه، نه لم دونيايه گه يشتم و نه لمو كسانه ي له گه لئاندا ژيام، بيروباوهرم به خواي گموره و پيغمبر (ﷺ) و ئايني ئيسلام زور پتمو و به هيزه، چونكه هم بيروباوهرم له ريگمي دواك مو تني دايك و باوكموه نه بوو - ئيماني تهقليدي - بهلكو لهماوهي ژياندا له نيوان بهر اوږد كړدنې ئايني ئيسلام و همموو ياساي دهولتان و بيروباوهرې جياوازو ئاينه گاني تر زياتر له چل سال و، تيكه لاوړم له گمل خلكي جياوازي جوړ به جوړ هم بيروباوهرم بو دروست بو، شتيك نمدې ئيسلام بليت مديكه ژيري بليت بيكه، همروها به پيچموانه ي نموده شتيك نمدې ئيسلام بليت بيكه ژيري بليت مديكه، گموره ترين شت بو ژباني ئاده ميزاد له ئيسلامدا نمويه په يوه نديت ده بستيت به هيزيكي نادياره وه كه پي دهوتريت - خوا - تنها نمو نادياره ده توانيت روحي ناديارمان خوشحال بكات و، هم تنها نموه ده توانيت روحي ناديارمان له ژهنگ و پيسي جيهاني ماده زگار بكات. تنها نموشي خواي نادياره خوشييه گاني بي سنووره وه زه رياكان.

مېهستم له ئيسلام نوږت و روژو و حج و زه كات و ريش هيشتنموه نيه كه له قورئاندا له (۱۰۰) ثايت كمتر باسي ده كات، كس بير لموه ناكاتموه كه به شه گاني تري قورئاني پيوز باسي چي ده كات؟

^۱ سالي ۲۰۰۱ دهست به نوو سيني ياداشته گان كراوه.

مېهېستم له ئيسلام ليړه دا شته مادديه كان نيه، به لكو ناشق بوونی رځو نادیارمان به خوای ممزنی نادیار.

ليړه دا ده بېت نمو راستييه بزاین که زهريای ئيسلام به همزاران کشتی خوښی و کشتی رزگار کردن بؤ مروځايه تیډا ده سوړېتموه، بؤيه باسکردنی ثم زهريا گموره يه نهك به من، به همزارانی وهك من ناکړیت.

تمنھا پېناسه کردنی دلږه يهك له زهريای ئيسلام دوو راستی نیشان ددهات: يهك: به همزاران قه لثم ناتوانن تمواوی جوانی و نهیښی ثم زهريايه نیشان بدن، بؤيه من به تمنھا به پېناسه کردنی دلږه يهك فيرار دهكهم لثم زهريا گموره يه. دوو: کورد گوتهنی (مشتيک گهم نمونمی خمروارېکه)، بؤيه توانای ناساندنی من تمنھا ناساندنی دلږه يهك له زهريا گموره يه.

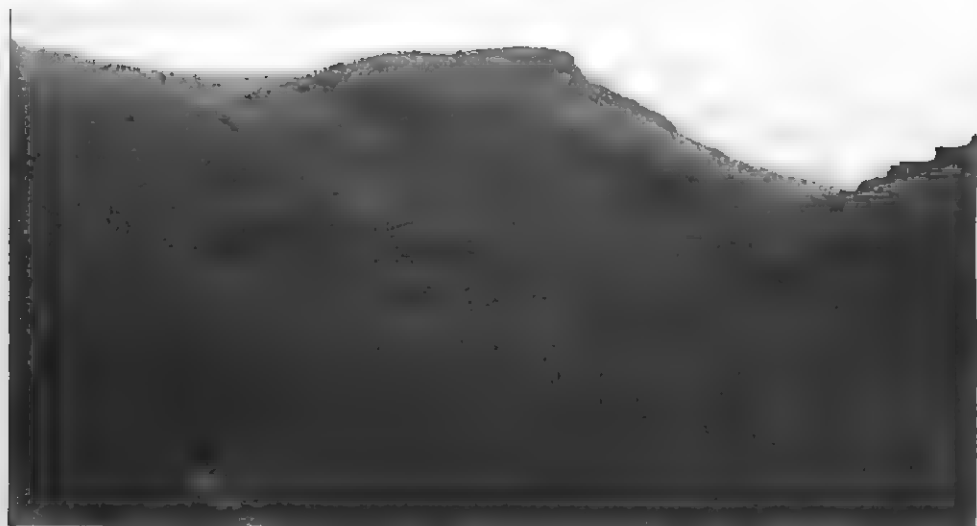
(۸۰٪)ی ناده ميزاد زياتر له (۶۰) سال ناژين، ثم شمس ساله نیوهی بمشمو و بهخمو تمواو ده بېت، تا چوار يه کيکی تمواو ده بېت که پانزه ساله مروځ چاکي و خراپی نافامی و دهستی راست و چمپی له يهك جيا ناکاتموه، واته ثم ماوهيه به ژيانی راسته قينه ناژميړی و شمس يه کيکی له (۱۰) سالډا به نه خوښی و نازار و ناخوښی بمسر دهبات که هيچ سوود لثم ماوهيه وهرناگړیت، واته لثم شمس ساله تنيا (پينج) سالی وهك ناده ميزاد دهژی.

به شی یه که م

سهره تای ژیانم و سهرده می فیه قییه تیم
(۱۹۲۴-۱۹۴۵ ز)

زەلم

زەلم لە چیهوه هاتووه؟

تا ئیستا ساغ نەبۆتموه بۆم که بنچینهی ئەم ناوه لە چیهوه هاتووه؟
بەلام لە فەرەنگەکاندا گەرام دەلێن ناوی گیایە که نه گول دەکات و نه بەری هەیە.
ئەمەش دەگوێی ئەم جوړە گیایە بەشاخەکانی زەلمهوه هەیت بەلام نازانم چیه.
هەندیک دەلێن زەلم ناوی ئاوه که بووه، پیتی و تراوه زۆی (لولو)، ئەم مانایە لە مامۆستا
مەلا عبدالکریمی مدرسەم وەرگرت (خوا تەمەنی زیاد بکات)، فەرەمۆی: مامۆستا مەلا بەها
که پیاویکی بە تەمەن و پیاو چاک بوو لە بیارەدا وتی: من لە سەرچاوهیه کدا دیومه که
دەلێن زەلم لە (زۆی لولو) وه هاتووه، ناوی ئاوه که یه و کاتیکی (لولو) هەکان حوکمپانی ئەو
ناوچهیان کردووه ناوه که دراوه ته پال ئەوان و لە پاشاندا بەدریژایی رۆژ وشە که گۆراوه تا

---

^۱ لولوهکان: خوالێخۆشبوو مامۆستا (محمد أمين زهکی) لە بەرگی دووهمی کتێبه‌که‌ی (تاریخ الدول والامارات الكردية) (۱۹۴۵م/مصر/ص ۲) دەلێت: حکومه‌تی لولوه‌کان شتیکی وا تا ئیستا نه‌دۆزراوه‌ته‌وه یان نیه که باسی میژووی
تەواویان بکات بەلام ئەوه‌ی دیاره ئەمان لەسەر ده‌می (سرجون) و (تەرام سین) که هەردووکیان (ئەکه‌دی بوون
باسیان هاتووه، سنوری لولوه‌کان لای (ناررافا=کرکوک) و (کاسیه‌کان) واته ئەو جێگه‌یه ئیستای ناوچه‌ی سلێمانی
و ده‌رویه‌ری ده‌کات.

بوو ته وشى (زهلم)، نهمه زور نزيكه له راستيموه چونكه همنديك رووبار همن له عيراقدا پييان دهوترى (زى) وهك زى بچوك و زى گموره كه دهچنه سمر رووبارى ديجله. وشى (زى) واته چه و رووبار.

له سمرچاويه كى ديكه وهرگرت كه زهلم نارى كورى يه كيك لمو نهميرانه بووه كه حوكمرانى شاره زووريان كرده وه له ميژويه كى كونه، خوالينخوشبوو مهلا جه لالى سعاتچى نيشته جيى ئو گموره كه بوو له سليمانى كه من مهلا بووم له (۱۹۴۹-۱۹۵۵)، زور تيكللى هه بوو له گهلم و خوى به خاوهنى مزگوته كه ده زانى چونكه له نهموى مهلاى پيشوى ئو مزگوته بوو كه ناوى مزگوتى مهلاى نهمدى ههمه نى بوو، كتيبيكى ميژويى هه بوو (ناوه كى و دانهره كيم لمير نهمان) باسى توانى نه كرد كه له پيش ئيسلامدا حوكمى شاره زووريان كرده وه، لمو سمرچاويه دا ده يوت زهلم نارى كورى يه كيك و، نهموى تريان نارى مير (زهلم) بووه، له بمرنمه ئو شرينى كه ئيستا پيى ئه لىن (خورمال) به ناوى ئو كورپه وه ناونراوه و چه مى زهلميش به ناوى كورپه كى تره وه ناونراوه.

همندى له دانيشتوانى ديكه ده لىن (زهلم) له (سمرزىلى) وه هاتوه كه يه كه م ديهك بووه باو و بايرمان تيايدا جينگير بوون بو يه كه م جار له نزيكى قهلا كى (خان احمد خان) كه ئيستا پيى ئوتريت (بمرقه لا)، كاتيك هاتونه ته چه مى زهلم بو يه كه جار لموشوينه خانويان كرده وه و ناوى ئو ديه - سمرزىلى - بووه دواتر گوزاوه بو زهلم.

به لام له ههمويان شياوتر سمرچاوه دوه مه كه زهلم نارى ئاوه كه بووه پيى وتراوه زى (لولو)، ههموهك ئيستا به دوو رووباره گموره كى كه نهچنه سمر ديجله ئوتريت زى بچوك و زى گموره.

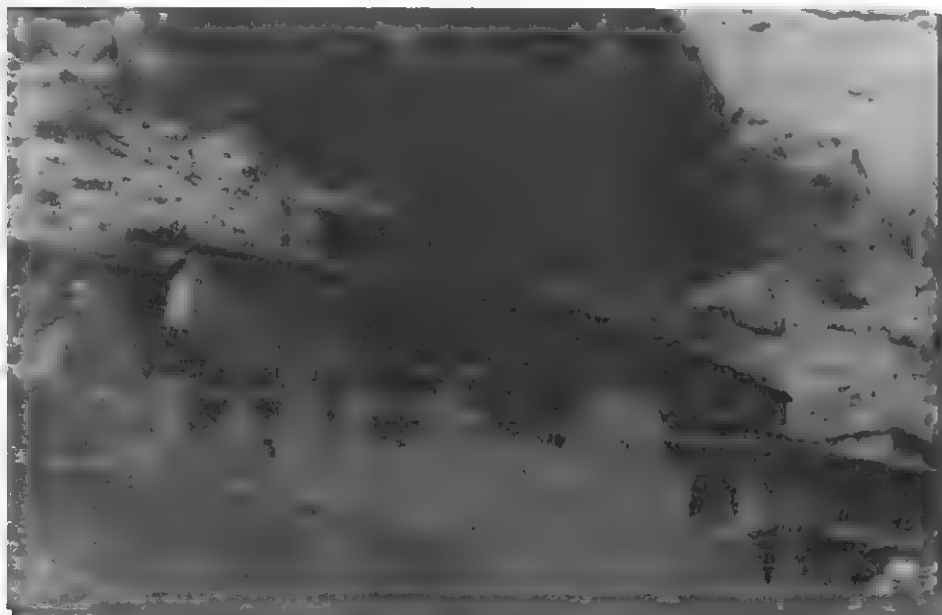
"زهلم" به كارد هينريت بو ديكه پيى دهوتريت دى زهلم و، بو تاڭكه كه پيى دهوتريت تاڭكه زهلم، ههموه ها چه مه كesh هه تا تيكله لوى رووبارى تانجمرؤ ده بيت له دوواوان پيى دهوتريت چه مى زهلم.

^۱ له كتيى (مذكرات مامون بك بن بيگه بك) ده لىت: (قلعة طلم) كه توركه كان و ايسان پى دهوت، كه سه نهمرى حوكمرانى شاره زوور بووه، ميژوونووسانى عه رب ناويان برده وه به (زهلم - زلم) (ياقوت الحموى، معجم البلدان بيروت ۱۹۵۷، ۱۰۱۴۶، ۱۳۲، beuetemc, xxxi). (مذكرات مامون بك بن بيگه بك، ص ۸، ترجمه محمد جميل رزويه ينى و شكور مصطفى، بغداد ۱۹۸۰).

(زهلم) به ههله له فرمانگهي ميريديا به - ظلم - دهنوسريت و نهمهش راست نيه چونكه پيتي (ظ) له كورديدا نيه، جگه لموهش هندی برادره كه پميوهنديان به (نهحمد ئاوا)وه همبوو كه كموتوته خوارهوي زهلموه ناوي هاوينه هموارهكهيان گوږي له جياتي (هاوينه همواري زهلم) كرا به (هاوينه همواري نهحمد ئاوا)، له راستيدا هاوينههموارهكه هي سرچارهوي زهلمه بهلام دراوه به نهحمد ئاوا، كه ئاو و باخيكي نمو توږي تيدا نيمو مولكيشيان لهزهلمدا نيه.

دتي زهلم و شاخي زهردا

شاخي زهردا زياتر له (۲۰۰) هيلانمي (دال)ي تيا بوو، پاش سالي (۱۹۸۸ز) كاتيك بهر شالوي كيمياويباران كموت دالهكان فموتان و نهمان و نههاتنموه. نهم دالانه ناوي زهلميان نهمهخوارهوه چونكه ناوي زهلم قورس بوو، دهچوون ناوي(دالاني)يان دهخوارهوه، شاخي دالانيش بههږي زوري دالموه ناوي دالاني بهسردا پراوه. ناوبردني هاوينههمواري زهلم به هاوينههمواري نهحمد ئاوا وهك نمويهه كه مولموي دهفرموي:

من و (شموال) همدرو هام دهردين
كه لاره نشين همناسه سهردين
غوره غوره ى، وه فاش پهي غهيري
نازير قيبهلى من، وه فاش پهي غهيري.

واته: روژى يه كه مې شموال هې مانگى شمواله كه چى دراوه به ره مەزان، پيتى دهوتريت
جهژنى ره مەزان، همدروها نازيره كم يار و دوستى منه كه چى وه فادارى بو يه كينكى تره كه
گوږه كه يه تى.

زه لم كهوتوه ته خواروى روژه لاتى شارى سليمانى زياتر له (۷۰) كم دووره لمو شاروه،
بريتيه له دولتيك دريژاييه كه ي نزىكه (۲۰) كم) دهيتت، ناو به ناوه راستى دوله كه دا ديتيه
خواره وه، تاښكه لم سمر تاښكه تا ده گاته دهشتى شاره زورر به مېرده مى ديتى ته حمد ناوا، نمبهر
و نمبهرى دوله كه شاخ و ته پوښكه يه و نم بېرو نمبهرى ناوه كه كاتى خوځ باخ و باخات بوو
جوړه ها ميوه تيدا بوو.

به لام له پاشاندا له سالى ۱۹۷۹ مېرى هه لستا به گواستنوه دى دانىشتوانى ديتيه كه و
كوچى پى كردن، باخه كان همدروى وشك بوون، ماوه پينج شمش سال لممو پيش ناوه دان
كرايموه، له (۱۳۰) مال نزىكه (۳۰) مالىك گه رانموه ناواييه كه.
سمر له نوځ دهستيان كرده وه به ناوه دان كرده مى باخه كان.

دې زه لم نزىكه له سنورى ئيران و همدرويك هه يه كه پيتى دهوتريت (دالانى)، جاران
مانگى سييمى به هار و مانگى يه كه مې هاوين نموى مېر و مالاتى همدوايه ده چوون بو
نمو كوستانه، لوتكه مى نمو دالانى (۲۰۰۰) پى له ناستى ده رياه به مرزه، كانايونكى زور
ساردى تيدا وه كه به فراوه، گياى ناو شاخه كان همدرو بوندان و بونيكى زور خوشيان هه يه
كه له سروشمه رواوون له نيوان شاخه كاندا وه (بهره لنگ) و (سور هه لاله) و (ميرزه
ميرزه) و (چنور) و (شليتر)، بونيان نمونده خو شه عه ترى فمهنسى و ئينگليزى نايانگاتى،
شاخى - دالانى - چهند دولتيكى گموره تيدا ديتيه خوارى بو دهشتاييه كه كه پيتى دهوتريت
(كه ره جال)، نموش همدرو گيه كه پيش نموى خه لكه كه به چنه دالانى بو ماوه دوو هه فته يه
له وى ده مانموه تا سمر ماكه دالانى توژنك كم ده بووه وه، په ناگاش بووه بو خو حشاردان
له دوژمن.

له باکوری دینه کېدا شاخینکی زور بهرز هیه پیی دهوتریت شاخی - زهردا-، بهرامبهر
 بهو شاخه بهو بهری دینه کېده له باشوریموه شاخ و تهپینکی زور بهرز هیه و ټمشکوتینکی
 گموره تیادایه که پیی دهوتریت (ټمشکوتی گرده)، همروه ها شاخینکی گموره هیه له
 باشوری روژهلای دینه کېده پیی دهوتریت (قهلا سولای)، خوشی و جوانی سروشتی دیی
 زهلم به ناو و شاخ و باخموه مروژ ناتوانیت بهزمان یان بهقهلم باسی بکات.
 ناوی زهلم دیته خوارهوه بو ناو شاره زوورو بو کشتوکال بهکارده هیتریت و، چند جوگای
 گموره ی لی هه لگراوه:

یه کمه میان (دهیمه جو)، دوهم (دهلین)، سینیم (جوگمی قولنگه چین)، چواره م (گهنه بو)،
 بهناو چه مه کېدا هندیك له ناوه که ده مایموه ده چوو بو خورمال، نمو ناوی زهلمه بهدشتی
 شاره زووردا دهاته خوارهوه تاوه کو تیکه ل ده بو له گهل ناوی تانجه مرو (ناوی تانجه مرو ده ژیتته
 پروباری سیوان)، که نم پروباره پاش نموه ده گاته خاکی عمره بستان پیی دهوتریت
 پروباری دیالی و، جوگای خالصیشی لی جیا نه کریتموه.

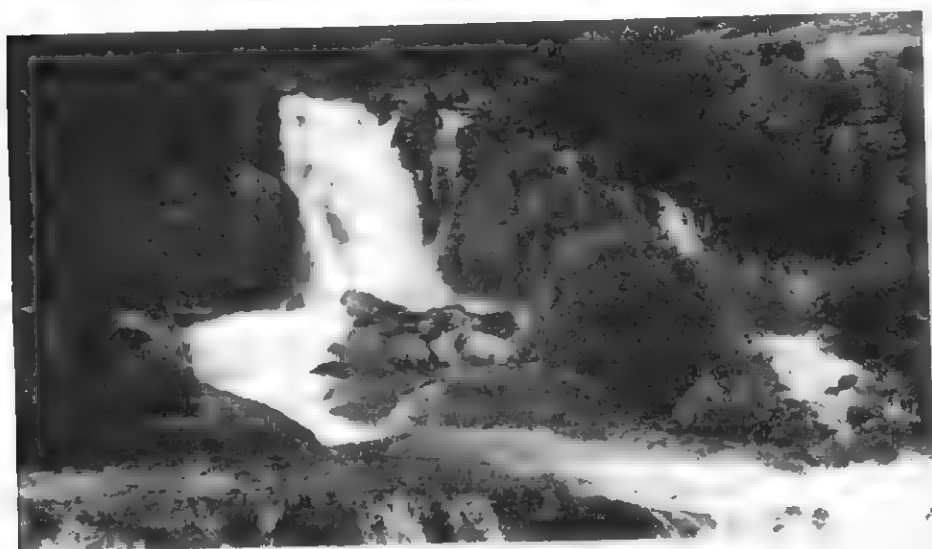
له ده وروپشتی دیی زهلمدا دیهاتی زور هه بو له باکوریموه دیی (هانمی قول) و (ئیلان
 پی) و (بانی شار)، له روژهلای تیشموه دیی (دهری مهر)، (سمرگهت)، (گولپ) و، له پشت
 دیی زهلمیشموه گوندی (دزلی) هیه که نه کموتته نمو دیوی شاخی دالانیموه که به نیشته جیی
 (محمود خان) ی دزلی به ناوبانگه. بهلام بهداخموه نم دیهاتانه هندیکن لهو (۴۵۰۰)
 دیمه کوردستان، که هه موویان راگوینزکران و دانیشتوانه کانیان سالی ۱۹۷۸ بردنیانه ناو
 بهندینخانه کانهوه که پییان دهوتریت (نوردوگای زوره ملی) و، بی بشکران له سود وهرگرتن
 له ناو و خاکی باو و بایریان که به همزاران سال تییدا ژیاون له پیش گهل کانی تری
 عیراقموه. نم کردهوه نارواهیه زیانینکی زوری هه بو بو هه موو گه لی عیراق به شیویه کی
 گشتی و بو گه لی کورد به شیویه کی تاییه تی، چونکه دانیشتوانی نم دیهاتانه بهرهمینکی
 زوریان هه بو له کشتوکال و مهر و مالیات و باخ جگه لهو که مسابه تی تریان ده کرد و
 شتیان له عیراقموه ده برد بو تیران و به پیچهموانموه سودینکی زوریان ودره گرت له م
 نالوگوژه.

بهلام وه خوی گموره ده فرموی: ﴿إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا﴾ واته له گهل هه موو تهنگانه یه که
 رووناکي و ناسانیه که هیه.

کورد لمبرئموه یی تاوان بوو، بی گوناو بوو، ئموه له گهژ کرا خوا ده رگایه کی تری بو کردهوه، ئموه که ویستی بچیتموه شوینی خوی لمرنگی ئمو ده رگایموه گهرايموه ئیستا نزیکه (٣٠) مائی تیایه که جاران زیاتر له (١٣٠) مال بوون.

سهر له نوی ئاوه دان کراوه تموه و دهستیان کردوه به درهخت ناشتن، همدیک لهو درهختانه هاتونمه بهرهم، ههروه ها دهستیان کردوه به به خێوکردنی مهر و مالات، ههروه له دیهاته کانی تریشدا همدیک له دانیشتوانه کان گهراونه تموه بو شویی بار و بایریانان.

هیوادارم کورد له نیتوان خۆیاندا یهک بن بو ئموه ئمو ده رگایه یی بو کراوه تموه جارێکی تر دانه خریت.

تافگه ی زهلم:

نهم تافگه یه کینکه له تافگه سهرنج راکیشه کان له کوردستاندا، ئاوه که یه له نزیکه لوتکه ی شاخه که وه دیته دهروه، ئمو تافگه ی لی دروست بووه، خوی له ئاوه له ئمشکوتیکدا هه لده قولیت وئاوی ئمشکوته که زۆر دوور و درێژه تا ئیستا دانیشتوانی دێیه که نه یان توانیوه بگه نه کۆتایی ئمشکوته که.

دوو ده رگای تیا دایه یه کێکیان ئاوه که ی تیا دا دیته دهروه ئموه تریان کموته لاره به هاویناندا که ئار کم ده بیست مروژ ده توانیست بچیته ژووره وه، همدیک جار دانیشتوانی دێیه که به چرا چوونمه ژووره وه بو ماوه یه کی زۆر به ناو ئمشکوته کدا رۆشتوون که وشکایه

به لّام تا ئیستا نه یان توانیوه بزائن له کوّی کوّایی دیت، له نزیك دالانیسموه کونیکی ههیه
 کایان تینکردووه له سمرچاوهی زه لّمهوه ده رچووه.
 جوانی تافگهی زه لّم که له شاعیره کانی کوردی هیناوه ته گۆ، ئهوه تا هه زه رتهی (مهولهوی)
 ده فهرمویت:

وه هاران، سهیره ن، سموزهی دیاران
 نم کهوت نه دهیده ش چون شو بیداران
 پهمی دلّمی مانیای دهروون مه لّان
 سایه به ستموه خهیمی گسولان
 بوّی یه خهیمی سه حهر پهمی ده ماخ دلّ
 مانۆ وه نه سیم جیب جهمین گول
 چوون دیوانهیی، شوژ ئازیز نه سهردا
 شهتاو سهر هۆر گرت وه دهشت و دهردا

واته: به هاره وهختی ته ماشایه سموزه گیای دهشت و کیوه کان ئاوهنگ نیشتهوه ته
 سمرچاویان، وهک پیاوانی خواپهرست که شو ناخهون و بیر له خوا نه که نهوه فرمیست که
 چاویان ئه دره وشیتتهوه.

مانیا = ماندوو: واته خیه تهی گولاله کان سیبهریان کردووه بوّ دلّی ماندووی دلّ پر له
 خهفته کان.

مانو: لهوه ئهچی، جیب: سینگ و پهر، واته: بونی به ره بهیان له ههوی سنگ و بهروکی
 نازداران ئه چیت له خوش کردنی ده ماخی دلّدا.
 شور: عهشق.

مهولهوی له شیعریکی دیکهیدا که باسی کوچی جافه کان بوّ کوستان ده کات، باسی
 زه لّمیش ده کات و ده لیت:

گیج مه دا سه بهوون شاره زوور دلّ
 سیروان هووناو دهروونش گول گول
 واژاوش مهویمرد نه ده ماخ ده مه دم
 تاف مهو هست سهر او چهرخ "زه لّم" چه م
 عه ده مش نه پوش ههستی مه کهرد ساف

منمانا چون خەس هەستیش نەرووی تاف
هەوای هەژەیی تاف بەردەبی هۆشم
بەلام ئەمی چەند بەیت مامانە گۆشم:

واتە: هەناسەیی گەرمی دڵی وەك بای سەبوونی شارەزور بەتینە، گینژی ئەخوارد و
خویناوی دەروونی ئەوندەیی ئاوی سیروان زۆرەو هاتبەو کول، ئەو خویناوی دەروونی تاوبەتاو
لەبەر زۆری لە لوتیمو هەسەری ئەکرد و ئاوی (چاوی) وەك چەمی زەلم تافگەیی ئەبەست، هەوای
تافگەیی ئاوی چاوی هۆشی لانهههشتیبووم، هەرنەمەو بوو گویم ئەم چەند شیعەرە بوولەلمشی
وەك پوشیمو هەسەر ئاوی تافگەكمو، پاش ئەمو بەچەند بەیتێك مەولموی شینەكمی بۆ كۆچی
جاف تەواو دەكات.

هەروەها خوالێخۆشبوو شاعیری مەزن - پیرەمێرد - ئەم پارچە شیعەرەیی بەسەر زەلمدا
وتوو لە سالی (۱۹۵۲) و دەفرمۆت:

ئاوێ جوانەكمی سەرچاوی زەلم
بۆ گەلا ریزان سەر بەتەم و هەلم
ئەلێنی سەرچاوی بەختی كوردانی
سەرەوت نیسە وێلی هەردانی
تافگەكەت سەربەرز ساردە وەك تەرزە
دانەیی مەرۆاری لەنجەیی سەر تەرزە
لەو ئاسمانمو ئەرژێتە خواری
لە چاوی گەردون فرمێسك ئەباری
وینەیی عاشقی كە نالە كاربی
سەحرانە وەرد بی پەنجوری یار بی
وێل و سەرهەو، بە رۆ رۆی پەر دەرد
بە قەلبەزەو سەر ئەدەیی لەبەرد
دەست لە ملانی لەگەل تانجەرۆ
بە سەودای سیروان شەیدا و رەنجەرۆ
لە دواوان دا كە یەك ئەكموی
دوو میسەرەعی بوو بەیتی مەولموی

سپروانی ئهم چه‌م تانجه‌پژى ئمو چه‌م
 بده‌ن به‌يه‌ك دا ئهم چه‌م تا ئمو چه‌م
 مموه‌سته برپۆ به‌ لم و خاك دا
 بگسرى له‌بارگه‌ى سه‌ملانى پساك دا
 پيى بلئى قوربان تو ناوت پاكه
 مانغمه‌ره رپى يه‌كيتى و چاكه
 له‌بهر ئاوديرى ئمو خاكه‌ ديمه
 كه پاراو ئه‌بى به‌ئاوى ئيمه
 با گول و نيزگ‌ز هه‌ردوو پينكه‌وه
 شاد بن به‌دلى ريك و پينكه‌وه

زه‌لم له‌بهر سروشتى شوينه‌كه‌ى كه هه‌ر چوار سنوره‌كه‌ى به‌ شاخى گه‌وره گه‌راوه، وا دياره
 له‌ كۆندا ئه‌وانه‌ى كه هوكمرانى ئمو ولاته‌يان كردوه پايته‌خته‌كه‌يان له‌ زه‌لمدا بووه، چونكه
 زۆر شت هه‌يه له‌ ديوار و شو‌راى كو‌ن نيشانى ده‌دا كه ئه‌مه شويني ئه‌وانه بوون كه
 مه‌ترسيان له‌ دوژمن بووه.

له‌ نزىكى ديه‌كه‌ شوينيك هه‌يه پيى ده‌وتريت (ته‌پۆله) ^١، شوينيكي زۆر به‌مرزه به‌سهر
 هه‌موو شاره‌زوردا ده‌پوانيت، ئمو ژوورانه‌ى له‌وى دروست كراون، له‌ ژورى قه‌لا و كو‌شكى
 سه‌رۆكايه‌تى ده‌كمن و به‌ردى ديواره‌كان گه‌وره‌ن و چوار سوچن، مرۆڤ سه‌رى سوپ ده‌ميينى كه
 چۆن ئمو به‌رده گه‌ورانه له‌سهر يه‌ك دانراون.

له‌ نزىكى ئمو شوينه‌دا له‌ ناوه‌راسته‌كه‌يدا شاخينكى زۆر به‌رز هه‌يه، به‌رامبه‌رى له‌سهر
 شاخه‌كه‌ى تر كو‌شكى كوران هه‌يه و دۆله‌كه‌ پيى ده‌لئين چه‌مى (وشكه‌ ناو)، ژورينك تاشراوه
 له‌ پال ژووره‌كه‌دا حموز و ئاوئيك دروستكراوه، دانيشتوانى ديه‌كه‌ به‌م شوينه‌يان ده‌وت
 (كو‌شكه‌و كناچا) واته‌ (كو‌شكى كچان)، وادياره ئهم شوينه دروست كراوه بو ژنى
 هوكمرانى ئمو شوينه.

له‌م شوينه‌انه‌ى كه نزىكن له‌وى زۆر گو‌رستان دۆزراوه‌تموه كه مرده‌وه‌كانيان له‌ نيو
 كوپه‌ى گه‌وره‌ى سوره‌و كراوه‌دا نيژراون و، هه‌ندىكيان له‌ گه‌ل مرده‌وه‌كه‌دا شتيان تيا دايه وه‌ك
 خشل و مورو ئمو كه‌ره‌ستانه بووه كه بو جه‌نگ له‌م سه‌رده‌مه‌دا به‌كارهاتوه.

^١ ته‌پۆله: ئهم شاره (روور بن الضحاك) دروستى كردوه (قاموس المحيط).

زەلم جینگەى ھوكمراڻى ئەردەلانىەكان بوو، ئىستا قەلایەك ھىيە لەبەردەمى شاخىكى بەرزدا لە شوڤىنىكى بەرزايى دا كەپىي دەوترىت قەلای (خان ئەحمەد خان).^١

زەلم لە پاش ھاتنى ئاينى ئىسلام سى جار بوو بە پايتەختى ئەردەلانىەكان لە كاتىكدا كە ھوكمراڻى كوردستانى عىراق و ئىران بوون، وا ديارە نەوكاتىش ھەروەك ئىستا وا بوو ھەر بەشىك لە كوردەكان يارمەتى فارس و عەرەب و توركيان داوہ لە دژى ئوانەى كە ويستويانە قەوارەيكە بۆ ئەم مىللەتە دروست بكەن.

ھەرچار كە دوژمن زۆرى ھىنا يىت بۆ ئەردەلانىەكان پايتەختەكەيان بردۆتە زەلم، چونكە ھەر چوار دەورى شاخ و بەرزايىيە و بە ھىزىكى كەم بەربەرەكانى دوژمنى پى ئەكرىت كاتىك بيمۆيت بچىتە ئەوى، بۆ نمونە سالى ١٩٧٥ كە سوپاي عىراق شەرى دەكرد لەگەڵ كورددا نەيتوانى بچىتە زەلم تاوہكو رىكەوتنى جەزائىر لە نىوان عىراق و ئىران كرا دژى كورد، كەبەشدار بووانى ئەو رىكەوتنى دژى كورد ئىمزا كرا برىتى بوو لە محەمەد رازا شاى ئىران و ھەمەرى بومەدنى جەزائىر و سەدام حوسىن لە عىراق و بەسەرپەرشتى ئەمريكا.

ئەردەلان لە چىيەو ھاتوو:

ئەردەلانىەكان نەوى (قوباد ئەردەلان) بوون كە پىيان وتوو (بابا ئەردەل)، قوباد لە سالى (١٣٢٠ك)^٢ خوراسانى ئىرانى بەجى ھىشتوو ھاتوو ھەتە عىراق، ماوہىەك ھوكمراڻى موسل و ديارەكرى كەردوو لە پاشا ناوچەى شارەزورى گرتۆتە دەست، بەم جۆرە زنجىرەى ئەردەلانىەكان كە ھوكمراڻى ناوچەى شارەزور بوون تا سالى (٥٦٤ ك) كە پايتەختەكەى زەلم بوو خوالىخوشبوو (مەردۆخ) لە مێژوو كەيدا ئەلئىت^٣:

تا سالى ٥٦٤ سەلسەلى ئەردەلان: (در نواحى شہرزور حكومت داشته اند و قلعه (زلم) را مقرر حكمرانى خود ساخته اند).

لە پاشا لە كاتى ھوكمراڻى (كلول بەگى ئەردەلان) كە ماوہى (٢٣) سال ھوكمراڻى كەردوو (٦٠٦ك-٦٢٩ك) پايتەختەكەى لە زەلمەو گواستۆتمەو بۆ پلنگانى ھەورامان- ديارە ئەوى شوڤىنىكى سەخت و شاخاوييە- يەكێكە لە دىھاتەكانى كوردستانى ئىران.

^١ ئەم قەلایە، سەكۆيتە مەشاحەكە دروست كراوە كە (١٤) چى ديار بە قسل و كەچ كراوە.

^٢ ئەمە لە كاتىكدا بوو كە (ئەبۇ مسلم حەراسانى) لە زەمەنى السەفاح ئەبۇ العەباس (عەبدوللە عەباس) ديارە بەجى ھىشتى خوراسانى لەبەرەبەرەكانى (عەباسيەكان) ئەبۇ مسلم حەراسانى بوو.

^٣ تارىخ مەردۆخ تارىخ كورد و كوردستان بەركى دووہم- لا ٩٠ چاپى سەبەم

حوکمرانی نهمده لانیه کان بو کوردستانی عیراق و ئیران:

نهمده لانیه کان بو ماوهی زیاتر له (۶۰۰) سال حوکمرانی ههموو کوردستانی عیراق و ئیران بوون. سنووری کوردستان ئه وکاته به مجوره بووه:

۱- رۆژهلالت: ههمه دان، ئه و شارانهی که له ریزی ههمه دان بوون له لایهن رۆژئاواوه.

۲- رۆژئاوا: کهرکوک، ههولیر، موسل.

۳- باکور: زنجان، ئه و شارانهی له ریزی زنجان بوون.

۴- باشور: کرمانشاه، ئه و شارانهی له ریزی ئه و بوون له باشوره وه.

ماوهی حوکمرانی ههر یه کهی له نهمده لانیه کان بهم جوهری خواره وه بووه:

حوکمران ماوهی حوکمه کهی به میژووی کۆچی

۱- کلۆل بهگ ۶۰۶ - ۶۲۹

۲- خدر- خضر- بهگ ۶۲۹ - ۶۶۳

۳- الیاس بهگ کوری خدر بهگ ۶۶۳ - ۷۱۰

۴- خدر بهگ دووهم کوری الیاس بهگ ۷۱۰ - ۷۴۶

۵- أمیر حسن کوری خدر بهگ ۷۴۶ - ۷۸۴

۶- بابلو بهگ کوری أمیر حسن ۷۸۴ - ۸۲۸

۷- منذر بهگ کوری بابلو بهگ ۸۲۸ - ۸۶۲

۸- مامون بهگ کوری منذر بهگ ۸۶۲ - ۹۰۰

۹- بگه بهگ ۹۰۰ - ۹۴۲

۱۰- مامون بهگی دووهم کوری بگه بهگ ۹۴۲ - ۹۴۴

۱۱- سرخاب بهگ کوری مامون بهگ یه کهم ۹۴۴ - ۹۴۷

۱۲- سلطان علی بهگ ۹۴۷ - ۹۷۵

۱۳- بساط بهگ کوری سلطان علی بهگ ۹۷۵ - ۹۸۶

۱۴- تیمور خان ۹۸۶ - ۹۹۶

۱۵- جلوخان برای تیمورخان ۹۹۶ - ۱۰۲۵

۱۶- خان أحمد خان ۱۰۲۵ - ۱۰۴۶

۱۷- سلیمان خان ۱۰۴۶ - ۱۰۸۲

۱۸- أحمد خانی دووهم ۱۰۸۲ - ۱۰۹۱

۱۹- خسرو خانی دووهم ۱۰۹۱ - ۱۱۰۷

- ۲۰- محمد خان ۱۱۰۷-۱۱۱۳
 ۲۱- حسن خان علی خان ۱۱۱۳-۱۱۱۸
 ۲۲- حسین علی خان ۱۱۱۸-۱۱۲۰
 ۲۳- که یخسرو بهگ ۱۱۲۰-۱۱۲۱
 ۲۴- عهباس مکرخان ۱۱۲۱-۱۱۲۹
 ۲۵- نهجات مکرخان ۱۱۲۹-۱۱۳۲.
 ئینجا لیتره‌دا زغیره‌ی حوکرمانی ئهرده‌لانییه‌کان ئه‌په‌چری ئه‌که‌مویته ده‌ستی بابانه‌کان:
 *خانه پاشا بابان^۱ ۱۱۳۲-۱۱۳۶
 *عه‌لی خان بابان ۱۱۳۶-۱۱۴۲
 دووباره حوکرمانی ئه‌که‌مویتموه ژێرده‌ستی ئهرده‌لانییه‌کان به‌م جوهره:
 ۲۶- عه‌باس مکرخانی ئهرده‌لان ۱۱۴۲-۱۱۴۳
 ۲۷- سب‌حانوردی خان ئهرده‌لان ۱۱۴۳-۱۱۴۸
 ۲۸- مصطفی خان ئهرده‌لان ۱۱۴۸-۱۱۴۹
 ۲۹- سب‌حانوردی خان ئهرده‌لان (جاری دووه‌م) ۱۱۴۹-۱۱۵۳
 ۳۰- ئه‌حمده خان ئهرده‌لان ۱۱۵۳-۱۱۶۱
 ۳۱- حه‌سهن عه‌لی خان ئهرده‌لان ۱۱۶۱-۱۱۶۷
 *سه‌لیم پاشای بابان ۱۱۶۷-۱۱۶۸
 ۳۲- خه‌سره‌و خان ئهرده‌لان ۱۱۶۸-۱۱۷۷
 *سلیمان پاشای بابان ۱۱۷۷-۱۱۷۹.

شایه‌نی باسه‌ خان احمد خان کاتیک حوکرمانی کوردستانی عێراق و ئێرانی کردووه له ماوه‌یه‌کی زۆر‌دا پایته‌خته‌که‌ی زه‌لم بووه، خان احمد خان زاوای (شاه عباس) بووه که خوشکه‌که‌ی خۆی داوه‌ پێی ناوی (زه‌رین کولاه) بووه که به‌ کوردی پێی ئه‌وتریت (کلاوزه‌ر). خان احمد خان پیاویکی زۆر ناشیرین بووه، به‌لام زۆر زۆر ئازا بووه، له‌سه‌ر داواکردنی (شاه عباس) (که‌م‌رکوک و موسڵ)ی خستۆته ژێرده‌سه‌لاتی خۆی، (۴۰) رۆژ له‌ موسڵ ماوه‌تموه له‌ پاشان ئه‌چیت بۆ به‌غداد و، هه‌یچ به‌ربه‌ره‌کانیه‌ک دووچارای ناییت به‌ئێک به‌ پێچه‌وانه‌وه‌ دانیشته‌وه‌کانی به‌غداد پێشوازی گه‌رمی ئه‌که‌ن و دیاری باشی پێشکه‌ش ئه‌که‌ن.

^۱ ئه‌مه‌نه حوکرمانی ساار بوون

همروه‌ها وک مەردوخ ئەلیت: (حموت سال و سێ مانگ) له نێوان عمره‌به‌کان ماوه‌تموه له موسل و به‌غدا له پاشان که گه‌راوه‌تموه (شاه عباس) خه‌نجەریک که (کیلان) هه‌موی ئالتون ده‌بیته له‌گه‌ل (۱۰۰۰ ته‌نی زیردا) به‌دیاری بۆی ئەنیریت له پاداشتی ئازایه‌که‌یدا. خان ئەحمەد خان له خوشکه‌که‌ی شاه عباس کورپکی ئەبیته به ناوی (سرخاب) و (شاه عباس) هه‌ر به مندالی خوشکه‌زاکه‌ی ئەباته لای خۆی و به خویندن و په‌روه‌رده‌یه‌کی پاک په‌روه‌رده‌ی ئەکات بۆ جینگه‌داری باوکی.

له سالی (۱۰۳۸ک) شاه عباس کۆچی دوایی ئەکات (شاه سفیه) دیته جینگه‌که‌ی ئەبیته شای ئێران و ئه‌مۆیش بو به‌رژه‌وه‌ندی خۆی له دژی تورکه‌کان په‌یوه‌ندییه‌کی زۆر به‌هێز په‌یدا ده‌کات له‌گه‌ل خان أحمد خان.

به‌لام به‌داخموه کورد له به‌ره‌به‌یانی میژوره‌وه به‌ده‌ستی بینگانه دوژمنی خۆی بووه، بۆ نمونه (سلیمان پاشای ئه‌رده‌لان) که ماوه‌ی هوکمرانی (۱۰۴۶ - ۱۰۸۲) بو، بۆ ئه‌وه‌ی خۆی نزیک بکاتمه‌وه له شاه سفیه به شاه سفیه ده‌لیت خوشکه‌زاکه‌ی شاه عباس (سرخاب کورپ) خان أحمد خان) به ته‌مای جیگا‌که‌ی خالیه‌تی که (شاه عباس) ه، ئەیمویت به‌هه‌ر جو‌ر بیته له‌ناوت به‌ریت و له جینگه‌ی تو بیته به‌شای ئێران، له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا که (سلیمان خان) و (خان أحمد خان) هه‌ردووکیان ئاموزا بوون.

ئینجا له‌به‌ر ئه‌و نا‌ه‌وا‌یه‌ی که سلیمان خان ئەیکات، شاه سفیه ئەنیریت به‌دوای (سرخاب) دا ئەلیت پینم خوشه‌ بیته دیدنه‌ی من بکه‌یت، کاتیک ئەگاته ئه‌وی فه‌رمان ئه‌دات که به زیندوویی هه‌ردوو چاوی هه‌لکۆلن، که هه‌وا‌له‌که ده‌گات به خان أحمد خان شیت ده‌بیته و ئه‌م پارچه‌ شیعه‌ ده‌لیت:

بی تو ای جان جیهان بادل خونین چاکنم
بهر بی چشمیت ای چشم جیهان بین چاکنم
بی گنه دیده ات از حرقه بیرون ئاوردند
چشم من کور بگو پس من مسکین چاکنم

له‌ماوه‌ی یه‌ک سالدا به‌م شێوه‌یه به‌رای پیاو ماقولانی خان أحمد خان له ژوورپکی تایه‌تدا دانه‌نین دوا‌ی ئه‌وه ئیسماعیل به‌گ وه‌زیری خان ولات به‌رپه‌وه ده‌بات، دوا‌ی یه‌ک سال خان هۆشی دیتمه‌وه سه‌ر خۆی بۆ تۆله‌ سه‌ندنمه‌وه له (شاه صفیه) په‌نا ده‌بات بۆ (سوئتان مورا‌دی عوسمانی) و، ده‌که‌میته شه‌ر له دژی شاه (صفیه) پاشان شاره‌کانی (کرماشان، سه‌قز،

همه‌مدان، گمرو، ورمی، خوی) لهم شارانه کاربه‌دهستی خوی داده‌نیت و، دواتر له چند شهریکدا له دژی (شاه صفیه) له‌گمل له‌شکری عوسمانیدا هیرش ده‌کمن و ده‌شکین، له سالی (۱۰۴۸ک) خان نه‌محمد خان مالئاوایی له ژیان ده‌کا، له نزیککی گۆری حمزهرتی (یونس) (درودی خوی له‌سمر بیټ) له‌شاری موسل ده‌نیژن^۱.

له‌دوایدا بهو هۆیموه دوژمنایه‌تی نه‌که‌ویته نیوان ئه‌وانه‌ی له‌گمل سرخاب بوون و ئه‌وانه‌ی له‌گمل سلیمان خان بوون و ته‌نیا شاه سفیه سوودی لی وهرده‌گریټ.

زه‌لم جاریکی تر ئه‌بیټ به‌بنکه‌ی ئه‌رده‌لانیسه‌کان کاتیک فارسه‌کان و تورکه‌کان و عه‌ربه‌کان هه‌روه‌ک ئیستا په‌یمان ته‌به‌ست له‌ دژی کورده‌کان، بریار ئه‌ده‌ن کۆتایی به‌ هوکمرانی ئه‌رده‌لانیسه‌کان بێتن، ئه‌وانیش نه‌چنمه‌ زه‌لم بۆ ئه‌وه‌ی خویان رزگار بکمن له‌ ده‌ست ئه‌م دوژمنانه، ماوه‌یه‌ک له‌وی ئه‌میننمه‌، هه‌واڵ ده‌نێرن بۆ کورده‌کانی تر که یارمه‌تیان بده‌ن به‌لام هیچ کس نا‌روات به‌ده‌میانمه‌ له‌ کوردی ئێران و تورکیا و عێراق، ماوه‌یه‌ک ئه‌میننمه‌ خواره‌مه‌نیان لی ئه‌بریت ئه‌وانیش ناچار ئه‌بن خویان ته‌سلیمی تورکه‌کان بکمن و ته‌یان به‌ن بۆ (ئه‌سته‌نبول) که ئه‌وکاته پایته‌ختی (خلافه‌)ی عوسمانیه‌کان بووه^۲.

له‌ باسی میژووی ئه‌رده‌لانیسه‌کان ده‌رده‌که‌وی له‌ سهره‌تای میژووه‌و تا ئیستا نه‌ کورد بووه به‌هیچ که تاقانه‌ گه‌لێکه له‌سمر ئه‌م زه‌مینه قه‌واره‌یه‌کی نیه و هه‌ر چوار ده‌وری به‌دوژمنی گه‌راوه‌ خۆشی له‌ناو خۆیدا به‌ش به‌ش بووه و دوژمنی به‌شه‌که‌ی تره‌.

باپیره‌ گه‌وره‌م چۆن هاتۆته زه‌لم:

خوالی‌خۆشبوو باپیرم (سو‌فی محمد أمين جوامیر) که ته‌مه‌نی (۱۲۰) سال ده‌بوو له‌ سالی (۱۹۶۴) کۆچی دوا‌یی کرد، سالی ۱۹۴۶ بۆی باسکردم که چۆن باو و باپیری هاتونه‌ته دینی زه‌لم.

ده‌یوت: باوکم - جوامیر - کۆری ره‌جبه‌ ناغای کۆری یه‌حیا ئاغا خه‌لکی ئێران بوون، له‌دیی (بلهر) نشته‌جی بوون، ئه‌م دێیه‌ نزیککی ته‌ختی هه‌ورامانه، له‌دواییدا هاتونه‌ته عێراق، جوامیریش که باوکی باپیره‌مه‌ ده‌وت کۆری بووه.

^۱ میژووی کورد و کوردستان، مه‌ردوح، به‌رکی دووه‌م، ۱۰۳ - ۱۱۰.

^۲ کاتیک سلطان مراد سلطانی عوسمانیه‌کان بووه هه‌موو کورده‌کانی راست کرده‌وه له‌ دژی خان احمد بۆ ئه‌وه‌ی موسل و کرکوک ب‌جته‌ ژێرده‌ستی خۆی.

دایکم (ریحان) کچی محمد سلیم بووه که نمویش نموی موسا بهگ بووه که له خورمال دانیشتووه، له کاتی خزیدا مزگمته کوی خورمال که سولتان سلیم بینای کردووه نمو تازهی کردوتموه، نمو تازه کردنموهیه به کورتی کراوه به شیعریک له سمر پارچه مهرمهریک هه لکه نرابوو، نمو پارچه مهرمهره له سمر دهرگای مزگمته که چهسپ کرابوو، نمو ش شیعره که یه همر چهنده بهره که بووته چوار پارچموه له کاتی رووخاندنی مزگمته که دا له لایه نی میریموه کاتیک هیترشی کرده سمر کوردستان و دیکانی ههموو ویران کرد، به لام شیعره که همر ده خویریتموه که بهم شیویه نوسراوه:

والی ملک شاه عباد	ان سلیمان تخت عزت داد
مسجد کوهنه سال شاه سلیم	دیده گشت یجا قزر و رماد
ید بیضاء نمود موسی را	ز گلنبرش با لطف داد
در بنایای خیر شد ساعی	بهر اجر ثواب روز معاد
از کرم چند پدیده سرف شد	تا بیاف او حسن مراد
این اشارت ز غیب شد تأریخ	(بوده مسجد بذکر حق اباد)

بهم شیویه رستمی (بوده مسجد بذکر حق اباد) (۱۱۶۲) ی کۆچی دهر نه چیت، به گۆرهی پیته کان (ابجد هوز) ونهم شیعرانه نووسراون له پهرای (محمدیه) دا که مه لا نور الله کاکۆ زه کریانی وهری گپراوه له تورکیهوه بۆ فارسی به فرمانی موسی بهگ وه که (فهرس) ی (مخطوطات مکتبه الاوقاف المکزیه) دا لاپهره ۳۵۷-۳۵۸ هاتووه.^۱

نهم مزگمته زۆر گهوره بوو (نۆ) گومیزی هه بوو، شوینه واریکی میژوویی نایاب بوو به لام سوپای عیراق ویرانیان کرد به مادهی (T.N.T) سمر و شوینی نهما، ههروه ها مناره که یان دایه بهر تۆپ نیوهی نهما و نیوه که ی تریشی خهریکه نه روخیت.^۲

باوکی باپیرم و خزمه کانی پیش زیاتر له (۲۰۰) سال هاتوون بۆ زه لم، له کاتیکدا نمو شوینه ئاوه دانی تیا نه بووه هه مووی شه خه ل و دارستان بووه و شوینی درنده بووه، له شوینیکی بهر زایی بهرام بهر به دییه که ی ئیستا دییه کیان کردووه که ئیستا پیی دهوتریت (ده گا کۆنی) واته (دی کۆن)، له بهر نه مووی هاتووچۆ ناخوش بووه په ی بونه تموه بۆ نه بهر له بهر

^۱ کلپه دهروون: نووسینی عمر احمد نظامی، بهشی یه کهم، چاپی یه کهم، ۲۰۰۰ز، به سوپاسموه نمو کتینه به نرحه ی

پیشکمش کردم.

^۲ هه مان سهرچوه.

شاخی (زەردا) ئەم دێیه‌یان دروست کردووێ که ئیستا پیتی دەوتریت (زەلەم)، ئینجا دەستیان کردووێ بە سوتاندن و برینی ئەو شەخەل و درەختە بێ بەرمانە و لە جیگە ئێوان درەختیان ناشتووێ و کردوێانە بە باخ، هەندیک لە شوێنە شاخاویەکانیان ڕووخواندوێ کردوێانە بە تەلەن بۆ جیگای کشتوکال، شوێنی وا هەبێ بە کۆل خاکیان بردووێ بۆی، لە نیوانی شاخەکاندا درەختیان تیا ناشتووێ، بەم جۆرە ماوێهێک ماوێهێمە ئە پاشاندا هەندیک لە بەگەکانی ئێران کە لەوێهێ نزیك بوون وەک بەگەکانی قزلی، چاویان ڕیووتە شوێنەکانیان و پێیان وتوون: یان دەبییت زەلەم بەجێ بهێڵن یان دەبییت ئێمەش بەشداریین لە بەرهمەکاندا، ئینجا باپەرە گمەرەم (جوامیر) چووێ بۆ لای شیخ بەاءالدین کۆری شیخ سراج الدین لە شیخەکانی تەویڵە، پەنای بۆ بردووێ کە کارێک بکات بەگە زۆردارەکانی ئێران دەست درێژی نەکەنە سەریان.

شیخ بەاءالدین لەبەر ئەوەی پیاویکی گمەرە ئایینی بووێ دانێشتوانی ناوچە کە زۆر شەرمیان لێکردووێ بە بەگەکانی وتووێ کە وازیان لێ بهێنن و دەست درێژیان نەکەنە سەر، چونکە ئەوانە خۆیان بە مورید و (منسوبی) ئەو دەزانن و سەر بەشیخن.

باپەرەم و خەڵکە کەش بەرامبەر بۆ چاکەییە ئە وەفاداری خۆیان هەموو سالتیک لەکاتی کۆکردنەوەی بەرهمەیی باخەکان هەندیک لەو بەرهمەیان بردووێ بۆ خانەقای شیخ بەاءالدین. لە پاشدا شیخ بەاءالدین کۆچی دوایی کرد، شیخ علی حسام الدین لە جیگە بوو بەشیخی ئێرشاد و (۶۳) ساڵ شیخایەتی کرد تا لە سالتی ۱۹۳۸ ئێرشاد کۆچی دوایی کرد.

شیخ حسام الدین:

پیاویکی ژیر و زیرەک بوو، زۆر کەسایەتی خۆی پادەگرت، شیخەکانی تر چەند جار هاتوون بۆ بەغدا بۆ لای مەلیک یان نوری سەعید یان یەکیکی تر، ئەو باوەڕ ناکەم لە تەمەنی شیخایەتیدا جارێک سەردانیان کردییت لە بەغدا. لە سالتی (۱۹۳۳) مەلیک فەیسەلی یەکەم هات بۆ خورمان، من ئەوکاتە منداڵ بووم بێرەم

شیخ علی حسام الدین

دیت له ناو بازاره کدا تاقیتکیان بۆ کردبوو به گهلا و گولای ژاله تاقه که یان وازاندبووه، چرایه کی لۆکسیان پتوه کردبوو، هاتنه کی مهلیک تنها بۆ لای شیخ حسام الدین بوو که نموکاته ماتیان له خورمال بوو، کاتیک مهلیک هات نه چوو به پیشوازیموه له ده رگای حموشی ماله که یان وهستا چاره روانی کرد، نه هاته نم دیوی ده رگا که کاتیک مهلیک چوو نیتو حموشی ماله که یان له ههمان کاتدا حموشی مزگوته که بوو ئینجا دهست و مشتاقی له گهل کرد، مزگوته که که سولتان سهلیم دروستی کردبوو شتیکی نایاب بوو، مهلیک وریستی بچیتته ناویموه

له گهل شیخ چون کاتیک وریستی پیتلاوه کانی دانه که نیت بچیتته ژوروه شیخ حسام الدین پیتی وت: ﴿فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ إِنَّكَ بِالْوَادِي الْمُقَدَّسِ طَوًى﴾^۱. واته: پیتلاوه کانت دا بکه نه چونکه تو وا له شویتیکی زۆر پیروزدای، ئینجا دواي نموی پیتلاوه کانی دانا چوو ژوروه،

مهلیک فهسهل

شیخ حسام الدین مرید و سؤفیه کی زۆر زۆری ههبوو له عیراق و ئیران و تورکیا و پاکستان، پیایوکی زۆر ده ولتمه ند بوو، مولکیکی زۆری ههبوو له عیراق و ئیران، هه موو هاوینیک یان ده چوو هارینه ههواره کی (کراویه دۆل) له سهر سنوری عیراق و ئیران یان ده هاته زهلم، هه ر سالتیک بهاتایمه زهلم به (ده) رۆژ له وه پیتش مام و ناموزاکانی ناگادار ده کرده وه بۆ نموی جیگی بۆ ناماده بکه ن، نه وانیش (گوشه ی پرد) که له بهشی باپیرمدا بوو پاناییه کی فراوانی هه بوو، خوشترین شوین بوو له زهلمدا، به هه ر چوار ده وریدا به گهلا بهروو نه یان تمنی و حموت ههشت که بریان بۆ دروست نه کرد له ناوه وه، شویتیکی

تایبه تی خۆی هه بوو بۆ دانیشتن له ئیواراندا که ئیستا پیتی ده لێن (نزرگای شیخ حسام الدین)، بهو بهری ناوه که وه به شه باخه کی مامه (عظیم) م کرابوو به خانه قا، سی مانگی هاوین نه شوینه وه شاریکی شارستانی ئی ده هات وهه موو جوژه میوانیک له وه ده ولتمه

ئېسلاميانموه که باسَم کردن دههاتن بۆ لای وههفتهی سى چوار جار له نيوان باخهکاندا دهگمرا وههندی شتى دهگۆرې وهک يهکيک که ئمو باخانه هى خوى يىنت، دياره ئيمه نازانين شيخ حسام الدين له پاشى ئموى له جينگى باوکى دانىشتووه بۆ شينخايهتى دىي (زهلم)ى بهناوى خويموه تۆمار کردووه له ئهسته مېۆل کاتيک که حوکمرانى عوسمانيهکان بوو، ئيمهش بهم کارهساتهمان نهمزانی تا سالى (۱۹۳۷)ه ئمو سائه هاتبوو بۆ زهلم، کيشهيهک دروست بوو کههيج پهبوهندی بهئيممونه نهبوو، پاش ئموه شيخ فرمانى دا ههموو ئاموزاکام بگرن و بياخهنه بهندينخانموه له ههلهجه بهلام هيچيان لهسر ئيسپات نهبوو بهريان دان، شيخ زيز بوو بارى کرد و چۆره باخه کۆن وله پيش رۆشتهوهيدا پيى وتين ئهم باخانه هى منن وههقهى (قاقانى)م هديه که تۆمار کراون لهسر من له مولا به ئيجار نهيت ناييت تيندا بيمنمونه.

دياره ئهمه شتيكى زۆر سهيره شينخين بهلين بدات به چوار پينج مليون موسلمان که له رۆژى قيامهت شهفاعهتيان بۆ بکات وله جيهاندا بيانپاريزيت له ههموو شتيک وئيمانيان سهلامهت بکات له گههله ئموهشدا به پينجهوانى فرموده کانى پينغمبهر ﷺ ئهم کردهويهى کرد، چونکه پينغمبهر ﷺ دهفرموييت: (من احيا أرضا ميتة فهو له). واته: همر کمسيک زوى يهکى مردوى بى خاوهن زيندو و ئاوهدانى کردهوه به باخ يان کشتوکال دهبيته مولكى تمواوى خوى.

ههروهها ياساي دهولتهتى عوسمانى دهلييت: همر کمسيک له همر زهويه کدا له همر دۆمئیکدا (۴۰) درخت بنيژيت و (ده) سال بهرپوهى بهريت ئهبيته مولكى خوى وتۆمار دهکريت بهناوى ئموهوه، دياره وهک باسَم کرد فرموده کهى پينغمبهر و ياساکهى دهولتهتى عوسمانى همدووکیان له باخهکانى ئيمهدا ديته دى، چونکه کاتيک باپيره گهوره هاتوته زهلم ئمو شوينه همر شهخهل و جهنگهل و جينگای درنده بووه و سائههاى سال باخيان تيا کردووه له زۆر شويندا بهکۆل خاکيان بردووه له نيوان شاخهکاندا کردوويانه به تهلان ودرهختيان تيا ناشتووه، ئينجا داواکردنى شيخ و وههسه کهى بۆ ئهم باخانه لهلاپهره کانى دواترى ئهم ياداشتهدا باس دهکم کاتيک سالى ۱۹۵۶ (تسويه) چوه زهلم.

يهکه م کۆسپى ژيانم:

که تهمه م چوار سال بوو کموتمه ناو ئاگرهوه، ههموو گيام سوتا وخوا بهلوتفى خوى رزگارى کردم، ئهمهش بههوى ئموهوه بوو مالى باپيرم گوتيزيان دهتهکاند، بهلقه وشکه کانى داره که ئاگرئیکيان کردبووه زۆر گهوره بوو، منيش چوو بوومه ناو ئاو ههموو جله کام تهر

بووبوو، هاتمه لای ناگره که خۆم وشک بکه مموه بمرودا کهوتمه نار ناگره کهوه، تا دهريان هينام زۆر له گيانم سوتا، ههشت مانگ له جۆلاندا بووم که ناوه کهيان پېر کردبوو له لۆکه و بدهرمانی ئموکاته تهادويان ده کردم، دياره من لهم تهمهندها بى گوناه و هى ئموه نهبووم سزا بدرېم وهك خوا دهفرمويت: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ﴾، واته خوا هيندهى گمردىك که بچوگترين شته ستم له کس ناکات، وا دياره ئهم سوتانه بۆ ئموه بوو که من همر لهم تهمهنده نامادهم بۆ ئموه له ماوهى ژياندا بهرگهى سزا و ناخۆشى و سهختى بگرم، بهراستى باوهر ناکه له سدهى بيستمدا کس هه بى هيندهى من ناخۆشى و ناهه موارى خويندنى ديتبى وهك بهدرېژى باسى ده کهم لهم ياداشتهدا.

کوچ کردنمان له زهلمهوه بۆ خورمال :

سالى ۱۹۳۲ ز مالى باوکم و مالى مامه (عبدالقادر)م باوکى (دايکى محمد) کوچيان کرد له زهلمهوه بۆ خورمال، لهبر ئهم هۆيه:

خوالیخۆشبوو (هممیده خان) کچی شیخ حسام الدین ئافرهتییکی به شوکەت و به حورمەت و ههلهکهوتوو بوو، شیخ حسام الدین کەسی بههاتای خۆی نەدەزانی تا بیداتی - ئهویش لهو پهری ژيانی خۆشیدا ده ژیا دياره کچ لهم تهمهندها و لهم ژياندا پيی خۆشه شوو بکات، قادر بهگ يه کيک بوو له بهگه کانی لهۆن وحوکمرانی تهویله بوو لهو رۆژدها، بهدزی بارکیموه مارهى کردبوو، پاشان که ئاشکرا بوو به شیخ حسام الدینی وت: ئهگەر کچه کهت که ژنی منه بهره زامهندي خۆت نهمدهيتی شهویک کۆمهلیک له گهل خۆم دههینم و بهزۆر دهیبهم بۆ تهویله، ئینجا شیخ حسام الدین فرمانی دا به باوکم و مامم که شمو بچنه باخه کۆن وحممیده خان بهدزی یوه بهینن بۆ زهلم، لهمالی باپیرم بیته بۆ ئموه قادر بهگ توشی گيچه لیان نه کات، ئهوانیش فرمانه کهی شیخیان جیبه جی کرد، له پاش ئموه قادر بهگ به عبدالله بهگ ی کورپی محمود خانی وت: ده بیته تۆله لهو دوو پیاوه بسینین لهسهر ئموهی ئمو ئیشهیان کردوه، ئینجا ئهوانیش ناچار بوون باریان کرد بۆ خورمال لهوی دوکانیان دانا، مالى ئیمه سالى ۱۹۳۴ گمرايينموه بۆ زهلم بهلام مامم خوالیخۆش بیته همر له خورمال مايموه تا رۆژیک به توپی سوپای عیراق سالى ۱۹۶۳ شههید کرا کاتیک نوێژی عهسری

دەكرد، لەكاتى نوێژەكەدا تۆپى سوپا وەك گوللە دەبارى بەسەر كورددا، دابوێ بەشوتنىكى نزیكى ئموڤا و شەهید بوو.

چوونم بۆ قوتابخانە:

سالى ۱۹۳۴ میرزا (فتح الله لهونی) كه له (لهۆن) پیاوێكى كوشتبوو لموێ هەلهايتبوو بۆ ئموڤى بێت پەنا بەریتە بمر بەگەكانى هەورامان تاكو سزای نەدەن..
لەر كاتەدا لهۆن و حەسەن سانی هەر چەندە هەردووکیان هەورامى بوون بەلام هەردەم ناكۆكى و دوژمنایەتى لەنێوانیاندا بوو، بە جۆرىك لەهەر لایەك یەكێك شتیكى بكردایە دەچوو لەكەى تر بۆ ئموڤى پارێزگارى بكات، وەك زۆرىسى عەشیرەت و تیرەكانى ترى كوردستان.

میرزا فتح الله خوێندەوار بوو، قورئانى دەزانى و دەیزانى بنوسیّت، لەر رۆژەدا هەر كەس كه خوێندەواری بزانیایە پێیان دەوت (میرزا)، لەبەر ئەمە بۆ یەكەم جار (حوجرە) لەدەتێ ئیمە دانرا و مامۆستاكەى میرزا فتح الله بوو، دێیەكەمان زیاتر له (۱۵۰) سال بوو، تەنیا دوو كەسى تیاڤابوو بۆتوانیّت نامە بخوینیتەوه.

یەكەمیان خەلیفە حەمە كریم بوو كه زاواى باپیرم بوو و خەلیفەى شیخ حسام الدین بوو. دووهم كەس باوكم بوو - خوالیىخۆشبیت - كه پێیان دەوت - مەلا ئیبراھیم - یان فەقى ئیبراھیم، كه هەتا كتیبى - جامى - له (نحو) دا خویندبوو، بەلام له سالى ۱۹۱۴ كه گرانی گموره پەیدا بوو لەبەرئموڤى هیچ كەس ئەرکی فەقىی لەئەستۆ نەدەگرت وازی هێنا له خویندن له هەلەبجە و گەرايموه بۆ مالى خوێ و دواى ژن هێنان دەستى كرد بە كاسبى، دوكانى هەبوو شتى دەهینا له ئێران بۆ عێراق و بە پێچەوانەوه.

میرزا فتح الله لەمالى خۆیدا بەرگدوور بوو، جلی دەدووری و ژوورەكەى خۆیانى كردبوو بە قوتابخانە و ئیمە منالى دێیەكە نزیكەى (۲۰) كەس چوینە ئەر قوتابخانەیموه بەپارە دەرسى پێ دەوتین.

ئەم مامۆستایە زۆر دلەرق بوو، هیچ كاتێك بەزەبى بە قوتایبەكاندا نەدەهاتەوه، دەرسى ئیمە قورئانى پێرۆز بوو، هەفتەى یەكەم پیتی فێركردین (ا.ب.ت.ج) و له سەرەتای ئەم پیتانە نوسرابوو (یاالله توفیق بەدیت یا فتاح فتحم بەدیت یا رزاق رزقم بەدیت)، مامۆستا ئەگەر هاوین بوايە باقیەك تۆلە هەنارى لای خوێ دادەنا بۆ ئموڤى سەر و چاومانى پێ بشكىنێ ئەگەر زوو دەرسەكە رەوان نەكەین، بەزستاندا مقاشیكى دەخستە ناو ئاگرەكەوه بۆ

نموي سور بېتموه دې هينا بېسمر دهستی نمو کسېدا که زوو دهرسه که وهرنه گړيت، يان
خوی جگړه کيش بوو جگړه کمې دېنا بېبناگوڼي قوتاييه کموه. روژنيک ناموزايه کم هېوو
خواليخوشبو (محمد شريف) دهرسه کمې باش رېوان نه کړدېوو، ماموستا مهلا فتح الله
جگړه کمې نا به پېنا گړيېموه، نمويش زېراندې به گړيانموه چووه مه مالموه، مامه شمريقم
خواليخوشبيت توره بوو دهستی محمدی گرت وهات بو ژووري قوتاييه کانو به ميږا فتح الله
ي وت: (هر يره ته لا قم کموتېو نه گمر ئي کورېم بو به نيمامي شافيعی جاري تر غاز و
وانو). واته: هر سي ته لا قم کموتېي نه گمر هم کورېم ببيت به نيمامي شافعي جاريکی تر
ناهيتم بخوييت.

وورده ورده قوتاييه کان کم بوونموه تا هر من ماموه چونکه به چوار سالي سوتابووم
بهرگي مقاشه کمې ماموستام ده گرت که سوري ده کړدوه دې هينا بېسمر دهستېدا.

ماموستا ژن خاتوو (نامينه):

بېراستی ماموستا ژن گه ليک دلره قتر بوو له ماموستا، هر چنده ده لين ژن دلنمرمتره
به لام دياره نهمه ههمو ژنيک ناگريتموه، له خوړندني حوچرده دوو روژ پشوو بوو که روژي
سي شمه و هيني بوو، له دوو روژه دا ده بوايه قوتاييه کان ههموومان بچين بو نوباخه کان
دار بينين بو مالي ماموستا بو نموي نان و چيشتي پي بکمن، چونکه نموکاته هيچ
هويه کی تر نمبوو بو ناماده کړدني خواردن جگه له دار، له بمرنموي هاورنيکاني حوچرېم
زوريان له من گموره تر بوون، زرت و زيندو بوون، نموان دار و لقه داري باش و گموره يان
دهينا بو ماموستا ژن منيش داري وردم کو ده کړدوه، کاتيک که داره کانمان دهينايېموه بو
مالموه له ناو ده رگا که دا ماموستا ژن راده وستا له من توره ده بوو ده يوت: (چېم شو لگاوی
جاري تر هيزمي وردی باري ماروشا سمر و چه ماته)، واته: چاو ريپوځاوی نه گمر جاريکی
تر داره کانت ورد بن دېان شکينم بېسمر و چاوتدا، من همردهم چاو نيشم له گمل بوو وه
ماموستا ژن ده يوت ريپوځاوی بوون.

هر چوون بوو توانيم دوو بهش لمسي بهشي قورئان لای ماموستا و ماموستا ژن تمواو

بکهم.

گرتنی مامۆستا فتح الله:

روژێکیان مامۆستا ده‌رسی پێ ده‌وتین دوو پۆلیس له‌ خورمالده هاتن مامۆستایان بان به‌ست کرد و بردیان بۆ خورمال، لاسهر نه‌و تاوانه‌ی له‌ له‌ون کردبووی پیاویکی کوشتبوو (۱۵) سالن حوکیان دا و به‌ند کرا، پێش نه‌وه‌ی مامۆستا بگه‌ڕێت من و دوو قوتابی مابووین که ناچار ئێمه‌ش بێ مامۆستا ماینه‌وه، بۆ ماوه‌ی سالتیک کەس نه‌بوو ده‌رسم پێ بلێت، باوکم ده‌چوو له‌ نێران گیسک و کاوپی ده‌کپی منی کردبوو به‌شوان له‌ناو باخه‌کاندا ده‌ملوه‌راندن تا قه‌له‌و ده‌بوون ئینجا ده‌یفرۆشتن.

ماوه‌ی فه‌قییه‌تیم (۱۹۳۴-۱۹۴۶)

مامۆستا سەید عارف و مالی پورم:

مامۆستا سەید عارف زانایەکی زۆر گمۆره بوو، تازە ئیجازە ی وەرگرتبوو لای مامۆستا شیخ عمری قەرەداغی، بوو بە مەلای خورمال و لێوی مەدرەسە یەکی داناو دەستی کرد بەتەدریس و دەرس و تەنمۆه، پوره رەعنام ژنی خەلیفە حمە کریم بوو وەک باسەم کرد کچیکی هەبوو (مەعصومە) مامۆستا سەید عارف خوازیینی کرد و ماری کرد، هێشتا نە یگواستبوو جار جار دەهات لە خورمالمۆه بۆ مالی خەزووری لە گەڵ یەک دوو فەقی.

رۆژێک چووم بۆ مزگەوت دیم دوو کۆری گەنج هەر یەک کەوا و سەلتە یەکی جوانیان لەبەر دایە جامەدانی سەریان لە چوێت دراو و وریشوە کەیان هۆنراوە تەمۆه بە گۆلنکە ی ورد کە دەچن بەر یگەدا گۆلنکە کان دە لێر تەمۆه، منیش پرسیم: ئەم دوو کەسە کێن؟ وتیان: ئەمە فەقی، ئەو کاتەدا وەک شیشیکی سۆرە کراو بکەن بە جەرگەدا ئەوەندە نازارم پێ گەیشت کە

مامۆستا سهید عارف و مالی پورم:

مامۆستا سهید عارف زانایه‌کی زۆر گه‌وره بوو، تازه ئیجازه‌ی وه‌رگرتبوو لای مامۆستا شیخ عمری قه‌ره‌داغی، بوو به‌ مه‌لای خورمالو له‌وێ مه‌دره‌سه‌یه‌کی داناو ده‌ستی کرد به‌تهدریس و ده‌رس وتنه‌وه، پوره‌ ره‌عنای ژنی خه‌لیفه‌ هه‌ کریم بوو وه‌ک باس‌م کرد کچی‌کی هه‌بوو (معصومه) مامۆستا سهید عارف خوازیڤینی کرد و ماره‌ی کرد، هه‌شتا نه‌یگواسته‌به‌وه جار جار ده‌هات له‌ خورماله‌وه بۆ مالی خه‌زوری له‌گه‌ڵ یه‌ک دوو فه‌قی. رۆژێک چووم بۆ مزگه‌وت دیم دوو کو‌ری گه‌نج هه‌ر یه‌ک کما و سه‌لته‌یه‌کی جوانیان له‌به‌ر دایه‌ جامه‌دانی سه‌ریان له‌ چو‌یت دراو و وریشه‌که‌یان هه‌نراوه‌تمه‌وه به‌ گولنکه‌می ورد که ده‌چن به‌ریگه‌دا گولنکه‌کان ده‌له‌رینه‌وه، منیش په‌رسیم: ئه‌م دوو که‌سه‌ کی‌ن؟ وتیان: ئه‌مه فه‌قین، له‌و کاته‌دا وه‌ک شیشی‌کی سوره‌کراو بکه‌ن به‌ جه‌رگه‌دا ئه‌وه‌نده ئازارم پێ گه‌یشت که

منیش بډچی نه خویند تا بیم به فقهی، به گورجی گرامهوه بډ مالموه دهستم کرد به گریان وتم: دهیم به فقهی، باوکم لهبر سودی خوی داواکمی منی بدل نه بوو چونکه دهیوست هر شوانی بکه، لهبر نموه وتی: رڼه کمی که لکی خویندنت ماوه، منیش نموندهی تر دهنگم بهرز کردهوه به قولی گریان، وتم به باوکم: نه گمر نه منیریتمهو بډ خویندن خوم ددهم به ناهه کمی زه لمد، نمیش لمرسی نموهی که من تووشی کاره ساتیک نهیم، ژیری کردمهوه وتی: شو ده تبم بډ مالی پورت بډ لای ماموستا سدید عارف، شو چوپین بډ مالیان و باسه کمی بډ ماموستا سدید عارف گتیرایمه، نمیش فدرموی: ده توانیت هممو روژنیک بییت بډ خورمال بخونیت نیواره بگمیریتمهو؟ وتم: به لی.

منیش به یانی کراسه کونیک باوکم همبوو کردم به دوو کمرتموه کمرتیکم کرد به بمرگ بډ قورنانه که و دوی ماموستا و فقیکان کومت.

کاتیک چوپینه خورمال بردمیانه حوچرهی فقیکان، فقییه کمی گمورهی لی بوو ناوی (مهلا محمدی عممه لای) بوو وتی رڼه بډچی هاتوی؟

تم: من خرمی ماموستام هاتوم بډ خویندن.

وتی: به خوا به پمپړی قورنانه که تدا دیاره زور نه گبمیتیت، نیستا که روژی (۲۹ - ۷ - ۲۰۰۱) ه هیشتا نیشی نمو قسه یه لمدلما ماوه.

له پاشدا ماموستا هات بډ حوچره، به مهلا ماحمودی سرگهتی که خرمی ماموستا بوو وت: هممو روژنیک له گهل فقهی کمریم دهرسی پی بلین و زور چاودیری بکن.

نینجا سر له نوی دهستم کردهوه به خویندنی قورنانه کم، له ههمان کاتدا دهرسیکی (گولستان) یان پی دهوتم، که به زمانی فارسیه، چونکه نموکاته کورده کانی نیران و عیراقیش له نزیکی سنوری نیراندا نامه یان هر به فارسی دهنوسی بډ یه کتر، هیچ کات کوردی یان به کار نده هینا، همره ها کورده کانی شاره کان و مهلا کان نویسیان بډ یه کتر هر به عمره بی بوو، ده یان وت: (العربية في الكلام كالمخ في الطعام) واته: وشمی عمره بی له ناو رسته دا وه خوی ناو خواردن وایه، هممو وتارنیک که بلاو ده کمریتمهو به عمره بی نپرازیتمهو هیچ تام و بایه خیکمی نیه.

نم جوړه بیر کرد نمویه له نار کوردا بوو به هوئی نموهی هممو میلله تیک به زمانی خوی کاره ساتی نموه کانی دهنوسیتمهو نیبیت به میژوو جگه له کورد نیبیت که هیچ میژوویه کمی راست و دروستی نیه باسی گله کمی بکات، به لکو هر دلسوزی بیگانه ده کات و خرمهتی

بیگانه دهکات به کرده و به میژوو، تهنانت زۆربهی میژوونوسوه کانی عمره ب و فارس و تورکن .

سالی (۱۹۵۱) له سوله یانی مهلا بوم، کتییکی (دابشکردنی میرات) که پیی دهوتریت (الفرائض) یان (الموارث) دامنا و ناردم بۆ هندی له ماموستاکان، وتیان: زۆر جوانه وزۆر باشه بهلام عهیبی ئهوهیه به کوردی داتناوه.

کورتهیهک له ژبانی ماموستا سهید عارف:

"ناوی: حاجی مهلا سهید عارف مهلا سهید ئهویه کر مهلا سهید طه مهلا سهید عبدالقادر مهلا سهید عبدالغفور مهلا شیخ عبدالرحمن (باوه شیخ) مهلا سید محمود مهلا سهید عبدالرحمن مهلا سهید مصطفی مهلا سهید حسن مهلا حاجی مهلا سهید عبدالکریم حسن مهلا ئهویه کری چۆری. ناسراوه به (ماموستا مهلا ئهویه کری مصنف)، تاریخی مردنی خۆی داناوه له دوو بهیته شیعردا که پرستی (خیر مقدم) بهشیکه له دوو بهیته تاریخی مردنی ئهم پیاوهیه. المصنف، (البیر خضر الشاهزی).

له دایک بوون: ۱۲ مۆلۆد ۱۳۲۸ کۆچی.

شوینی له دایک بوون: گوندی (پیلهنگه) له شاره زوور، خۆئاوای شاری ههلهجه سهر بهپارتزگای سلیمانی - عیراق.

دایکی: حلیمه کچی مهلا شیخ علی سهید محمد مهلا سهید مصطفی مهلا شیخ جلال الدین ی سهرگهت له بنه مالمی (سبحان ناغا) ی سهرای سویمان ناغا. خویندنی قوناغی مندالی: قورئانی پیروزی له خزمهتی خاتوو حلیمه دایکیدا خهتم کردوه.

خویندنی سههره تای: کتیه رده کانی له خزمهتی باوکی و براکانیا خویندوه که ههموو خوینده وار بوون.

پاش وهفاتی باوکی: له سالی (۱۳۳۷ک) باوکی وهفات تهکات و تهرمه کهی ئهبریه (ملهی مزیار) له نیوان هانه سوره و پریدا نیتر ئه میس خولیا ی گهران بۆ خویندن نه کهوتیه سهری.

سوخته یی: له گهل مهلا سهید نجم الدین سهرگهتی ئه چیه ههلهجه و پریس و عهبا بهیلی و بیاره و قهره داغ و سلیمانی.

موسته عیدی: له خزمهتی ئهم ماموستا بهرزانه دا خویندوو یهتی:

- ١- ماموستا مهلا عبدالکریم. - بیاره-
- ٢- ماموستا مهلا عزیز. - پریس-
- ٣- ماموستا مهلا صالحی تریفه.
- ٤- ماموستا مهلا شیخ مصطفی شیخ نجیب قهره داغی.
- ٥- ماموستا مهلا شیخ نوری شیخ باباعلی ته کیوی قهره داغ.
- ٦- ماموستا مهلا سید غفور ته کیوی سید حسن سلیمانی.
- ٧- ماموستا مهلا شیخ رسول ههله بجه.
- ٨- ماموستا مهلا شیخ حیدر عه بابیه یلی.
- ٩- ماموستا مهلا شیخ ماری قهره داغی.
- ١٠- ماموستا مهلا شیخ عمری قهره داغی.
- ١١- ماموستا مهلا شیخ بابا رسول بیده نی.

ئيجازهی عیلمی: دوا مادده کان له خزمهتی مهلا شیخ عمری قهره داغی ناسراو به (ابن القره داغی) ته خوینیت و همر له خزمهتیدا ئيجازهی عیلمی وهرده گریت.
دووباره ئيجازهی عیلمی: پاش گهرانهوی له سلیمانی بو ههله بجه ته چیتته خزمهتی شیخ بابا رسول بیده نی بو زیاتر زانیاری وهرگرتن ئیتیر لهوی جارنکی تر ئيجازهی عیلمی وهرده گریت، دواي نهوه ته گهریتموه گونده کهی خویران که (سهیده کان) له له شاره زوور نزیک (دۆلاش) و (تهپه کهل).

ئمو جینگایانهی تیا خویندوویهتی به گشتی: ههله بجه، بیاره، پریس، عه بابیه یلی، قهره داغ، سلیمانی، کهرکوک، خانهقین، مهربوان، موکریان، ههولیر، کویه.
هاوه لانی کاتی خویندن و دواتر: مهلا عبداللهی محمدی چروستانی، مهلا رحیم پهرخی، مهلا محمد بهاء الدین بیاره، ملا ماری خاوهیی، مهلا سلام پیسکهندی، مهلا محمد گه لاله، مهلا ماری سهرگه لو، مهلا محسن نوشی، مهلا خالدی مفتی سنه، مهلا رحیم همزه ناغا، مهلا شیخ نجم الدین خانهقینی، مهلا شیخ محمدی خال، مهلا حسن عه بابیه یلی، مهلا محمدی دار الاحسان، مهلا محمدی چارمار، مهلا سید احمدی شیخ الاسلامی مهربوانی، مهلا سید محمد چیشانه، مهلا محمودی عنب، مهلا حسن هندی، مهلا محمدی لار، مهلا سید مجیدی شاندهری، مهلا عارف پینجوبینی، مهلا شیخ محمدی احمد برنه، مهلا شیخ ماری نیرگسه جاری، مهلا فتاحی قاینهجه، مهلا قانعی

شاعر، مهلا مجیدی قطب (کرکوک)، مهلا شیخ عثمان شیخ علاء الدین، مهلا شیخ جلالی نابلاخی، مهلا سید توفیق برزنجی، مهلا مصطفی بارزانی، مهلا أسعدی محوی، نمو بهرینزانهی له خزمهتیدا بههره‌مه‌ند بوون زوړن به‌لام چهند ناوکیان ده‌خمه بهر دیدی خوینهری نازیز:

مهلا احمدی مفتی زاده، مهلا احمد و مهلا زاهد و مهلا سعدالله نووشی، مهلا محی الدین ده‌گاگایی، مهلا صالحی زارای، د. مصطفی زه‌لمی، د. شیخ علی القرداغی، مهلا محمد امین نینولی، مهلا عبدالله هورایی، مهلا عبدالله هدیجی، مهلا عبدالرحمن (کۆل)، مهلا احمد و مهلا هبه الله قازی پینجوبین، مهلا کریمی مهربوانی، مهلا حسن گرده زیبری، مهلا شیخ عثمان شیخ مارف نیرگسه جاری، مهلا محمود عبدالرحمن سرگه‌تی، مهلا خالد خورمالی، مهلا عبدالله پهرخی، مهلا صدیق ملا رحیم پهرخی، مهلا شیخ بابا علی شیخ عمر قره‌داغی، مهلا شیخ مصطفی شیخ معروف قره‌داغی، شیخ محمد شیخ تالشی، مهلا جمیل بی‌سارانی، مهلا هادی مفتی زاده، مهلا عبدالرحمن (عهینه‌ک)، مهلا محمدی مل چهور، مهلا کریمی سمرده‌شتی، مهلا محمدی ده‌شتی، شیخ علی قمره‌داغی، سید حبیب نجم الدین سرگه‌تی، طیب ماموستا سید عارف، مهلا سید نجم الدین تمپی سفا، مهلا سلام مهلا عابد، مهلا سید لطیف واژه، مهلا عبدالله قمشان.

خیزانی: له‌به‌رئومه‌ی شیخ حسام الدین پورزای مهلا سید ابوبکری باوکی بووه بۆته خه‌خوړی، خوازینی خاتوو معصومه‌ی کچی خلیفه همه‌ آمینی زه‌لمی بۆ کردووه. مه‌لایه‌تی: هم به‌هوی خه‌خواری شیخموه کراوه به مه‌لای خورمال دواتر له (ته‌په‌ی که‌ل) نینجا گولپ.

به‌لام به‌هوی شیخانی تاله‌بانی خزمی بوون کراوه به مه‌لای ته‌کیه‌ی تاله‌بانی له سلیمانی به‌شیوه‌یه‌کی ره‌سمی له سالی ۱۹۳۸ز دا.

وازه‌ینان له مه‌لایه‌تی: پاش وه‌فاتی شیخ عبدالرحمن برا گه‌وره‌که‌ی له گوندی سه‌یده‌کان بۆ سهرپرشتی برازاکانی نه‌گهریتموه سه‌یده‌کان.

بوونموه به مه‌لا: شیخ حسام الدین داوای لی‌ ته‌کات بگهریتموه گوندی (ته‌په‌ی که‌ل) له‌وی بیتموه به مه‌لا و جوتیاریش بکات ئیتر چهند سالی‌ک له‌وی بی‌ فه‌قی ئه‌بیت،

لهبهرئموه دیتته خورمالا بۆ مه‌لایه‌تی و خه‌ریکی کشتوکالا ئه‌بیته، له جوتیاریدا سهرکه‌وتوو بوو به‌تایه‌تی توتن که به هۆیموه ده‌وله‌مه‌ند بوو.

وه‌فاتی خاتوو معصومه‌ی خیزانی: رۆژی ٢٥/١٢/١٩٥١ خاتوو معصومه به‌سهر سکه‌وه له دنیا ده‌رده‌چیت له گۆرستانی (بلال) له گوندی زه‌لم به‌خاک ئه‌سپێردریت. خیزانی دووه‌م: له‌بهر پێویستی خیزانه‌کی به‌ناچاری له ماوه‌یه‌کی کورتدا خوازیینی خاتوو مه‌لیحه کچی شیخ مارف قه‌ره‌داغی ده‌کات و ئه‌بیته هاوسهری و، پیشه‌که‌ی ده‌گۆزیتتموه بۆ سلیمانی و ئه‌بیته به (امام و مدرس) له مزگه‌وتی سید نوری نقیب - مزگه‌وتی ئه‌مواقف - دواتر ئه‌چیتته مزگه‌وتی خوخانه شوینی مامۆستا مه‌لا جه‌ سعید مامۆستای خۆی به‌ ناونیشانی ئیمام و مدرس هه‌روه‌ها مدرسی مزگه‌وتی پاشچاوش و به‌تاقیکردنمه‌ بردیوه.

خانه‌نشین بوونی: پاش خانه‌نشین بوونی له ماله‌که‌ی خۆی له گه‌ره‌کی چوار باغ ژوریک تهرخان ته‌کات بۆ مه‌که‌ته‌به‌که‌ی و ده‌رس وتنه‌وه به‌و به‌ریزانه‌ی که ئه‌هاتنه ماله‌وه بۆ خویندن به‌ خۆرای.ی.

په‌یه‌ه‌ندی کۆمه‌لایه‌تی: ریزیکی فراوانی له‌ناو خه‌لکدا هه‌بووه بۆیه دۆست و براده‌ری زۆری هه‌بووه هه‌میشه ده‌وری قه‌ره‌بالتج بووه دوا‌ی ده‌رس وتنه‌وه. نو‌سین و حاشیه: حاشیه‌ی زۆری له‌سهر هه‌موو ئه‌و کتێبانه هه‌یه که ده‌رسی تیا وتوه‌تموه له هه‌موو ماده‌کاندا.

نو‌وسین: هه‌ندی نو‌سینی له (ریاضیات) و (منطق) و (فلکیات) هه‌یه، له سائی (١٩٥٠ز) وه‌ ده‌ستی کردوه به‌حاشیه نو‌سین له‌سهر کتێبی (الوضوح) که کتێبی مه‌لا (أوبکری مصدق) له‌سهر کتێبی (محرر) نو‌سویه‌تی، پینکه‌هاتوه له (٥) جلدی گه‌وره، چواریان هه‌موو باب‌ه‌ته شه‌رعیه‌کان ده‌گریتتموه به‌یه‌که‌وه به‌لام جلدیکی تایه‌تی به (میراشا) وه که حاجی مه‌لا سید عارف حاشیه‌ی له‌سهر نه‌کردوه چونکه ده‌ستی نه‌که‌وتوه، ئیتر چوار به‌رگه‌که‌ی تر جگه له‌به‌شی عیبادات دره‌نگ ده‌ستی که‌وتوه هه‌مووی حاشیه‌ی له‌سهر کردوه به‌هه‌مووی پینکه‌وه خۆی له (١٠) جلدی گه‌وره ده‌دات.

توانای هه‌بووه له نو‌سینی شیعر به‌ کوردی و به‌ عه‌ره‌بی و به‌ فارسی به‌لام زۆر که‌م خۆی پێوه ماندوو کردوه له‌بهر ته‌دریس.

زمان: زمانی کوردی و عه‌ره‌بی و فارسی به‌چاکی زانیوه ده‌رسی پێ وتۆتموه.

قورئان: قورئانی به تېمواوی له بهر بوو له کاتې به تالیدا دهورې نه کړده وه. شېمونوئېژ: زوو نه نوست و زوو هه لده ستا ئمې فېرموو خوا ئیمه یې بؤ شېمونوئېژ دروست کړدوه همیشېه نوئېژې ده کړد.

شاره زایې گشتې: له بابته کانی (منطق، فلك، عقائد، فقه، نحو، صرف، بلاغه، تفسیر، حدیث) دا زور بلیمته بووه حاجی مهلا رحیم پهرخی له کاتې کیشیه کی نحوی ئمې فېرموو ئای بؤ (سیبویه) هکې خومان (سید عارف).

جورئته: هم رگیز رازی نه ئه بوو به (أضعف الايمان) همیشېه لسمې راستې تووشې شېر نه بوو همیشېه ش سمرکوئوئو بوو.

سمرانه: له کاتې فلاحه تیدا قهت مولکانه یې نه ئه دا چونکه به ناحقه قې ئه زانې و چارپویشې لې نه کړا.

حج: سالی ۱۹۶۵ چوه بؤ حج له گڼل جهنابی حاجی سید احمدی شیخ الاسلامی مېریوانی چوړی.

گفتوگو: جاريك له کونگره یه کی ئیسلامیدا له به غدا له گڼل (آية الله محسن الحكيم) نه کموئته گفتوگو یه کی قورسموه له نه غامدا (آية الله) دانی پیا دهنیت و ستایشې زوړې نه کات و عه بایه کی عمره بی چاکې پې ئه به خشیت تا ئیستا له مالیان ماوه.

پله یې له ناو زانایاندا: نه ندایمکی چالاکی بزوتنمویه زانایانی ئیسلامی بووه، بهرپرس بووه له زور کیشېه زانستیه کان، سمرچاوه ی (فتوی) شرعیه کان بووه.

په یوه نډې: به نامه له زور شوئیموه داوای دهربرینی رایان کړدوه لسمې زور شت وهک (تفسیری نایهت) یان (شمرحی حدیث) یان مهسه له ی شمرعی یان عقائدی و شتی تر.

حیزبایه تی: حمزی له حیزبایه تی نه کړدوه په یوه نډې به هیچ حزینکموه نه بووه رای په سند بووه له بزوتنمویه ئیسلامیه کان.

دوستانه تی تایبته: دوستانه تی له گڼل شیخ عبدالله محمد صراف، أمجد زهاوی، ملاجمیل روژبه یانی، قازی نه تروشی، قازی شیخ محمدی خال، مهلا مجید قطب، علاءالدین سجادی، هادی چاوشلی زور بووه.

له شموی ۲/۳-۱۲-۱۹۷۵ له شاری سلیمانی له دنیا دهرچوو، نارامگای له گردی سه یوانه له سلیمانی، دوو کوړ و کچینکی هیه: (طیب، عبدالقادر، منیره).

دوا وهسیت: دوا وهسیتی بۆ کاک طبیی کوری:

کوری خۆم لهممودوا گوی بگره ههول بده خاسر الدنيا و الاخرة نهبيت، من پاش مردن چاوه ریی ئیوهم ریبازی باپیرتان مهگۆزن سهرفراز ئهبن، ئهوا تۆم سپارد به لوتف و کهره می خوا له گهل باقیا (باوکت سید عارف). مهکته بهی سهید عارف پینکها توه له کۆمه لیک کتییی نایابی هه مه چهشنه پریه تی له حاشیهی دهست و خه تی خوی له گهل چه ند کتیبیککی دهست نووسی کۆن و نوی.^(١)

***

سوخته ی سوخته:

فهقیی مزگموت دوو جۆرن له پله ی خوینده واریدا، جۆریکیان پینان ده لێن: (مستعد)، ئه مانه لای مامۆستا ی گهوره ده خوینن و له پاش تهواو کردنی (نحو) و (صرف) ده چنه ئه مو پله یه وه.

جۆری دووه م پینان دهوتریت: (سوخته): ئه مانه له قورئانی پیروژه تا ده گه نه (الفیه ابن المالك) پیتی دهوتریت (سیوطی) ده خوینن، سوخته له هه موو مه دره سه یه کی دینیدا ده بیت وهك خزمه تکار خزمه تی موسته عیده کان بکات وچایان بۆ لی بنیت وقاپ و کهوچک بشوات وگسک بدات وکاتیک ده چنه ده ره وه پینلاوه کانیا ن بۆ دابنن.

ده گیڕ نه وه ده لێن: رۆژیککی هه یینی مسته عدیک نه چوه بۆ نوێژی هه یینی پینان وتوه بۆچی نه هاتی بۆ مزگموت، وتویه تی: سوخته که م لی ره نه بوو پینلاوه کام بۆ دابنیت، ئینجا ئوبال به ئه ستۆی ئه وه ی ئه مه ی بۆ گیڕامه وه راست بیت یان درۆ.

له مو مه دره سه یه دا له گهل فه قی مه همود دوا یی بوو به مه لا محمود سه مرگه تی خزمی مامۆستا سهید عارف بوو، بووین به دوو براده ری خو شه ویست هه روه ك له م نامه یه دا ده رده کهویت و دواتر به نازناوی (بیزارو) (بیوه یی) شیعری ده نووسی و پێش ئه وه ی کۆچی دوا یی بکات ئه م شیعری بۆ نووسیوم:

خامه هله سانبوسه ناسیگی نازنین
 بویه ریزده روز زانا ماهه نی اگرام و دین
 توله جینی من ماله زورده خوشی و خوش
 ریزه نزل بو بخواره هم به لاش سانی بزی
 بو زانی خوشی ایوه همی رب العالمین

ماکه مصطفی سید السلام علیکم ورحمة ربکم و برکاته
 هدائی سلا متیان به رسم در خدا و السلام بوسه رب زری و بهفته
 ده رتبان اهدام بوما مستان و چاوی منالان ماله کرم
 وروبه ده سلا ماله کرم به دیو هفت و به خستارشی
 زیاده دین ماله کرم ایبه چاکیز و چاک بیوه سبانه
 مالدانه

کادنا زانم تیغ مصطفی محمد اوراقه کانی من نه نازده وه
 بو غنمه ستان به

بکون ۹ ر سید صبارت

عبدان
 تعویذ ماله سید صبارت
 نام به ده سلا ماله کرم

محمد ابراهیم الحسینی
 ۹۷۷/۱۱/۴۲

خامه هه‌لسه سابنوسه نامه‌يكي نازەنين
 بۆ به‌ريز و به‌رز و زانا خاوه‌ني اكرام و دين
 تو له‌جيى من ماچكه زۆر به‌خوشى و پيڤكه‌نين
 ريز و فه‌زلى بۆ بخوازه هه‌م به‌ له‌ش ساغ بژين
 بۆ ژيانى خوشى ئيه‌وه هه‌مدي رب العالمين

كاكه مصطفى گيان السلام عليكم ورحمة الله وبركاته:

هه‌والى سه‌لامه‌تيتان نه‌پرسم و له‌خوا داواكارم بۆ سه‌ربه‌رزى و به‌خته‌وه‌ريتان احترامم بۆ
 مامۆستا ژن و چاوى منداڵان ماچ نه‌كه‌م مه‌روبه ده‌ستان ماچ نه‌كات نوخسه و به‌ختياريش
 زياد له ده‌ست ماچ كردن، ئيمه چاकिन و چاكي ئيه‌وشمان ناواته.

كاكه نازانم شيخ مصطفى محمود (ئه‌مورقه‌كانى) منى نه‌ناردووه بۆ خزمه‌تتان؟

بچوكتان له سيد صادق

محمود عبدالرحمن الحسينى

١٩٧٧/١٠/٢٣

له‌گه‌ل فه‌قى كه‌ريم هه‌ر ئيشينكيان هه‌بوايه له ده‌ره‌وى حوجره ده‌هاتن به‌منيان ده‌كرد،
 من ده‌چوومه ژوورى مزگه‌وته‌كه ده‌سه‌كانم په‌وان ده‌كرد، فه‌قى كه‌ريم ده‌هات له ده‌رگاي
 مزگه‌وته‌كه‌وه ده‌هه‌ستا به‌ده‌نگيكي زۆر به‌رز ده‌يوت: مصطفى مينيش ده‌موت: به‌لى، ده‌يوت:
 قوزه‌لقورپ وه‌ره ئه‌و كاسيه بيه بۆ ئاوايى پري دۆ بينه، ئيتير ئه‌مه روژ و دوو روژ نه‌بوو
 هه‌موو ئيشه‌كانى ناو ئاوايان به‌من ده‌كرد.

ژيانم له‌مالى مامۆستا سه‌يد عارف:

له پاش ئه‌وه‌ى مامۆستا پورزاكه‌مى گواسته‌وه پيى وتم: له‌مه‌ولا ته‌نها سى شه‌مه و
 هه‌ينى بچۆره‌وه بۆ زه‌لم، ئيتير مينيش بۆ ماوه‌ى شه‌ش مانگ هه‌ر له مالى مامۆستا بووم
 وه‌ك كورپى خۆى ته‌ماشاي ده‌كردم، خوا گيانى پاكي به‌به‌هه‌شت شاد بكات.

ئەوانەى كە خویندم لە خورمال:

ئەو ماوەیدا كە لە خورمال بووم ئەم بابەتانەم خویند:

١- قورئانى پیرۆز: جارىكى تر پیايدا چوومەوه و مامۆستا كەم فەقى كەرىم بوو كە لە پاشدا بوو بە مەلا كەرىم سالى (١٩٩٠) لە مەريوان كۆچى دواىى كرد لەوى نىمامى جومعه بوو (خوالىتى خوشىيت).

٢- تصريفى زنجانى: ئەم بابەتە لە زانستى (صرف) هه وهريانگىتراوه بۆ زمانى كوردى و بەشپوازي (لەبەر) مامۆستا كە بەفەقىكەى دەليتموه.

وايان بلاو كردبۆوه لەناو فەقىكاندا هەر كەس تەماشای كتيبە كە بكات هەردوو چاوى كۆرەر دەبيت، لەبەرئەوه لەدوور يان لە نزىكەوه نەمەدەوترا نزىكى ئەم كتيبە بكەمەوه يان بىخوینتموه لە ترسى ئەوى كە چاوم كۆرەر نەبيت.

٣- عواملى جورجاني لە گەل (أجروميه): ئەميش هەر لە بابەتى (نحو) مامۆستا مەلا صالح زارا پىي دەوتم، پىنج سال پيش ئىستا لە سيد صادق كۆچى دواىى كرد (خوالىيخۆش بيت).

بۆ جارى دووهم كە چوومەوه خورمال تصريفى (مەلا على) م لای مامۆستا (مەلا محمود عەنەبى) خویند.

جارى سىيەم (سيوطي) يان (الفية ابن مالك) م خویند لە خزمەت مامۆستا سەيد عارف دا (خوا لىيان خۆش بيت).

ئەم كتيبە مامۆستا مەلا عبدالرحمن دار بەرولەيى پىي دەوتم كە ئىستاش لە ژياندايه خوا تەمەنى دريژ بكات، مامۆستا لە خورمال ئەو كتيبە كەى دەگرت بە دەستەوه هات و چۆى دەكرد و لەناو حەوشەى مزگەوتە كەدا بۆمنى دەخویندەوه، منيش وهك توتى بەدواى وتەكەى ئەو دەم وتەوه تا يەك دوو جار دەبوو لەبەرى بكەم و هەمموو رۆژێك دەورى بكەمەوه تا لە بىرم نەچىتەوه، بەلام ئەوى پىي ئەوتم (٥٠%) م نەدەزانى باسى چى دەكات.

کورته‌یه‌ک له ژيانی مامۆستا مه‌لا عبدالرحمن دار به‌رووله‌یی:

"مامۆستا مه‌لا عبدالرحمن له گوندی (دار به‌رووله) سهر به‌ناحیه‌ی تاغچه‌ڕۆ له سلیمانی له بنه‌ماله‌یه‌کی جوتیار له (١٩١٤) هاتۆته دنیاوه. له تهمهنی حموت سالی‌دا ده‌ستی کردووه به خوێندن له خزمه‌تی مه‌لای دیکه‌یان مامۆستا مه‌لا عبدالله، له‌سهر داب و نه‌ریتی کورده‌واری ئوکاته کوردستانی عێراق و ئێران گه‌راوه به‌شوێنی خوێندن. پرۆانامه‌ی زانستی له خزمه‌تی مامۆستایان ملا (عنایه الله) وه‌رگرتووه و له ریکه‌وتی (١٥/١٠/١٩٤٢) بووه به تهمام و مدرسی مزگه‌وتی خانه‌قای مه‌ولانا خالد له سلیمانی.

مامۆستا مه‌لا عبدالرحمن عبدالکریم دار به‌رووله‌یی

له (٤/٩/١٩٤٢) به‌شداری تاقی کردنه‌وه‌ی کۆری زانستی سلیمانی کردووه و پرۆانامه‌ی ده‌رچوونی وه‌رگرتووه، بووه به مدرس و پیش نویژ له مزگه‌وتی (شیخ حسین قازی)، له (١٩٤٦) گۆتزارووته‌وه بۆ په‌یمانگی ئیسلامی له مزگه‌وتی گه‌وره تا ١٩٤٧. له پاشان به فه‌رمانی وه‌زاره‌تی ئه‌وقاف و کاروباری ئیسلامی هه‌رمی کوردستان، مامۆستا خانه‌نشینه‌کان گه‌راوه بۆ سهر مزگه‌وته‌کانیان، له (١٩٩٣) تا ئیستا له مزگه‌وته‌که‌ی خۆیدا ماوه‌ته‌وه خزمه‌ت ده‌کات.^(١)

^١ ده‌قی نه‌م نوسراوه له زاری مامۆستا خۆی وه‌رگراوه.

گهړانه و هم بؤ زه لم:

له سالی ۱۹۳۶ شیخ حسام الدین ماموستا مهلا خالیدی مفتی زاده‌ی (سنه‌ی) کرد به مه‌لای دی‌ی زه لم، منیش به‌ی‌ه‌کجاری و ازم له خورماڼ هیټا چوومه‌وه له‌وی لای فه‌قییه‌کانی ماموستا دهرسیان پی‌ ده‌وتم، دی‌ی زه لم فه‌قی و مه‌لای نمبوو له‌وه و پی‌ش جوړی ژبانی فه‌قییان نده‌زانی له‌برتموه ماموستا دانیش‌توانی ټاواپیه‌کمی کو کرده‌وه وتی:

نم فه‌قییان له‌سمر ئمرکی ټیوه ټه‌خوینن، نان و چیشت و شه‌کر و چایان له‌سمر ټیوه‌یه، هر یه‌ک به‌پی‌ی توانای خو‌ی و هم‌موو ټیواره‌یه‌ک له‌ پاش عسریه‌کیک له‌ سوخته‌کان ده‌گړیت به‌ ماله‌کاندا هم‌موو روژنیک هر مائیک یه‌ک نانی ده‌داتی، ټوه‌ی ټیواران چیشتی هبه‌یت با قاپیک بنی‌رت بؤ فه‌قی‌کان، یان فه‌قی‌کان دین ده‌ییم، مانگی جاریک ټوه‌ی توانای هبه‌وو توژنیک یارمه‌تیاں بدات بؤ شه‌کر و چا.

کورته‌یه‌ک له‌ژبانی ماموستا مه‌لا خالیدی مفتی زاده:

"ناری خالیده، کوری مه‌لا عبدالله ی مفتی یه، سالی ۱۳۲۳ک - ۱۹۰۵ز. له‌ گوندی (دشه‌ی) هورامان هاتووه‌ته دنیا، له‌شاری (سنه) ده‌ستی کرد به‌ خویندن، دواپی چووه (رواندز) لای مه‌لا ټمسعد ټه‌فندی خه‌یلانی، دوا قوناغی خویندن هاته (همولیر)، لای مه‌لا ټه‌فندی ټیجازه‌ی وهرگرت پاشان چووه (تموئل) ته‌ریقه‌تی نه‌قشبه‌ندی له‌ شیخ عه‌لی حیسام‌مدین وهرگرت، له‌سمر فهرموده‌ی شیخ چووه ناوچه‌ی (زه‌لم)، سالی ۱۳۶۰ک. کرا (مدرس) له‌ پیننجوین، سالی ۱۳۶۵ گه‌راوه (سنه)، له‌ قوتابخانه‌ی نصیر دیوان دهرسی داداوه.

له ۲۶ ره‌مه‌زانی سالی ۱۴۰۰ک - ۱۹۸۰ز. له‌ (تاران) کوچی دواپی کرد، له‌سمر وه‌صیه‌تی خو‌ی له‌ گردی بی‌شکو له‌ کرماشان ته‌نیش‌ت وه‌یسی قهره‌نی به‌ خاک سپیردرا، ماموستا خالید شاعیریش بوو شیعر ی کوردی و فارسی هه‌یه.^(۱)

* * *

^۱ تاریخ مشاهیر کورد ۲ ۶۹ ۴۷۰.

له‌ میژووی زابانی کورد، مه‌لا تاهیر مه‌لا عبدالله به‌حرکه‌می وهرگیراوه، ۱، ۳۲۷.

نموکاتهی ماموستا هات بۆ زهلم دانیشتونانی دینه که ههمووی له کهپر دا بوون همر کهم له باخی خویدا، که یه کهم جار سوخته که چو بۆ (راتبه) واته کۆکردنوهی نان له مالان منیان نارد له گه لیدا بۆ شاره زایی چوینه مالیک ناوی پوره (نهفرۆس) بوو: وتمان: راتبهی فقهی رهحهتتان لی بیت.

وتی: مهبستان چیه، وتم: واته نانیک بینه بۆ ئەم فقهیه، ئەمیش وتی: رۆله نانیک عهیه، رۆشت ئەوهی له ناو دۆله گه دا هه بوو ههمووی دهرهینا و دای به فقهیکه، همر چهنده وتم یهک نان زیاتر مههینه گوینی نهدامی.

بۆ رۆژی دواهی ههمان کات چوینهوه بۆ لای پوره نهفرۆز وتمان: راتبهی فقهی رهحهتتان لی بی.

ئەمیش توره بوو وتی: (خوشه شوانه و گاوانی نهم دی گر ویره گیه مهی دی سهرما). واته: خو ئیوه شوانی گاههل نین ههموو ئیوارهیهک دینه سهرمان، دیاره ئەم جوړه ژبانە زۆر شتیکی ناشیرنه، بهلام لهبهرئوهی موسلمانەکانی ئهوناوچهیه که فقهییان راهه گرت زۆر به چاویکی ریز تهماشای مهلا و فقهییان ده کرد و ئەمانهش به همر جوړیک بژیانایه همر بهریز و به چاوی بهرز تهماشایان ده کردن، به جوړیکی وها بلاو بوو بووه له ناو ههموو کسدا که فقهی کاتیکی ده چیت بهریگه دا فریشته بالی بۆ راهه خا بهسهر بالی فریشته کانداهچن بهریگه دا، لهبهرئوه پێیان دهوتین (نالچه) نهدهن له ژیر پیللاهه کان با ئازار به فریشته کان نهگات.

جاریک ماموستایهک له ماموستاکانی ئایینی کوردستان شمو بمرات، که ههندی له موسلمانەکان وا دهزانن سالی دابهشکردنی موچهیه (السنة المالية)، میکائیل دیت به ماله کانداه گهریت همر کهسیک رزقی سالیکی تهواری بۆ دیاری نهکات، ماموستا شمو له خمویدا دهبینیت ئەوا میکائیل که فریشتهی (رۆزی) بهش کردن هات، له ناو دیکه دا همر کهم بهشی خووی بۆ ماوهی سالیکی بهریاردا، بهلام نههات بۆ مائی ئەوان. ماموستا کتوپر له پاشی خموه که خهبری دهبیتموه، ماموستاژنی ههلسان وتی: ئەمسال من و تو دهمرین، ماموستاژن وتی: بهچیدا دهزانی؟ وتی: ئیستا له خمویدا میکائیل هات بهسهر ههموو ماله کانداه گهرا همر کهسیک (رۆزی) خووی بۆ دیاری کرد و چوهوه بۆ ناسمان نههات بۆ مائی ئیمه، ئەوهش مانای ئەوهیه من و تو دهمرین و رۆزیمان به دنیاوه نهماوه، ئەو شموه ماموستا و ماموستاژن له خهفتهاندا نهنوشت، ماموستا، ماموستایهکی هه بوو له دینهکی تر بوو، ماموستاژن پێی وت: بهچۆ بۆ لای ماموستاکهت بزانه مانای ئەم خموه ناههواره چیه؟

ئوميش به يانى زوو رۆيشت بۆ مالى ماموستا كەى خموه كەى بۆ گىرايموه.

ماموستا كەى پىنى وت: مەلا تۆ چەند سالە مەلايت؟

وتى: خۆت دەزانيت من نزيكەى (۲۰) سالە مەلاى ئمو دىيەم.

ماموستا كەى وتى: (۲۰) سالە مەلاى هيشتا نازانيت، عەقلىت بموه ناشكىت كە رزقى تۆ و مەلا ژن و منداڵە كانت لەسەر ئاوايە كەيه، لەسەر خوا نيه، تا ميكائيل بىت بۆ مالتان.

ئىنجا ماموستاش دلتيا بوو و بە دلخۆشى گىرايموه ئمو مژدەيهى دا بە ماموستاژن.

لەم باسەوه وا ديارە جگە لە لايەنى ئايىنى هەر شتىك باش يان خراپ ئەگەر ماوەيهك مرۆڤ لەسەرى بىروات دەبىتتە عورف و عادەت و هەر كەسێك شتىك بكات بگوىجى لەگەڵ ئەم عورف و عادەتەدا بە عەيب و ناشىرين لە قەلەم نادرىت.

بەلام ئىستا ماموستا و فەقى هەر ماون، ماموستا لەسەر موچەى مىرى دەژين لەجياتى موچەى ئاوايى و سەرفىترە و زەكات، فەقى گەرەكە كە يان دىيەكە هەموو مانگىك هەندىك پارەيان بۆ كۆ دەكەنمەوه خۆيان شت دەكرن و چىشت و نان دەكەن، ناچنە سەر مالان بۆ راتبە و بۆ چىشت چونكە عورف و عادەتەكە گۆرا. هيوادارم هەر سەركەوتوو و پيشكەوتوو بن بۆ خزمەتى ئايين و خزمەتى موسلمانان و گەلەكەيان.

كاتىك گىرايموه دىكەى خۆمان (زەلم) كە مەلا و فەقىتى بۆ هاتبوو دەستم كرد بە خویندنى كتيبى (أموذج) كە لە بابەتى (غوا) وەيه، ماموستا مەلا ئەحمەدى ئومبەرى ئەم كتيبەى پى دەوتم، خۆشى كتيبى (شافيه)ى لای ماموستا مەلا خاليد دەخويند.

ئەم ماموستايە لەپاش سى چوار مانگ هەلى خەلەتاند و تى من دەچم بۆ دەرەشيشى ژوورو بۆ لای ماموستا مەلا عبدالله، چونكە لێرە دەرسەكەم بەدلى نيه، تۆش لەگەڵم وەرە زۆر بە باشى فێرى كتيبەكانى (غوا) و (صرف)ات دەكەم.

منيش ئەوكاتە ساويلكە بووم زوو هەلەدەخەلەتام، لەگەلى رۆيشتەم، لێفەكەى خۆى و لێفەكەى من بەيه كەوه بە پەتيك بەستيان بەكۆلى منمەوه، ئومبش لەگەڵ (مستعد)يكى تر ناوەكەم لەبىر چۆتمەوه، كەوتىنە رى، ئەوان پيشكەوتن و من لە دوايانمەوه دەرۆيشتەم بەپى، بەيانى زوو لە زەلم دەرچووین تا گەيشتىنە دەرەشيشى خوارو، ئىنجا لە دەرەشيشى خوارو بۆ دەرەشيشى ژوورو، كە هەردووکیان نزيك هەلەجمن، رینگەكەى هەموراز بوو، دوو لێفەم بە كۆلمەوه بوو، زۆر ماندوو بووم چونكە لە رینگە بۆ پشوو نەمەوستاين، لە هەمورازەكە نەمەدتوانى من بەپى ئەوان رى بكەم، بانگم كرد ماموستا بەجیم مەهیلن. مەلا ئەحمەد گىرايموه لىم تۆرە بوو وتى: بىنە لێفەكەم خۆم هەلى دەگرم، وتم: ماموستا من نەموت لێفەكەت

هه‌لناگرم تۆ له وته‌که‌م تى نه‌گه‌يشتیت، وتم: به‌جیم مه‌هیلن، ئینجا ئه‌وه‌نده‌ی تر لیم توره‌ بوو، وتی: هه‌تیو من تى گه‌یشتم نیه؟ وتم: من وا نالیم.

هه‌ر چۆن بوو گه‌یشتینه‌ ده‌ره‌شیشی ژوورو سى چوار مانگ لوى خویندم. (أتمودج) ه‌که‌م ته‌واو کرد به‌لام ماموستا مه‌لا ته‌حمه‌د زۆر مانه‌دوى کردم، ده‌یوت که راتبه‌ ده‌که‌یت روونه‌که‌يته ئه‌و ژنه‌ که نانه‌که‌ت ده‌داتى، چونکه‌ ته‌ماشای کراسه‌که‌شى به‌که‌یت زه‌ینت کویر ده‌ییت، منیش که ده‌موت راتبه‌ی فه‌قى ره‌حه‌تى خواتان لى ییت، ئه‌و ژنه‌ یان ئه‌و که‌چه‌ نانه‌که‌ی بۆ ده‌هینام پشتم لى ده‌کرد و ده‌ستم ده‌برد له‌ پشتوه‌ نانه‌که‌م لى وه‌رده‌گرت، زۆر جار ژنه‌کان تواجیان لى ده‌گرتم و ده‌یانوت فه‌قى بۆچی پشتمان تیده‌که‌یت؟.

زۆر جار سه‌عاتیکى ده‌ما بۆ نوێزى به‌یانی ده‌یبردم بۆ مزگه‌وت ده‌ستنوێزى پى ده‌گرتم و شه‌منوێزى پى ده‌کردم، به‌لام خۆم زگار کرد له‌م ماموستایه‌ که خه‌ریک بوو له‌جیاتى ئه‌وه‌ی بکه‌ات به‌ مه‌لا به‌ره‌و ده‌رویشى و سوڤیتی ده‌بردم.

کاتیک گه‌رامه‌وه‌ زه‌لم ئه‌م ماموستایه‌م نه‌یینه‌وه‌ تا سالى ۱۹۴۱ که باسى ده‌که‌م. که گه‌رامه‌وه‌ بۆ زه‌لم ده‌ستم کرد به‌ کتیبى (إظهار) لای ماموستا (مه‌لا سه‌ید رحیمی خانه‌گایى) و لای ئه‌و (إظهار)م ته‌واو کرد، به‌لام له‌میش زۆریان ئازادام، من سوخته‌ نه‌بووم به‌لام هه‌ر ئیشیکیان ببوایه‌ به‌منیان ده‌کردو ده‌یناردم بۆ مالان، چونکه‌ دانیشتوانى دێیه‌که‌ هه‌مووی خزم بوون نیوه‌ی له‌ باوکه‌وه‌، نیوه‌که‌ی تر له‌ دایکه‌وه‌.

سکه‌لفو (پشکو) له‌گه‌ل شا هه‌نجیری وشک:

شه‌ویک له‌ حوچه‌ی فه‌قیکان که دوو قات بوو، فه‌قیکان له‌ قاتى دووه‌م داده‌نیشتن، وتیان بایارى سکه‌لفو به‌که‌ین، پشکوێه‌کی گه‌وره‌یان کرد به‌ده‌رزیه‌که‌داو ده‌زوویه‌کیشان کرد به‌کونى ده‌رزیه‌که‌دا به‌ستیان به‌بنیچی ژووره‌که‌وه‌، هه‌موومان چوار ده‌ورمان دا، هه‌ر که‌س به‌توندی فوی لى ده‌کرد ده‌چوو به‌پرووی ئه‌وى ترده‌ منیش له‌لای په‌نجمه‌که‌وه‌ دانیشتبووم، کو‌تایی پاییز بوو په‌نجمه‌که‌ که‌رايووه‌، که سکه‌له‌که‌ هات به‌پرووی مندا خه‌ریک بوو له‌ ده‌م و چاوم بدات چوومه‌ دواوه‌، بیرم نه‌بوو که من له‌ نزیکى په‌نجمه‌که‌دام ئه‌وه‌نده‌ توند چوومه‌ دواوه‌ که‌وتمه‌ خواره‌وه‌، له‌ خواره‌وه‌یش هه‌مووی به‌رد بوو، ئینجا فه‌قیکان هه‌موو هاتنه‌ خواره‌وه‌ هه‌لیان گرتم له‌هۆش خۆم چوو بووم، مالى (خاله‌ صادق)م خوالیى خوشبیت له‌ویوه‌ نزیک بوو به‌چوار ده‌سته‌ هه‌لیان گرتم به‌ردمیانه‌ مالى ئه‌وان.

ئینجا هۆشم هاتموه بمرخۆم لهبەر ئازار دهستم کرد بههوار کردن و هممویان سهریان سورماوو که چۆن نهمردووم، دهیان وت ئهمه فریشته بالی خستۆته ژیری بویه قاچ و دهست و سهری نیشکاو، مائی خالم شاههنجیری وشکی زۆریان ههبوو ئوکاته که ههنجیر وشک دهکرا دهیانکرده مەشکه، خالم وتی: مەشکهیهک بێتن بیهشکێتن بۆ فهقیکان ئهوان دهستیان کرد به ههنجیر خواردن و پیکههین، منیش لهبەر ئازاری خۆم ههر نال و دادم بوو. ئینجا بزم بۆ نهیموه باسی ههندیك یاری فهقیتان بۆ دهکهم:

یاری فهقی^۱:

ئیمه ئهمانموی لهم باسهدا ئهم یاریانه بجهینه روو وهك كه لهپوریکی میلی و بهشیکی فۆلکلۆری کورد.

یاریهکان زیاتر له رۆژانی جومعه و سێ شهمه و شهوانی رهمهزان دهکران.

یاریهکانی شو:

۱- موسا و فیرعمون.

۲- گهم گهم.

۳- فری فری قهل فری.

۴- تهقیله لهسمر تهقیله.

۵- میر و گزیر یاخو پاشا و وهزیر.

۶- فهنه بی دهنگه.

۷- تمرکی ژیر عبدا (تمرکی بن بهرئ).

۸- یاپراخه دوو دوو.

۹- گۆرهوی بازی یاخود کلاوین یان کموشین.

۱۰- گهره لاوژه.

۱۱- گایه کم ههیه دهیفرۆشم.

۱۲- سکل پف.

۱۳- راوه ژیرك.

۱۴- همر کسێ کاری خودهش باری خودهش.

^۱ گۆفاری کورو ن، ژماره: ۷۷، ۲۲/۱۰/۱۹۸۴، ل: ۸۷-۹۶، نویسنی: مامۆستا نیسماعیل جاف.

* یاریه کانی روژ مهیدانیکی پان و بهرینی دهویست بویه دهچوینه دهرهوی ناوه دانی:

- ۱- سی باز.
- ۲- کموشهک یاخود یهک باز.
- ۳- جوغزین.
- ۴- تۆپ قار یاخود قهله مراده.
- ۵- گورزه کویره.
- ۶- گورز و بن میخ.
- ۷- گوشتی قهلمو.
- ۸- کلاو فرکیته.
- ۹- کیل و بهرد.

بووک و ته پاله:

عورف و عادهتی ژن هیتان ئموکاته بهم جوړه بوو، له پاش خوازیینی و ماره کردن روژنیک داده نرا بو ئموه بکریت به زه ماوه ند، بو گواستنموه بوکی له نریک مالی زاوا شورینیکیان داده نا تمخت و ریک و پیک ده کرا پییان دهوت (زه ماوه ندگا)، ئه یان نارد له دینه کانی تر پیاونیک بیت بو شمشال لیدان، ئهم شمشاله نریکه ی نیو مه تر ده بی و چهند کونیکی له سهره له کاتی فوو کردن به شمشالکه دا دهست ده خاته سمر کونه کان دهنگیکی خوشی لی پهیدا ده بیت، ئینجا لهوی چهند گه نجیک هه بوون که کو یان ده کردنموه بو گورانی وتن و هه لپسمرکی، که له سی روژه وه بهر ده وام ده بوو بو حموت روژ به پیی پله و پایمی زاواکه و ده سله اتی، ئینجا بوکیش جلی بو ده کرا له قوماشیک پیی دهوترا (خامهک)، همر یه که له ره نگیک و کلاونیک بو دروست ده کرا هه تا ده بوو به یهک پارچه زیو، له ناوه راستی ئهم کلاوه دا پینج قرانیهک ئه دورا به کلاوه کموه پیی دهوترا - فیس - .

روژنیک پیش ئموه بیریت بو مالی زاوا دهست و قاچ و سهری له خه نه ده گیرا روژی دواپی لی ده کرایموه و بوکیان ده پازانده وه و ده چوون ئیستریکیان ده هیتا (مهرجیکی) زه رد و سوریان پیاده دا به سهریا و بوکی سواری ده بوو ژنیک له پینشیموه ده ویشته که پییان دهوت - بهر بووک - ئینجا ئاوینه یه کی گموره یان داده نا له سمر سهری بهرام بهر به بوو که که.

مانای ئهم یاریانه هه موویان ماموستا اسماعیل حاف به دریزی باسی کردوه وه له کوژاری کروان لاکراوه ته وه له سهرچه دی باسکراو، لیره بواری ئموه نیه باسیان بکه یین به دریزی

به ناواییدا ده یانگه پراند همر مندالیک باوهشی تهپالهی کۆ ته کرده وه نه چوون له سمر بانه کان تهپاله کانیاں نهدا له سمر و شانی بوکی ههتا دهگه یشته مائی زاوا و بسمه دان سه لکه تهپاله نه کموت له سمر و چاوی، نه وهی به شدار ببوایه لهو شاییه دا نانی ئیواره ی له وهی ده خوارد، نهوکاته له بهر نه وهی برنج کهم بوو، مه ریک یان بزنیکیان سمر ده بری له گه ل گه نه کموتار لینیان ده نا پیی ده و ترا - کهشکهک - .

روژنیک بووکیان ده برد بۆ دوو ئاموزای باوکم، همه سه عید و همه علی له یهک روژدا منیش وهک مناله کانی تر هه ندیک تهپاله م کۆ کردبو وه وه له سمر بان بیده م به سمر و چاوی ژنی ئاموزا کافدا، لهو کاته دا (مامۆستا مه لا نه حمه دی نهو بهری) که ده رسی (ئامۆزج) ی پیی ده وتم، وتی وه ره بچینه مزگموت ده رسه کهت پیی بلیم، منیش زۆر پاراموه که نه وه نده م مۆلته بدات تا بوو که که نه بن، نهویش به رقا کموت وتی همر نه بی ئیستا بچینه ژووره وه له مزگموت ده رسه کهت پیی بلیم، ئینجا کاتی ده رسه که ی پیی وتم من همر خه یالم لای تهپاله کان بوو هیچی لی تی نه گه یشتم، ئیستاش نازاری نهوم له دلدایه که نهو هه لی له کیس دام.

ئوخه ی ئاغارۆ:

ئاغا و به گه کانی ناوچی همرامان پیای خانهدانیان هه بوو، به لام له هه مان کاتدا سزا و نازاری ناره وایان هه بوو بهرام بهر به دانیشته وانی دێیه که و مناله کانیاں، ئینجا خۆشویستی کهم ده بو وه بۆ ئاغا و همرده م چاوه رپی نهو روژه یان ده کرد که رزگاریان بیست له ده ستی ئاغا.

له دێی سهرگهت نزیکه ی (۱۵) کم دووره له زه لمه وه، پیاینیک هه بوو زۆر ژیر و دانا بوو ناوی نه فراسیاو به گ بوو، کاتیک کۆچی دوا یی کرد دانیشته وانی دێیه که له (۱۵) سالیه وه تا ۸۰ سال) هاتن بۆ پر سه که ی، له پێش مائی نه فراسیاو به گدا چالێ قوراویان گرتبو وه، ئینجا همر که سینک که نه چوو بۆ نهو پر سه یه نه بوایه هه ندی قوری به سمر وه بوایه یان به سمر شانی و دوو سی کهس ئیشیان نهو بوو هه ندیک قوریان نهدا به سمری خه لکدا ئینجا ده یان وت - ئاغا رۆ - له هه مان کاتدا به هیواشی نه یان وت - ئوخه ی - .

(رۆ) پاشگریکه به کار دیت بۆ شتی که مرۆڤ پیی ناخۆش بیت بروت.

له جیاتی نه وه ی (ئاغا، به گ، خان) نهوانه ی که گهره ی دێهاته کانی کوردستان بوون چاک بن و کێشه کانی خه لک چاک بکه ن به پێچهوانه وه خراپترین شیوازی تۆقاندن و ترساندنیا ن به کار ده یه نا، بۆ نمونه ئاغا به ندینه خانه یه کی هه بوو له تهویله ی ناژه له کانییدا یه کیکیان

ده گرت لمویدا همتا بهرده بوو، یان هه بوو لییان ددها و به - خولا مانعی - هه لیان ده واسی واته قژی سمر که توزیک دریتژ ده بیت دیتته پشت ملی.

بیینموه سمر باسی خویندنه کم جاریکی تر چووموه بو خورمال بو مدره سه کی ماموستا سید عارف، دهستم کرد به کتیبی (تصریفی مهلا علی) نم کتیبه له بابته زانستی (صرف) هوهیه، دانراوه له لایمن یه کیک له مهلا چاکه کان که خه لکی شاری شنویه له کوردستانی ئیران، نم کتیبه ماموستا مهلا (مه حمود عهنبی) که ئموکاته ئمو (مستعد) بوو لای ماموستا سید عارف ده بخویند و پیاویکی زور زیرهک بوو له پاشاندا بوو به مهلا له ههله بجه داده نیشت تا کوچی دواپی کرد خوالی بخویشیت.

چوونم بو سلیمانی:

روژیک له گهل فقهی مه حمود (مهلا مه حمود سمرگهتی) که ئمویش خزمی ماموستا سید عارف بوو له باوکیهوه، ماموستا سید عارف پیی وتین بچین بو دۆلاش که دیتیه که له شاره زوروز نزیکه (۳۰) کم دووره له خورمالهوه بو ئموه که مانگایه کیان هه بوو لمو بچین بهیئینموه، کاتیک گه یشتینه سمر جاده ئوتومبیله کان که له ههله بجهوه ده چوون بو سلیمانی وتم: مهلا مه حمود بوچی نهچین بو سلیمانی بو خویندن خومان نه جات بدهین له دهست کینه کانی خورمال، چونکه ئموکاته خولی خورمال نیوهی کیتج بوو، وتی زور باشه، وتم منیش (۵۰) فلسم پیته ئیتر بیرمان لموه نه کردهوه دهچینه کوئ له کوئ نان ده خوین و بهچی ده نوین چونکه فقهی لههر کوئ له شوینیکموه بو شوینیکی تر برۆشتایه وهک بو مالی باوکی بگهڕیتتهو ئاوا بوو، بیری له ژیان نه ده کردهوه جگه لموهی بچیتته شوینیک ماموستایه کی باشی دهست بکمویت و دهرسی باشی پی بلیت، لۆریهک هات دهستمان لی راگرت وهستا، وتمان بهچهند ده مانبهیت بو سلیمانی؟ وتی: یه کی (۲۰) فلس ئیمهش سواری لۆرییه که بووین به پیته تا گه یشتینه سلیمانی، لموئ خومان کرد به مزگوتی (حاجی حان) دا، نه کمس ده ناسین و نه کمس ده مانناسیت چووین بو حوجرهی فقیکان به خیرهاتنیکی گهرمیان کردین، نان و چایمان خوارد وتیر حماسینهوه، فقهی لههر شوینیک یه کی بگرتایه خوین به برای دایک و باوکی یه کتر ده زانی وهمردهم یارمهتی یه کتریان ددها، ئمو شموه هر یه کهمان له گهل یه کیکی تر به لیقه یهک نوستین و بو به یانی داوی جیگه مان کرد وتیان: جیگه یه کیگه مان هیه فقهی مه حمود چوو بو مزگوتیکی تر و من لموئ ماموه هه ندیک له کتیبه کهی تصریفی مهلا علی مابوو لموئ تهاوم کرد.

ماموستای گهواره لُمو مزگوتهدا که ناوه کم لهبیر نهماوه هیشتا ژنی نه هیئا بوو، به تهنیا له حوَجَره ی ته دیرس وتنوهدا دهنووست وله گهل فقیکانیش نان و چایی ده خوارده وه همر پاره و پولیکی زیاده بوايه لای لُمو دامن دهنّا، ماموستا نه خوْشی گرانه تاي گرت (تی فوئید) ونموکاته زۆرتیرین کهسانی که لُمو نه خوْشییه یان بگرتایه پینی ده مردن چونکه ده رمان و چاره سه رنکی وانه بوو رزگاری بکات له نه خوْشیه که.

دياره ئهم نهخوشيش همر كس بچيت به لای نهخوشه كهدا دهگريست، فهقيكان نزيكى ماموستا نهده كموتن وقاپ و كوچكى خويان بو جيا كرده وه، بو ئهوى تووشى نهخوشيه كه نمين وئوهى كه دهچوه ژوره كهى خزمهتى ده كرد تهيا من بووم، شوپيكيان ديم ماموستا زور هيلاكه و نزيكه لهوى كوچى دوايى بكات، منيش له لای دانيشتووم زور ترسام، چووم بهفهقيكانم وت، ئهوا ماموستا خهريكى گياندا نه وهرن بهلايموه، وتيان ئهوه (خاويريسهتى) واته ئارهق دهكات وهمر كهسينك ئارهقى بكردايمهوه لهو نهخوشيه رزگارى دهبوو، منيش گهرامهوه بو لای ماموستا، هيشتا هوشى لای خوى مابوو وتى:

توزنك بهفرم بو بينه، كات زستان بوو بهفريكى زور بارىبوو لهدهره وه، چووم پر جاميك بهفرم بو هيتا، بهفره كهى خوارد ئينجا خوينى ههلهينايهوه و گياني پاكي خوى بهخوای گهوه سپارد، لهو كاتدا زور ترسام، چووم به فهقيكانم وت: ئهوا ماموستا مرد ئينجا ههستان هاتن بو ژوره كه له پيش ههموو شتيكدا دهستيان كرد بهگيرفانى كهوا و سهلهته كهدا ئهوه پارهيهى لای ماموستا داينانبوو دهريان هيتا له پاشدا روژ بووه وه برديان بو خانى ئهوه دنيا. لهپاش دوو روژ باران دهبارى راتبهه ده كرد كه له راتبهه گهرامهوه لهزمم لى هات بهشيوهيهكى وهها بههيج شتيك گهرم نهده بووه وه دهركهوت بو ئهوانيش توشى گرانهتا بووم. همر ئهوه شموه فهقيكان عمره بهانهيه كيان گرت، چونكه ئوتومبيل نهبوو، برديان بو نهخوشخانه، له پاش ههفتهيهك هوشم هاتمه بهسمر خومدا دهينم توكى سهرم ههموى ههلا وهريوه، باوكم خوالينخوشبيت لهگهلا پياويكى تر له ديكه مان بهسرمهوه راوستابوون.

پزيشكى نهخوشخانه كه خهريك بوو دهزمانى دهدامى وتى: غهه مهخو كفهكهت درى، واته نامرى و چاك دهبيتوه، لهپاش ئهوه سى ههفته له نهخوشخانه مامهوه، دوايى هاتمه دهروه چوومهوه مزگهوت سهيرم كرد جيگه كهميان داوه بهيه كيكي تر، ئينجا ليفه كههه و كتيبه كههه ههلاگرت چووم بو مزگهوتى (قاميشان) له لای مهلا (عبدالرحمن سهردهشتى) جيگهه خواست و جيگه پيئدام.

مزگهوته كه ماموستاى نهبوو، ئهم ماموستايه لهوى دهخويند دهچوه لای مهلاكاني تر دهرسى دهخويند، لهوى لای ئهوه دهستم كرد بهكتيبي (الصمدية) كه ئهههه لهبابهتى زانستى (خو) وه دانراوه، كتيبيكى زور نايا به لای ئهم ماموستايه كتيبه كههه تهواو كرد. جاريكى تر گهرامهوه چووم بو عهبايهيلى (ئهبا عوبه يده) لهوى كتيبي (جامى) م خويند، عهبايهيلى ديههكى زور خوشبوو له بهرزاييه كهدا، دهپروانى بهسهر ههلهجه و شاره زووردا، ئهوكاته لهوى ماموستاى گهوره، ماموستا (شيخ بابا رسول) و ماموستا (مهلا حهسهن)

بوون، ثم ديبه بهناوی ټېو عوبه يدهی ټهنصاری ناوړاوه که گوايه کاتي خوی هاتووه ته عیراق بؤ بلاوړدنهوی ټايینی ټيسلام لمړی کوژراوه يان مردووه، گوزړکی گهوره گومزړکی لسمر بوو دهیان وت ټوه گوزړی ټېو عوبه يدهيه.

من لام وایه ټمه زور دووره له راستیموه، چونکه میژووی ټيسلام ټوهی ټیا نيه که (صحاب)یه کی وا گه یشتیته ټهوی.

له پاشدا جاريکی تر گهراموه خورمال لمړی کتینی (سیوطی) که پتی دهوتریت (الفیه ابن مالک)م لای ماموستا سید عارف خویند، له پاشان چووم بؤ بیاره که ماموستا مهلا عبدالکریم ی مدرس لمړی مهلا بوو، مهلا مهحمده ټهمینی کانی سانانی لای ماموستا دهیویند، من و خوالیخو شېبوو کاک فاتح کورې ماموستا مهلا کمریم (سید عبدالله ی سرفیان)و(عبدالله یزدی)مان لای ټهو تمواو کرد، ټوکاته مهدره سه کهی ماموستا مهلا عبدالکریم ههروه ک کولیجیکی شهریهی ټیستا وابوو.

خویندنه له تهویلّه:

پاش ټهوی (سید عبدالله سرفی و عبدالله یزدی) هر دووکم تمواو کرد لمبیاره لای ماموستا مهلا همه ټمین کانی سانانی، چووم بؤ تهویلّه، شاریکی زور گهوره و خو شېبوو،

همر چەند پييان دەوت دینی تمویلە بەلام بەراستی شارێکی تەواو بوو، لە شونینکی بەرزایی دا بوو، خانوو لەسەر خانوو لە دوورەوە تەماشای دەکرد وات دەزانی هەمووی پلیکانەیی یەک لەسەر یەک بەرەو ژوور روشتوو، ئەمە لە ساڵی (١٩٤٠ز) دا بوو، بەهۆی جەنگی دووهمی جیهانییە گرانى بوو هەموو شت گران بوو، بەتایبەتی خواردەمەنى بەلام لە تمویلە هەستمان نەدە کرد بەو گرانییە لەبەرئەوە زۆرتیرینی دانیشتوانی دینیە کە خاوەنى پیشەسازی بوون، کلاش و پیللۆ و چەقۆ و قەلەم بری تمویلە بەناوبانگ بوو، هەرۆک چۆن ئیستای پیشەسازی روژئاوا بەناوبانگە، ئەوکاتە لەهەر شونینک بتوتایە ئەمە لە تمویلە دروست کراوە کێرێارە کە بەهەر نرخێک ببوایە دەیکری، ئینجا لەبەر ئەم پیشەسازییە و کرپین و فروشتنی ئەم دیوو ئەو دیوی عێراق و ئێران دانیشتوانی تمویلە زۆریان دەولەمەند بوون و بە ژيانکی باش کاتی خۆیان بەسەر دەبرد، ئەم شارە وەک هاوینەهەوار وابوو بەتایبەتی لە پشتیئەو نزیکی سنووری ئێران شونینک هەیه پێی دەوتریت (ئاوێسەر) بەهەشتیکە بۆ خۆی بەرووی زەمینەو.

ئەم شارە گەورە جوانە بەهەشتیک بوو لە ساڵی (١٩٧٩ز) رژیمی بەعس هەمووی وێران کرد بۆ وێرانکردنی هەر بالەخانەیک (تی ئین تی) بەکار هێنا، ساڵی ١٩٩١ جارێکی تر چووم بۆ تمویلە بایەقوش تیایدا دەخویند، وێرانە بوو، دەتوت هیچ روژیک ئەم شارە ئاوەدانى تیا نەبوو، رژیمی ولاتان ولاتەکیان بەرەو پیشەو دەبن، بەلام ولاتە دوا کەوتووکان هەر بۆ دواو بۆ چەرخیەکانی ناوەراستی میژوو دەمان گیرنەو.

مەلای ئەم شارە جوانە خوالێخۆشبوو مامۆستا مەلای صاحب بوو، کە داوای جینگەم لێکرد زۆر بەخۆشیمو جینگى پێدام و نزیکی (١٠) فەقینی تری تیا دا بوو بە (مستعد) و (سوخته) وە.

فەقیکان هەموویان وەک کورە پاشا دەژيان لە خواردن و جلو بەرگەو بەهۆی یارمەتی دانیشتوانی تمویلە کە پەيوەندیان بە ئایینی ئیسلامو زۆر بەهێز بوو، زۆر پێزی مەلای و فەقیان دەگرت، منیش دەستم کرد بەخویندنی کتێبی (اداب الکلبوی).

کورتەیه کە لەژيانى مامۆستا مەلای صاحب:

"مامۆستا مەلای صاحب، کورێ نەزیری گچکەى کورێ نەزیری گەورەیه، لە دەوری ساڵی ١٣٢٥ ک - ١٩٠٧ز هاوئەو تە دنیا، منداڵ بوو باوکی کۆچی داوی کرد، لە فەرارێی (هەراشی) بوو ناردیانە خانەقayı (دورود)، ساڵی ١٣٣٧ز تەصریفی زەنجانی لای مامۆستا عبدالکریم (مدرس) خویند، پاشان چوو نەوچەى هەلەبجە، داوی چوو قەرەداغ لای شیخ

حاشیانه ئهوهیه میسکی مرؤف تیژ ده کهن بۆ ئهوهی له سهرچاوه ئایینه کانهوه که (قورئانی پیرۆز، فهرمووده کانی پیغه مبهره ﷺ) لیبی بکوئنهوه و لیبی ورد ببنهوه بۆ ئهوهی پهیرهوی لی بکا به جزینکی ودها سوودی هه بیئت بۆ ئایینی ئیسلام و بۆ کوردی بی کهسی سهر لیشیواو.

دهرچوونم له تهوێله:

ههروهک باسم کرد منیش شهیدایهک بووم لهو شهیدایانهی که عاشقی حاشیه کانی پینجینی بوو بووم و ماموستا مهلا صاحب که له خزمهتی دا (کلنبوی اداب)م ده خویند کتیبه کهی زۆر باش ده زانی، بهلام له شیکردنهوه و روونکردنهوهی حاشیه کانی پینجینیدا که له سهر ئهوه کتیبه بوون به جزینکی وانه بوو که من باش تینی بگهم. له بهر ئهوه ئهوه پلاو و گوشتی که له تهوێله دهخوارد هه مووی به پشتدا ده چووه خوارهوه هیچ تامینکی نه بوو.

بریارم دا بچم بۆ (پاوه) بو لای ماموستا مهلا (زاهید) خوالییه خوشبین که مه لایه کی زۆر باش و به ناوبانگ بوو له حاشیه کانی پینجینی دا زۆر شاردها بوو.

کات زستان بوو، مانگی یهک بوو له سالی (۱۹۴۱) هه مووی دوو سی مانگ بوو ئیران تیک چوو بوو له بهر ئهوهی ئیران لایهنگری ئه لمانیا بوو، له بهر ئهوه کۆماری شورهوی (الاتحاد السوفیتی) لای باکوری ئیرانی داگیر کرد و ئینگلیزیش ناوه راست و خوارهوی داگیر کردبوو و پهزا شای به هلموی که شای ئیران بوو دهست به سهریان کردبوو برده بویان بو ده رهوه، ئینجا ریگی سئورهکان بهرله بوون کوردی عیراق و ئیران به نازادی هاتو و چۆیان ده کرد.

شهوێک نامهیهکم نووسی بۆ مهلا زاهید له پاوه، داوام کرد که جینگه بداتی بچم بۆ لای، نامهکم خسته ناو زهرفیکهوه بهلام ههشتا سهرم چهسپ نه کردبوو له بهر ده می خۆم دانابوو، کلۆ شه کرمان له سهر زهرفه که دانابوو چای دیژله مه مان ده خوارهوه، لهو کاته دا ماموستا مهلا صاحب خۆی کرد به ژووری فهقیکاندا، منیش که له لای سه رهوه دانیشتی بووم هه لسامه وه شوینه کهی خۆمم بۆ چۆل کرد، ئه ویش کاتینک له جینگه کهی من دانیشت نامه کهی ده رهتیا له ناو بهرگه کهی خویندیی مه وه و خستیه مه ناوییه مه، له پاش ئه وه چاییه کی خواره وه چووه ده رهوه بانگی کردم، وتی: من به چاوی فهقی ته ماشای تو ناکه م به لکو وهک کوری خۆم ته ماشات ده کهم له بهرچی ده چیت بۆ پاوه؟ منیش ئارهقی گهرمم ده ردا لهو به فر و سه رمایه دا داوای لی بوردنم لینی کرد که په شیمانم لهو کرده وه یه، وتم ههر له خزمه تی ئیوه دا ده بم و ده مینه وه.

دواى دوو ههفته دووباره كموتمهوه ماخولانى حاشيهكانى پينجوينى، همردهم بهخوم
 دهوت: مصطفى تو بۆ گوشت و چيشت خواردن هاتوى يان بۆ خونندن هاتوويت، فهقييهكم
 لاپوو (كاك عبدالرحمن) كه له نموى مهلاى گموره (نؤدشه) بوو دهرسى (اظهار)م پى
 دهوت، وتم كاك عبدالرحمن بپيارم داوه بچم بۆ پاوه بهمى جيگه خواست كاروانيك پيدا بكه
 كه لهگهليان بپوين بۆ شارهزايى، ئهويش رويشت و هاتمهوه وتى: كاروانيك سبهينى بهياني
 كاترميترىك پيش نوژى بهياني دهردهچيت دوو پياو و دوو ئيستر بار دهبن بۆ پاوه، وتيان
 پيمان خوشه نهگهر لهگهلمان بين، ئيممش پيش خوتن ليفه و كتيبمان پينچايهوه كاترميترىك
 شمو مابوو چووين بۆ لاي ئو پياوانمهوه له پيش بانگى بهياني دهروچووين رووهوه پاوه، ئو
 ساله ئهوهنده بهفر باربوو له ههموو ريگه و بانىكدا نزيكى مهترىك بوو وهيج رهشاييهك
 لهسر زهوى ديار نهبوو لهبهر بهفر، بهجورىك يهكيك له دانىشتوانى تهوتله بههوى ئو بهفر
 بارينهوه وتى: (ههر يمه تهلاقم كهوت به خوا بهشو شورباى ئاويش نهمهنيته گردهش
 كردينه بهدرووه)، واته: سى تهلاقم كهوتى خوا بهشى شوربايهك ئاوى لا نهماوه ههموى
 كردوه به بهفر.

نيوانى تهوتله و پاوه به ئوتوموييل كاترميترىك زياتر نايست، لهگه ئهوهش ئيمه بۆ
 نزيكى مهغريب گهيشينه پاوه لهبهرئمهوى ريگهكه ههموى پر بوو لهبهفر بهو هويمه
 درهنگ گهيشين، كاتيك گهيشينه ئهوى شمو بهسر داهات چووينه مالى برادهرى
 كاروانيهكان، من كه نوژى مهغريبم كرد ناخ پى نهخورا ونهتوانى دابنشىم، جيگهيان بۆ
 راخستم ههتا بهياني هوشم نههاتمهوه خوم لهبهرئمهوى ئهمه يهكهمين سهفهرى ناههمورام بوو
 له ژياندا.

(پاوه) له شاره بچووك و خوشهكانى گوردستانى ئيران بوو له بهرانبهرى (خانهگا)وه
 بوو، پاوه كهوتبووه روژههلات و خانهگاش كهوتبووه روژئاواوه، نيوانى همدووكان تهلان
 تهلان بوو ههموى باخ و باخات بوون له روژههلاتى پاوه شاخىكى زور بهرز و دريژ ههبوو
 پينيان دهوت شاخى (شاهۆ) لهبهر خوشمويستى و جوانى ئو شاخه من كورى چوارههم ناونا
 (شاهۆ) و له بن شاخى شاهۆدا كانياويكى زور جوان ئاوى لى ههتدهقوليت. له نزيك
 كانياوهكهدا درهختىكى گمورى (پهنگ) ههبوو گوريس بهدورهيدا نهدههاتمهوه ناوهكهى بۆش
 بوو وهك ژوورى لى هاتبوو كرابو بهچايخانه پينيان دهوت (همولى) ئهوانهى نههاتن بۆ سر
 ئو كانياوه لوى چايان دهخواردوه لهبهر ئو ديمهه جوانى شاخى شاهۆ و كانياوهكهى و
 همولى، ممولوى دهفهرموى:

سمر ئار چوون ههولئى مهسكمن چوون پاوه
ماچى بههشتهن به رووى دنياوه^١

واته: كانياويك وهك ههولئى وشاريكت وهك پاوه، لهبهر ئار و ههواى ديمه نه جوانه كهى ئه لئى بههشته بهرووى دنياوه.

دانيشتوانى پاوه به ژن و پياويانموه زور جوان بوون، بالا بهرز و قهد باريك بوون، قسه خوش، ههردهم بهپيكنهين و رووى خوشموه قسهيان له گهل يه كتر ده كرد، غهربيان وهك هاوالاتى خويان دهزاني و زور بهريزهوه ته ماشايان ده كرد.

بو بهياني چووين بو حوجرهى فهقيكان ديم ئمو ماموستايه (مهلا نه حمدا) كه له زهلموه بردمى بو دهره شيشى ژوروو لهوئى (مستعد) بو، زور به گهرمى يه كترمان ماچ كرد و بهخيرهاتنى كردم، بهلام دهمزاني له دليدا پيى خوش نيه سوخته كهى خوى بيتموه بههاو مستعدى، كاتيك ماموستا مهلا (زاهيد) هات داواى جىگم ليكرد زور پياوانه وتى: باشه، ان شاء الله وهك فهقيكاني تر ليهر هيج كهه و كورپهك نايينيت له لايهنى خويندومه و له لايهنى ژيانموه.

روژى دوايى نوره دهرسى من بوو چووم بو ژوروه كهى دهستم كرد به خويندن و خويندنى كتيبه كه، بهراستى مهلايهكى زور باش بوو و له بابته حاشيه كانى پينجوبينموه زور شارهزا بوو، دهمدى ههردهم فرمينسك بهچاويدا دههاته خوارهوه، له كانگاي دليموه ئاهيكي ده كرد و دوو كهلئى جهرگ سوتاوى بهددم دههاته دهرهوه، بهجوريكى وهها كاريكى زورى ده كرد ههردهم، ئينجا منيش زور سهرم سورما داواى دهرسه كه گهرامموه ناو فهقيكان وتم: ماموستا چى لى قومواوه، وتيان: ژنيكى ههبوو زورى خوشدهويست پيش ههفتهيهك كوچى دوايى كرد.

لهوئيش دلم ههلهكهنرا بهريارم دا بچم بو شويينيكي تر، وتم به كاك عبدالرحمن من نشارهزام بهرهو كوى بروين؟ وتى خاليكى داىكم مهلايهكى زور باشه تهمهنى (٧٠) ساله، زورترينى ژباني له تهدريسدا بهخت كردوه له (دهگاگايه) له (ژاوهرو)، وتم: دووره، وتى: روژ و نيوتك دهبيت بهپى، منيش وتم: كتيب و ليفهكان ههلهگره، با ماموستا نهزانييت و مالتاوايى له فهقيكان بكهين.

بهره و پووی پردی وهندن:

پروه و دبی هه جیج و دبی پروار گهراینهوه دوواوه نزیککی نیوه پۆ بوو گه یشتینه دیسهک وتیان ئه مه دبی (نجاره)، شتخیککی زۆر چاک و موسلمانانی تیا دایه ئیمهش چووین بۆ مائی شیخ وامانزانی تهکی و سوفی و مورید و دهرویشی ههیه، وتیان: شیخ چووه بۆ جوت تۆزیککی تر دیتمهوه.

ههر چهند ئیستا بیر لهو شیخه ده کهمهوه وهک خهلیفه ی دووهم عومهری کوری خهتاب دیته بهرچاوم که نوێنهرهکانی ههرقل و پاشای رۆم چون بۆ لای بۆ (مه دینه) پرسیان کۆشکی خهلیفه له کوییه؟ وتیان: کۆشکی نیه خانووه که ی ههروهک خانووی تری خهلیکه، کاتی که گه یشتنه لای ماله که ی وتیان ئه م ماله مائی ئه وانه خۆشی له ژیر سینه ی دیواره که ی له سه ر حه سیرێک راکشابهو، نووستبوو، بۆ پاسه وان و چاودیری لا نه بوو، وتیان: ئه مه خهلیفه یه، سه رۆکی وه فده که سه رسام بوو وتی: (عدلت فامنت فنمت قریر العین) واته: داد گهریی به ته وای کرد، ترسی گیانت نیه به یی خه م نوستویت.

ئه م شیخی (نجاره) دهستی که سی نه بریوه، ناوی شیخه و هه یچی له کهس وه رنه گرتوه و خۆی کاسبی کردوه و خه زمهتی موسلمانانی کردوه.

دواتر ده رکهوت که ئه م شیخه کورپه زای شیخ (عبدالرحیم) ی (نه جاره) که هاوچه رخی (مولهوی) بووه و مولهوی له نامه هه لبه سته یکیدا که وه لامی نامه یه کی (نه جاره) یه پینکهاته وه له (١٥) بهیت، له یه که م بهیتیدا ده ئیت:

ته ختمی موبهت تاش، نه جار دلته نگ!

گیر گیج دام، کلافه ی شه ره نگ!

دوای نیوه پۆ له دبی نه جار ده رچووین پروه و (پروار) ههتا گه یشتینه ئاوی سهروان، که ته ماشای ئاوه که مان کرد پروخانه سوره هات بوو ئاوه که ناڵه ناڵی ده کرد به تا فکه کاندایازی ده دایه خواره شه پۆلی ئاوه که وهک هه لمه تی شیر پیای زیاتر ته ترساند و زالت نه بوو، وتم: کاک عبدالرحمن پرده که له کوییه بۆ په رینه وه وتی: ئه م جوړه پرده که تۆ ده ته مویت نیه، ئیستا ده چینه سه ره وه جۆلانه یه ک دروست کراوه له لقه میو دووسی لقی میوی گه ره له م بهر و له مبه ری له ژیر به رده گه ره گان چه سپ کراون و ناوه که یان ته نه راوه دوو کهس پینکه وه

هه‌ئناگرێ ده‌بیت یه‌که یه‌که به‌سه‌ریدا به‌پرینه‌وه، کاتی‌ک گه‌یشتی‌نه سه‌ر پرده‌که هه‌ردوو ئه‌ژنۆم وشک بوو له‌ترساندا وتم: چۆن ده‌پرینه‌وه؟ وتی: من لی‌فه‌کان ده‌به‌مه ئه‌و به‌ر تو‌ش به‌دوامدا وه‌ره، پرده‌که‌ش هه‌ر وه‌ک داره مه‌یت وابوو، ئه‌وسا دوو داری درێژیان داده‌ناو به‌ گوریس جۆلانه‌که‌یان لێ دروست ده‌کردو مردوو‌ه‌که‌یان ده‌خسته سه‌ری و چوارک‌س ده‌چوونه ژیری ده‌یان‌برد بۆ سه‌ر قه‌بران.

ئه‌م پرده ناهه‌م‌واره به‌هۆی نا‌له نا‌لی ها‌ژهی ناوه‌که‌و تا‌فگه‌که‌ی زۆر سامناک بوو، ئه‌م به‌رو ئه‌و به‌ری شاخ بوو له‌به‌ر ئه‌وه شو‌ینه‌که تو‌زێک ته‌نگه‌به‌ری بوو ناوه‌که ده‌هاته‌وه یه‌ک، منیش ده‌ستم نا به‌جهرگی خۆمدا و ده‌ستم کرد به‌ (أية الكرسي) خو‌ینه‌دن به‌ گا‌گۆل‌کی به‌سه‌ر پرده‌که‌دا هه‌ر چۆنێک بوو به‌پرینه‌وه، له‌ناوه‌پا‌ستی‌دا له‌ ترساندا (أية الكرسي) هه‌که‌م له‌به‌ر چووه‌وه له‌ پاشان بۆیان گێ‌را‌مه‌وه که‌ چه‌ند که‌سه‌یک له‌ دانیش‌توانی (ئه‌فسو‌د) که‌ جه‌عفهر سو‌لتان هو‌که‌مرانی ده‌کردن و نزیکێ ئه‌م شو‌ینه‌یه، له‌پیش سپیه‌کی زانا ده‌پرسن که‌ پردی سیرات و به‌هه‌شت و جه‌هه‌نم چۆنه‌؟

ئه‌م‌ویش وتی‌بووی: (پرده و سیراتی ته‌خمینش که‌م‌دی به‌ پرده وه‌نده نیه و به‌هه‌شتی ته‌خمین‌ه‌ش که‌م‌دی به‌دیوه‌خانه‌که‌و سانی‌مه‌وه، جه‌هه‌نه‌میش ته‌خمینش که‌م‌دی به‌ مه‌تب‌خه‌که‌و سانی‌مه‌وه).

واته: پردی سیرات وه‌ک پردی (وه‌نده‌ن) وایه ئه‌و پردی که‌ پیا‌دا ده‌پرینه‌وه، به‌هه‌شتیش وه‌ک دیوه‌خانه‌که‌ی سان وایه و جه‌هه‌نه‌میش وه‌ک چێ‌شت‌خانه‌که‌ی سان وایه.

کاتی‌ک به‌پرینه‌وه به‌به‌ری شا‌رۆچ‌که‌ی (هه‌جیج) دا رۆ‌یش‌تین ئه‌مه هه‌ر چه‌نده شار نه‌بوو به‌لام وه‌ک ته‌وێله شا‌ری‌کی تر بوو له‌ شا‌ره‌کانی کو‌ردستانێ گه‌وره، دانیش‌توانی هه‌جیج هه‌رچی شتیان بوو خۆیان دروستیان ده‌کرد، جل‌وبه‌رگی پیا‌وان له‌ شا‌ل دروست ده‌کرا که‌ ئه‌م‌ویش له‌ریسی بزنه مه‌ره‌ز ده‌یان‌ری‌سا‌یه‌وه له‌لای جۆ‌لا‌وه ده‌یان‌کرد به‌ چۆ‌غه‌م‌وران‌ک.

جل‌وبه‌رگی ژنان له‌جاو دروست ده‌کرا که‌ لۆ‌که‌یان ده‌پ‌سا و ئینجا ده‌یان‌چنی ده‌یان‌کرد به‌جاو، له‌پاشدا ره‌نگیان ده‌کرد و جلی ژنانیان لێ دروست ده‌کرد، قاپ و که‌وچکیان له‌ دار دروست ده‌کرد پێ‌ی ده‌وترا (دی‌زه) و مه‌ج‌ه‌له‌ی چێ‌شت لی‌تانیان له‌قو‌ری سو‌ور دروست ده‌کردو پیت‌لا‌وه‌کانیشیان خۆیان دروستیان ده‌کرد، به‌م جۆ‌ره ئه‌وه‌ی که‌ ئی‌ستا پێ‌ی ده‌وت‌ریت (اک‌ت‌فاء ذاتی) ئه‌و رۆ‌ژه له‌ شا‌ری هه‌جیجدا هه‌بوو، هه‌روه‌ک مام‌و‌ستا مه‌لا مح‌مه‌دی چ‌رۆ‌ستانی شی‌عه‌ری‌کی جوانی دانا‌وه له‌سه‌ر هه‌جیج ده‌فه‌رم‌وی:

داکی وه‌ته‌ن سو‌پاسی ره‌وشتی تیردی هه‌جیج ده‌کات:

رۆلەكەم كە لەمى و شونى منا مابى هەجيجى
 ھەر شال و كلاشى و تەنە جلو و ھەرەنجى
 رەنگ و جل و خۆراك و زمانى ھەموو پيكن
 رۆژوو لە دلى يەكترى يا خۆشى ميللەتيكن
 دانىشتوو لە شاخيكي رەق و تەق نەزەوى و زار
 سەربەست و دليرانە ئەژين بى غەم و بەگار
 چەن خۆش گۆزەرانن بەبەشى ئارەتوو رازى
 پولى بە (رەزا) نادەن و فلسيكي بەغازى
 لۆكە و مەرەزە و موو خورىيە و وردى و شازى
 كۆلوانەيى شالى مەرەزە و گازرە جيازى
 مايەمى تەشىيە و خول خولە كەچك و تيرۆك
 ئازادە لە قەرزارى و كۆمپيالىە و چيرۆك
 گوى نادەنە فەنتازى و چيت و نال و والا
 گشتى و تەنە پيخەف و بەرگ و جل و كالا
 وەختى كە لەتەموقى سەر ئەنين جيى شەدە و ئاغا
 جاوى و تەنە، داكى و تەنە ھالە دەماغا
 نادەم كۆلە بالى بە ھەموو شالەكى تورمە
 لاى من چ كەواى شالى چ سەد تاقەيى سورمە
 نايى نەفەسى قۆريە گيزەر لە سەماوەر
 نايىنى لەبۆ خواردنەوى چايى جەماوەر
 چايى لە ھەموو ئەرزى ھەجيج بى سەروشوينە
 بۆيە رەنگ و روخسارى ھەموو وەك پەت و خوینە
 رۆلەمى بەدلى داكى و تەنە خيالى ھەجيجە
 ئيتەر ئەوى بيسزى و تەنەم گورى فليچە

٣- چىزك: ئىمزا، مۆر.

٤- فەنتازىي: كەشخەيى، مۆدە.

٥- شەددە: مەشكى.

٦- كۆلە بال: جۆرە بەرگىتىكى كوردەۋارىيە لە لىباد دروست دەكرىت بى قۆلە و تا كەمەر دىتە و
ھەردو شانەكى جوتى قۆلى كورتى بچوكى پىتەيە بەلام قۆلى پىا ناكى.

تورمە: جۆرىكە لە قوماش.

٧- گۆرى: شايمەن، قىلىچ: قەمە.

ژيانی ماموستا مهلا محمد چروستانی:

"ماموستا مهلا محمد چروستانی برای ماموستا مهلا عبدالله ی چروستانی، کوری مهلا عبدالرحیمی کوری عومدی کوری شریفی کوری ئیبراهیمی کوری محمد ناغای کوری پیرخدری شاهویه، عمیرهتی میرناوده لی یه، سالی ۱۸۹۴ز له گوندی ئابلاغ نزیک سلیمانی هاته دنیا.

له خزمهت باوکی دهستی به خویندن کرد، پاشان باوکی بووه مهلای مهجید بهگی جاف له ههلهجه، نهویش لهوی لهلای فقییهکان دامهزرا، دواپی باوکی باری کرد بو بهرزنجو لهوی کۆچی دواپی کرد، ماموستاش کۆتایی بهخویندن هینا.

له گوندی سهراوی شارباژێر بووه مهلا، پاشان چوو بهادین له پشدهر، دواپی چوو بهپانیه، لهو کاتمه خه لکی ناوچه که له دهژی داگیرکاری ئینگلیز بهشهر هاتن، نهویش ناوچه که بو مهاباران کرد، له تهغامدا کتیبخانه کهی ماموستا سووتا.

سالی ۱۹۳۲ز چوو به سلیمانی، سالی ۱۹۳۶ کرا به مهلای مزگوتی نهقیب. رۆژی پینج شههمی مانگی نیسانی سالی ۱۹۶۳ کۆچی دواپی کرد، له گۆرستانی گردی جۆگه بهخاک سپێردرا.

ماموستا جگه له مهلا یهتی شاعیریش بووه، نازناوی شیعی (چروستانی) بوو، دیوانی شیعی کوردی ههیه، چاپکراوه.^(۱)

پیایهکی زۆر مهرد و قسه خوڤ و زانا و راست بوو، ههردهم لهوی له دلیا بوو له سههر زمانێ بوو، بهبی لهوی له کهمس بهتسی و زۆر عیززهتی نهفسی ههبوو، حورمهتی خوێ رانهگرت وهک ههندی کهمس بهدواي درۆو مهرايیدا نه ده پزیشته بو لهوی دهستکوت بو خوێ پهیدا بکات، شایهنی باسه کاتیک مزگوته کهی له سلیمانی تازه ده کرایمه ماله که یان نزیک مزگوته کهی من بوو - مزگوتی بن تهبعق - بو نوێژی مه غریب ته هاته مزگوته کهی من، پاش لهوی له نوێژ نهوینه مه پێی تهوتم ئیوه چیتان ههیه؟ ته گهر شتی کمان ههبوایه و تهوان نه یان بوایه له گه له ده هاتمه، ته گهر تهوان شتی کمان ههبوایه و ئیسه نه مان بوایه من له گه له ده رۆشتمه مه، ههتا ده مره خوڤی تهو مهوایه مه له بیر ناچیتمه، ماموستا مهلا محمد ئیستا

^۱ تاریخ مشاهیر کورد ۳۹۰/۲

میژووی نه ده بی کوردی ۶/۲۳۷-۲۴۸.

له میژووی زانیانی کورد. مهلا تاهیر مهلا عبدالله به حرکه بی وه رگیراوه، ۱۴۲/۳.

کوپره گموره کمى که ناوى کاک مهلا يه حياى چروستانى يه له به غدا داده نيشيت، بهراستى له ره وشت و نايين و ممر دايه تى دا جينگاي باو و باپيريانى گرتوتوه خوا تهمه نى دريژ بکات.

* * *

ديى رووار:

له پاشدا به دوژينكى نار شاخ و داخ و پر باخدا به رهو ژوور رۇشتين ههتا گه يشتينه ديى رووار كه مهلا كمى شاعيريكي گموره بوو به ناوى مهلا خدرى رووار ناوبانگى دهركردوه، ماموستا مهلا عبدالكريمى مدرس له زارى هموراميهوه هه نديك له شيعره كانى نهوى گوژپوه ته سهر زارى سوزانى ناوهى ناوه (اقبال نامه).

شهو چوبنه مالتيك ديمان شيخ معتصم كوپى شيخ حسام الدين لهوى ميوانه، له پاش نان خواردن لىي پرسين خه لكى كوئين وبو كوى ده چن؟ من وتم: خه لكى زه لسم و بو خويندن ده چم، وتى: له زه لم كوپى كييت؟ وتم: من كوپره زاي سوزى همه نه مينم، چونكه شيخه كان هممويان به باشى باپيرميان ده ناسى.

وتى كه وابوو ده بيت له گه لندا بيت بو شارى سنه ده تبه م بو لاي مهلايه كى چاك بخوينه و همموو نكريكي خوت و سوخته كهت له سهر شانى من بيت، منيش وتم: زور سوپاستان ده كه م ده چم بو ده گاگا نه گهر جينگه م ده ست نه كه موت ديم بو لاي جه ناباتان، شيخ معتصم خوى له شارى سنه نه بوو به لكو له ديى (ديژ مولى) بوو همم شيخ بوو همم ناغا بوو، له ژيانىكي زور خوشدا ده ژيا و ريزيان ده گرت وخوشى زور ده ولهمه نند بوو نهو شهوه لهوى بووين بو به يانى چووين بو ده گاگا.

ده گاگا زور دوور نه بوو له وپوه، به لام ريگه كه هممووى به فر وشاخ بوو ده بوو به نيو نهو به فره نا هه مواره دا برۆين، ره شه بايه كى زور به هيتز به فره كمى ده دا به روو ماندا، چووين لهوى له ريگه تووشى ديه كى تر بووين نانى نيوه رومان خوارد، پييان وتين مهرۆن ريگه كه زور سهخته و به فره كه زوره، ئيمهش به قسه مان نه كردن و پوهو كوژستانىك رۇشتين كه همورازينكى زور سهخت بوو، نهو كوژستانه هاوينه همواري ده گاگا بوو كه پيى ده وترا (بوكو مارانى)، منيش له ريگا سه عاتيك پى بوو ته ماشام كرد هيشتا كات زور ماوه، ئيتز نه مزانى كاتر ميتره كه م نووستوه، چونكه له بهر به فرو سهرماكه زور تيكچووين، كاتيك گه يشتينه كوژستانه كه ته ماشامان كرد له پر تاريكى كرد و شهو داها ت به سهردا و ريگه مان لى ون بوو، ئينجا وتم: فقى عبدالرحمن ليفه كان له سهر نه م به فره داده نيين و پوهو قيبيله

پاده کشيښ تا دوا ساتي ژيانمان ليرېدا تمواو دهيت، هه لبت هممه خوا نوسيوهتي لسمرمان که ټيمه لم کويستانه دا کوچي دوايي بکدين و کمس پيمان نه زانيت و درنده گوښته که مان بخوات و کمس نهيت باخاته گوږوه، ټينجا دهستان کرد به پارانهوه له خواي گموره و دوعا کردن که هم جاروش رزگارمان بکات، به لام خومان دلنيا بووين هم شموه لهوي هم کويستانه ده فوتايين.

وه پيني سه گيک ئوميدى ژياني پيداينهوه:

بهم جوړه مايينهوه بو ماوهي (۱۰) دهقيقه يک له ترس و لمرزدا، له پير لهو ترس و لمرزدها له دووره وه سه گيک دهستي کرد به وه پين، وه که هموي يه کيک له ناويکدا خهريک بيت بخنکيت خوا يه کيکي بو بنيرييت دهستي بگريت و گياني رزگار بکات، همروه ها وه که هموي خوا نارديتي بو هموي بوهريت بده ننگيکي بهرز و بانگي ټيمه بکات بلت ديه که ليره وه يه، ټينجا بهردهوام رووه دهنگي سه گه که رويشتين تا نزيک بووينهوه تماشامان کرد ناوايه که يه، که هموي ده گاگايه، کاتيک گه يشتينه ناو ديه که پرسيمان بو مالي ماموستا، يه کيک هات له گه لمان تا گه يشتينه مالي ماموستا، لهوي ماموستا راستموخو وتي: عبدالرحمن بوچي هاتوبت؟ وتي: هاتووين بو خرهمتي تو ليره بخوينين.

ماموستا به تورپه يمهوه وتي: يه کيک بهم زستانه به شمع دهری بکمن ناچيته دهری، ټيوه ده بيت شيت بوون را کموتونه ته ري بهم به فر و سمرمايه، ماموستا بهردهوام بوو له قسه کردندا وتي: ره زاشاي به هلموي فقيي لهيري ناوايه که کان بردوتموه، نزيکمي (۳۰) ساله فقيي تيا نه ماوه، له بهرهموه ټيوه ناتوان ليره بمينسهوه، دانيشتواني ناوايه که ناتوانن يارمه تيتان بدن و حوجهي فقيمان نيه و کميش ژووري زيادهي نيه تيا بموينهوه.

له پاشدا له مني پرسى وتي: رو له تو چي ده خوينيت؟ وتم: کلنبوي بورهان ده خوينتم به پينجوينيه که انموه، ماموستاش زوري پي خوشبوو تو زيك رووناکي کموتوه دم و چاوي و گرژي له ناوچرواني نه ما، وتي: رو له من عاشقي پينجويني سمر کلنبوي بورهانم، کاتي خوي زور هم کتيبم وتوتوه له گه ل پينجوينيه کان، ناوتم همو بو پيش مردم جارتيکي تر هم کتيب له گه ل حاشيه کاندا به دهرس بلتموه خوا ناو اته که يه نامه دي، وتي: رو له ليره دانيشن خوا رازقي رزقه، به ناوايه که ده ليم يارمه تيتان بدن، بو حوجهش به تانيه کتان ده ده مي يي يمن سوچيکي مزگموته که بکمن به حوجه، به بزمار به تانيه که هه لواسن به ديواي

مزگموته کېدا بیکمن به پمړده و لمودیوی دانیشن، بشمویش مزگموته که گهرمه و فراوانه له کویندا ویستان بخون.

نموشوه له مائی ماموستا بووین، بؤ به یانی ناغان خوارد به تانیه که مان وه رگرت وهک ماموستا فرموی لمسوچیکې مزگموته کېدا دامن کوتاو شو دیوه که یان ناونا حوچره یه فقی، بؤ نیواره یه کیک له کوره کانی ماموستا له گهل فقی عبدالرحمن دا چوون بؤ راتبمی فقی، دپیه که زیاتر له (۲۰۰) مال بوو به همویانموه (۸) کولیره یان پیدان و ندم کولیرانه هموو شتیکیان تیا بوو جگه له گهنم، چونکه گرانی بوو به هوۍ جهنگی جیهانی دووه مموه، دانیشتوانی دپیه که زور همزار بوون همر به مهر و مالات ده ژیان وجیگیای کشتوکالیان نه بوو، بؤ سبهینی به یانی بؤ دهرس خویندن چووم بؤ لای ماموستا کاتیک که دهرسه کمی وتموه همروهک پروه کیک ناوی بدهیت بگه شیتموه ماموستا ناوا گمشایموه، منیش وهک پروه که که ورده ورده گمش بووموه له خوشیاندان هیچ نیث و نازاری پینگم بیر نهما، له دلی خومدا وتم خوایه لیت بمزیا بیت که من گه یستم بهم ماموستایه، که له پینجورینی باشر پینجورینه کانی ده زانیث، نینجا هموو شمویک کوره کمی دهنارد بؤ شوۍ کتپیه که بیات و دهرسه کمی ناماده بکات بؤ روژی دواپی وخوشی حاشیمې ده کرد لسمر حاشیه کانی پینجورینی و قمره داغی، ده ست و خمتی نمونده جوان بوو ده توت گوههره، بمو جوړه سی مانگ ماموه له دپیه که هموو روژیک (۸) کولیره مان هبوو، نیواران کوره کانی ماموستا ده هاتن دوانیان ده خوارد (نعمد و حسین) و شمشیان ده مایموه، هموو شمویک مزگموته که پر ده بوو له کاروانی، بمروژدا که پروناکی همتاو دیدا له ناو مزگموته که سهیری قالیه کان و بمړه کاغان ده کرد وهک شاره میرووله نمسپی ربزی به ستووه هات و چو ده کات وبشموان جله کاغان هموو لسمر ناگری مزگموته کېدا ده ته کاند، دهنگی ته قینموه ی نمسپیکان ده توت گولله یه له ره شاش دهره چیت لسمر یهک، هموو شمویک نازارمان ددی له ده ست نمسپی وکه شو کولیره هموزنانه مان ده خوارد به بی خواردنیکې تر ده بوو به قور لمسکماندا، هموو روژیک ده موت دواۍ دهرسه که ده ستی ماموستا ماچ ده کم و مالشاوایی ده کم چونکه ژبانیه که مان زور تال و سخت بوو، به لام که دهرسه کم ده خویند شیرین ده بوو هموو تالیه کی لمیر ده برده مموه، ده موت نه گمر نمسپی هموو روژیک کیلویه که له گوشته کم بخوا ده ست له ماموستا چاکم هه ناگرم یان دهرم یان کلنبوی بورهان تماو ده کم.

کورته‌یه‌ک له‌ژیانی مامۆستا مه‌لا عبدالقادر:

"ناوی عبدالقادر کوری جه‌لا‌ل‌مدینی کوری مه‌لا عبدالرحمانی نۆدشه‌یی یه، له‌و گونده سالی ١٣٠٠ک- ١٨٨٢ز هاتووه‌ته دنیا، هه‌ر له‌وی ده‌ستی کرد به‌ خویندن، دوا‌یی له‌شاری سنه و گوندی بیاره خویندنه‌که‌ی برده‌سه‌ر، بووه مه‌لا له گوندی ده‌گا‌گای هه‌م‌رامان له‌ئێران. مامۆستا زاتیکی زیره‌ک و به‌ریز بوو، بۆ پر‌سیارانی شه‌ریعه‌ت خه‌ل‌گان روویان تی ده‌کرد، حمزی له ده‌سه‌کانی (شافیه‌ی) صرف بوو، له ده‌وری سالی ١٣٦٥ک- ١٩٤٦ز کۆچی دوا‌یی کرد."^(١)

* * *

چۆن ده‌گا‌گام به‌جی هیشت:

له‌پاش به‌سه‌ر بردنی سی مانگ له‌نیوان نازاری ئه‌سپی و کولی‌ره‌ی هه‌رزنی ئاوا‌یه‌که‌ و شیرینی ده‌سه‌که‌ی مامۆستا مه‌لا قادر له‌سه‌ر کتییی کلنبوی بو‌ره‌هان و حاشیه‌کانی پێنجوینی و قه‌مه‌دا‌غی، رۆژیک وتم به‌ فه‌قی عبدالرحمن: قه‌رائیکم هه‌یه بچۆ بیده به‌شتیک با بیخۆین، چوو دوو هیلکه‌ی هینا، ئینجا ئیمه‌ش بیرمان له‌وه ده‌کرده‌وه که ئه‌م دوو هیلکه‌یه چۆن بخۆین، وتم: بچۆ له ئاوا‌یی چنگیک ئارد بینه له‌گه‌ڵ مه‌خه‌لێکی بچووک، ئینجا مه‌خه‌له‌که‌مان خسته سه‌ر ئاگره‌که، هه‌ندێ ئاو و ئاردمان تی کرد، ئینجا دوو هیلکه‌که‌مان کرده ئاو هه‌م‌یره‌که‌وه که‌وچکه‌مان تی رادا هه‌تا خه‌ست بووه‌وه، ئینجا به‌ که‌وچک تیی به‌ربو‌وین له‌ گوشتی که‌و خۆشتر بوو له‌ لامان، پاش ئه‌وه‌ی خواردمان وه‌ک پارچه به‌م‌ردیکی لی‌هات له‌ سه‌کماندا که به‌هه‌یج شتیک نه‌هه‌ولا، به‌شمو و رۆژیک وه‌ک گوچانی گال (هه‌رز) چه‌مامه‌وه، وتم: فه‌قی عبدالرحمن من له‌مه زیاتر ناتوانم، خۆت ئاماده بکه و به‌یانی زوو به‌ره‌و مه‌ریوان ده‌روین.

به‌یانی زوو لی‌فه و کتیبمان دا به‌ کۆلماندا و وه‌ک هه‌جیجی روومان کرده مه‌ریوان، بی ئه‌وه‌ی ما‌ل‌ئاوا‌یی له‌مامۆستا که‌مان به‌کین، چونکه ده‌مانزانی ریگه‌مان پێنادات به‌روین.

^(١) علماؤن فی خدمه‌ العلم و لدیس ٣١٥.

له‌ میژووی زانیانی کورد، مه‌لا تاهیر مه‌لا عبدالله به‌هرکه‌یی وه‌رکیره‌وه. ٣ ٢٣٦

پرووه مهريوان و بانه:

له ههر شونښك ده مان پرسي دهيان وت ژيان له مهريوان زور سهخته برؤن بو موكريان، تيمهش پرووه بانه رويشتين تا گهيشتينه (داروخان) زورمان برسي بو، خومان كرد بهمالينكدا لاسر ريگه كه بو، وهك باس كرد فقهى خوى بكردايه به همر مالىنكدا وهك مالى باوكى تيايدا دهجوليتمه بى نموى بزاني خاوه مال رهزامنده يان نا، ژنى خاوهن ماله كه هه نديك ناني خسته نانه شانيك و پري له گه نيك شير برنجى بو دانسين، زور خوشبوو چونكه لهو كاتمهوى له تمويله درچووبووين برنج نه خواردبوو، وتم خوايه نه مكوژى تا ژن و مالىنك پيكموه دهنيتم و تير شير برنج دهخوم.

له پاشان بهرو بانه روشتين تا گهيشتينه شاره كه بهناويدا گهراين، وتيان: بچن بو دهرهوى شاره كه چونكه ليره هيچ مەدرهسهيه كى دينى نهماوه بهوى رژيمي رهزا شاره. شارى بانه له شاره جوانه كانى روژهلاتى كوردستانه، ديمهنيكى جوان و ناو و هموايه كى خوشى هديه، دانىشتوانه كهى زور به مەردى و كوردايهتى بهناوبانگن، بهلام نموكاته نمو شاره جوانه هيچ شتيكى وهك نه خوشخانه يان كاربا يان قوتابخانهى نهبوو، نيستا دهلئين لهو پرووه زور باشه.

نموكاته هممو دانىشتوانه كهى پاليان دابوو بهيه كهوه له دژى سوپاي ئيران كه دهيوست بيگيريتمه ژير دهسهلاتى خوى، زورم پى خوشبوو لهو شارى جوانه بخوئيم بهلام لاي همر مهلايهك دهچوم دهيوتم من دروست پى دهليتم بهلام نموكى ژيانت لهسمر خوته كه زور گرانه، له نهجامدا وتيان برؤ بو لاي (مهلا مصطفى شوى) مهلايه كى باشه.

لهپاش نموى له شارى بانه درچووين، نزيكهى (۲۰) كم رويشتين پرووه موكريان تا گهيشتينه دى (شوى)، بينيمان مەدرهسهيه كى باشى تيدايه و ماموستاكيان مهلا (مصطفى) يه ويه كى له موسته عيدهكان شيخ عزالدين حوسهينى بوو كه دواتر ماوهيهك بوو به رابەرى حزبى ديموكراتى كوردستانى ئيران، پياويكى بهريز و ههلكهوتوو بوو جىگاي بو خواستين له لاي ماموستا نمويش رازى بوو لهسمر مانهوه مان، من نموت كلنسوى بورهان دهخوئيم وتم با ماموستا تاقى بكه مموه بزانم پيئنجوينيه كان باش دهزانيتم يان نا، روژى دوايى چووم گويم گرت له دهرسيك كه به يه كيك له فقهيكاني دهوت، بوم دهركموت هيچ جياوازيه كى له گهلا ماموستا مهلا (صاحب)ى تمويلدا نيه.

له بهرئوه دهستم كرد به كتيبى (شرح العقائد)ى نەسهفى بهبى نموى حاشيه كانى خهيالى بخوئيم، چونكه نمويش وهك پيئنجوينى گران بوون، شوينه كه زور خوشبوو ناو و

ههوايه کي زۆر خوشی ههبوو وههقیکان ژيانیکی زور خوشیان ههبوو، ههستیان نهده کرد به جهنگی جیهانی دووهم، مانگینک لهوی ماموه، رۆژنیک نیوه رۆ بوو نان و چاییمان دهخوارد له پرتویک دای بهناو دێیه کهدا دار و بهردی کرد به خۆل و تۆز و دوو کهل، ئیمهش له ترساندا باوهشمان کرد به لینه و کتێبه کاند و بهرهو موکریان رۆشتین، ئهم تۆپه هه سوپای ئێران بوو ئهوکاته شهڕی ده کرد له گهڵ (حه رهشید خانی داروخان) که هوکمرانی شاری بانه بوو، ههتێزکی پتیکوه نابوو زور مهردانه به رهههستی سوپای ئێرانی ده کرد، به لام بهداخهوه کهس نهبوو له کوردهکانی تری مهرویان و سهقز و موکریان یارمهتی بدهن بۆ ئهوهی پارێزگاری بکهن لهو بهشهی کوردستان.

ئهو شهوه گهیشته دینی (زه مبیله)، شو لهوی بووین و بهیانی زوو چووین بۆ (بۆکان)، لهم شارهشدا مهدرهسه ی دینی تیا نهبوو بههۆی رژی می شای ئێران که دهیویست ژيانی گهلی ئێران وهك فهره نسا لی بکات، بهرهو پینش بردنی ئێرانی لهوهدا دهبینی که ژيانی کۆمه لایهتی وهك ئهوی لی بکات.

بهیانی زوو له بۆکان ده رچووین بهرهو (حه مامیان) چونکه لهوی مهدرهسه یه کي باش ههبوو ماموستا مه لا عه لی ماموستای گهوهی ئهوی بوو، (بۆکان) هه ر چهنده شار نهبوو به لام له جوانی و پاک و پوختی و زۆری دانیشتهوانی دا ههچی له شارهکانی تر که مته نهبوو. چوینه حو جره ی فهقیکان ته ماشام کرد یه کي لهو فهقیانهی که لهوین ماموستا مه لا عبدالرحمن سمرده شته که له سالی (١٩٣٨ ز) کتیبی (الصمدیه) م لای ئهو تهواو کرد له مرگهوتی قامیشان له سلیمانی، ئهمه دووه مین ماموستا بوو که له گهلی بووم به مستعد له یهك حو جره دا له پاش (مه لا نه همدی ئهوی مری) له پاوه.

داوای جینگام کرد ماموستا مه لا عه لی وتی فهقیمان زۆره جینگامان نیه، له پاش تاوینک کورده که ی مه همدو ئاغا که ئاغای بۆکان بوو هات بۆ حو جره ی فهقیکان له منی پرسی تۆ خه لکی کویت؟

وتم: من خه لکی (زه لم) م، وتی زه لمی شیخ حسام الدین؟ وتم: به لی، وتی: ئیستا به دیاری ده ته بهم بۆ باوکم، باوکی و ئاغاکانی موکریان هه مووی موریدی شیخ حسام الدین بوون و یهك دوو جارینک هاتونه ته زه لم به هاویناندا کاتینک شیخ لهوی بوو، کاتینک برده می بۆ لای باوکی هه ر له دووره وه وتی ئهم دیاری بهم بۆ هه ناوی ئهمه له دانیشتهوانی دینی زه لمه.

باوکیشی زۆر ریزی گرتم، وتی: بۆنی شیخ (حسام الدین) ی لی دیت که له ولاته که ی ئه وه هاتووی، به کورده که ی وت برۆ به مه لا عه لی بلی ئهم دوو فهقییه له سه ر ئه رکی من

رايان بگريٽ، هه موو شتيكيان بو جيټه جي ده كم ٿمويش دهرس به مصطفى بليٽ، ماموستا داواکي جيټه جي کرد، دوو ههفته ماموه ته ماشام کرد ٿم ماموستا به هر خبريکي فه له کي اته (تشریح الافلاک) و (شرح چهقميني) و کتيبه کاني تر که په يوه نديان به زه مين و مانگ و روژه وه هه بوو ٿاگاداريه کي زور باشي هه بوو، ماموستا عبدالرحمن سمرده شتي له لاي ٿمو (تشریح الافلاک) ي ده خوئند، من ٿم کتيبه م دواتر له سالي (۱۹۴۵ز) له لاي ماموستا مهلا محمدی گه لاله خوئند که هه مووي بریتی بوو له خه يالات و خورافات، ويټني مانگ و روژ و زه مين گيرا بوو، مانگ ده کرا به سي چوار پارچموه نه يان ده زاني رووناکيه کي له روژه وه وهرده گيري، ٿم کتيبه زه مين وا داده ني که زه مين ناجوليٽ و روژ به ده وريدا ده سوړيتموه، ٿم خورافات کاتي خو ي له يونانموه وريان گيرا بوو بو عهره بي له سمرده سي عباسيه کاندا.

له پاش دوو ههفته ٿمويشم به جي هيشت رووهو سابلاغ (مهباد) له گمل فقي عبدالرحمن ليټه و کولمان دا بمشاماندا دي به دي روشتين تا گه يشتينه (مهباد)، به راستي يه کي که له جوانترين شاره کاني کوردستان، شاريکي پاک و پوخت بوو، دانيشتوانه کي زور به ريټ و کورد په روهر بوون، تازه بنچينه کومله ي ژيانموه ي کوردستان و ده ولټي کوردي (کوماري مهباد) ده ستي پي کردبوو، ٿمو ده ولټي خواليخوشبوو (قازي محمد) بوو به سمر وکي، ٿمو ده ولټي که ټينگليز و روس به ټينيان دايه که پشتي بگرن له دواييدا په شيمان بوونه وه و له گمل کوره کي رها شا (محمد په هلو ي) ريکموتن ټيمتيازي دهره يټاني نموتي ټيراني پيدان.

له ناو شاري سابلاغ ده چوپنه هر مزگوتيک ده يان وت ټيمه دهرستان پي ده ليټين، به لام ټمرکي ژيانتان له سمر خوتان يټت، چونکه ٿم شاره فه قيټي له بير چوتموه، دياره ټيمش تواناي ټموه مان نه بوو بژين له سمر ټمرکي خومان، ټموه ي شايه ني باسه له ماموستا به ناوبانگه کاني شاري مه باد ماموستا مهلا حسين و ماموستا مهلا صديقي مزگوتي ناو بازار بوو، که به کورد په روهر ي به ناوبانگ بوون، همدو وکيان و تيان خوئندنتان پي ټه ليټين به لام بژيو ي ژيان له سمر خوتان، هر له مو کاتدا چووم بو مالي خواليخوشبوو شه هيد ي کورد په روهر (قازي محمد)، ماله کيان له سمر ته پو لگيه کي به مرز بوو، له وي کنايو يکي تيا بوو ټاوه که به لاي ماله کيدا ده هاته خواره وه وله خواري ماله کيان ټاويکي زور هه بوو وه ک رووبار و ابوو، درهخت و قاميشيکي زوري تيا بوو.

له پاشاندا پرووه (مهنګور) رۆښتین تا گه‌یشتینه (دې بوکړی)، شایه‌نی باسه - دې بوکړی- ئیستا بووه‌ته ده‌ریاچه چونکه پرووباری (قازی ئاوا) بم‌رده‌مه‌کمی کراوه بم‌ب‌نداو، بم‌ره‌لستی ئاوه‌کمی کردووه و گم‌راوه‌تموه جیگه‌ی د‌یه‌که بووه به ده‌ریاچه، چونکه ئهم دې یه له ناوه‌راستی چوار د‌ولی گم‌ورده‌ا بوو ودانیش‌توانه‌کمی پشتیان بم‌ستبوو به به‌خیو‌کردنی م‌هر و م‌ال‌ات، به‌لام کشتوکاله‌که‌یان دوور بوو له د‌یه‌که، ده‌بوايه له‌د‌یه‌که ده‌رېچن پرووه مه‌باباد و ماوه‌یه‌ک ب‌ړون ئینجا ده‌گه‌یشتنه س‌مر زه‌ویه‌کانیان که له ده‌شتاییه‌کی گم‌ورده‌ا بوو گه‌م و ج‌ویان ده‌کرد.

د‌یه‌اتی م‌هنګور هم‌وه‌ک د‌یه‌اتی موکریان و لاجان و شنو و م‌هرگه و شکاک هم‌موو ئمو د‌یینه ئموکاته ب‌و س‌وته‌م‌نی ته‌نیا ته‌پاله‌یان به‌کارده‌هینا، ته‌پاله‌ش بریتی بوو له‌پاشم‌ړو (س‌هنیر)ی گا و مانگا که وشکیان ده‌کرده‌وه به‌زستان له ژورنکدا ده‌یاخسته ته‌نوره‌وه نان و چ‌یشت و ئاو گ‌هرم کردن و چا ل‌ینانیان هم‌ر له‌س‌مر ئموه بوو، له زستاندا می‌ز‌ت‌کی چوار گو‌شه‌یان داده‌نا له‌س‌مر ده‌می ته‌نوره‌که ئینجا لی‌فه‌یه‌کی ز‌ور گ‌م‌وره‌یان ده‌هینا ده‌یاندا به‌س‌م‌ریدا و ش‌م‌وان هم‌موو ئمو م‌اله ده‌چ‌وونه ژ‌یر ئمو لی‌فه‌یه‌م‌وه ده‌نوستن و پ‌ییان ده‌وت قورسینه.

ده‌گ‌یرن‌موه ده‌ل‌ین جارن‌ک له ئاغا‌کانی ئمو ناوچه‌یه ده‌پ‌رسن ئه‌ل‌ین: ئاغا ئه‌گ‌مر گا و مانگا پاشم‌ړو نه‌کات ئیوه چی ده‌ک‌من؟ وت‌ب‌وی ئیمه ئم‌وناوچه‌یه به‌ج‌ی ده‌هیل‌ین، ئموکاته نه‌وتیان ته‌نها ب‌و چ‌را به‌کار ده‌هینا و چ‌را کم‌ بوو، فتیله‌یان به‌کار ده‌هینا پ‌ریان ده‌کرد له نه‌وت و پ‌م‌ړ‌یه‌کیان ت‌ی ده‌خست له‌ب‌مر رووناکیه‌کمی داده‌نیش‌تن، فه‌ق‌یکان که‌ل‌کیان له‌دوکه‌لی فتیله‌که و ده‌ده‌گ‌رت و م‌هره‌که‌بیان پ‌ی دروست ده‌کردو ب‌و نووسین به‌کاریان ده‌هینا.

له (دې بوکړی) م‌ه‌درسه‌یه‌کی فه‌قی ه‌هب‌وو، به‌لام مام‌وستا م‌ه‌لا حمه ئه‌مین قاجری هیچ فه‌قی نه‌بوو وج‌یگای پ‌ی د‌این ولم‌وی ده‌ستم کرد به‌کت‌یبی (م‌طول) له زانستی (بلاغه)دا، زیاتر له س‌ال‌ن‌ک له‌م د‌یه‌ه مام‌موه ز‌ور به‌خ‌وشی به‌س‌مرمان برد چونکه هم‌م ده‌ر‌سه‌کم باش بوو و هم‌روه‌ها ژ‌یانی ئموی ز‌ور باش بوو، کشتوکال و م‌هر و م‌ال‌اتی ز‌وریان ه‌هب‌وو هم‌موو ز‌ور ده‌وله‌م‌ه‌ند بوون، ئاغا‌که‌یان (خ‌در ئاغا) ز‌وری خ‌وش ده‌ویستم هاوین که ده‌چ‌وون ب‌و کو‌یستان ده‌یوت ب‌چن ئهم س‌ی مانگ‌ی هاوین له دیوه‌خانه‌کمی م‌ن بن له‌ب‌مرئموه‌ی که له شو‌ن‌ن‌ت‌کی بم‌ر‌زدا بوون ئاو و هم‌وايه‌کی ز‌ور خ‌وشی ه‌هب‌وو، هاوین له پاش ئموه‌ی م‌الی ئاغا باریان کرد چ‌ونه کو‌یستان ئاغا بریاری دا که ئیمه له‌دیوه‌خانه‌کمی دانیش‌ین و کو‌یخا حمه

ئەمىنىش بە خۆى و مال و منداليموه بگويزتموه ژوره كانى ترى مالى ئاغا بۆ ئموهى ئاگايان
لە شت و مەكەكانيان بىت.

ئەم كۆنخايە پياويكى زۆر باش بوو رۆژنىك پىنى وتم من وهجاغ كۆيرم تەنيا يەك كچم
هەيه -ئەمىش ناوى (زىرىن) بوو- مال و مالاتىكى زۆرم هەيه، هەمووى دەدەم بەتۆ و
كچەكەشت دەدەمى لىرە خویندن تەواو بکە و بىنەرەوه.

وتم: زۆر سوياست دەكەم، من بۆ خویندن هاتووم لای خۆمان كچى جوان هەيه بەلام
دەمەويت لە خویندن لەم قۇناغەدا نەوہستم ئەبىت هەر دوانزە عىلمەكە تەواو بکەم.

کورتەيەك لە ژيانى مامۆستا مەلا حمە ئەمىن قاجرى:

مامۆستا مەلا حمە ئەمىن پياويكى بەرپز و مەلايەكى باش بوو، لای جەنابى مەلای
گەورەى كۆيە ئىجازەى مەلايەتى وەرگرتبوو بوو بووه مەلای ئاوايىيەكە، ديارە كە مەلا ئىجازە
وەرەگرى پىر ئموه دەكاتموه كچىكى جوان بدۆزىتموه لەئاوايىيەكەدا لە مالىكى بەرپز بۆ
ئموهى داواى بکات و مارهى بکات، لەبەرئموه زۆرتريين (مەلا ژن) زۆر بە رەوشت و جوان
بوون، مامۆستا مەلا حمە ئەمىن كچىك ديارى ئەكات بۆ ئموهى مارهى بکات بە باوكەكەى
دەلىت، باوكى كچەكە دەلىت من كچ بە مەلا نادەم، زۆر هەمولى لەگەل دەدەن بەلام سودى
نايىت.

لەهەندى ناوچانەى كوردستانى ئىران عورف و عادەتيان وايە ئەگەر يەكێك كچىك داوا
بکات و كەس و كارى رازى نەبى بىدەنى بۆى هەيه لەگەل كچەكە رىك بكمويت و شوو هەلى
بگريت و بىبات بۆ مالى ئاغا، ئىنجا بۆ مالى كەس و كارى كچەكە هەيه پيش ئموه
بگەنە مالى ئاغا كچەكە و كۆرەكە بكوژن و هېچ پرسىارىكيان لەسەر نىە چونكە لەسەر
ناموس و شەرف ئموهيان كردووه، بەلام كە گەيشتنە مالى ئاغا ئىتر ئمو مافەيان نامىنى و
ناتوانن بەهېچ جوړىك ئازارى كچەكە بەدن يان كۆرەكە، بەلكو باوكى كچەكە يان برائى يان
كەسيكى تر ناچار دەكەن كە كچەكە ماره بکەن لەو كەسە كە هەلى گرتووه، بەمە دەلىن
(رەدوكموتن) يان (هەلگرتن) لەو ناوچەيە شتىكى زۆر باو بوو بەنارەوا لە قەلەم نەدەدرا،
مامۆستاش يەكێك بوو لەوانەى كەبەو جۆرە ژنى هينا بوو، لەمالى ئاغا باوكى كچەكە لىى
مارەكردبوو.

مامۆستا مەلا حمە ئەمىن قاجرى دلى زۆر پيس بوو كە بە كوردى پىنى دەوترىت (خانە
گومان) لە دوور و نزىك نەبىدەهيشت ژنەكەى لەگەل كەس قسە بکات.

روژنيك ښو فقهپيې له گهلم ښو (فقهی عبدالرحمن) ناردم ښو مالي ماموستا ښو مقمست، ښوېش كه دېروات سېره كات همدووكيان دانېشتون، دهليټ، ماموستا ژن هاتووم ښو مقمسته كاتنان، ماموستاش ليې توره دېيټ و دېري ده كات، له پاشان به توره يې هات ښو حوگره ي فقهپيكان وتي: مه لا مصطفى ښم سوخته يه دېر بكه پياوړيكي بي ښده به، وتم: ښوچي؟ ماموستا وتي: هاتووه شېرم ناكات به مه لا ژن دهليټ هاتووم ښو مقمسته كان، منېش سېرم سوړما وتم: جا ښمه چي تيډايه، وتي: ښاخر به (جمع) وتي مقمسته كان، دېوايه بيوتايه هاتووم ښو (مقمسته كه تان) ښنجا منېش ښوم باسكرد وتم: له ولا تي ښمه (مفرد) ښ (جمع) ده كړيټ، مېهېستي مقمسته كه تان مقمستي جل بړين ښووه و بيروړاي به لاي شتي تردا نه چووه.

جا ښو كاتېدا وته يه كي شېخ ږه زام بېر كموتموه كه دهليټ: روژنيك كچيكي دي به گورجي دهروشت بېرېنگېدا، ښوېش پيې وت: ښسېر خوټ بېرېنگېدا با مقمسته كات نه سوړن، ښوېش گورج وهلامې ښداتموه دهليټ: به شي بېر سينيلى توپان ده مينې.

* * *

ئەنجومەنى كوردەكانى مەهاباد:

ئەمۆكاتە من لەمۆى بووم ئەنجومەنىك پێك هاتبوو لە هەندىك ئاغاكانى موكریان و مامش و مەنگور، وەك ئەنجومەنى سیادهى عێراق، كە داوى چواردەى تەمۆزى (١٩٥٨ز) دامەزرا، ئەم ئەنجومەنە هەموو ئەركى ئاسایشى ناوچەكەى و ناوچەكانى كوردستانى گرتبوو ئەستۆ، بەردەوام لە مەهاباد دادەنیشان، یەكێك لە نوێنەرەكانى ھۆزى مەنگور (عبدالله ئاغا كورێ خدر ئاغا) كە سەرۆكى ھۆزى مەنگور بوو لە (دێ بوكرێ) ھەفتەى جارێك دەھاتەو بە مائەوە شەوێكەى دەھات بۆ لاى من، شەوێك بۆى گێرامەو و تى:

دەولەتى شورەوى وەفدىكى نارد بۆ مەهاباد داواى كرد لە هەموو ئاغاكانى مامش و مەنگور و موكریان و شنۆ و لاجان كە كۆبىنەو لە مەهاباد، و تى: لە پاش ئەم كۆبونەویە وەفدەكەى دەولەتى شورەوى (اتحاد السوفيتى) و تارىكى دا و تى: ئێمە ھاتووین داواتان لى دەكەین كە بۆمان روون بكەنەو ئێو چیتان دەوێت، و تى: ھەر یەكێ لە ئاغانەكان لیستەىەكەى دەرھێنا بەناوى دێكەىەو داوايان دەكرد كە كۆبىنیان بۆ زیاد بكەن.

كۆبىن بریتى بوو لە كارتى وەرگرتنى خواردەمەنى، چونكە ئەمۆكاتە كە دەولەتى شورەوى ھوكمى سەرەوى ئێرانىيان دەكرد خواردنیان دەدا بەپێى (كۆبىن).

وتى: سەرەك وەفدەكە زۆر سەرسام بوو، و تى ئێمە ھاتووین خواستەكانتان وەرەگیرین لە بابەت دەولەتى كوردییەو و بەزگارىن لە ھوكمى فارسەكان كە چى ئێو داواى كۆبىن دەكەن.

لەم ماوەیەدا كە لە (دێ بوكرێ) بووم سێ جار چوومە مالى قازى محەمەد خوالیخۆشبیست، پیاویكى بالا بەرز و سور و سپى بوو، ریشێكى ماش و برنجى جوانى ھەبوو، مێزەر و جەمى لەبەر بوو، خۆیندەوارو روشنیڕێكى تیگەیشتوو بوو، من بۆ یەكەم جار لە كەتیبخانەى مەلادا بینیم جگە لە كەتیبى فارسى و عەرەبى نایینى كەتیبى تری فەرەنسى و ئینگلیزى تیا بوو دیارە ئەو زمانانەشى دەزانى، دیار بوو قازى محەمەد لە بیروباوەڕێكى زۆر فراواندا دەژیا چونكە ئەمۆكاتە لاى مەلا و كۆرى مەلایان كەسیك گۆشارێكى بھۆیندایەتەو بەكافر دادەنرا.

قازی محمهد و دهولهتی جوانه مهرگی مههاباد^۱:

له سالی ۱۹۴۱زدا که هاو په پمانان (روس و ئینگلیز) هاتنه ناو خاکی ئیران، (رهزا شا) یان بهتاوانی نازیستی لهسر حوکم لابرد و (محمد رهزا) ی کورپان له جیگه دانا، خاکی ئیرانیان بهش کرد، باکور ناوچهی نازربایجان کهوته ژیره سه لاتی روسیا و بهشی ناوهراست و باشوور له ژیره سه لاتی ئینگلیز و ئمیریکادا مایهوه.

پامیاری دهولهتی شوروهی به پیچهموانه ی ئینگلیز هانی ئمر گهلانده له ئیران دا، هانی ئمدان بو داواکردنی مافی نهموایهتی له شیوهی ئوتونومی یان سمر به خویدا.

سالی ۱۹۴۲ حکومهتی روسیا بانگهیشتی کومهلهی مههابادی کرد بو باکو، له وتویژیکدا نوینهرانی کورد داوا ی مافی نهموایهتی کوردیان کرد له نوینهری (روسیا) (باقروڤ) بهلام

وتبوی لهم همل و مهرجدا روسیا ناتوانیت که پشتگیری له کورد بکات تهنیا وتبوی که باسه که دهخاته بهردهمی کومیتتهی مهرکهزی.

بو جاری دوهم سالی ۱۹۴۵ نوینهرانی کورد بانگهیشتیان لی کرا بو باکو، ئهم جاره نوینهران به سمرۆکایهتی (قازی محمد) داواکانی خویان بهچمند خالیك خسته سمر کاغمز و لهگهل نوینهرانی روسیا به سمرۆکایهتی (باقروڤ) کهوتنه وتوویژ، دووباره باقروڤ پیی

^۱ یاداشته کاتم - بهشی یه کهم -، عبدالله احمد رسول پشدهری، ۱۹۹۲.

وتیوون سەر بەخۆیی لەم بار و دۆخدا ناگوڤیشت بەلام وتیووی حکومەتی روسیا لاری لەوه نیه که پشتیوانی کورد بکات بۆ وەرگرینی مافی ئۆتۆنۆمی بەمەرجی بکەونه ژێردەسەلاتی (فیرقی دیموکراتی نازربایجانی تورکەکانی تەمۆرتز)، هەموو هەڵینی پێ دابوون کە چەک و تەقەمەنی و یارمەتییان بدات، ناوی (کۆمەڵەی ژیانمەوی کوردستان) بگۆڕن بە (حیزبی دیموکراتی ئێران) لە کۆتایی مانگی تشرینی سالی (١٩٤٥ز) کۆبوونەوهیەکی فراوان پینکەت، قازی محەممەد باسی گەشتەکی کرد و بەشداری بووان رازی نەبوون بچەنە ژێر حوکمی نازربایجان بەلام رازی بوون لەسەر گۆڕینی ناوی حیزب.

مەبەستی روسیا لە پشتگیری کورد و نازەرییەکان تەنیا ئەوە بوو دەویست فشار بخاتە سەر حکومەتی ئێران بە مەبەستی وەرگرینی مافی دەرھێنانی ئەوت لە ئێراندا.^١

سەرەتای ئەیلوولی ١٩٤٥ رووداوی هەره گەرمی لە کاتەدا گەشتینی ریزدار (مستەفا بارزانی) و ئەفسەری پەسپۆری شۆرشگری کوردستانی عێراق بوو، خاڵیکی وەچەرخی گەرم بوو، چونکە ئەم ھێزە سنوری نیو ئەنەوێی بەزان و چوو ریزی پێشەوێ شەڕ لەگەڵ سوپای ئێراندا لەسەر رینگای (سەقز-بۆکان).^٢

لە ٢٢ کانونی دووھ ١٩٤٦ کاتی پێش نیوہەڤۆ هەموو ئەندامانی حیزبی دیموکرات و خەلکی مەھاباد و هەموو سەرۆک عەشرەتەکان لە مەیدانی چوار چرای شاری مەھاباد کۆبوونەوه، کۆماری کوردستان ئاشکرا کرا و ئالای کوردستان بەرز کرایەوه.

دوای ئەوەی چەند جار سوپای ئێران ھێرشی کرد و بەخراپترین شیوہ ھێرشەکانی شکا، حکومەتی نازەرییەکان لەگەڵ ئێران رینکوت بەبی شەڕکردن، حکومەتی روسیا ئاگاداری کوردەکانی کرد کە نایەوێت ئاژاوہ و شەڕ رووبدات لە ناوچەکانیدا بەتایبەتی سنوری خواروی کوردستان چونکە ناوچە دەسەلاتی ئینگلیز بوو، قازی محەممەد ناچار بوو کە لەگەڵ (رەزم ئارا) فەرماندە گشتی سوپای ئێران کەوتە وتوێژ.

پاشان ئێران دەستی کرد بە سیاسەتی خاڤلاندن^٣ و رینگەیی خوش کرد بۆ داگیرکردنەوهی کوردستان.

(جۆرج ئالین) بایۆزی ئەمریکا بەناشکرا پشتگیری خۆی بۆ حکومەتی ئێران نیشان دا بۆیە حکومەتی سوڤییەت بەناچاری پشتی لە کورد و لە نازەرییەکانیش کرد، بەم جۆرە

^١ کوردستان و ستراژیی دەوڵەتان، حوسینی مەدەنی، بەرگی دووھ.

^٢ کوردستان و ستراژیی دەوڵەتان، حوسینی مەدەنی، بەرگی دووھ، سالی ٢٠٠٠.

^٣ کوردستان و ستراژیی دەوڵەتان، حوسینی مەدەنی، بەرگی دووھ، سالی ٢٠٠٠.

ناسۆیه کی ږوون نه ما له عمرز و ناسماندا بۆ کورد بهو جوړه قازی محمد ناچار بوو که خوی به ده ستموه بدات، (بهرزانی) دوجار چووه لای پېشموا بۆ ئهوهی له گهلان را بکات، پېشموا له وه لاما وتی:

"من له گهل خه لکی مه هاباد ده مینموه چونکه سویندم بۆ خواردن له گهلان بېم و بیان پارېزم، حکومه تی ممرکزی ده گهریتمه نه گمر من بگری داخی خوی به من ده ریژی و له کول خه لکه که ده بیتمه بۆ ئهوهی خه لکی شار تووشی زهره ر نه بن."

قازی محمد له بنه ماله یه کی ئاین پهره ر بوو زمانی کوردی و عهره بی و فارسی و تورکی ده زانی به فهره نسی قسمی ده کرد و له روسی ده گه شت.

بیری روښنیری فراوان بو، له قسه کردندا زور به توانا بو، کاتیک که به نه یی داد گایی کرا، زوړ بهی ئه قسانه ی که کرا به نه یی مانوه به لام له سر زمانی شایه تیکی ناو دادگا که ئه م قسانه نیتردان، که قازی له دوا بهر گریدا له خوی وتبووی:

"...وا بیر نه که نه وه که شاره زای قانون و موقهره رات نیم باش لیم شاره زاییه بهر له هاتنی ئهرته ش و هیزی ممرکزی بۆ مه هابات پېشگویم کردوه که همر ئیعدام ده کریم، کهوابو بۆ هه لته هام، ئه وه نه بوو که نه مده توانی، شمش ده زگا ماشین سوار و جیبه له ئیختیاردا بو، همر ده قیقه و سه عاتیک و یستبام ده متوانی سنور بېرم خوم ده رباز بکه م، باش بزانه که من وه ک پېشمه وری (ژنانیله) نه بووم همر که تینم بۆ هاتبا رام کردبا، بۆ کوی هه لده هام؟ ئیره ولاتی من کوردستانه تا ئیستا (۸) پشتی من لیره لهو خاکه نیژاون..."

(سردار شریفی) وه کیلی پېشموا ئه م قسانه ی درکانه و وتی: حه یف بۆ ئه و پیاوه مه زن و ژیر و زانایه، دوینی له کاتی مه حکمه ده بۆ کاغز (۴) سه عات وتاری دا به زانست و مه نتیقی خوی هه موو مانی هه یران کردبوو، له هه موو کهس باشتر قانونه کانی ئیرانی ده زانی، له راستیدا ئه وه قازی بوو که مه حکمه مو حاکمه می ده کرد..، پاشان سرداری شریفی له ئهرته ش ده رکرا.

روژی ۱۷ی مانگی کانونی یه که می ۱۹۴۶ سوپای ئیران له یرنگای بۆ کانه وه به ره و مه هاباد هاته پېشمه و.^۲

^۱ کوردستان و ستراتیژی ده ولته تان، حوسینی مه ده نی، بهرگی دووهم، سالی ۲۰۰۰.

^۲ کوردستان و ستراتیژی ده ولته تان، حوسینی مه ده نی، بهرگی دووهم، سالی ۲۰۰۰.

^۳ کوردستان و ستراتیژی ده ولته تان، حوسینی مه ده نی، بهرگی دووهم، سالی ۲۰۰۰.

نیسه شهوی ۳۱ مارتی ۱۹۴۷ قازی محمد و صدی قازی برای و سهی قازی
 ناموزای لهمهیدانی چوارچرا له مههاباد خراڼه پیتی سیداره و شهید کران.^۱
 زانایی و دلسوزی قازی موحهمد لهو سیتنامه کهشیدا بهروونی دیاره و لیله
 به پیوستی ده زانم دهقی و هسیتنامه که بجهمه روو تا هه موو لهو کهسانی لهم بیره و دریانه
 ده خویننه لهی سوود و هریگرن:

وه سیتنامه ی پیشهوا قازی محهمه

بسم الله الرحمن الرحيم

نهتهوی زۆر لی کراو، بی بهشو چوساوهی کورد! برایانی بهریز! له دواین
 ساته کانی ژبان دا بابه تگه لیستان وهک ناموزگاری پی ده لیم.

بو ره زامه ندیی خودا دهست له دوژمنیی یه کتر هه لگرن، یهک بگرن و بو
 پشتیوانی له یه کتر هه لسن، له بهرا بهر دوژمن دا راوهستن، خوژان به
 نرخیکی کهم به دوژمنه کان مه فروشن. دوژمن ته نیا بو گه یشتن به
 قازانجه کانی ئیوهی دهوی. پاش لهو ئیت زباتر له تلپه یهک نین.

دوژمنانی نهتهوی کورد زۆرن، زۆردارن، نامهر دو بی و سژدانن، رازی
 سه رکوتنی هه ره نهتهوی یهک یه که تهیی و پیکه مه بوونه. سازادی نهتهوی یهک
 پیوستی به پشتیوانیی گشت نهتهوی که یه، نهتهوی یه که نه گرتوو هه همیشه
 له ژیر دهسه لات دایه.

ئیه نهتهوی کورد شتیکتان له نهتهوی کانی دیکه کهم نیه. به
 پیچموانه شهوه پیاوه تی، غه ره تو تازی تهیی ئیه فره زۆر تره. لهو نهتهوانه ی له
 بهندی دیلی رزگاریان بووه یه که گرتوو بوون و تهواو.

ئیه وه ده توان به یه که گرتوو بی و هاو پیوه ندی زه بخیری دیلیتی پچرینن.
 ئیره یی، خه یانه تو خو فروشی وه لانیین. ئیت فریوی دوژمنان مه خون.
 دوژمنی نهتهوی کورد له هه ره تا قم و گروپ و رهنگ و ره گمزیک، هه ره
 دوژمنه، بی بهزیی و و سژدانه. ئیه له گیان یهک بهرده دا تا به قازانجه کانی
 خوی بگا، به به لینی که لی درۆزانه، ئیه ده خله تهیی.

^۱ یاداشته ک.م. ب. ۱، عبدالله احمد پشدری

له ئيسماعيل ناغاي شكاك تا جهوهه ناغاي براي و همزه ناغاي
مهنگورو چهندين و چهند قاره مانينكي ديكه، فريوي نهم زورداره
مه لئونانه يان خواردو ناپياوانه شههيدكران. هه موويانيان به قورئانو
سوئند فريودا، ئاخړ نه مانه كه له قورئانو سوئند تى ده گهن، وه فا له لاي
نهم كوومه له، شه كي بازاره.

له ريگهي خوداو بو ره زامه نديي نمو پشتي يه كتر چول مه كمزو يه كگرتوو
بن، دلنيا بن نه گهر دوژمن ههنگوئنتان پي بدا، تيكه له به ژه هره. فريوي
سوئنده دروزه كاني مه خون. نه گهر هه زار جار سوئند بخون دووباره هيچ
ناماغيكيان جيا له له نيوبردني ئيوه نيه.

له دواين كاترميره كاني ژيانم دا خودا به شايمتي ده گرم كه له ريگاي
نازادي و به ختمه وريي ئيوه ا گيانو مالي خوم بهخت كردو له هيچ هموليك
كو تايم نه كرد. له لاي نه مانه، كورد بووني ئيوه تاوانه، سمر و گيانو مالو
شهره في ئيوه له لايان هه لاله.

ئومان چونكه له گوره پاني شهردا ناتوانن له بهرانبهر ئيوه دا راوهستن،
همميشه هانا بو فيل و ته له كه ده بن. شاو ده ستو پينه ندييه كاني به جاران
په ياميان نارد كه بو و تووژ ناماده نو مه يلي خوئين رشتنيان نيه، به لام
من ده مزاني ئومان دروده كمن. نه گهر خه يانته، خو فروشي و فريو خواردويي
هيندي له سه روك عه شيره كان نه بووايه، كو مار هيچكات شكستي
نده خوارد.

وه سيهت ده كه م مندا له كاتنان فيري زانست و عيلم بكمن. نه تموه ي ئيمه
شتيكي له نه تموه كاني تري جيهان كه م نيه، جيا له زانست و عيلم. فيري
زانست بن تا له كارواني مرو قايمتي دوا نه كمن. زانست، چه كي
له نيوبردني دوژمنانه، دلنيا بن نه گهر به دوو چه كي يه كيه تي و زانست
پوشته بن، دوژمنان كار يكيان بو ناچيته پيش.

ئيوه نابي به مردني مزو براكانو ناموزا كام ترس بچيته دل تانه وه.
هيشتا قاره مانگه ليكي زور ده بي گيان فيدا بكمن تا داري نازادي
كوردستان بگاته بهرهم. دلنيام پاش ئيمهش قاره مانگه ليكي ديكه همن

که فریوخون، به‌لام هیوادارم مهرگی نیمه بیټته ده‌رسی عیبرت بو
سهرجهم خباتگپرانی نازادی کوردستان.

وه‌سیه‌تیکی دیکم بۆدلسوزانی نه‌تموه‌ی کورد هه‌یه. له‌ خودای گه‌وره
داوای نازادی نه‌تموه‌ی خوتان بکمن.

شایه‌ت له‌ خوتان پیرسن بو من سه‌رنه‌که‌وتم؟ له‌ وه‌لام‌دا ده‌بی بلیم به
خودا سه‌رکه‌وتوی راسته‌قینه‌ منم. چ نی‌عه‌تی‌ک له‌وه سه‌رتزه که سه‌رو
مالو گیانم له‌ ری‌گای نه‌تموه‌و نیشتمان‌دا به‌خت بکهم.

باوه‌ر بکمن من جاران داوام له‌ خودا کرده نه‌گهر بمرم به‌ شینوه‌یه‌ک گیان
له‌ده‌ست بده‌م که به‌ رووه‌تی سووره‌وه له‌ لای خوداو پی‌غه‌مه‌به‌رو نه‌تموه‌که‌م
دا ناماده‌م. وه‌ها مرده‌نی‌ک سه‌رکه‌وتنی راسته‌قینه‌یه.

هیچ که‌سی‌ک مافی ئیره‌یی‌و به‌خینلی نیه‌ هه‌موو له‌ مالی خویان‌دا نازادن.
هه‌رچی له‌ ده‌ستان دی بو نازادی کورد کوتایی مه‌کمن. ئیتر نابی له‌سه‌ر
ری‌گای ئه‌و که‌سانه‌دا که به‌ره‌پرسایه‌تی ده‌گرنه‌ نه‌ستو راوه‌ستن. له‌ به‌رد
خستنه‌ ری‌گه‌ ده‌ست هه‌ل‌گرنو ئه‌رکه‌کانتان به‌ باشترین شیوه به‌ری‌وه‌به‌من.

د‌ل‌نیابن برا‌کوره‌که‌تان له‌ دوژمنی بی‌گانه‌ زور باشتر. نه‌گهر من
به‌ره‌پرسایه‌تیم وه‌نه‌ستو نه‌گرتبایه‌ ئیستا له‌ پای چیه‌ی داردا نه‌بووم و له‌ لای
بنه‌ماله‌که‌م روژه‌کانم ده‌برده‌سه‌ر، به‌لام ئه‌رکی من، به‌ره‌زترین ناما‌جیم بو و،
تا پیتی گیان راوه‌ستم. به‌ هیوای خوداوه‌ندی گه‌وره، له‌ ئاکام‌دا به‌سه‌ر
دوژمنان‌دا سه‌رده‌که‌مون.

۱- برواتان به‌ خوداو (ما جاء من عندالله) و پی‌غه‌مه‌به‌ری نه‌که‌رم 'الله'
هه‌بی‌و ئه‌رکه‌ دینییه‌که‌نی خوتان به‌ باشترین شیوه به‌ری‌وه‌به‌من.

۲- یه‌کیه‌تی‌و هاوپی‌وه‌ندی، ره‌مزی سه‌رکه‌وتنه. ئیره‌یی‌و خوزیری‌ودان
وه‌لابنی‌نو له‌ وه‌رگرتنی به‌ره‌پرسایه‌تی‌و خزمه‌ت‌کردن‌دا له‌گه‌ل یه‌که‌تر
کی به‌رکی بکمن.

۳- زانستو ناگایی خوتان به‌ره‌مه‌به‌ری تا فریوی دوژمنان نه‌خون.

۴- هیچ کات دوژمن به‌ دۆست مه‌زانن چونکه‌ دوژمنی نه‌تموه‌و نیشتمان‌و
دینتانه.

۵- خوتان بۆ چەند رۆژ ژيان لەم دنيا لەناوچووهدا مەفرۆشن. مېژوو
سەلماندووبە کە دوژمن بە چووکەترین بيانووبەك، دەست بۆ كوشتارو
سەركوت دەبا.

۶- خەيانەت بە يەكتر مەكەن نە خەيانەتی سياسی و نە خەيانەتی مالی و
گیانی و نامووسی خەيانەتکار لە لای خودا و گەل روورەشمو خەيانەت،
لە ئاکامدا بۆ خۆی دەگەڕێتەوه.

۷- لەتەك ئمو کەسانەى دا، بى خەيانەت ئەرك بەرپەرەردن هاوکاری بکەن.
خودای نەخواستە هیچکات مەبنە سەیخۆرى بێگانه.

۸- ئمو شوێنانەى لە وەسیەتنامە کەدا ئامازەم پى کردون 'مەزگەوت،
قوتابخانە و نەخشەخانە' هى خوتانن، بە باشتەین شىوێ کەلکیان
لێ وەرگرن.

۹- واز لە شۆرش مەهینن تا لەژێر دەستەبەیی دەریاز بن. مالی دنیا هیچ
نیه، ئەگەر نیشتمانیکتان هەبى، سەربەخۆی یەکتان هەبى و مال و خاكو
نیشتمانتان هى خوتان بى، ئمو کات هەموو شتیکتان دەبى، هەم
سامان هەم دەوڵەت، هەم ئابرو و هەم نیشتمان.

۱۰- گومان ناکەم جیا لە مافی خودا 'حق الله'، مافیکی دیکە لە ئەستۆم
بى، سەرهەرای ئەمەش ئەگەر کەسێک هەست دەکا قەرزێکی بەلامووبە
بچیتە لای میراتگرانم.

تا دەست نەدەبە دەستی یەكتر، سەركەوتن مسۆگەر نابى. لە یەكتر زۆر
مەكەن چونکە خوداوەند دوژمنی زۆردارانە.

هیوادرام و تەكەم وەرگرن، خوداوەند ئێو بەسەر دوژمناندا سەرخات.

مەبەستی ئێمە ئامۆژگاری بوو و تمان

سپاردمان بە خودا و رویشتن

خزمەتگوزاری نەتمو و نیشتمان

قازی محەممەد

هەزاران سلاو لە گێانی پاکی پێشەوای گەلی کورد قازی محەممەد

ئیسقاته که ی حاجی محمده:

له ناوچهی مهنگوردا زۆر دێ هه‌بوو مه‌لایان نه‌بوو به‌لام ئه‌گهر پێوێستیه‌کی ئاینیان هه‌بویه ده‌هاتن بۆ دێ بوکری، ئه‌گهر ئیشه‌که گهرنگ بویه مامۆستا خزی ده‌روشت به‌سمرده‌میه‌وه ئه‌گهر نا فه‌قییه‌کی ده‌نارد بۆ جێبه‌جی کردنی ئیشه‌که‌یان، روژێک پیاویک هات به‌ سواری ئه‌سپێک بۆ لای مامۆستا وتی: حاجی محمده زۆر نه‌خۆشه‌ فه‌قییه‌ک به‌نێره بۆ ئه‌وه‌ی یاسینی به‌سمردا بخوینیت و (تلقین) و ئیسقات کردنی بکات، مامۆستا وتی: مه‌لا مصطفی تو بڕۆ له‌گه‌ڵی، ئینجا پیاوه‌که‌ وتی: فه‌قی دوو رینگه‌ هه‌یه‌ یه‌کیکیان دوور و سه‌لامه‌ته به‌سهر پردی قازی ئاوادا ده‌پهرینه‌وه، یه‌کیکیشیان کورته به‌لام ده‌بی له‌ رووباره‌که‌ به‌پهرینه‌وه، منیش وتم: من پیاوی رووبارم له‌ چه‌می زه‌لم گه‌وره‌ بووم مه‌له‌ باش ده‌زانم له‌ رووباره‌که‌ی تو ناترسیتم، ئیهمه‌ش چووین گه‌یشتییه‌ سه‌ر رووباره‌که‌ به‌پهرینه‌وه ئه‌وه‌به‌ر، مائی حاجی محمده له‌وه‌ری رووباره‌که‌وه بوو پێیان ده‌وت چه‌می (قازی ئاوا) ئیستا بیستوومه‌ دێیه‌که‌ نه‌ماوه، که‌ ته‌ماشای رووباره‌که‌م کرد ئاوه‌که‌ی زۆر بوو، به‌هار بوو روخانه‌ سوره‌ هاتبوو هه‌یج شتێک نه‌یده‌توانی خۆی له‌به‌ری به‌گریت، زۆریش قوول بوو، وتی: فه‌قی من له‌ پێشه‌وه سواری ئه‌سپه‌که‌ ده‌م تو‌ش له‌ پشتی منه‌وه سواریه‌وه باوه‌شم پیا به‌که‌و ته‌ماشای ئه‌ملار ئه‌مولای خۆت مه‌که‌، چونکه‌ که‌ گه‌یشتییه‌ ناوه‌راستی ئاوه‌که‌ ئه‌سپه‌که‌ به‌ مه‌له‌ ده‌پهریتته‌وه ئه‌گهر ئه‌ملار ئه‌مولا به‌که‌یت یان هه‌ردووکه‌مان ده‌که‌وینه‌ خواره‌وه یان تو، کاتێک گه‌یشتییه‌ ناوه‌راستی ئاوه‌که‌ گه‌یژ بووم وام ده‌زانی به‌م لادا که‌وتووم خۆم خست به‌مولادا، کابرا تونده‌ گرتمی وتی: فه‌قی مائی باوکت کاول بێت خۆت بخه‌ به‌مولادا ده‌که‌وینه‌ خواره‌وه، منیش هه‌ر به‌ پێچه‌وانه‌وه تی گه‌یشتم. هه‌ر چۆن بوو خوا له‌ خنکاندنێ ئه‌و رووباره‌ رزگاری کردین، هه‌روه‌ک پرده‌که‌ی وه‌ندن و کوێستانه‌که‌ی (بوکومارانی). چووینه‌ ماله‌که‌ یاسینم خوێنده‌وه وه‌سه‌یه‌تم پێ کرد، وتی: (۷۰) ته‌م بۆ به‌که‌ن به‌ ئیسقات و ئه‌م پاره‌یه‌ ئه‌موکاته زۆر بوو. له‌ پاش سێ روژ کابرا هاتمه‌وه وتی با مه‌لا مصطفی بێت (تلقین) ی بدات و (۷۰) ته‌مه‌که‌ بێنیت به‌که‌ن به‌ ئیسقات.

"باسی ئیسقام به‌ته‌واوی کردوه له‌ به‌شه‌کانی دواتری ئه‌م کتێبه‌دا".

(۷۰) ته‌مه‌که‌م دا به‌ مامۆستا و خستیه‌ باخه‌لییه‌وه، باسی ئه‌وه‌ی نه‌کرد که‌ ئیسقاته‌که‌ به‌که‌ین بۆ حاجی محمده‌ پاکی به‌که‌ینه‌وه له‌ تاوانه‌کانی تا سێ مانگی به‌سمردا چوو،

ماموستا دهيزانی کهمن زور روت و قوتم وئمو جلانم لهبهردايه که دوو ساله ههمه له مائی باوکم که درچووم چونکه شهرمم ده کرد بهیه کی بلیم یارمه تيم بدات..

روژنيك فەقییهك هات بۆ لام بۆ دئییه که زور شارەزا بوو لهبارهی ماموستا باشه كانموه، لیم پرسی که باشتین ماموستا له کوردستانی ئیران یان عیراق کی یه؟ بۆ ئموکاته وتی (مهلا محمەدی ره‌ئیس) که مه‌لای دئی گه‌لانه‌یه، له شینکایه‌تی سمر به سلیمانی، منیش بریارم دا به‌ناوی دیدنه‌ی مائی باوکم مائناوایی له ماموستا بکه‌م و بچم بۆ گه‌لانه، پیم وت: دوو ساله مائی باوکم نه‌دیوه نه من هموایی ئومان ده‌زانم و نه ئومان هموایی من ده‌زانن له‌بهرئموه تکایه مۆله‌تم بده بچم دیدنه‌یان بکه‌م و توژنيك پارهم بده‌نی بۆ جلوبهرگی تازه چونکه دوو ساله همر ئومانم له‌بهر دایه من له کهس داوا ناکه‌م پارهم بداتی ده‌ست پان ناکه‌مهوه بۆ پاره. ماموستا وتی: باشه به‌لام شمو وهره سمریانه‌کی مزگه‌وت ئیسقاته‌کی حاجی محمەد جیبه‌جی بکه‌ین، منیش دلم خوشبوو وتم ئیستا به لایه‌نی که‌مه‌وه نیوه‌ی پاره‌که ده‌دات به‌من، شمو له پاش بانگی شینوان چووینه سمریانی مزگه‌وته که کات به‌هار بوو مانگه شمو بوو هفتا تمه‌نی له‌گه‌ل خۆی هینابوو دانیشتن له‌ماوه‌ی کاترمیزیکدا حاجی محمەد مان پاک کرده‌وه له ههموو تاوانیکی، یه‌که‌م جار ده‌ستمان کرد به‌نوێژی فموتواری، ئینجا بۆ روژی فموتواری ئینجا سوینی ناهمق و ههموو گوناھینکی تری.

ماموستا ده‌یوت: ئموا هفتا تمه‌نه‌که‌م دا به‌تۆ که‌فاره‌تی (گوناوه‌) یکی منیش دهم وت قبولم کرد و ئموا دامه‌وه به‌تۆ.

ئیترو شه‌ی (گوناوه) همرجاره شتيك بوو وه‌ك ئموه‌ی ئمو روژی که له دايك بووه به‌بی ئموه‌ی یارمه‌تی هه‌ژارنيك یان یه‌کنيك بدات ئیمه به (۷۰) تمن ههموو ژيانمان پاک کرده‌وه و کردمان به فریشته‌ی به‌هه‌شت، ماموستاش دوو تمه‌نی دا به‌من و (۶۸) ی بۆ خۆی هه‌لگرت.

چوونم بۆ گه‌لانه:

به‌یانی زوو هه‌لسام و کتیب و ئیفه‌که‌م برد بۆ مائی کوێخا حه ئهمین له‌وی مائناواییم لیکردن ده‌ستیان کرد به‌گریان، وتم: هیوادارم چاوم پیتان بکه‌موتمه‌وه به‌لام به‌داخه‌وه ریک نه‌که‌موتمه‌وه بچممه‌وه بۆ ئمو شوینه، فه‌قی عه‌بدولره‌حمانيش به‌ره‌و ناوچه‌ی خۆی گه‌رایمه‌وه. دواي ئموه‌ش تمه‌نيك قه‌رزاز بووم له دوو تمه‌نه‌که قه‌رزه‌که‌م دایمه‌وه، ئینجا له تمه‌نه‌که‌ی مابوو پینج قه‌رانم خه‌رج کرد و پینج قه‌ران مایمه‌وه بۆ ئیستری رینگا.

بهره سټو سټنایه تی له کوردستانی عیراق دهستم کرد بهریشتن، دنیا زور گرم بوو زور جار پټلاوه کانم داده کهد ده مگرت به دهستموه چونکه بن پټم همووی خویناوی بوو بهووی بزمارة کانی ناو پټلاوه کانسوه و بهرد و داری ږنگه، درکی ږنگه وه سمره ده رزی ده چوو به پټندا به لام ههستم به هیچ نده کرد بهدوای دوازه عیلمدا ده گرام.

له پاش رویشتنی ماویده کی زور بهره گه لاله شینکایه تی دیم دوو کس له دواموه دین یه کی ئیسترکیان پی یه به بی بار، کاتیک گه شتنه لام لیان پرسیم: تو چیت و بو کوی ده چیت؟ تم: من فقیم ده چم بو گه لاله بو شینکایه تی بو خویندن، ئیتر هیچیان نموت تا ماویده ک بهیه کموه رویشتن، تم: من پینج قمرانم پینه ناتوانم به پی برؤم بایی نموه سواری ئیستره کم بکن، نموانیش پینج قمرانه کیان وه رگرت سواری ئیستره کیان کردم ههتا گه شتینه ناوی زی بهرامبر دبی (زهرونه) و (سه قره)، به منیان وت: نیمه لیروه ده چین بو پشدر توش لم پردهوه بهر پردهوه برؤ بو نموبر، پردیکی دارینی له سمر بوو چوومه نموبر نزیکی ئیواره بوو ئیتر نمو شوه له زهرونی ماموه، بو بهیانی زوو چوومه گه لاله. دیم تهنها یهک مستعد و یهک سوختی تیدایه، مستعده که خوالی خوشبو مه لا نه حمدهی لوتر بوو، کاتیک ماموستا هات و دهستم ماچ کرد، پټم وت ماموستا نمبرو دوو روژه به پی خاوسی هاتووم بو لات بو خویندن.

ماموستا زور بهزیی بهمندا هاتمه وتی: تم دینه زیاتر له (۳۰۰) مالی تیدایه به مالی ناغاوه به لام لهبر گرانی جهنگی دووه می جیهانی و بی بارانی و کمی دهغل و دان دیکه ناتوان دوو فقی تیر بکن.

وتم: ماموستا چاره چیه؟

وتی: برؤ بو پشدر ژیان لموی باشتره لای مه لایهک بخوینه ههتا دهغل و دان پټده گات و نموکاته وهروه بو لام جیگهت دهده می همروه کوری خوم تهماشات ده کم.

وتم: چ مه لایه کی باش ده ناسیت له پشدر بچم بو لای، وتی: برؤ بو لای مه لا حسینی دهشتیوی که مه لای دبی (نور الدین) بوو، منیش نمو شوه لموی بووم بو بهیانی جارینی تر پهریموه نموبری ناوی زی رووه پشدر چووم بو (دبی نور دین) له پاش نویری نیوه رو گه شتمه نموی، چوومه ناو فقیکان زور ږیزیان گرم پینان وتم جیگه هدی، با ماموستا بیت داوی جیگی لی بکه له پاش نموی ماموستا هات بو حوجه دهستم ماچ کرد وتم: ماموستا من (مطول) ده خوینتم هاتووم بو لای تو جیگام بهدری و ده زانم جیگایشته هدی، ته ماشیه کی کردم سمر و سه کوتی منی دی زور روت و قوتم و زور چلکنم و چه په لم وتی:

جینگه نیه، منیش پیااله چاکم به دهستمه بو دامنا، زور پیم ناخوشبوو دلم پر بوو بۆ خۆم، وتم: ماموستا په یان بیت له روژی قیامت لای پیغمبهری خوا شکاتت لی بکهه! تمویش زهرده خه نه یه که گرتی همر به خه یالیدا نه هات.

گه رانه وهه بۆ شنۆ و لاجان:

بریارم دا بگه رنمه بو ئه ناوچانه ی لیان بووم به لام ده بیت بچه شوینی کهمه زور دورو بیت له مهنگور چونکه من دروم له گه ل مه لا حه نه مین قاجری کرد که وتم ده چمه وه مالی باوکم له بهرتمه رویشتم به ره (په سو).

په سو وهک پایتهخت وابوو بۆ عه شیره تی مامش که قهره نی ناغا سه روکی ئه عه شیره ته بو، ئه مانه دیهاتیکی زورن بلاو بوونه تمه به ناو ده شتی لاجاندا که ده شتیکی پان و به رینی به پیته هه مووی کشتوکاله به شینیکی پینی ده تریت (شارویران)، ئه ده شته به هاویناندا پیو بستی به ناو نیه چونکه سه روشتی زهوی یه که وا هه لکه توه هه موو جزره کشتوکالینیکی تیا ده کریت، به زوری ئه ناو ده یانکرد به چمه ونده ری شه کر و ده یاننارد بۆ (میان دوواو) بۆ کارگی شه کر، له وی ده یانکرد به که لله شه کر.

مالی ناغا زور بهرز بوو ده یروانی به سه ر دیکه دا، همر چه نده ئه مه ناوی دی بوو به لام زیاتر له (۵۰۰) مالی تیدا بوو، ئه ناغایه له نزیکه دییه که له ده ره وه حو جره ی کردی بوو بۆ فه قیکان و ژووری زیاده ی هه بوو بۆ خواره مه نی و شتومه کی فه قیکان، ئه مه مه دره سه یه وهک کولجیکی شه ریعت وابوو، هه رده م له (۳۰) فه قی که متری نه بوو وله (۱۲) مستعد و (۱۸) سوخته پیکهاتبوو، زورترین ئه مری که ئه مه فه قیانه و ماموستا له سه رشانی قهره نی ناغا بوو، به رامبه ر به حو جره ی فه قیکان جینگای ده ست به ناو گه یانندن و حموزی جیا هه بوو په یوه ندی نه بوو به مزگومه ته، یه کهم جار بوو که مه دره سه یه کی وا به ییم له کوردستانی ئیران و عیراقد.

ماموستا مه لا (عبدالله ی په سو) مه لایه کی زور چاک بوو، وهک وتم فه قییه کی زوری هه بوو (۱۲ مستعد) که هه موو روژیک ده رسی به شه شیان ده وت، شه شه که ی تر گو ی گر بوون و نه گه ر یه کینک ئیجازه ی ته واو کردنی خویندنی و ده رگرتایه یه کیکی تر جینگه ی ده گرتمه.

پیان وتم: فه قی یه که به م نزیکانه ئیجازه و ده رگه ری ماموستا جینگه که ی ده دا به تو، کاتیک ماموستا هات داوای جینگه لی کرد وتی: جینگه هه یه له م روژانه دا یه کینک ئیجازه

و ده گری ده تخمه جینگه کی به لام لمبرئموه ی ناتاناسم بچوره ئم نزیکانه له مزگموتیک تا شمش مانگ ئینجا که شاره زای ره وشتت بووم ئموکاته په یمان ددهم که بیسته ئیره بخوینیت. منیش به فقه قیکانم وت: ئم گومانم له هیچ ماموستایه که نه بیسوه بوجی ده بیست گومانی خراپ له فقه قیکه بکات به دوا ی خویندندا ده گهریت؟

وتیان: دلگران مهبه پینش ماوه یه که فقه قیکه هات نامه یه کی هینا له ماموستای گموره ی کویه، که به دوا ی خویندندا ده سوپرتموه، به لام دواتر وا دهر نه چوو، ئیتر فقه قیکه کی ده رکرد، لهو جاره وه ماموستا بریاری داوه فقه قیکه نه ناسی جینگه پی نادات، ئینجا وتم رووه و کو ی برۆم باشه وتیان رووه و ناوچه ی همرکی لهو دیوی شاری (شنۆ) یه مه لایه کی چاکی لیبه پینی ده لئین مه لا (جلالی شکاک)، منیش همره وک جاران به پی رینگه کهم گرت، یه کهم جار چوومه شاری (شنۆ) که زۆر جوانه به هوی لیژی شاره کهوه که به ره و دهشتی لاجان هه مووی له بهر کشتوکال شینمو همر چوار ده وری شاره که باخ و باخاته، هه مووی گوینز و قه یسی و هه لوژه و هه رمی و سیو و جوزه کانی تری میوه ن، له ناوه راستی ئم شاره دا ئاو یکه دیته خواره وه ئموکاته که هاوین بوو زیاتر بوو له دوو جوگای ئاش، ئم ئاوه سه مه تا که ی له به فراوی کو یستانی (گلاس) که لوتکه یه که کهوتوته ناوه راستی یه که گرتنی سنوری هه رمی و لا تی (عیراق و ئیران و تورکیا) و هه مر ئم ئاوه یه له پاشدا دیته عیراق پیی ده لئین زتی به چووک، لهو شموه لهو ی ماموه بو به یانی رووه و هۆزی همرکی رویشتم بو نیوه رۆ گه یشتمه دینه کی گموره ناوی (کانی سپیکه) بوو و ماموستا (مه لا جلالی شکاک) مه لای ئم دینه بوو، له پان پارچه باخیکی چناردا حو جره ی فقه قیکان و حو جره ی خۆی کرد بوو، شوینه که هه مووی باخ و سه مزایی و کو یستان بوو، هاوشیوه ی که مه له جینگه خۆشه کانی ئه وریا.

چوومه حو جره ی فقه قیکان ماموستا هات دهستم ماچ کرد وتم: ماموستا من له هه ورامانه وه به پی هاتووم گه یشتوومه ته ئیره و ناییت تۆش وه که مه لا کانی تر بیانووم پی به گریت بلتیت جینگه نه زۆر ماندووم توانای گه رانم لهو زیاتر نه ماوه، جینگه به دیتی یان نا من دانیشتووم له م حو جره یه ناچه ده ره وه.

ماموستا وتی: به خیر بییت وادیاره به دلسۆزی به دوا ی خویندندا ده گهریت وه که کوری خۆم ته ماشات ده کهم هه تا به تمویت ئیره به مینیتموه و من خاوه نی ئم حو جره یه نیم.

منیش لهو ی دهستم کرد به کتیبی (مطول) که گه یشتبوومه نزیکه ی نیوه ی که لای سی ماموستا خویندم، یه کهم لای ماموستا مه لا همه ئه مینی قاجری، دووم لای ماموستا مه لا جه لالی شکاک و سه نه م لای ماموستای پایه به مرزی هه موومان جه نابی ماموستا مه لا

(عبدالکریمی مدرس) خوا ته مه نهی دريژ بکات چونکه لهو مه لایانه یه که کتیبه کانی سودی هه بیټ بۆ نایینی ئیسلام و کورد و کوردستان.

له پاش (۱۰) رۆژ پیاویکی ئه سعه د ئاغا ی هه رک ی هات بۆ لای مامۆستا دوو ئه سپی هینا بوو، وتی: مامۆستا، ئه سعه د ئاغا زۆر نه خو شه پینی خو شه چاوی پیت بکه ویت ئه م دوو ئه سپه یه کتیکان خو ت سواری به به وئهی تریان فه قیه ک بینه له گه ل خو ت، ئه م ئاغا یه خو ی له ئاغانی کوردستانی عیراقی بوو به لام عمشیره تی هه رک ی که ئه م سهرزکایه تی ده کرد له ئیرانیش هه بوون جگه له وان ی عیراق بوون.

ئو کویتانه هاوینه هه وار بوو هه مو سالتیک ده هاته ئه ی به ماژ و مندا له مه له خاکی کوردستانی ئیران.

مامۆستا له نیوان فه قیکاندا منی هه لبارد بۆ ئه وه ی له گه لی برۆم هه ر چهنده فه قیکانی تر چه ند سالتیک بوون له ی بوون له پیش مندا، دیاره ئه مه خوا خسته دله مه که له ناو هه مو یاندا منی هه لبارد کاتیک که چومه مالی ئاغا له شیرینیکی به رزدا بوو له نیوان هه ر سئ سنوری عیراق و ئیران و تورکیا، چوار ده واری گه وره هه لدارا بوون، یه کئ بۆ میوانی تایبه تی، یه کئ بۆ خیزانه که ی، یه کئ بۆ پیاوه کانی ویه کیک بۆ خو اردن کردن و ژنه ئیش که ره کان.

به یانی که هه ئستاین بۆ نویتژ ئه وهنده سارد بوو له سهرمای چله ی زستانی هه موو ئه و جینگانه سارد تر بوو که بینیبووم، له به ره ئه مه دوو مه قه لی خه لوزیان داده نا بۆ ئه وه ی ناو ده واره که گهرم بینت و سهرمامان نه بیټ، دۆله کانی ئه م دیو و ئه و دیوی ئه و شوینه هه مووی به فر بوو له کاتیکدا که هاوین بوو مانگی هه شت بوو که گهرمترین مانگه کانی هاوینه، یه کئ له پیاوه کانی به منی وت تو خه لکی کویت؟ وتم: من خه لکی کوردستانی عیراقم، وتی ئه و ئاوه ی له عیراق پینی ده لێن زینی بچوو ک سهرچاوه که ی ئه م به فره یه که له به ره ده ستایه. مامۆستا له و کاتهدا هه ندی دوعای خویند به سهر ئه سعه د ئاгада وه ندی دوعای فیترکرد له هه مان کاتدا پزیشکیک هاتبوو له (ورمی) هینا بوویان بۆ ته داوی.

له پاش دوو رۆژ ماژ ئاویان کرد له ئه سعه د ئاغا، (۱۵۰) تمه ن و جوتی پیتلوی دا به مامۆستا و (۱۰۰) تمه نی دا به من، کاتیک گه راینه مه مۆله تم وه رگرت له مامۆستا چووم له شاری شنو سهرتا پیا جلم کرد به پۆشته یی، ئه مه یه که م جار بوو جل بگۆرم له و کاتمه وه ی له مالی باوکم ده رچوو بووم.

سهيرانى سهر دهرياجه‌ي ورمى:

له نزيكى شارى (ورمى) كه له دوايه‌دا ناويان نا (په زائيه)، شارىكى زور خوشه دانىشتووه كانى كورد و نازهرين، زورينه‌يان كورده، دهرياجه‌يه‌كى گه‌ورو هه‌بوو پينيان دهوت (دهرياجه‌ي ورمى) و دانىشتوانى ئمو ديهاته‌ي كه نزيك بوون ليوه‌ي هه‌موو ساليك (۱۰) رۆژ پيش وه‌رزى هاوين ته‌واو بيت به‌مال و مندا له‌وه ده‌چوون بۆ سهر دهرياجه‌كه و خواردنى به‌شى دوو رۆژيان ده‌برد، ئهمه‌ بوو بوو به‌خويه‌كى پيرۆز لايان.

ئيمه‌ش ماموستا و فه‌تيكان چووين بۆ ديه‌كه له‌ميوه‌ بۆ سهر دهرياجه‌كه، ئهم به‌ر و ئموبه‌رى ميتوى كشميش و قه‌يسى و سبو و هه‌رمى و هه‌لوژه بوو، هه‌ندىك له‌ شوينه‌كان كرا بوون به‌ كاله‌ك و شوتى.

وه‌ك خه‌ به‌رد به‌ريان گرتبوو، شوتى ئمو شوينه له‌ شيرينيدا وه‌ك هه‌نگوين وا بوو، ئهم دوو رۆژه له‌ رۆژه خوشه كه‌مه‌كانى ژيانم بوو.

مه‌ته‌له‌كه‌ي ماموستا مه‌لا جه‌لال:

ماموستا روى كرده فه‌تيكان وتى: مه‌ته‌لنكم لايه هه‌ر چه‌نده مه‌ته‌ل نيه چونكه له‌سهر زارى پينغه‌مبه‌ر ﷺ و تراوه كه ئمويش ده‌لييت:

(أولدت أمي أباهـا في بطون المعجزات وأنا طفل صغير في حضون المـرضعات، وأبي شيخ كبير في علـو الدرجات، فهي أمي، بنت عمي، خالتي، إحدى بناتي).

واته: دايمك منى هينايه دنياوه له سكى (معجزات) دا ومن منالتيكى بچوك بووم له كۆشى ئه‌وانه‌دا شيربان پى دام و، باوكم مرۆڤيكي گه‌وره بوو له پله‌يه‌كى به‌رزدايه، وه ئامينه دايمكه‌و كچى مامه و يه‌كيكه له كچه‌كانم.

ئيمه‌ش زۆرمان بىركرده‌وه و لييمان كۆليه‌وه نه‌مانزاني مه‌به‌ستى چيه‌يه له‌م وته‌يه، رۆژى دووهم پيش ئموه‌ي بگه‌رئينه‌وه من چووم مه‌له‌م كرد له قه‌راغ ئاوه‌كه، ناو ئاوه‌كه خوى بوو كه ده‌چوويه سهر له‌كه هه‌موو له‌شت ده‌كزايه‌وه، له‌به‌رئموه چومه شيونك كه سيبه‌ر بوو داده‌نيشتم بىرم له‌م بابه‌ته كرده‌وه، ته‌ماشاه ده‌كه‌م ئهمه‌ په‌يه‌ه‌ندى هه‌يه به‌ وته‌يه‌كى ته‌روه ئمويش دروستكراوه به‌ناوى خواوه ده‌لييت:

(لولاك لولاك لما خلقت الافلاك)، واته: لهبر تۆ نهباويه ثم گمردونهم دروست نهمه کرد، دياره نهمه ههلبهستراوه و پهيوهندی نيه به فرموده‌ی خواوه همر چنده زۆر کهسی ساويلکه باوه‌ری پیتی ههيه.

به‌لگهی نهمه که راست نيه درۆيه، گموره‌یی پیغه‌مبهر ﷺ خوا پیتی داوه نهك خۆی، به‌لام نهمه به‌دهم خواوه ههلبهستراوه وهك مه‌ته‌له‌كش به‌دهم پیغه‌مبهره‌وه ههلبهستراوه. ثم دوو وتهيه پهيوه‌ندیان ههيه وهك بۆ مامۆستا و فه‌قی‌كانم باس‌کرد و ههموویان په‌سندیان کرد.

(اولدت امي اباها من بطون المعجزات): نامینه‌ی دایکم باوکی خۆی هینا‌یه دونه‌ساوه له‌به‌رئهم‌ۆی ته‌گهر من نه‌بوومايه ئهم‌ۆش نه‌ده‌بوو، له‌به‌رئهم‌ۆ له‌م رووه‌وه من باو‌کیم واته باو‌کی نامینه.

(وأنا طفل صغير في حضون المرضعات): مانای نهمه دياره چونکه پیغه‌مبهر که له‌دايک بووه دایکی خۆی شیري نه‌بوو به‌لکو (حليمه السعديه) شیري پیتدا.

(فهي أُمي بنت عمي خالتي إحدى بناتي): واته: نامینه دایکیه‌تی نهمه ئاشکرایه، کچی مامه، له‌م رووه‌وه که باو‌کی ئهم و باو‌کی من من بووم به‌هۆی هاتنیان بۆ ثم دونه‌ساوه واته من وهك باو‌کی همر دوو‌کیان وهك باو‌کی من وان و ئه‌وانیش وهك برا وان، ئینجا به‌م پیته نامینه ده‌بیته کچی مام و خوشکی دایکم چونکه له‌م رووه‌وه من بووم به‌سه‌به‌بی هاتنیان بۆ ثم دونه‌ساوه، همره‌ها یه‌کێک له‌ کچه‌كانم، چونکه من بووم به‌هۆی ئه‌وانه هاتنه دونه‌ساوه به‌پیتی لێ‌کدان‌ه‌وه بۆ مه‌ته‌له‌که‌ی سه‌ره‌وه.

ئینجا که ثم مانایهم بۆ لێ‌کدان‌ه‌وه و مامۆستا زۆری پیتی خۆش‌بوو وتی: ئافه‌رین تۆ زۆر زیره‌کیت به‌راستی ئهم مانایه‌ی مه‌به‌ستته لهم وتانه‌دا ئه‌وه‌یه ئینجا همر که‌سی‌ک وتبیته‌ی. له‌ پاداشتی ئه‌وه ده‌تکه‌م به‌ مه‌لای په‌مه‌زان له‌ دیکه‌ی خا‌لم که ئاغای شکاکه بۆ ئه‌وه‌ی ئهم و لات‌ه‌ش ببنی و سود له‌م مه‌لایه‌تیه وه‌ر‌گرت.

مه‌لایه‌تی په‌مه‌زان له‌ شکاک:

مامۆستا مه‌لا جه‌لال پیاوه‌تی زۆری له‌گه‌ڵ کردم، یه‌کێکی تر له‌ پیاوه‌تیه‌کانی ئه‌وه‌بو نارد‌می بۆ شکاک بۆ لای خا‌لی و نامه‌یه‌کی دامی بۆ (ئیه‌براهیم خان) بۆ مه‌لایه‌تی په‌مه‌زان له‌ شکاک که دوو رۆژ دورو بوو به‌پێ و هه‌یج شتیکی تر نه‌بوو بۆ هات و چۆ، به‌پێ به‌یانی که‌موته‌ ری گه‌یشتمه‌ دیی (گه‌نگه‌ چین) له‌ عه‌شیره‌تی (ژیه‌ران) به‌لام کاتی‌ک عه‌شیره‌تی

همرکیم بهجی هیشت سنوری عیراق تمواو بوو، زنجیره شاخیک هه‌بوو له نیوان تورکیا و ئیراندا ههموو دانیشتووه‌کانی کوردی تورکیا بوون که له ترسی (مصطفی کمال) رایان کردبوو په‌ناهنده بوون له ترسی کوشتن، نویژی مه‌غریب کرا و چوومه مالی ناغای ئهم دئییه، دوی ئموی ناغان خوارد له‌دیوه‌خان یه‌کینکیان پرسی وتی: ئهمرو له‌کویه هاتوویت؟ وتم: له کانی سپیکهوه هاتووم، وتی: مالی باوکت برمی، و لاخه به‌رزه‌ش ناتوانی به‌روژی ئمهنده ریگه بری.

ئیراهیم خان و شکاک:

چوومه دئییه‌کی ئیراهیم خان که ناوه‌کهیم له‌به‌ر پیری له‌بیر چۆتموه به‌لام نزیک شاری (قونیه) بوو، له عه‌شیره‌تی شکاک همر چهنده له‌وی گهنم و جو و گهنه شامی ده‌کهن، به‌لام له‌به‌رئموی ئای نیه کشتوکالی کهمه، له دوی عه‌شیره‌تی شکاک عه‌شیره‌تی جه‌لالی دیت که کهوتووته سهر سنوری ده‌وله‌تی شوره‌وی ئای (ئاراس) کهوتوته نیوان خاکی کوردستانی ئیران و ولاتی شوره‌وی، همرچی زوی به‌پیتی کشتوکالی ئیران هه‌یه کهوتووته ناوچه‌ی کوردستانه‌وه وک زه‌وییه به‌پسته‌کانی عیراق زۆری له کوردستانه.

من که چوومه خاکی ئیران سالی (۱۹۴۰ز) به‌ناو عه‌شیره‌تی له‌ون و که‌لا تهرزان و مهریوان و بانه و موکریان و لاجان و هرکی و شکاک و جه‌لالی، ئهمانه که پیایدا تیپه‌میرم جگه له (که‌لا تهرزان) که خاکی کشتوکالی کهمه ههموویان به پیت ترین زوی جیهانن، وک باسم کرد ده‌شتی لاجان (شارویران) به‌هاوینان چهنده‌ری شه‌کری تیا ده‌کهن و خاکه‌که پیوستی به ئاو نیه ههمووی ترپی کشمیشی و همرمی و سیو و قۆخه.

جووری ژيانی دانیشتوانی شکاک:

جلوبهرگی پیایان وک جلوبهرگی (پولیس)ی ئموکاته بوو، پانتوله‌که‌ی له لای قاچیان ته‌سکه همرده‌م ده‌بیت ئاماده بیت بو ئموی رووبه‌رووی دوژمنی بیته‌مه، عه‌شیره‌تی شکاک زۆر ئازا و به‌ناموس و به‌غیره‌تن، زۆرترین خواردنیان په‌تاته‌یه له‌گه‌ل گوشت لینی ده‌نین و هندی شتی تری تی ده‌کهن ده‌یخه‌نه ناو دییزه‌یه‌کی گه‌وره‌وه ئینجا ده‌خریته ناو ته‌نوره‌وه به‌بوخاری ته‌نوره‌که پی ده‌گات.

جلوبهرگی نافرەتیان وەك هەموارمان و سلیمانی کراس و کەوای درێژە، بەلام کلاوانیک دەکەنە سەریان نزیکی (۳۰سم) درێژە، لە ڕووەو زۆر بەرز نیە، نافرەتیان زۆر بەتەدەبن و شان بەشانی پیاوەکانیان کشتوکال دەکەن، جۆری نووستنی شکاک وەك هیچ جینگەیهکی تر نیە، زۆر سەیر دەنووستن، کاتی خەوتن خۆیان ڕوت و قوت دەکەنەو وەك لە ھەمەمدا بێت، ئینجا قورسینەك دادەنرێت لە ناوەراستی ژوورەکەدا ژێرەکی تەنورە، لەکاتی سەرمادا ئەر تەنورە پڕ دەکەن لە پشکۆ و لیفەیهکی گەورە دەدەن بەسەر قورسینەکەدا و ھەموویان خۆیان ڕوت دەکەنەو و دەچنە ژێر قورسینەکە.

قورسین وەك مێز وایە بەلام زۆر بەرز نیە و بەقەدەر دەمی تەنورەکیە. جیاوازی ئێمان لە گەڵ خەلکی تر ئەویە خۆیان ڕوت و قوت دەکەنەو ژووریکێ جیا دەدەن بە نافرەتەکانیان.

کە کاتی نووستن دەهات چرایان دەکوژاندەو ئینجا خۆیان ڕوت دەکەردەو، دەهاتن بەمنیان دەوت: سەیدا بۆچی خۆت ڕوت ناکەیتەو؟ منیان زۆر بەدا کەوتوو دەزانی کە بە جەکاغەمە دەنووستم، ئینجا نازام ئیستاش ئەر عورف و عادەتیان ماوە یان نا. زمانیان زۆر جیاوازی لە سورانی و زۆری و شەکانیان من لێی تی ئەتەگەیشتم وەك ئەوی بیان وتایە درێژ بە دەیان وت (رازی) یان بیان وتایە ھەتسە دەیان وت (راپە).

مەولود نامە ی شەوی (لیلە القدر):

ھەموو سائیک شەوی (لیلە القدر) عادەتیان وابوو (مەولود) یان دەکردو، مەولودنامەکە یەکیکیان دەخویندەو، لە پێش شەوی (لیلە القدر) مەولود نامەکیان بۆ ھێنام ھەموو شەیر بوو، وتیان سەیدا سەینێ شەو دوا نوێژی شێوان ئەم مەولود نامەیمان بۆ بخوینەو و ھەموومان کۆ دەبینەو لە مائی ئیبراھیم خان، منیش کاتییک کە مەولود نامەکەم خویندەو لەبەر خۆمەو سەیر دەکەم لە (۱۰) وشە چوار وشە تی ناگەم، جگە لەوێش نەمدەزانی جۆری خویندەو و ددان پێنانی وشەکان (تلفظ) ی چۆن.

لێرەدا گیرم خوارد ناتوانم بلێم نایانم و ناشتوانم ڕەوانی بکەم لەو ماوە کەمەدا، ھەر چۆن بوو لەیەکەم شەیرەو پێنج شەش جار تا دوا شەیر خویندەو لەمن وایە ڕەوانم کردووە، دەتوانم بە ئاسانی ببخوینەو، کاتییک شەو ھات کۆبونەو دەستم کرد بە خویندەو دەبینم بە پیاو و ژن و منال ھەموویان نیوەی شەیرەکە یان ھەموو شەیرەکیان لەبەر کردووە، دوا یی بە دەنگی خۆش وەك گۆرانی کاتی گیرە دەیان وت، جا لێرەدا ئیشەکە بۆمن

ناخوښتر ېوو چونکه که پارچه يه که له شيعره کهم ده خوننده وه و هه لثم ده کرد مناله بچوو که کان ده يانوت وانیه و بهراستی له بهر ده يانوت، هر چوڼ ېوو شو شموه که تهاو ېوو له بهر ئیبراهیم خان نه بوايه دهريان ده کرم ده يان وت ثم نه خوننده واره چييه ېووه به مه لای ره مزان.

شمويکيان ئیبراهیم خان پاش روژو کردنموه وتی: براده ریکم هه يه له دنيه کی تر بابچين بو لای، وتم: باشه، دوو ئمسيپان هينا و سواربووين رینگه که زور پان ېوو، دوو ئمسيپه که به يه کهوه ده روښتن بهر رینگه دا و مانگه شو ېوو، کاتیک له ناواييه که ده رجووين چيو کيکی دوو و دريژ بو گيراموه له (٧٠٪) ی مه به سته که ی تی نه گه يستم له بهر جياوازی زمانه که و کاتیک شو پیده که نی منیش ده ستم ده کرد به یی که نين.

سهر فیتره و زه کات:

له پاش نوښتی جهژن هه موو هاتن سهر فیتره که يان پی قه لاندنم که نه مهش به شيک ېوو له هو ی ژيانی مه لا و فقه ی، هه نديکيان زه کاتی گه نه که يان دا به من چونکه ره مزان که موبوه کاتی خه له و خه زمانموه، له پاشدا نومو ی پييان دام خو يان بزيان فروښتم نزیکه ی (٥٠٠) تمه يان پی دام ثم پار هيه ئمو کاته زور ېوو.

من هيج حيساينکم نه کرد ېوو شو پار هيه م ده ست بکمويت به لام دوا ی دوو سال گه ران و روښتنم بو لای مه لا جه لال و شو نارد می بو لای خالی و لهو ی به یونه ی ره مزانموه ثم پار هيه م ده ستموت، من زياتر له ساليک له لای مه لا حه نه ميني قاجری خو يندم که باش ده يزانی من چوڼ ده ژيم و چيم پييه له (٧٠) تمه نی ئيسقاته که دوو تمه نی دا به من، ثم ماموستايه که سی مانگ لای شو خو يندم و ده يتوانی يه کيکی بنريت بو مه لايه تی ره مزان له دنيه که ی خالی، به لام منی نارد، چونکه شو بو مالی دنيا ده رسی نه ده وتموه، به لکو بو خوا ېوو، خوا پاداشتی بداتموه به چاکه.

گه پرانه وه م بو عيراق له گه ل مه لا موسا:

مه لا موسای ناکو بی نمو يش له لاما ن ېوو له شاری شنو يه کمان گرت بر يارماندا پيکه وه بگه رينه وه عيراق، وتی من نزیک ترين ری ده زانم ده چينه ناکويان دوو روژ له مالی ئيمه بينه ره وه لهو یوه بو قه لادزی نزیکه بچوره نومو ی لهو ی ئوتوميبيل هه يه بچوره وه بو سليمانی.

له شاری (خانی) که کموتووه ته نزیکی شاری شنو هاتینه حاجی هومهران لموی بهرینګه کدا بهناو (شاخی قه ندیل) رووه و ناګویان رویشتن.

که گه یشتنه دیکه می مهلا موسا، دیم بهه شتیکه بهرووی دونیاوه، پر له باخ و باخات، شاهه غیر گهرمه یه تی، ههر هه غیریکی پری چنگیک ده بیت دهوت هه نګوینه، دووشمو لموی بووم هه ردو به یانیه که بو بهرچایی دوو شانه هه نګوینی گهره یان له گهل کهری زهره بو دانام، مهلا موسا زور بهوفا بوو سالی (۱۹۷۰) جاریکی تر هات سهری لینداین له به غدا ته نه که یه که لمو هه نګوینه می بو هینا بووین.

مهلا موسا له گهلدا هاته دهره دی دیکه که رینگه که می پیشان دامو مالتاوا ایم لی کرد، کموتکه ناو نمو شاخ و بهرد و دارستانه که هه مووی دار بهروو بوو تا گه یشتمه قه لادزی چوومه حو جره دی فه قیکانه وه، لمویش دوو روژ ماموه نوتومبیل نه بوو بو سلیمانی جگه له لوری که توتنی دهره بو سلیمانی.

روژی دواپی کاترمیریکیان هینا بو لای ماموستا پیان وت نه مه (لوغین) ه کاترمیریک زور جوان بوو، وتیان نه مه خاونه که می کوچی دواپی کردووه و (وهره سه که می) ده یفروشن و کهس نیه بی کړیت، من لمو کاته دا (۵۰۰) قه نم پی بوو کړیم به (۱۵۰) قه من تا ماوه یه کی زور لام بوو، دواپی دام به باوکم نمویش دواپی دای به ناموزایه کم، چوومه گهراج لوری که وه ستا بوو، وتی فه قی له پیشموه جیگا نیه ده توانیت به جیته دواوه له سهر فهرده توتنه کان دابنیشی، منیش به ناچار ی رازی بووم، به یانی زوو له قه لادزی دهرچووین بو سلیمانی منیش وه چوله که به سهر داروه بوم سهرما لینی ددهام له سهر فهرده کان دانیشت به لام خوم زور به خوش بهخت ده زانی که له ماوه دی دوو سالدا نه مه یه کهم جاره به پی ناچم بهرینګه دا.

سیوی سهرده شت:

کاتی که چوومه سهر لوری که دیم که کیسه یه کی خام پریه تی له سیوی لاسوری سهرده شت، بوئی سیوه کان زور خوش بوو، منیش شهیتان چووه ناو دل موه بو یه کهم جار نمو تاوانه م کرد، کیسه کهم کرده وه سیویم که دهره ینا له بهر بونه که می و رهنګه جوانه که می که لایه کی سور و لایه کی زهره بوو، هاتینه سلیمانی هه ندیک له پاره کهم دا به دیاری بو نمو خزمانه م که دوو سال بوو لینان دورو بووم، جوتیک پینلاوی گران به های ژنانه م کړی بو دایکم، سیوه کهم خسته ناو تاکیکی پینلاوه که وله گهل شته کانی تر له ناو بوخچه یه کدا بهردم بو دوکانی حاجی مهلا

مصطفی سوره که براده‌ری باوکم بو، وتم: حاجی ئەم بوخچەیه لای تۆ دادەنیم له دوکانه‌که‌دا تا سبه‌ینی دەرۆمموه بۆ زه‌لم.

کاتێک بۆ به‌یانیه‌که‌ی شته‌کام وەرگرتوه تهماشا ده‌که‌م مشک هینده‌ی پانایی سیوه‌که‌ی له‌ چه‌رمی پیتلاه‌که‌ی خواردوو، ئینجا بۆم دهرکموت که تاوانبار زۆر جار سزاکه‌ی ناکموتته روژی قیامه‌ت، ئهو سیوه‌ی که من دزیم ئموکاته نرخ‌ی له (۱۰)ه‌ فلس زیاتر نه‌بوو سزاکه‌ی بوو به‌ سه‌د قاتی ئموه، چونکه‌ پیتلاه‌کان که‌ لکیان نه‌ماو مشکه‌که‌ له‌بهر سیوه‌که‌ نه‌بوايه نه‌ده‌چوو بۆ لای پیتلاه‌کان.

له‌مموه بۆم دهرکموت که یه‌کیک چه‌ند به‌لایموه شتێک به‌چووک بیت ئه‌وا سزاکه‌ی وهرده‌گریت به‌چاک یان خراپ، له‌ ماوه‌ی ژياندا نه‌مبینی یه‌کیک له‌سهر چه‌موتی به‌روات هه‌تا کو‌تایی سودی لی بینیبیت و نه‌مندی یه‌کیک له‌سهر راستی به‌روات تاسهر توشی شتی خراپ بیت، جوتیارێک هه‌ر تووێک به‌جینیت هه‌ر ئموه دهرده‌چیت، جارێک نه‌بووه جوتیارێک گه‌م به‌هشیتیت و جۆ به‌دوریتموه، وه‌ک سه‌عدی شیرازیش ده‌لیت:

راستی موجب رضای خداست

کس ندیدم که گم شد از ره راست

واته:

راستی هۆکاری رازیبوونی خوايه

که‌سم نه‌بینوه له‌سهر رێی راست ون بیت

کاتێک گه‌شتمموه دیی زه‌لم هه‌موو خزمه‌کام پێژان به‌سهرمدا جگه‌ له‌ باوکم، هه‌ر چه‌نده‌ چاویم گێرا باوکم دیار نه‌بوو وامده‌زانی کوچی دوايی کردوو، وتم: ئموه باوکم کوا؟ وتیان: زیاتر له (۱۰) روژه چوه به‌دوای تۆدا بۆ ئێران.

باوکم پیاویکی به‌کری گرتبوو پێیان ده‌وت (که‌ریه‌ شمشه)، شاره‌زای ناوچه‌ی کوردستانی ئێران بو، له‌گه‌ڵ باوکم دهرچوو بوو هاتبووه‌ دژلی ئینجا بانه‌ دوايی چووبوونه مه‌هاباد، له‌ هه‌موو شوێنی چووبوونه‌ حوجره‌ی فه‌قیکان هه‌وائیان پرسی بوو، وتبوویان له‌مه‌نگور ده‌خوینن، له‌ مه‌هاباد چووبوون به‌ره‌و دیی بوکری له‌پیش ئموه‌ی بگه‌نه‌ ناوايه‌که‌ توشی کوێخا همه‌ئهمین بووبوون، که‌ لێفمو کتیبه‌کام له‌ مالمیان بوو، باوکم لێی پرسیبوو فه‌قیستان هه‌یه؟ ئه‌ویش وتبووی به‌خوا ده‌زام له‌مه‌ویش فه‌قیمان هه‌بوو، به‌لام ئیستا نازام چونکه‌ له‌مساوه‌ مه‌لا (مصطفی)ی زه‌لمی ئێره‌ی به‌جی هیشتوو هه‌ردوو چاویم به‌رامبه‌ر حوجره‌ی فه‌قییه‌کان کوێر بووه، ناتوانم تهماشای حوجره‌که‌ بکه‌م چونکه‌ ئمو‌ی تیا‌دا نه‌ماوه.

ئیتەر لمونیوه گهراپووهوه زهلم و هیچی دهست نه کموتبوو.

که هاتموه باوکم وتی: ئەمەندە قسەکم پی خوشبوو ئەگەر مصطفیٰ مردییتیش خەفسەتی بۆ ناخۆم، چونکه لمو شوینانەمی خویندووینەتی بەباشە ناوی دەبن و باسی دەکەن.

خویندەنم لە بیارە:

پاش ئەوی (١٥) رۆژ لە مائی خویمان پشوویم دا، بپارمدا ئەجارە دوور نه کموموهوه
بچم بۆ لای چاکترین مامۆستا بۆ خویندەن و نزیکترین شوین لە دێی زهلم، چوومه خزمەتی
مامۆستا مەلا عبدالکریمی مدرس لە دێی بیارە که بهپی رۆشتن کەمترە لە دوو سەعات،
کاتیەک رۆیشتم بۆ خزمەتی مامۆستا وتم: من خەلکی زهلم کۆرەزای سوفی حمە ئەمینم زۆر
ریزی گرتم وزۆری پی خوشبوو چونکه باپیرمی زۆر خوش دەویست.

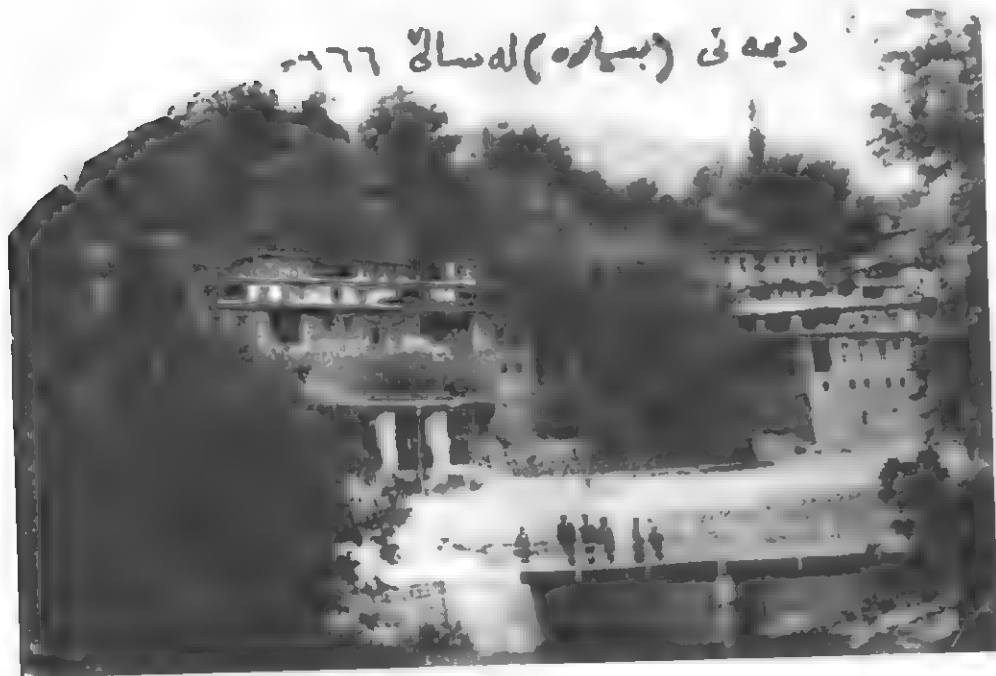
هەندیک لە کتیی (مطول) مابوو لە خزمەتی ئەودا بۆ ماوهی دوو مانگ تەواوم کرد،
لمو کاتەدا بیارە لەبەر ئاوهانی شیخ علاء الدین و میوانی هەروەک شارێکی پیشکەوتوو
وابوو، مەدرەسەکی مامۆستا مەلا عبدالکریم وەک کۆلیج بوو، هەموو بابەتێک لە
بابەتەکانی زانستە ئیسلامیەکان لموی بە دەرس دەوترایم، یا مامۆستا بە مستعدەکانی
دەوت یان مستعد بە سوختەکانی، ئەمرکی مامۆستا و ئەو مەدرەسەیه لەسەر شیخ علاء
الدین بوو خوا پاداشتی بداتموه لە رۆژی قیامت.

شیخ علاء الدین نانەواخانەیهکی تایبەتی دانا بوو کولیهری گهرمی دهکرد بۆ هەموو
کەسێک کەوا پتویستی بەنان ببوایه، پەنجەرەیهکی بچووک هەبوو بانگی (سوفی حمە ئەمین)
دەکرا کەنانەواکەمی بەرپۆه دەبرد کولیهری دەدانی، زۆرترین مەلاکانی هەردوو بەشی
کوردستانی ئێران و عێراق لموی خویندنیان تەواو کردوو و لە دێی خۆیان مەدرەسەیان
داناه.

به‌داخموه نه‌متوانی زۆر بمینمویه بۆ ئه‌وه‌ی زۆرت‌ترین سوود وه‌ریگرم له‌ مامۆستا عبدالکریم، من به‌و مه‌به‌سته‌ رویشتم که له‌وی خویندن تمواو بکه‌م به‌لام داوايان ده‌کردم بۆ سه‌ربازی و منیش دواکه‌وتوو بووم له‌ سه‌ربازی، موختاره‌که‌ی زه‌لم پیاوێکی ناردبوو پیتی وتم بیاره‌ به‌جی به‌یتم چونکه‌ پۆلیسی خورمال ده‌یزانی له‌ویم، ناچار گه‌راموه‌ زه‌لم ورووم نه‌بوو به‌ مامۆستا بلیتم، ته‌م جاره‌ له‌ بیاره‌ وه‌ک جاری پیشوو خویندم، که‌سوخته‌ بووم لای مه‌لا همه‌ ئه‌مین کانی ساسانی (عبدالله یه‌زدی)م خویند له‌ گه‌ل هه‌ندیک له‌ (سید عبدالله سرخی) کاتی که‌ مه‌لا همه‌ ئه‌مین کانی ساسانی له‌ خزمه‌تی مامۆستا ده‌یخویند.

دیه‌ی (بیماره‌) له‌ سال ۱۶۶۶

کورتهیه ک له ژبانی ماموستا مهلا عه بدولکه ریمی مدرس:

مهلا عبدالکریمی محمد
ناسراو به (مدرس) له
سهره تاي سده ی بیستدا له
دایک بووه، له هوژی
(قازی) که له - سید
صادق - له سلیمانی
نیشته جین، کاتیک که
مندال بوو باوکی کۆچی
دوایی کردووه، له بمرئوه
زوو خرایه بهر خویندن له
خویندنگای تایینه کاندای
له ناوچمی مهریوان و
همورامان له دینه کهوه بو
دینه کی تر له سر سنوری
عیراق و تیران هات و
چو ده کرد به ده وای

خویندندا ده گهرا، له کو تاییدا له شاری سلیمانی جیگیر بووه، له سر دهستی ماموستای
گهروه (شیخ عمر) ابن القرداغی ئیجازه ی عیلمی وه رگرتووه کاتیک که تهمه نی بیست سال
بوو.

ئینجا دامهزرا به ماموستا و تیمامی دتی (نیرگسه جار) له هه له بجه، دواي ئمه به ره و
بیاره رویش، بوو به ماموستای ئه خویندنگه به ناو بانگهی بیاره، سالی ۱۹۵۱ گهرايموه
به ره و سلیمانی له خویندنگهی حاجی حان دامهزرا به ماموستا.

سالی ۱۹۵۵ گوتیرایموه رویش بو کمرکوک له ویش بوو به ماموستای - ته کی
تالمانی - له وای مایمه هتا سالی ۱۹۶۰.

دواي ئمه وهش هات بو به غداد یه کهم جار بوو به تیمام و خهتیبی مزگوتی - احمدی - له
گه ره کی (مهیدان)، دواتر بوو به ماموستای خویندنگهی (شیخ عبدالقادی گهیلانی)، تا

وهفاتی کرد سمرۆکی زانیانی عێراق و موفتی عێراق بوو.

ژمارهیهکی زۆر گهواره له پیاوانی ئایینی لهسهر دهستی مامۆستا مهلا عبدالکریم ئیجازه یان وهگرتهوه.

ژمارهیهکی زۆر دانراوی ئایینی و ئهدهب و زانستی به زمانی کوردی و فارسی و عهرهبی داناهه، لهوانه وهگرێران و لیکدانمهی مانای قورئانی پێوژ بهزمانی کوردی و عهرهبی که ههریه که بیان ههوت بهشه، ههروهها لیکدانمهی (تهفسیر)ی قورئانی پێوژ به کوردی داناهه لهسی بهشدا.

لهبارهی - فقه - وهه کتیبیکی دانا لهسهر (فقه)ی ئیسلامی لهسهر مهزههبی شافعی بهزمانی کوردی لهچار بهشدا.

ههروهها دانراوی (جامع الفتاوی للعلماء الاكراد) له سی بهشدا، ههروهها (صفوة اللالی من مستصفي الغزالی).

له دانراوه بهنرخهکانی له ئهدهبدا، لیکدانمهی دیوانی ههریه که له: مهولموی، نالی، مهحوی بهزمانی کوردی کرد لهسی دیوانی جیادا.

ههروهها لیکدانمهی - عقائد مهولموی - بهزمانی عهرهبی و فارسی و کوردی کردوه لهسی کتیبدا.

چهند دانراوی تری له بابتهی: نحو، صرف، منطق، بلاغه، چهندین نامیلکی تری ئایینی به کوردی داناهه.

* * *

خویندتم له بالك:

لهپاش بیاره چووم بۆ بالك که مامۆستا مهلا باقری بالك ئهوکاته چاکترین مهلای کوردستانی ئێران بوو، کاتیك چووم بینیم مامۆستا تهنها چوار مستعدی ههیه لهبهر گرانی جهنگی دووهمی جیهانی، ئاوایه که نهیده توانی لهوه زیاتر یارمهتی فقهی بدهن که زیاتر له (۲۰۰) ماله بوو بهمالی ئاگاهوه، لهو مهدرهسهیهدا سوخته نهبوو چونکه سوخته دهتوانیت له شوینیکی باشت بخوینیت وجۆری خویندنه کمی پێویست ناکات بێت لهشوینیکی گراندا بمینیتمهوه، بهلام مستعهده که ناچار بوو بۆ ماوهیهك بێته لای مامۆستا مهلا باقر چونکه جۆری دهسه کمی جیاواز بوو لهو مهلایانهی تری ناوچهی مهریوان.

فەقیکان وتیان یه کێک له ئێمه که ناوی مهلا حسەنی دهره زیارهتی یه ئیجازه وهرده گرتیت و ده توانیت بچینه شوینه کی.

کاتی که مامۆستا هات بۆ حوچره دهستم ماچ کرد، وتم: مامۆستا هاتووم بۆ خزمهتی جەناب تکیا یه جیگم بدهری با سوود له زانستی جهنابت وهریگرم چونکه من بۆ خویندن هاتووم.

وتی: رۆڵه تۆ (ئهمه دهی) واته موو له دهم و چاوت نه هاتوه له بهر ئهوه تهماشاکردنت حهرا مه بۆ من ناتوانم جیگهت بدهمی، منیش چاکه م بدهستهوه بوو له خهفته ئاندا دامنا و زۆرم پێ ناخۆش بوو، تهماشایه کی تری کردم وتی: رۆڵه خه لکی کویت؟ وتم: خه لکی زه لکم، وتی: سۆفی هه ئه مین ماوه؟ وتم: به لێ ماوه ئهوه باوکی باوکمه، وتی: با پیره؟ وتم: به لێ، ئینجا پرووی کرده فەقیکان وتی: له بهر ئهوه ی کوره زای سۆفی هه ئه مینه تا نه م فەقییه لکم مه دره سه یه دا بیت من خاوه نی ئه م مه دره سه یه نیم، ئه مهش له بهر ئهوه ی مامۆستا مه لا باقر سۆفی شیخ علاء الدین بوو، که هات و چۆی ده کرد بۆ بیاره به م سهر و به م سهر دا له زه لکم لای با پیرم ده مایه وه، چونکه زۆر موسلمان بوو و ته مه نی زۆری له با خه کانی زه لکمدا به سهر ده برد و میواندار تێی زۆری ده کرد، هه موو ژیا نی له خوا په رستی و خزمه تی میوان و

موسلمانان به سمر دهبرد تا تهمه نى گه يشته نزيكې (۱۲۰) سال.

ئينجا جاريكې تر باسې ثمه ده كم كه وتم لهم خه لكه تينه گه يشتم چونكه مهلا باقر زهيره كترين ماموستاي كوردستاني ئيران بوو، كاتيك درسي دهوتموه سهيري كتيبى نه ده كرد همموى له بهر بوو وزياتر له (۲۰) سال بوو ته دريسى شه كرد، نازانم له ماوه دوو سى چركه دا چون تماشيا كردنى من له حراميموه بوو به حلال، دياره ده بيت لهو رووه ده بويت كهمنى به برازاي خوې داناوه وتماشيا كردنى برازاش حلاله.

جوړى دهرس وتنه وهى ماموستا مهلا باقر:

ماموستا هممو روژنيك پيش بانگ ناني بهياني له مالي خويدا ده خوارد، له پاشدا ده هات بو نوژني بهياني بو مزگوت و(ويرد و ثورادي) ده خوئند، ئينجا سمر ده كموت بو سمر باني مزگوته كه چونكه حوجره فقيكان لم سمر باني مزگوت بوو به (دار عصايك) له ده رگاي حوجره فقيكاني ددها، ده رگا ده كرايموه فقهي همموى ده شلرؤا، هر يه كه له ژير ليفي خوې سمرى قيت ده كرده وه و ليفه كمى ده خسته كه ناريكوه به په له ثمه فقيمي نوره درسي بوايه به گورجي ده چوو پشيله شوركي دم و چاو و قاچي ده كرد و به په له دوو ركات نوژني له مزگوت ده كرد و ده هاتمه حوجره لم سمر چوك داده نيشت كتيبى كهى ده كرده وه، ماموستاش يان راده كشيا يان پالي ددها به پشتيه كهوه (سمرينيكوه) ئينجا ده يوت روژه بخوئندره وه.

فقيه كه لاپه ريه كه له كتيبى كهى ده خوئندره وه، ئينجا ماموستا ليړه دا ده يوت بوسته، ماموستا ده ستى ده كرد به ليكدانه وه و شيكردنه وهى بابته كه وه چوه سمر ثمه

حاشيانى لهسمر کتیبه که هه بوون و دهستی ده کرد به لیکدانمویه یان بى سه یکردنى کتیبه که چونکه هه مووی له بهر بوو، ئینجا وازی لهو کتیبه ده هیئا ده چوو بۆ کتیبه کانی تر که لهو بابتهدا دانرابوون، قسه کانی نموانیشی ده گه یاند بهو فه قیبه، ئینجا وه که یه کینک دهوور بکاتمه ماموستا مهلا باقر له کاتی دهرس وتنمه ودا دهووری ئمو شتانهی ده کرده وه که له بهری بوو، قهت ته ماشای فه قیکه ی نه ده کرد بزانیته ئمه ته توانای هه یه که ئمو هه موو زانسته وه برگرت یان نا، تی ده گات یان نا، بۆ نمونه مهلا صالحی بینسارانی یادی به خیر هیوادارم ئیستا له ژياندا بیت توانای نموهی نه بوو که له عیبارته که زیاتری پی بوتريت که چی ماموستا مهلا باقر که دهرسی (کلنبوی بورهان) پی دهوتمه دواپی حاشیه کانی خاوهنی کتیبه که پی دهوت پییان دهوتريت (منهو) و حاشیه کانی پینجوینی و حاشیه کانی قهره داغی و ئینجا ده چووهر سهر حاشیه کانی (شرح شمس) له پاش هه موویان بیروپرای خۆشی پیشان ددها، مهلا صالح ههر نموده دهیوت به لی، ئیتر جاریک پرسیاریکی لی نه کرد ونهیده ویرا بلی نموه تی نه گه یشتووم.

ئهو کتیبانهی له خزمهت ماموستادا خویندم:

۱- جمع الجوامع (بهرگی یه کهم): له کاتی وتنوهی ئهم دهرسهدا نموده شارهزا بوو جاری وا هه بوو حموت تا ههشت (قیل) هه بوو هه موو جیاوازی ئمو (قیل) انه ی ده کردنمه به (لفظی) واته له واتادا جیاواز نین، له پاشدا (شرعی) حاشیه کانی (بنانی) و (شریعی) ده کرد، له پاشدا ده چوو بۆ (مختصری منتهی) پاشان بیروپرای خۆی دهوت.

۲- (شرح العقائد) ی جلال الدین دهوانی له گهل حاشیه ی کلنبوی.

۳- خولعی (تحفة المحتاج): باسیکی زۆر گرانه له (فقه الامام الشافعی) ئهمهش: تهلاق دانی ژنه بهرامبهه بهوهی شتیك بدريت به میرده که ی بهمه دهوتريت (خلع).

۴- (فرائض) ی (شیخ معروف ی نۆدی) خوالیخوشییت، مهلا یه کی زۆر شارهزا بوو وشاعیریکی زۆر بهرز بوو، زۆر شتی له بابتهی ئیسلاممه کردوو به شیعر که رهوان و ئاسان، نموهی پیوستی هه یه به میرات و دابهشکردنی، هه مووی کردوو به (۴۰۰) بهیتی شیعر، ئهم کتیبهم لای ماموستا خویند هه موویم له بهر کرد.

روژنک ماموستا مهلا همه ئهمین کانی سانانی که له خزمهتیدا (عبدالله یزدی) م خویند له بیاره، بوو به میوانی فه قیه کان له بالك، چونکه لای ماموستا مهلا باقر ئیجازه ی

وهرگرتبوو وله (نژمار) مهلا بوو که دینه که نزیکه له (بالک) وه له بهرتموه زوو زوو دهات
بو لای ماموستا.

کاتی نیوهړو بو و دوخوايان بو هینابوین همومان دهماغوارد به کولیره گالوه، لهو
کاته ده ماموستا مهلا همه نهمین وتی: به ماموستا مهلا باقرم وتووه همر شتینک بهیه کینک
لهم سی زمانه بنووسریت به کوردی و عهره بی و فارسی له دهست من رزگاری نابیت ومن
بو خوم ده توانم ماناکه ی بزاتم همر چند زوریش گران بیت، ئینجا منیش ئوکاته توژنک بی
شهرم بووم، وتم: ماموستا سی شیعی شیخ مه معروف هیه له میرات بمشکردندا، داوات لی
ده کم که مانایان لینکبه دیتموه به مخرجی شیخ مه معروف له سهرتای کتینه که ده لیت:

فهذه أرجوزة محررة   جوهره تفوق كل جوهره
خلت عن الحشوى وعن تعقيدى   هينة حتى على البليد

واته: ئهم کتینه گشتیه وه گوهه ریک وایه، له سهرتای هممو گوهه ریک ده جورنکی
وا ناسانه، ناشکرایه که هممو که سینک تینی ده گات همر چهنده کهودن بیت.
ئهمهش سی بهیته شیعه که:

اما إذا تصرف منه جرى   ولم يكن اذ ذاك دين فطرا
بالرد بالعيب او التردى   في بئر عدوان مع التأدي
لتلف فنافذا قد رسخا   ان ادي الدين و الا فسخا

واته: ئه گهر یه کینک بریت و قهرزار بیت دروست نیه میرات گیره کانی دهستکاری بکمن له
میراته که ده تا قهرزه کان ئه ده نموه، مانای ئهم سی بهیته شیعه ئه هیه ئه گهر یه کینک مرد هیچ
قهرزی له سهر نمبوو به لام پاش مردنی قهرزی هاته سهر بهم جوهره بیرنکی له شویننکی نارهوا
هه لکه ندوو له پاش خوی شتینکی تی کهوتبوو به (تلف) چوو ئهمه نرخه که ی له میراته که
ده دریتموه، ههروه ها ئه گهر شتینکی عهیداری فروشت و پاره که ی وهرگرت له پاش مردنی
مامه له به تال کرایموه له بهر عهیه که ی پیوسته له میراته که ئمو پاره ی می وهری گرتووه له
جیاتی فروشراوه که ده بیت بدریتموه.

ئه گهر ئهم میرات گرانه له پیش دانموی ئهم قهرزانه که دوی خوی پهیدا بوو شتینکیان
فروشت له میراته که ده ئمو فروشتنه که راده گیرى ههتا قهرزه که ده دریتموه ئه گهر نه درایموه
مامه له که به تال ده کرتیموه.

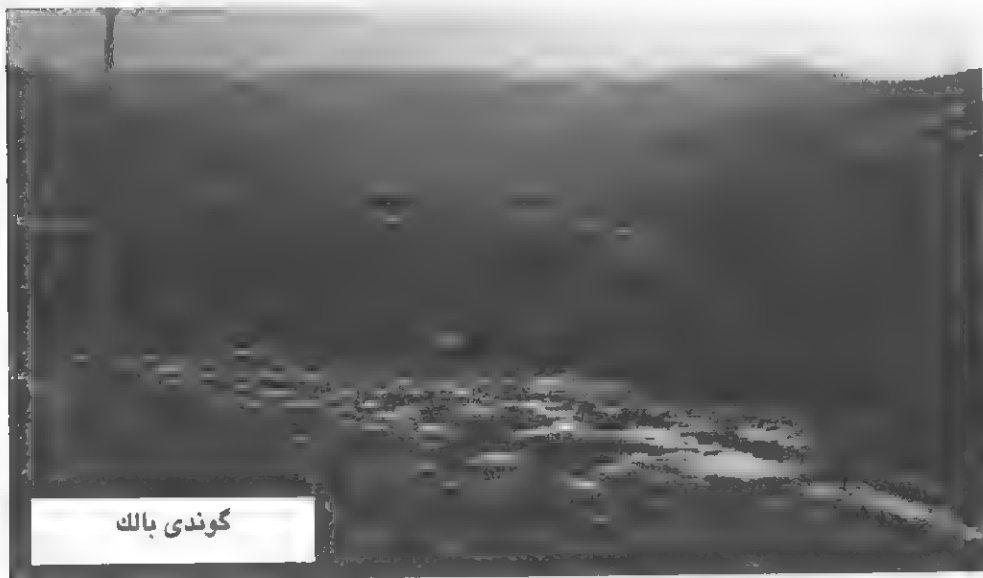
شیخ مه معروف مانای ئمو سی شیعه ی نه داوه تموه له کتینه که ده، ماموستا مهلا همه
نهمین کتینه که ی گرت به دهستموه سی تا چوار جار شیعه ره کانی خوینده وه و ناو چاوی گرژ

بوو عاره قی دهردا و سور بووه وه، نینجا کتیبه کمې داخست و کوتای بهزه وی دا وتی: به خوا ده مزانی به لّام خوا ویستی بمشکیننې و زور راسته ناییت خوټ به زانای گموره بزانیّت. زور کمس ههیه که پرسیاری لیّ ده کهیت بهبیّ ثموی بزانیّت راسته یان هه لّیه یه کسمر وه لّام ده داتموه وا ده زانیّت همر خوۍ راسته.

جوړی ژيانمان له بالك:

وهك باسم كرد خه لكی بالك دهست كورت و كه م دهرامهت بوو، كاتى جهنگى جيهانى دووم و، له ههمان كاتدا وشكه سالى بوو، له بهرنموه چوار فهقييان پى راده گيرا، كه نمو فهقييانمش بریتى بوون له چوار مستعد، (جموره كه) ى مزگموته كه نيواران ده چوو راتبهى بڼ ده كړدين به مالى ناغاكوه و ماله ده وللمه نده كانموه به ههموويانموه همشت كوليره مان همبوو، همر يه كى دوو كوليره مان بهر ده كهوت، له نيوان كتيبه كاندا دامان دنا وهك دؤلارى

گوندى بالك

نمبريكى ئيستای كه لمانو كتيبدا داده نريت، ئيواره كوليره كه مان ده خوارد يان به شورباوه يان به دؤوه يان به هيچموه، همره ها نيوه رؤش، به يانيان سى خورما مان ده خوارد به چاوه، چونكه به هوۍ گرانيموه شه كر نمبوو، نموخورما يمش له عيراقموه ده هات. نمو كاته شه كرى ورد زهره بوو سپى نمبوو، جارنك ناموزايه كم كيلويهك شه كرى بؤ هينام كه كردم به كلؤ شه كر به چاى ديژلمموه ده خورا.

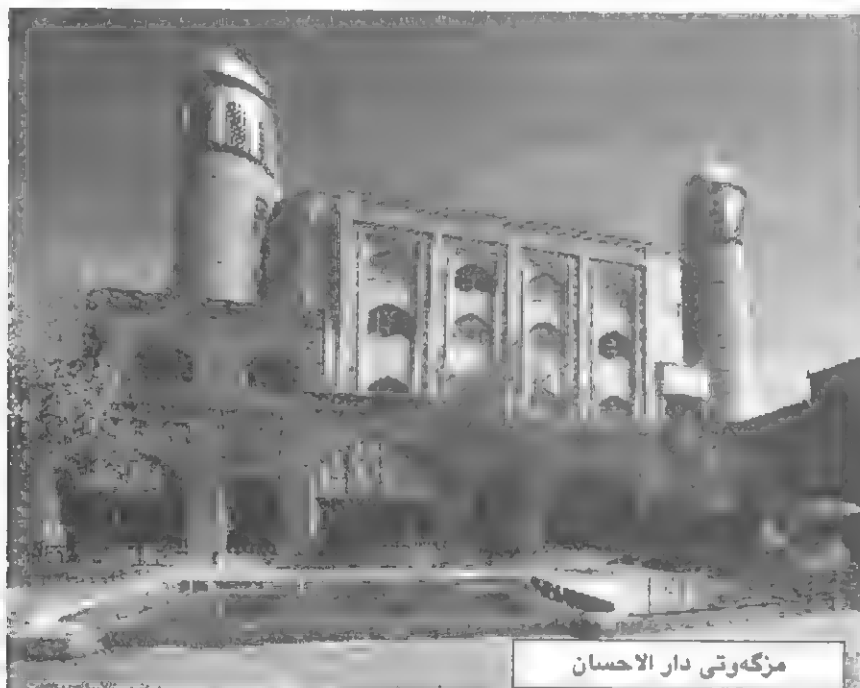
به ماموستا مهلا عبدالرحيم خانه گاييم وت: ماموستا شهرم ده کم من چایی به شه کره وه بخوم ئیوهش خورما ده خون، وتی: والله من شهرم ناکهم و کلۆلهیه کیش نادهم به باو کم، منیش شه کره که هه موویم وه رژینک که ماموستام بوو ماوهیه که به دیاری پیمدا نه مهش سییه ماموستام بوو که موو مووه هاو مستعدی، چونکه ئه وه له زهلم دهرسی (اظهار) ی پی ده وتم وخوی لای ماموستا مهلا خالیدی مفتی زاده له (۱۹۳۷ز) له (بالک) دا ده بخویند، ئه وکاته که پیکموه بوین سالی (۱۹۴۳ز) بوو له گهله ئه وهی ژبان سخت بوو له بالک به لام به راستی خویندنه که ی زور به سوود بوو بو من.

خویندنم له شاری سنه (کوردستان):

له پاش بالک گهرا مووه زهلم چهند رژینک له مو مامموه، پاشان چوم بو سنه که به فارسی پی ده لێن (سنندج) یان (کوردستان) چونکه هه موو شاره که کوردن.

سنه شاریکه سهره رای ئه وهی زور خوشبوو، ئاو و هه وایه کی زور پاکی هه بوو، له هه مان کاتدا پاک و خاوین بوو، له ناوه راستی زستاندا هه موو جوړه میوهیه کی هه بوو، له بهر ئه وهی مهلا خالیدی مفتی زاده له زهلم بوو له سنه چوم بو لای برا که ی (ئاغای مفتی زاده) که ناری مهلا مه موود بوو، له لایه نی میرییه وه له جینگه ی باو کی کرابوو به مفتی، پیان کی زانا بوو به لام ته درسی کهم بوو چونکه کاتییک رهزا شای په هله مو ته درسی هه لگرت له مزگموته کاندازگموتی (دار الاحسان) یش ته درسی تیدا نه ما بوو.

ئه م مزگموته له کاتی ئه مرده لانیه کان (أمان الله خانی والی) دروستی کرد بوو وهیشتا ماوه، حویره یه که له سهریانی مزگموته که هه یه پی ده لێن حویره ی مو له مو ی، حه وشه ی مزگموته که له هه ر چوار لاره ژووری فه قی تیادا دروست کراوه، له ناوه راستیدا حه وریکی گه وره هه یه له ته نیشت حه وره که وه ژووری ماموستا بوو که ته درسی تیادا ده کرد هه مووی جاخانه بوو.

مزگه و تي دار الاحسان

کاتیک وتم به ناغای مفتی زاده که له زه نامه هاتوم جیگهی دا بمن و هیچ فقهی تری نبوو، ئینجا سوخته یه کم بو پیدا بوو که ناوی (محمد ثمین نزلّی) بوو ۱۹۴۳، ثم فقیه ههتا ثم ماوانهی دوايش پدیوهندی به ئینموه ئهونده نزیک بوو لیمان وهک یه کیّک له کوره کان ته ماشام ده کرد، زور راست و ثمین بوو، ناوه پوکی وهک خاوه کهی وابوو، زور موسلمان و قسه خوش بوو، له قسه قوته کانیدا زور بی شمرمه و له هه مان کاتدا زور به ئه ده ب بوو، هندی له شیعه رکانی مولهوی له زاری هورامیهوه کردویه تی به زاری سوزانی. له هه مان کاتدا سوخته یه کی تر پیدا بوو ئهویان ناوی (ئسهعه کوری شیخ محمد شیخ الاسلام) که ئیستا یلهی (دکتورا)ی هیه و ماموستایه له زانکوی تاران.

وہك باسم كرد بهرگی یه كه می (جمع الجوامع) م لای ماموستا مه لا باقر خویند، بهرگی درووه می لای ناغای موفتی زاده تهراوم كرد.

همر رۆژنیک به فر و باران ببوایه ماموستا ته له فۆنی ده کرد بۆ دوکانیک نزیك مزگوت دهیوت با ئاغای (مصطفی) بیته له مالموه دهرسه که ی پی ده لیم چونکه لمهر سه رما نهیده توانی بیته دهر وه، لمهر ئهموه زۆر جار له مالمی ئهموان دهرسه که م ده خویند و دوا ی دهرسه که قسه ی خوشی ده کرد، ژنه که ی (قه مەر نیسا خانم) زۆر خانه دان و سه نه گین بو و سووتندی ده خوارد نانی نیوهرۆ له موی بخۆم.

لەو شتە خوشانەى که ئاغای موفتى باسى کرد، رۆژتيکیان وتی: باوکم مەلا عبدالله ی دشیی کاتیک نزیکی کۆچی دوایی دەبیّت و بە دایکم دەلیّت (۴۰) تەمن پارەى زبومان هەیه دەمەویّت دابەشی بکەم بەسەر لیقەماو و هەژاردا پیتش مردەم، دایکیشم دەلیّت تۆ (۹) کورپ لە پاش بەجی دەمیّت با ئەو پارەیه بێنیّت ئەوان سوودی لی وەرەگرن، باوکم دەلیّت ئەگەر کورپ کورپ بیت پارەى منی ناویّت، کورپش نەبیّت من پارەى خۆمى نادەمى.

ئەو رۆژەى که کتیبەکەم تەماو کرد وا رێکەموت لەمەالی ئەوان بووم، وتی: چیمان بۆ دەکەیت بۆ خاتیمانە، ئەوکاتە وابوو که یەکیک کتیبیکی تەماو دەکرد خاتیمانەى دەکرد و یەکیک کتیبیکی تازەى دەست پی بەکردایە (مفتوحانە) ی دەکرد، منیش وتم بە ئاغای موفتى: چى دەفەرمەیت ئامادەم؟

دیارە منیش هیچم نەبوو، ئەمیش وتی: لە نیۆ کتیبخانەى باوکمدا کتیبیک هەیه لای من لە هەموویان خۆشەویست ترە و دەیدەم بە خۆشەویستەى فەقى لای من خۆتندوبەتى، ئەمەش بریتی بوو لە کتیبی (تهذيب الکلام) که سەعەلەدین تەفتازانى دایناو و شیخ عبدالقادرى مەهاجر شەرحی لەسەر کردووە، ئەم کتیبە بەخەتیکی زۆر جوان نوسراوەتەو و خەتەکە هەى ئەوێه کتیبەکەى شەرح کردووە، ئەم کتیبە لە بابەت (أثري) یەو، شتیکی زۆر نایاب و بەنرخە، کتیبەکەى پی دام لەوێ هەندیکم خۆتند لای خۆى، لە پاشدا مەلا عبدالرحیم خانەگایی ئەمیش هات بۆ سەنە ولای موفتى دامەزرا بوو بە هاو مستەدم.

کورتهیه ک له ژيانى ماموستا مەلا مەحمودی مفتى زاده:

"ناوی مەحمودە، کورپ عبدالله ی کورپ مەحمودی (دشە) یە، سالی ۱۳۱۶ک - ۱۸۹۸ز. هاتە دنیا، خۆتندى تا شەرەزابوو لە زانستەکان، بەتایبەت لە شەریعەت و ئۆصول و فەلسەفە دەستی بالا بوو، دەرسى دەداو، چەند کەسى پینگەیان و کردیە مەلا، پاش کۆچی دوایی باوکی لەجیگای ئەو کرا قازى و مودەررەس لە قوتابخانەى (دار الاحسان) ی سەنە.

ماموستا زاتەکی بە ریز و بە حۆرمەت بوو، لەناو خەلکان قسەى وەرەگیرا بۆ پیکهتێنانەو نشت بوونەوێ هاولاتیان دەورنکی سەرەکی هەبوو، چەند دانراوی خۆى هەنە، خەریکی خزمەتى ئاین بوو تا کۆچی دوایی کرد.^(۱)

^۱ تاریخ مشاهیر کورد ۳۸۴، ۲.

لە میژووی رنایى کورد، مەلا تەهیر مەلا عبدالله مەحرکەمى وەرگیراوە، ل ۲۸۳.

روژنيك دانيشتبووين باسي شنو و لاجام بو ده كرد، وتی: به خوا ده بيت له گه لم بيت بچين بو شنو و لاجان منيش وتم ناتوانم چونكه موفتي زور ريزم ده گريست وه كوري خوي وده رسه كم زور باشه وزيانم باشه، ناخري همر هه لي خه له تام، منيش رووم نه هات مائاوايي له ناغاي موفتي بكم، ليفه و كتيمان دا به شاندا چووين بو گهراج، ئوتومبيليك ده چوو بو (سه قز) سواي بووين همرسي (من و ماموستا سيد عبدالرحيم خانه گايي و فقه قی حمه نمين نرلي) كاتيک گه يشينه نيوي ريگه ئوتومبيله كه له شوينيكد چوه خواره وه كموته نار بو شاييه كمه به لام ئيمه سه لامهت بووين، شوفيري ئوتومبيله كه نيوي پاره كي دايه وه، لموي چووين بو ديه كي گهره پتي ده وترا (حسين ناوا)، وتان مائي ناغا له كوئيه پيشانيان دايين، چووين بو مائي ناغا حمه يوسف زور ريزي گرتين، شهو باسي مه لا كرا وتی: مه لايه كي باشمان ده ست ناكمويت بو نم ديه، ماموستا عبدالرحيم خانه گايي وتی: من ده بم به مه لاتان، نمو شهوه ماموستا و ناغا ريكموتن، ئينجا به ئيمه شي وت: بچنه وه (دار الاحسان) له سنه، منيش رووم نه بوو چونكه نهوي من كردم زور نابه جي بوو (ناكر الجميل) يش نايكات، ناچار گهرامه وه زه لم.

پاش ماويه كي كه م ئيران له شكركي زوري هينا ده ستی گرته وه به سهر ناوچه كاني كوردستاندا، چونكه (محمد شاه كوري رها پهلوي) له گهل رووسيا و ئينگليز ريكموت كه نموتی ئيران دهره بينن و نموش له جيگهي باوكي دابنين، ئينجا نمو له شكري كونترول كردو خه لكی ناوچه كاني له ون و ميريوان و داروخان هه مووي هاتنه عيراقه وه بوون به په ناهه نده، له ترسي گياني خويان ده هاتن بو عيراق يه كيك له مانه ماموستا مه لا باقر بوو به مه لاي شيخ محمد كوري شيخ حسام الدين له ديي (گولپ)، منيش جاريكي تر چوومه وه لاي ماموستا مه لا باقر ومانگيك لموي خويندم.

ئيران داواي كرد له شيخ علاء الدين كه بكمويته نيوان شاي ئيران و كورده كاني ئيران وريكموتن له سهر نهوي كورده كان بگهرينه وه بو ناوچه كاني خويان، ماموستا مه لا باقر يه كيك بوو له مانه له گهل وه ده كه بوون، گيرايه وه وتی: سهر له شكره كي ئيران وتی: هه موو گه ليك عه قلی له سهر يدايه ته نيا كورد نه قلی له چاويديا، وتی: كاتيک ئينگليز و رووسيا خاكه كي ئيمه يان داگير كرد كورده كان ده ستيان گرت به سهر ناوچه كاني خوياندا و له سهر بازه ئيرانيه كانيان ده دا و چهك و تازوقه يان لي بردن، وايانده زاني ئيران ناگهرتته وه، ئينجا كه گهرامه شوينه كاني خويان هه موويان رايان كرد له وه ترسان ئيمه هه موويان بكوژين و له ناويان به رين.

خویندند له گه لاله سالی (۱۹۴۵):

بۆ جارتیکی تر له پاش سی سال بۆ خویندن گهراموه بۆ گه لاله شی نکایهتی، جاری یه کم مانگی (۳) یه می بهار بوو له سالی (۱۹۴۲) دا، ئەم جاره مانگی یه کم می بهار بوو له سالی (۱۹۴۴)، دیم ژیا نی فه قیکان گۆراوه ڕووهو باشی و مامۆستا سی چوار فه قینی باشی له لایه یه کیک لهوانه کاک مهلا (سه عیدی زمانکۆ) بوو که پیاوینکی زیرهک و ئازا و مهرد بوو، کوردیکی زۆر پاک بوو، ماوه یه کی زۆر له سلیمانی خزمهتی ئاین و میللهتی کورد کرد یادی به خیر بیت، یه کیککی تر لهوانه فه قینی پیشوو (مهلا ئەحمدهی لۆتهری) ی بوو تازه دهستی کردبوو به کتیبی (تهذیب الکلام) که له پله کوتاییهکانی خویندنی مزگهوت ده خویندریت، زۆر کەس ههیه له پاش ئەم کتیبه ئیجازه وهرده گرت و ههیه دواي ئەم کتیبه زانستی فهلهکیات ده خوینیت. بهدوو تا سی دهرس گه یه شتموه مهلا ئەحمده، ئینجا مهلا ئەحمده وتی: ئەمه زۆر باشه ههموو رۆژێک ده توانیت بیت له دهرسه کی من بیت به گوی گر دوايی دهرسه که بخوینیت، منیش لای مهلا ئەحمده که دهرسه کی تهواو کرد نیوه رۆ بوو مامۆستا چوو بۆ نوێژی نیوه رۆ دواي کهم، و تم مامۆستا تکایه شتیک ههیه بیت ده لیم، دهست مهنی به ڕوومهوه، وتی: فرموو، و تم: من دوو کیشم ههیه:

یه کم: دوو ساله دێیه که مان مهلا ی نیه و دانیش توانی دێیه که ههموو خزمی خۆم، له بهر من مهلا ناگرن و زۆریش په له م لی ده کن بۆ وهر گرتنی ئیجازه و بگه ریموه دێیه که. دووه: مام کچیکی ههیه زۆر کەس داوای ده کات نایداتی له بهرئهموهی بۆ منی داناوه منیش لهو با شترم دهست ناکویت و ئهو هه له م له کیس مهده. وتی: مه به ست چیه؟

و تم: کتیبی (تهذیب الکلام) من له نیوهی کتیبه که مه ده ست پی ده کم نیوه کی تر له گه ل مهلا ئەحمده بخوینم به شیوهی (گۆی گر) بۆ ئه وهی زوو تهواو بيم ده ست به شتیک تر بکم.

فرموی: زۆر باشه. بهو به هۆیه توانیم به کم تر له چوار مانگ کتیبی (تهذیب الکلام) تهواو بکم.

رۆژی دوايی که ده ست کرد به خویندن کتیبه کم له نیوهیدا کردهوه، مهلا ئەحمده وتی: ئه وه چیه؟ و تم: من لیروه ده ست پی ده کم بۆ نیوه کی تری من گوی له دهرسه کی تۆ ده گرم، ئه ویش زۆر توره بوو کتیبه کی دا به یه کدا و هه لسا رۆی شتموه بۆ ژووری فه قیکان منیش ها تموه، مهلا ئەحمده وتی: مهلا مصطفی بهو قورئانهی خویندومه تۆ یهک وشه تی

ناگهيت، وتم: راست ده كهيت، به چيدا ده زانيت كه تي ناگم، وتي: بهمه دا رۆشتيت كتيبه كه له كۆتاييموه ده بخوينيت و ماموستا همرچي ده لّيت تو ده لّيت (به لّي وايه)، منيش وتم: مهلا نه حمده بهو قورئانه كه سوښدت پي خوارد روژنك ديت من ده رسي ئهم كتيبه (تهذيب الكلام) ده لّيموه تو به حاله حال ده تواني ده رسي (نه لفيدي ابن مالك) بلّيتمه.

سالي (۱۹۵۴ز) وته كه هاته دي، من مهلا بووم له مزگوتی (بن تهبيق) له سليمانی، ئهم مهلا نه حمده بوو به ميوانم لهو كاته دا هات بو حوجره بو لام من ده رسي (تهذيب الكلام) م ده وتموه به فقييه كه مهلا عبدالرحمن بوو خه لكی موكریان بوو لای من ئيجازه ی مهلايه تي ودرده گرت.

وتم: مهلا نه حمده فقيت هيه؟ وتي: به لّي، وتم: چيان پي ده لّيت؟
وتي: يه كيكيان نه لفيدي ابن مالك و ئموي تريان (جاميه) ي پي ده لّيم.
ئينجا وته كه م بيركوتمه به لام ميوان بوو نه مدا بهرويدا.
ئمو كتيبانە ی له خزمه تي مهلا محمدي رهيس دا تهوام كرد:

۱- تهذيب الكلام.

۲- تشریح الافلاك.

۳- رساله الحساب.

۴- اشكال التأسيس (كتيبيكه له بابته - هندسه - كاتي خۆي له يونانيه وهريان گيراهه بو عمره بي).

راتبه ی كوستان:

هممو به هاريك فقييه كاني گه لاله ده چوون بو هارينه همواره كان وئمو شوينانه ي كه خاوهن مهر و مالاتي ديي گه لاله ي تيا بو، چونكه همر كه سيك مهر و مالاتي زور بوايه هاوين ده چوون بو كوستان له ناو دهواردا ده ژيان، ئهم راتبه يه وه راتبه ي نان و دهقنه نه بوو به لكو راتبه ي گيسك بوو، ده چوینه ماله خاوهن مهر و مالاته كان نه بوايه همر يه كي گيسكيكي بدات به ئينه، ئيمهش ده مان فروشت بو شه كر و چايي هممو ساله كمان، كوستانتيكي زور خوشبوو، زور بهرز بوو، هممو شوينيكي ليوه ديار بوو، همموي بهفر و بهفراو بوو، بهفري شاخه كانمان لي ده كرده ده مانخسته ناو ماستي مهره كانه وه ده بوو به ماستاويكي زور خوش، له پاش ئموه گيسكيكي قه لوممان هه لده بژارد سهرمان ده بپري و

دهمان برژاند ئه‌مانی ترمان ده‌فروشت، دانیش‌توانی دیکه زور فه‌قییان خوش‌ده‌ویست به تاییه‌تی ئاغا‌که‌یان که (محمد ئاغا) بوو.

کویر بوونم له گه لاله:

کټیبه‌کمی تهذیب وهك باسم کرد زور نایاب بوو، چونکه دهست و خه‌تی ئمو کهسه بوو که شهرچی کردبوو، منیش بریارم دا هرچی حاشیه‌ی پینج‌وینی و قزلبجی هیه له‌سهر کټیبه‌کمی (تهذیب)ی ماموستاو بیانگوینمونه سهر کټیبه‌کمی خوم، ههموو شه‌ویک له هاوندا دره‌نگ دهنوستم، چرایه‌کم ده‌برد له سهریانی مزگوته‌که، دوو سی به‌ره‌ی لی راخوابوو بۆ نویژی شه‌وان و به‌یانیان، ده‌ستم ده‌کرد به نویسنه‌وی حاشیه‌کان، له پاشدا که خوم ده‌هات به‌ردیکم دانابوو ده‌مخسته ژیر سهرم، جامانه‌کم له‌سهر داده‌نا و بۆ خوم خوم لی ده‌که‌وت هه‌تا بانگی به‌یانی، به‌م جوړه له‌سهر ئم ئیشه به‌رده‌وام بووم، کاتیک که ته‌واو بووم له نویسنه‌وی ئمو حاشیانه هه‌ستم کرد که چاوم زور به‌که‌می ده‌بینیت، ته‌نها تروسکایه‌ک مابوو له چاومدا بو ماوه‌ی دوو هه‌فته زور نارده‌حت بووم چونکه نه‌مه‌توانی هیچ بخوینمه‌وه، نه‌بجاره‌ش خوا رزگاری کردم، پزیشکیک هاتبوو بۆ مالی (محمد ناغا)، فه‌قییه‌کان چوون بۆ لای پییان وت: فه‌قییه‌کمان هیه چاوی زور به‌که‌می ده‌بینیت به‌هوی زور نویسنه‌وه وای لی هاتوو، هات بۆ لام ته‌ماشای چاومی کرد دهرمانیکی پی دام (شوشه‌یه‌کی دلۆپی چاو بوو) له‌گه‌ل مهره‌میک که به‌شمو به‌کارم ده‌هینا و دلۆپه‌که‌ی چاوم روژی سی جار به‌کارده‌هینا، به‌که‌مه‌ر له هه‌فته‌یه‌ک سوپاس بۆ خوا چاک بوومه‌وه.

مامۇستا مەلەكەمەدى رەئىس چوار كوپى ھەبوو: (ھەمە صالح، عبدالرحمن، ھەمە على، ھەمە سعید)، ئەمانە مەندال بوون ئەمكاته، كاك عبدالرحمن گەورەتر بوو لای باوكى كىتیبى (أتمودج) دەخویند، كاتىك بووم بە ئىمام و جارىكى تر یەكمان گرتەمە لە بەغداو دواى من كاك ھەمە على و كاك ھەمە سەعیش لەسویای عىراقدا بوون بە ئىمام، ھەرسى خىزانەكەمان وەك یدەك خىزان بووین، ئەم دوو كوپەى مامۇستا زۆر رىزى منیان دەگرت چونكە لە خزمەتى باوكیان خویندم و منیش زۆر رىزى ئەمانم دەگرت زۆرم خوش دەویستن، خوشترین كۆبونەمان ئەمە بوو كاك ھەمە على تىادا بووايە، چونكە پىاویكى راست و قسە خوش و دلسۆز بوو، وینەى ئەموم لەزىاندا كەم یىنیوہ.

نهم رۆژە دڵسۆزی کوردستان کاتێک ئیمام بوو له سوپای عێراق لهسەر کوردایهتی لایان
برد و کردیان به پشکنەر (مفتش)ی مزگهوتەکان له به‌عدا، بۆ جارى‌ئێکی تر که سوپای عێراق

و رژيمه کي دهستی کرده وه به جهنگ له گهل گهلي کورد، وازی له ئیشه کي هینا، نار ماله کي به جی هیشت و مناله کانی له خویندن بی بهری کرد، به دوو سی بهتانیسه وخوی و خیزانی و مناله کانی چوونه ئو شاخانه، له گهل پیشمرگه بو کورد خهباتی کرد، جاریکی تر که شورش کورد ههرهسی هینا، ههموو ئهوانه له گهلیدا بوون پهرش و بلاو بوونه وه، هاتمه بهغداو چووه وه سهر کاره کي، دواي ئه وهی خانه نشین کرا گه پرایمه سلیمانی.

کاتیک سالی (۱۹۹۱) راپهرینی نازار بوو میلله تی کورد توانی رزگاری ییت و خوی دهسه لاتی کهوته دهست، زور کس لهوانه کي له گهل سوپای عیراقددا جاش بوون لهو حکومه تدا پلهی باشیان پیترا، به لام به (کاک همه علی) یان وت تو ئیمامی سوپا بویت پیشمرگه ئیمامی نیه، له بهر ئه وه ئیشمان به تو نیه، ئه ویش ناچار بوو دوکانیکی دانا بو بهر ئه بردنی ژبانی، به لام ئه وه ش دهی نه هینا ناچار جاریکی تر بو ئیش کردن گه پرایمه بهغدا، ئوتیلیکی به کری گرت له گهل چند کسکی تر دا، شوێک بوو و خوی بهر ئه بهری ئوتیله که بوو، کوریک له سهر بازی هه لهابوو هاتبووه ئوتیله کي وا خوی پیشان ده دا که ئیش بو میری ده کات، هاتوو لهو ئوتیله ئیش بکات، کاک همه علی ناچار ده بیست له بهر پاراستنی خوی ریزی بگریت و ئیشی بداتی.

شه هید بوونی کاک همه علی مه لا

محهمه دی گه لاله له ۱۹۹۵/۴/۳:

له شهوی ۳ له سههر ۱۹۹۵/۴/۴ ئه
سهر بازه هه لهابوو نامرده شوێک کس لای
کاک همه علی ناییت، له گهل ناموزایه کي
پیلانیك بو کوشتنی داده نین و نه یکوژن و دواتر
ده یسووتینن و له ژیر زه مینی ئوتیله که دا
ده یشار نه وه، به لام پاش چند سه عاتیکی که م
بوون بلاو ده بیته وه پیتان ده زانن.

به یانی زوو روژی ۱۹۹۵/۴/۴ کاتیک

گویم له بانگی به یانی بوو، دهنگی ته له فونه که هات که هه لم گرت ماموستا قادر بوو، به گریانیکی کول وتی: کاک همه علی نه مشو له ئوتیله کي خوی کوژا.

کوژرانی خوالینخشبوو ده رکموت بدهدستی دوو تاوانبار بوو، یه کیکیان ناوی (نزار عبدالله) بوو، شمش مانگ بوو لمو ئوتیلدا کاک همه علی خزمهتی ده کرد، ئمویش ناوا بهنامبردی پاداشتی دایموو کوشتی بو ئموه هندی پاره بیات.

پاش ئموه له مالی خویمان سی روژ پرسمم بو دانا خوا گیانی پاکی به بهمهشت شاد بکات چونکه شهیده.

له پاش نزیکه دوو سال له شهید بوونی کاک همه عدلی ئموو دوو تاوانبار که له ۱۹۹۷/۳/۱۹ بمسزای خویمان گهشتن و له سیداره دران.

ئهمهش بلاوکردنموه ئموو ههوارهیه له روژنامهی (الجمهوریه) له (۱۵/۴/۱۹۹۵) دا بلاو کرایموه.

مهران یقینان صاحب لندن و پهرتانی جنت

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين
الذين هم ائمة المرسلين
والانبياء
والرسل
والصلوات
والسلام
على سيدنا محمد
والآل الطيبين
الطاهرين
الذين هم ائمة
المرسلين
والانبياء
والرسل
والصلوات
والسلام
على سيدنا محمد
والآل الطيبين
الطاهرين

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين
الذين هم ائمة المرسلين
والانبياء
والرسل
والصلوات
والسلام
على سيدنا محمد
والآل الطيبين
الطاهرين
الذين هم ائمة
المرسلين
والانبياء
والرسل
والصلوات
والسلام
على سيدنا محمد
والآل الطيبين
الطاهرين

سنة ۱۴۱۵ هـ

له روژی ۱۹/۳/۱۹۹۷ ئموو دوو تاوانبارنه له سیداره دران

کورته یه ک له ژبانی مهلا محهمه دی ره ئیس:

مامۆستا له ساڵی (١٣١١) ک که ده‌کاته (١٨٩٣-١٨٩٤) ز له شاری بۆکان له دایک بووه، کاتی که کوردستانی رۆژه‌لات کهوته بهر هێرشێ روسیا، له ته‌مه‌نی منداڵیدا خرایه بهر خوێندنی ئایینی مزگه‌وت، له‌به‌ر زی‌ره‌کی زۆر به‌خێرایێ په‌له‌کانی خوێندنی ته‌واو کرد، له شاره‌کانی بۆکان و سابلاخ له‌به‌ر ده‌ستی باشت‌رین مامۆستا‌کانی ئه‌و کاته له‌کوردستانی ئێ‌ران و عێراق.

کاتیک که هوالی پی گه‌یشت که له سلیمانی زانیه‌کی گموره په‌یدا بووه دهرس ده‌لێتوه که ئه‌ویش (ماموستا شیخ عمر قه‌ره‌داغی)یه، له (سابلاخ)وه به‌پی به‌ره‌و سلیمانی به‌ریکه‌وت بۆ وه‌رگرتنی زانستی ئه‌و ماموستایه، به‌لام یه‌که‌م روژ که گه‌یشت بی هیوا بوو چونکه جینگێ خۆیندنی لا نه‌ما بوو، ئه‌و شوه تا به‌یانی نه‌خه‌وت، بۆ به‌یانی یه‌کیک له فه‌قیکان پیی وت من روژی سێ کاتژمیری بۆ دانام بۆ خۆیندن و ئه‌م سێ کاتژمیره به‌ش ده‌که‌ین له نیوانماندا، ئه‌و فه‌قییه‌ش (مه‌لا عینایه‌ت) بوو، ئه‌مه یه‌کیکه له نیشانه باشه‌کانی ئه‌و پیاوانی له‌و سه‌رده‌مه‌دا هه‌بوون، ماموستا مه‌لا محمدي ره‌ئیس و مه‌لا عینایه‌ت سێ کاتژمیره‌که‌یان به‌ش کرد و ماموستا شیخ عمر را‌زی بوو.

لمسمر دهستی ماموستا شیخ عمر قمره داغی نیجازهی وەرگرت ویدی (گهلای) سمر به ناحیهی (ماوت)ی قمزای (چوارتای) هه‌ئێژارد به‌داواکاری حاجی محمد ناغای عباس ناغای پشده‌ری خوالییخوشبیّت، لموئ هه‌لسا به‌کاری دهرس وتنموه و ئیمامه‌تی، دوا‌یی کچی‌کی دیکم‌ی ماره کرد که ناوی (نامینه خان) بوو خوالییخوش بیّت که (۵) کوڤ و (۴) کچی لی بوو.

حاجی محمد ٲاغای عباس ٲاغای ٲولٲیکی گهوهی بینی له پٲشخستنی ئهو مزگهوت و قوتابخانه ٲاینیه و له چله کانداهردوکیان چوون بو ههج.

مامۆستا مەلا محمد زۆر بلیمەت بوو، زۆر کەسی زیڕەك له دەوری كۆ بوننموه و دەرسی پێ وتن له زانستەكانی (خو، صرف، بلاغه، منطق، فقه، تەفسیری قورئانی پیرۆز و زماندا)، زۆر شارەزای مەزھەبی شافعی بوو ھەزی له فەلەکیات بوو.

سالتي ۱۹۷۰ له گه لاله باري كړد و چووه سلیماني، له ۲۶/۴/۱۹۷۹ز كوچي دوايي كړد و له گردی سهيوان به خاك سپيږدرا.

دانراوه کانی: نامیلکمی حه‌ج، نامیلکمی ته‌جويد، شهرچی هونراوه‌ی فمرائضی مه‌لا عه‌لی قزلجی، ته‌فسیری چهند جوز، له قورئانی پیروز به‌کوردی، کورته‌باسی نیکاح و ته‌لاق و مامه‌لت له توحفه.

ویته‌ی ماموستا مه‌لا محمدی ره‌ئیس (۱۹۰۴ - ۱۹۷۹)

ئه‌وه ماوه بزانی که نازناوی (ره‌ئیس) له چییوه هاتوه؟

ئه‌مه له باوکیه‌وه که کاتیک قوتابی بوو لای زانای گموره‌ی تایین و کورد (مه‌لا حسن کوری ماموستا مه‌لا علی قزلجی) خوا گیانی پاکی به‌به‌هشت شاد بکات، له‌وی سهرۆکایه‌تی هه‌موو قوتابیه‌کان و کاره‌کانی ده‌کرد چونکه له هه‌موویان زیره‌کتر بوو.

ئه‌وانه‌ی لای مه‌لا محمدی ره‌ئیس خوتندیان زۆر بوون هه‌ندیک له‌و به‌رێزانه ئه‌مانه بوون:

مه‌لا زاهیدی پاوه، مه‌لا عبداللهی گه‌ناوی، مه‌لا حسین ده‌شتیو، حاجی مه‌لا عبدالرزاق ماوه‌تی، حاجی ره‌سولی گه‌لا‌لی و کوره‌که‌ی مه‌لا عبدالرحمن، شیخ عبدالرؤف بیژوه‌ی،

مهلا علی دولکانی، مهلا أحمد حاجی عره، ماموستا علاء الدین سجادی، مهلا عبدالله جنانی، مهلا سعید زمانکو، مهلا ابوبکر وهجانی، مهلا عبدالله حسن زاده.. بده بیان ماموستای تر.

سال ۱۹۷۰ گه لای بهجی هیش و هاته سلیمانی لموی همر خریکی خوا پهرستی و ناموژگاری و (فتوی) دان بو.

زور نفس بهرز بو، کسایمتی خوی زور راده گرت، هرگیز له گهل کاربدهستان په یوهندی نمبوو یان داوای شتیان لی بکات، له رۆژی ۱۹۷۹/۴/۲۶ کۆری ئایینی کوردستان ئهم ماموستا بهرزی له دهست چوو، گیانی پاکی سپارد و چوو کاروانی زانایان و پیوانی ئاین، خوا گهواره گیانی پاکی به بههشت شاد بکات.

* * *

بوچی له گه لاله ئیجازهم وهرنه گرت:

بریار وابوو یه کم مانگی بههار سال ۱۹۴۶) من له لای ماموستا مهلا محممدی رهئیس ئیجازهی دوانزه عیلم وهریگرم چونکه کوتایی ئهم زانستانم لای ئهو خویند، من زیاتر له ههندیك خویندم چونکه زور فەقی ههبوو له کوتاییدا (فلکیات) و (ریاضیات) یان نهده خویند من ئهوهشم تهواو کرد و دهبوو له کوتایی ئهو کتیبانهدا لای ئهو ماموستایه ئیجازه وهریگرم، بهلام به پینچوانهی ئهو داب و نهڕیتوه ئیجازهم وهرنه گرت لهبهر ئهم هۆیهی که باسی دهکهم.

ئهو زستانه زستانیکی زور سهخت بو، بهفریکی زور باریبوو، ههروهک ئهو ساله وابوو که له تهویله دهخویند و چووم بۆ پاهه، ئینجا لهم لاو لهولاهه ههولمان دهدا دار پهیدا بکهین بۆ سوپاکهمان که سهرمامان دهبوو، گۆرستانیك ههبوو له نزیکه دیکهدا دار بهرویهکی زۆری لی بوو وشک بوو بوو، بهلام هیچ کس له دانیشتوانی ئهو دێیه نهیاندهوێرا دارهکان بهینن بۆ سوتاندن، چونکه وا بلوو بوو بۆوه که (شخص) یک هیه لهو دارستانهدا همر کسێک لهو دارانه بهیئیت دهیدات بهین دهسیدا و دهیکوژی، ئیمهش لهبهر ناچاری دهستان نا به گیانی خۆمان و تمان (شخص) که ههرچیمان لی بکات لهوه باشتره له سهرماندا رهق بیینهوه، سوخته کائمان نارد و تمان ههر یه که باوهشیك لهو داره وشکانهی سههر ئهو گۆرستانه بینن، یهکی له سوختهکان سوختهکی من بوو که ناوی (مهلا عبدالرحمن عهینهکی) بوو، ئهم فەقییه زور قسهی نهستمق و خوشبوو، شهرمی له کس نهده کرد لهبهر راستی خوی تهگهرنا

زۆر به ئه‌ده‌ب بو، کاتیک داره‌کانیان هینا ئاوايه‌که زانیان هه‌موویان چاره‌پروانی ئه‌وه‌ بوون که ئه‌تیه‌ شتیکی خراپان به‌سهردا بیت یان کاره‌ساتیک پووبدات که پزگارمان لێی نه‌بیت به‌هیچ دوعایه‌ک و هیچ شتیکی، یه‌کیک له‌ دانیشتووه‌کانی دێیه‌که خۆی به‌ده‌م سه‌پی دیکه‌ داده‌نا له‌ پاش ئاغا، له‌ مزگوتدا له‌کاتی نوێژ ده‌چیت به‌گژ سوخته‌که‌دا (عبدالرحمن عه‌ینه‌ک) ده‌لێت: بۆچی ئه‌و دارانه‌تان هیناوه‌ ئیوه‌ خۆتان به‌ موسلمان نازان؟ وتبه‌وی: له‌به‌رئه‌وه‌ داره‌کافان هیناوه‌ سه‌ر ورگی مردووه‌کان و شه‌خسه‌که‌ سووک به‌ن چونکه‌ داری زۆریان له‌سه‌ر بو، ئه‌ویش وتبه‌وی به‌فه‌قی (عبدالرحمن عه‌ینه‌ک) له‌به‌ر چاوی نوێژکه‌ره‌کان: له‌وساوه‌ فه‌قی و مه‌لا له‌م دێیه‌دا په‌یدا به‌وه‌ کوێر و هه‌ژاری دێیه‌که‌ تیر سه‌کی نانی نه‌خواردوه‌، واته‌ مه‌لا و فه‌قی موچه‌ی هه‌ژار و کوێر و بێ ده‌سه‌لاتی دێیه‌که‌یان داگیر کرد بۆ خۆیان له‌جیاتی به‌دریت به‌ هه‌ژاره‌کان ده‌دریت به‌ مه‌لا و فه‌قی، کاک عبدالرحمن قسه‌که‌ی بۆ گێڕایه‌وه‌ له‌ حوچه‌، منیش ئه‌وه‌نده‌م پێ ناخۆشبوو ده‌ستم به‌رد قورئانیکم داگرت سه‌یندم خوارد به‌ قورئانه‌که‌ ئیجازه‌ وه‌رناگرم و مه‌لایه‌تی نه‌که‌م و ده‌چم که‌وه‌ ده‌فرۆشم یان پیناوه‌ بۆیاغ ده‌که‌م له‌سه‌ر پیشه‌ و په‌وشتی مه‌لا و مه‌لایه‌تی ناڕۆم.

زوتر به‌یستبووم (عه‌لی که‌مال) له‌ به‌غدا له‌سه‌ر ئه‌مرکی خۆی فه‌قیی کورد ده‌نێری بۆ زانکۆی ئه‌زه‌هر له‌ قاهره‌ له‌وێش (رواق الاکراد) هه‌یه‌ کاتی خۆی (صلاح الدین ی ئه‌یوبی) خواڵیخۆشبیته‌، کردویه‌تی بۆ کورده‌کان بۆ ئه‌وه‌ی له‌وی بخوێنن، ئینجا ئه‌وه‌ی به‌گه‌شتایه‌ته‌ ئه‌و شوێنه‌ خواردن و نوستن و هه‌موو شتیکی له‌سه‌ر ئه‌وی بوو، ژووریان پێ ده‌دا و هه‌موو مانگیکیش موچه‌یه‌کی تایبه‌تی هه‌بوو، به‌باشی پێی ده‌ژیان.

منیش به‌یاریام دا به‌چم بۆ به‌غدا و ئه‌و ریگه‌یه‌ به‌گرم له‌ جیاتی ئه‌وه‌ی ئیجازه‌ وه‌ر به‌گرم یان مه‌لایه‌تی به‌که‌م، (مه‌لا ئه‌حمه‌د) فه‌قییه‌ک بوو له‌گه‌لمدا به‌ (مه‌لا ئه‌حمه‌دی واحد العین) به‌ناویانگ بوو چونکه‌ هه‌ر له‌ زگماکیه‌وه‌ چاویکی کوێر بوو، وتم مه‌لا ئه‌حمه‌د من به‌یانی ده‌پۆم پوه‌و کویه‌ و له‌وێشه‌وه‌ پوه‌و به‌غداد، تۆ دێیت له‌گه‌لم یان نا؟

وتی: دیم وه‌ک تۆ نه‌ مه‌لایه‌تی ده‌که‌م و نه‌ ئیجازه‌ وه‌رده‌گرم، مادام ئه‌مه‌ موچه‌ی لێقه‌مواو و هه‌ژار و بێ ده‌رامه‌ت وه‌رده‌گیرن.

ئه‌موکاته‌ مانگی یه‌ک بوو له‌ سالی (١٩٤٦) وه‌هه‌موو زه‌وی پر بوو له‌ به‌فر ئه‌م هه‌واڵه‌یان دا به‌ مامۆستا، ئه‌ویش هات بۆ حوچه‌ بۆ لام وتی:

من به‌چاری باوکایه‌تی ته‌ماشای تۆم کردوه‌، وه‌ک کوره‌کانی خۆم مامه‌له‌ت له‌گه‌ل ده‌که‌م، هیچ کاتیک تۆم به‌فه‌قی دانه‌ناوه‌، بۆچی ده‌پۆیت؟

منیش قسه کهم بۆ گیراوه وتی: به محمد ناغا ده لیم سزای ئمو پیاوه بدات.

وتم: سزا بۆ یه کینکه تاوانبار بیت ئمو پیاوه تاوانبار نیه چونکه ئموه و تى راسته، مهلا و فهقى به سرفیتره و زه کات ده ژى، له قورنان و فرموده کانی پیغه مبهردا زه کات و سرفیتره بۆ ههژار و لیقه موماوه بۆ که سینکه ناتوانی به دهستی خوی نان پهیدا بکات، ئینجا که پیم دهوتری پیشموای موسلمانان له نوێژدا پیش ده کهوم وله رۆشیتندا پیش ده کهوم که چی له ژياندا له هه موو ههژار و لیقه موماوین خراپترم و ده چم موچه ی ئهوان ده خۆم، پیم وایه بچم رینگه یه کی تر بگرم بۆ ژيانم که به سهره ف تر بیت ته مه نی خۆمی پی به سمر ده به م باشتره.

ماموستا وتی: وا دیته بهرچاوم تو شیت بوویت چونکه یه کینک شیت نه بیت ئهم قسانه ناکات، یه کینک بهم زستانه که هه موو رینگه به فره ده ریشی بکن ده رناچیت.

وتم: ماموستا من زۆر سوپاسی تو ده کهم زۆر سودم لی وهرگرتیت و هه رده م ههستم ده کرد به وه ی زۆر به لوتفیت له گه لدا، به لام قسه یه که کردوومو په شیمان نا به وه.

بۆ به یانی چووم دهستی ماموستام ماچ کرد، فرمیسک به چاوی ئمو و مندا هاته خواره وه، له گه ل مهلا ئه محمد نیشینه سمر ئمو رینگه یه به ره و پشده ر رۆشیتین بۆ ئموه بچین بۆ کۆیه، ئمو رۆژی له گه ل له ده رچووین زۆر سه رما بوو له به ره ئموه شو له دیی (نورالدین) ئمو دییه ی (مهلا حوسین) مهلا ی بوو له موی ماینه وه چونکه نزیکترین شوین بوو له سه ر رینگه که ماندا له به ره سه رما نه مان توانی بچین بۆ دییه کی نزیکتر ئمو ناوچه یه دا.

له م کاته دا (ماموستا مهلا حوسین) هات بۆ حو جره ی فه قیکان وتم: ماموستا ده مناسیت هه؟ وتی: به سمر و شیوه ده تناسمه وه به لام به ناو و ناوه رۆک هیچم له یاد نه ماوه.

وتم: من ئمو فه قینه م پیش سی سال هاته خزه ته و داوام کرد جینگه م پی به دی، تۆش که خۆت به باشترین مهلا ده زانی و به باشترین موسلمان له ناوچه ی پشده ر ده ناسریت، ته ماشات کردم که بینیت روت و قوتم به بی ئموه ی پرسی که چی ده خوینم و بۆچی ده گهریم وت فه قی من جینگه م نیه له م حو جره یه دا بیده م به تو، منیش ئه وه نده ماندوو بووم و ئه وه نده گه را بووم و لات به ولات به دوا ی مهلا ی باشدا، تو له مهلا باشه کان دانرا بویت به لام که هیوام نه ما به جه نابت فرمیسکی گهرم به چاومدا هاته خواره وه چونکه دلم کزه ی هات بۆ حالی خۆم و پیم وتیت په یمان بیت له رۆژی قیامهت له خزه ته ی پیغه مبهردا ﷺ شکاتت لی بکه م، چونکه تو بریاره که ت زۆر نا ره ا بوو، من پشتر ده مزانی که جینگه ی فه قی هه یه.

وتی: فه قی به خوا منیش دوا ی تو کزه به جه رگمدا هات بۆ تو و زۆر په شیمان بوومه وه ده مدا به ئه ژنوی خۆمدا که من بۆچی ئمو هه له یه م له گه ل تو کرد، وتی: سویندت ده ده م

به خواو تکات لي ده کم که ناشت بينمونه.

وتم: همر چهنده ماموستا شتيکي ناشيرينه ئمو تاوانهي که ئمو روژه تو بهرامبهر بهمنت کرد هي ئموه نيه که به ناشت بوونمونه خوا بيسرپيتمونه له لاپهري کردوه کاندو بو روژي قيامت، دووباره جاريکي تر وتيمونه تکات لي ده کم با ناشت بينمونه، وتم: همروا به خورايي؟ وتي: له بهر خاتري تو ئهمشمو همموو فهقيکان ده عوهت ده کم، ئينجا فهقيکان ئهمه يان پي خوشبوو زور هانيان دام که ناشت بيمونه چونکه پياوي موسلمان داوي لي کراوه له قورثاني پيروزدا که ليئوردني ههيت بهرامبهر بهوانه که ستمه يان ليکردووه، خوا فهرمويه تي: ﴿وَالْكَافِرِينَ الْغَيْظُ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ﴾، واته: رهوشي جواني پياوه موسلمانان ئموه يه که رقي خويان بخونمونه و لي بورديان ههيت بو ئهوانهي تاوانبارن بهرامبهر يان، منيش له ژباغدا همر چيه کيان پي وتبم نه گهر خراپ نه بوييت بهر بهر کاني نه کردووه، به ئينم دا که ناشت بيمونه، دواي نويزي ئيواره چوينه مالي ماموستا پاش نان خواردن ده ستمان کرده ملي يه کتر و يه کترمان ماچ کرد و گهردي يه کترمان نازاد کرد و له خوا داواکارم له ويش و له منيش بپوريت.

دواي ئموه گه يشتينه دئي (گه ناو) کتيبه نايابه کم که ده ستوخه تي ئمو که سه بوو که شهرحي له سمر کرد بوو خوشه ويسترين کتيب بوو له کتيبخانه ي ئاغاي موفتي زاده له (سنه) که پيشکشي کرد به خوشه ويسترين فهقي که من بووم، له سمر ئمو کتيبه همر دوو چاوم کويز بوو، که ژماره يه کي زور حاشيم له سمر نووسي، دام به (مه لا صالح) مه لاي گه ناو، به ديناريک.

وام ده زاني ديناره کم دوزيوه تمونه چونکه نه گهر کتيبه کم بسوتانايه دلم ئوخه ي نه ده کرد، به لام سالي (۱۹۷۸ز) داوام له هاوري يه کي ماموستا کرد ئمو کتيبهم بو بکريتمونه به کيشانه ي خوي به دينار به لام ئه ويش ديار بوو فروشتبووي به فهرمانگهي (آثار) ومنيش تا ئينستا به داويدا ده گهريم که (استنساخ) ي بکم به لام هيشتا نه م دوزيوه تمونه.

همروه ها کتيبي (شرح شمسي) م هه بوو به حاشيه ي پينجوييني پرم کردبوو له لاپهري يه که ممونه تا دوا لاپهري ئه ويشم دا به فهقييه ک به کلويک. له پاش دوو روژ به پي به ناو ئمو به فردها گه يشتينه کويه.

همر حوجه يه ک ده چويين له شاري کوپه رايان نه ده گرتين چونکه ئه وکاته کيشم ئيران که قازي محمد بوو هيشتا دوايي نه ها تبوو به دوايي خه لکدا ده گهران له ئيران و عيراق که تووشيان بکه ن يان ده يان وت په يوه نديتان به کو مه له موه هيه يان هه له ها توون يان جاسوسن.

پاش ئموى كه بى هيو بووين چوین بو حوجرهى مهلاى گموره (مهلا محمدهدى جهلى زاده) كه سائيك پيشتر وهفاتی كردبوو، ديمان ئمو حوجره گمورهيهى جاران تنها يهك مستعد و يهك سوختهى تيدايه و مستعده كه ناوى (مهلا رؤوف مهربوانى) يه، ئمويش وتى: من لای براكهى جهنابى مهلاى خوالىخوشبوو دهخوینم، رایان سپاردووين له لایمن ميرييموه له لایهنى مهلاكانموه همره فقهییهك نهیناسین جینگهى پى نادريت له حوجرهى فقهییهكاندا، لهپاش ئموى چامان خواردهوه لهمنى پرسى تو خهلكى كویت؟ وتم: خهلكى همورامانم مالمان لهدينى زهلمه، وتى: مهلا مصطفى زهلمى دهناسیت؟

وتم: بهلى دهیناسم.

وتى: من نهمدیوه بهلام همواتم لای ماموستا مهلا باقر له مهربوان بیستوه كه لموى دهخوینى له بالك.

وتم: من ئمو كهسهم كه تو پرسىارى لى دهكەیت.

ئینجا ماچىكى كردم وتى من وادهكهم جینگاتان بدەنى و به ماموستا دهئیم دهیناسم لهسر من با لیله بن، له خزمهتى جهنابت بخوینن.

ئینجا لموى كه دامهزاین بو ئموى رینگهیهك بدوزیموه كه بمانگهیهنیتته لای عەلى كهمال له بهغدا، لموى دهبوو بخوینن، دهستم كرد بهخویندنى (تهفسیری بهیضاوى) لای شیخ نوری برای خوالیخوشبوو مهلاى گموره ومهلا ئهمهد (جمع الجوامع) دهخویند.

شیخ نوری پیاویكى زیرهك بوو بهلام لهبهرئموى لهكاتى خویدا همره مهلا محمدهدى جهلى زاده برا گمورهى تەدریسی کردووه ئهم به کشتوكالموه خوى خەریك کردبوو زۆر بههیز نهبوو له دەرس وتنموهدا.

روژنیک مهلا ئهمهد پىنى وتم: تو (تشریح الافلاك)ت خویندووه لای ماموستا مهلا محمدهدى گهلاله، لام وایه لى تینگهیشتوویت ومن ئهم کتیبهم نهخویندووه باوهرناكهم ببخوینم، لهبهرئموه تو همموو روژنیک دهرسیکم پى بلتى چونكه بهیانی كەس نالیت لای هاوڕێیهكى خۆت خویندوتە، ئینجا بو ماوهیهكى كەم كتیبهكه همره جوړ بوو بهشیكى زۆرمان لى خویند، وتم وایزانه كه پیاى دهچینموه بهدەرس پیت نائیم.

له پاش چەند روژنیک مانمویهمان له كۆیه روژنیک كه نوێژى عەسرم دهكرد لمو حوجرهیهدا كه مهلاى گموره زیاتر له (۵۰) سال دەرسى تیا وتبووهوه، بیرم لموه كردهوه كه مرۆڤ هەرچیهك بێت له ژيانى دنیادا دهبیت كوتایى ژيانى بهچى تمواو بیت جگه له مردن، هیچى تر نه، ئهگەر من بهم به پاشای عیراق همره روژنیک ژيانم تمواو دهبیت، مالتاوايى

له‌ژیانم ده‌که‌مو ده‌چمه شوینیکی تر که په‌یوه‌ندیم به‌هه‌موو ئاده‌میزادیکه‌وه نامینیت، زور دلم ته‌نگ بوو زورم بیر له‌ دواروژی ژیان کرده‌وه، په‌شیمان بووموه‌وه له‌مو سوینده‌ی که وتم واز له‌ مه‌لایه‌تی دینم و که‌فاره‌تی سوینده‌که‌م له‌سه‌ر له‌مو بریاره‌ دا، بریارم دا لای شیخ نوری ئیجازه‌ وه‌ربگرم، بگه‌ریموه‌ بیم به‌ مه‌لای دینه‌که‌مان، به‌لام سه‌رفیتزه‌ زه‌کات نه‌خوم و هه‌تا ماوم له‌گه‌ل مائی باوکمدا، له‌وان چۆن ده‌ژین منیش به‌وجوره‌ بژیم، ئینجا منیش له‌مو بیروپایه‌م ناشکرا کرد بو مه‌لا نه‌محمد و مه‌لا رزوف، زوریان په‌سه‌ند کرد، مه‌لا نه‌حمده‌ش وتی منیش ده‌چمه‌وه‌ بو ئیران.

له‌پاش له‌مو به‌ دوو مانگ بریاردارا که‌ئیجازه‌ وه‌ربگرم، له‌ مانگی نازاری سالی (۱۹۴۶ز) شیخ نوری به‌ یه‌ک دوو بازرگانی وت که‌ میزه‌ر و جبه‌ و عه‌باو جوتیک پینلاو و نه‌مانم بو ئاماده‌ بکه‌ن بو روژی ئیجازه‌ وه‌رگرتنه‌که‌، به‌هه‌ندیکی تری وت ئهرکی ئیجازه‌که‌ بگره‌ سه‌ر شانی خوین.

دانیشتوانی کویه‌ له‌به‌رئمه‌وی زور مه‌لایان خوش ده‌ویست عورف و عاده‌ت وابوو حموت روژ فه‌تیکان شایی و هه‌لپه‌رکی بکه‌ن و به‌شداری بکه‌ن به‌خوینده‌وه‌ی شیعی (بوردیه‌)، له‌ کۆلانه‌کاندا به‌ره‌و قه‌راغی شار بو ئمه‌وی له‌ناو سه‌موزه‌ گیادا ئه‌و فه‌قییه‌انه‌ هه‌لپه‌رن، به‌م جوړه‌ ده‌ست کرا به‌ ئاهه‌نگی ئیجازه‌که‌ی من به‌لام له‌به‌رئمه‌وی (جه‌لال ناغا) که‌پیاویکی گه‌موره‌ی کویه‌ بوو کوچی دواپی کرد له‌ روژی سییه‌می ئیجازه‌که‌دا، زه‌ماوه‌نده‌که‌ بوو به‌ پرسه‌ بوو مساه‌وی حموت روژ کاتیک هه‌موو پیوستیه‌کانی من ته‌واو بوو هه‌موو بازرگان و پیاو ماقولانی کویه‌ بانگ کران له‌ مزگه‌موتی گه‌موره‌ له‌مو شوینه‌دا که‌ هه‌موو جارێک مه‌لای گه‌موره‌ ئیجازه‌ی تیا پیتشکه‌ش ده‌کرد، جه‌نابی شیخ نوری کاتیک هه‌لئسایمه‌ ئیجازه‌ نامه‌که‌ی خوینده‌وه‌ ده‌ستی کرد به‌ گریان و دانیشتوووه‌کانیش هه‌موو گریان بو جه‌نابی مه‌لای گه‌موره‌، که‌ نه‌مه‌ یه‌که‌م ئیجازه‌ بوو درا به‌ فه‌قیی حوچه‌که‌ی له‌مو له‌ پاش کوچی دواپی و به‌جی هیشتنی ئه‌م جینگایه‌، که‌ هه‌رده‌م پر بوو له‌ فه‌قیی کوردستانی عیراق و ئیران، به‌سه‌دان ئیجازه‌ی مه‌لای داوه‌ و هه‌ر یه‌ک بووه‌ به‌ مه‌لای شوینیک، کاک مه‌سه‌ود کوری جه‌نابی مه‌لای گه‌موره‌ که‌ کۆلیجی یاسای ته‌واو کردبوو له‌ به‌غدا ئه‌میش حازر بوو له‌کاتی ئیجازه‌ وه‌رگرتنه‌که‌دا، به‌م جوړه‌ له‌ کویه‌ ئیجازه‌م وه‌رگرت و گه‌راموه‌ سلیمانی.

٨

في سنة ١٢٩٠

الحاكم... عبد القادر...

... في سنة ١٢٩٠

... في سنة ١٢٩٠

... في سنة ١٢٩٠

... في سنة ١٢٩٠

... في سنة ١٢٩٠

... في سنة ١٢٩٠

... في سنة ١٢٩٠

... في سنة ١٢٩٠

... في سنة ١٢٩٠

... في سنة ١٢٩٠

... في سنة ١٢٩٠

... في سنة ١٢٩٠

... في سنة ١٢٩٠

... في سنة ١٢٩٠

... في سنة ١٢٩٠

... في سنة ١٢٩٠

... في سنة ١٢٩٠

... في سنة ١٢٩٠

... في سنة ١٢٩٠

... في سنة ١٢٩٠

... في سنة ١٢٩٠

... في سنة ١٢٩٠

... في سنة ١٢٩٠

... في سنة ١٢٩٠

... في سنة ١٢٩٠

... في سنة ١٢٩٠

... في سنة ١٢٩٠

... في سنة ١٢٩٠

... في سنة ١٢٩٠

... في سنة ١٢٩٠

... في سنة ١٢٩٠

... في سنة ١٢٩٠

... في سنة ١٢٩٠

... في سنة ١٢٩٠

... في سنة ١٢٩٠

... في سنة ١٢٩٠

... في سنة ١٢٩٠

... في سنة ١٢٩٠

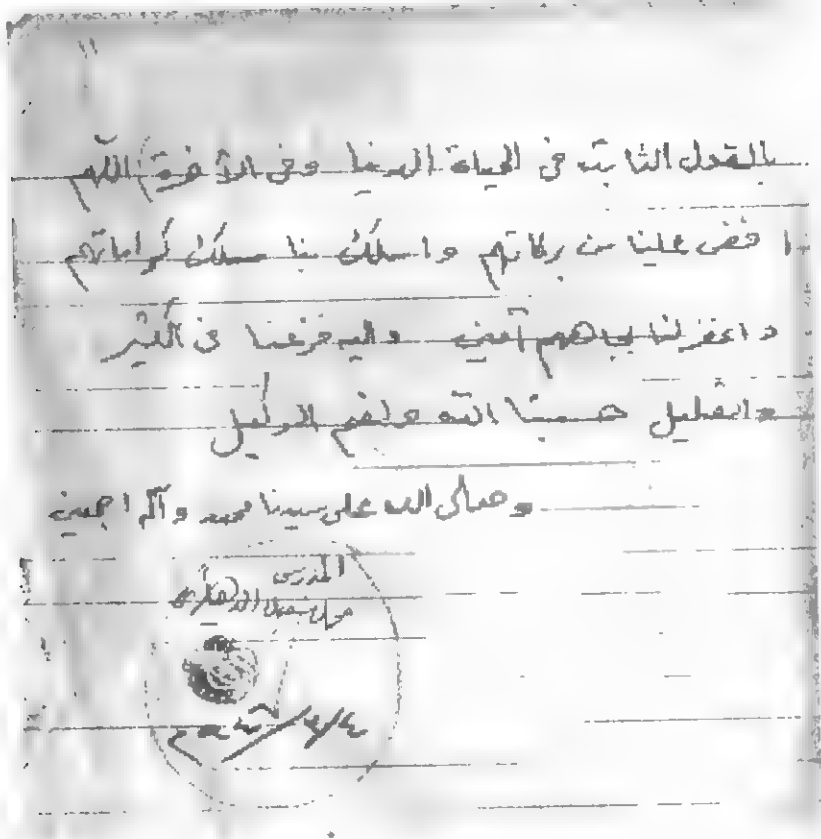
... في سنة ١٢٩٠

... في سنة ١٢٩٠

... في سنة ١٢٩٠

... في سنة ١٢٩٠

... في سنة ١٢٩٠

کورتیه ک له ژانی ماموستا مهلا محمدهد سهعید دیلیژیه^۱:

مهلا محمدهد سهعید کوری حاجی حاجی مهلا نهحمدهد کوری مهلا محمدهد کوری مهلا
حسینی دیلیژیه. سالی ۱۸۹۴ز له شاری سلیمانی لهدایک بووه، له بنهمالهیهکی تایینی
پهرورده بووه، لهلای باوکی دهستی به خوینندن کردوه، دوی وهفاتی باوکی چوته لای
چهندهها مهلا بو خوینندن، تا لهلای ماموستا مهلا حسینی پیسکهندی خویندنی
تواوکردوهو نیجازهی وهگرتهوه. بو ماویهکی کم موچهخوری میری بوو له دائرهی (تاپو) و
دوی وازی لی هینا، چونکه نموکاته نیشوکاری میری بدهست نینگلیزهکانهوه بوو، نه‌میش
له‌گه‌لیاندا نده‌گوځا.

^۱ له بنهمالهی ماموستا وه‌گیراوه.

هاتمه ریزی مه لایه تی و له مزگموتی (حاجی عبدالرحمن بهگ) ناسراو به (مزگموتی خوځانه) له شاری سلیمانی دهستی کردوه به وتنوهی وانه به قوتاییانی ئایینی. هندی لهو به ریزانهی له لای ماموستا دهیاڅویند: (ماموستا مه لا مسته فا زه لمی، ماموستا مه لا قادری کۆکویی، ماموستا مه لا عهزیم ماوه تی، ماموستا مه لا سه عید شاناخسی و چنده ها به ریزی تر). دوايي بووه به سهروکی عوله مای سلیمانی. ماموستا هه رچهند شاعیر نه بووه، به لام چهند شیعریکی وتوهو شیعری شاعیره کانی به زوری له بهر بووهو به مانای ئاشکراو نه یتیییهو لیکی نه دانهوه.

زیاد له (۵۰) سال خزمه تی زانست و زانیاری و ئایینی ئیسلامی کردوهو وانهی به قوتاییان له مزگموت وتوهو تا کۆتایی ژیا نی له خزمه تکردن نه وه ستاوه. ماموستا له زمانی عه ره بی و فارسی و تورکی، بیجگه له زمانی کوردی، دهستیکی بالا ی هه بووه.

له سالی ۱۹۴۹ نامیلکه یه کی به ناوی (رسالة فتح الرحمن في الرد على منكر الطلاق الثلاث و طلاق السكران) له چاپ دا. نامیلکه یه کی تربشی به ناوی (فرائض کوردی) له چاپ دا، که باس له پاشاوه (ارث) ده کات به گویره ی پهیره ی قورثانی پیوژ. له ۱۲/۳/۱۹۶۵ کۆچی دوايي کرد و له گردی شیخ محی الدین به خاک سپێردا. له چهند کتیب و گوژاردا ستایشی ئه م ماموستایه کراوه، وه ک کتیبی (مشاهیر الالویه العراقیه) که (عبدالمجید حسن) دانه ره که یه تی، له لاپه ره (۱۵۷) باسی ده کات. هه ره ها له کتیبی (علماؤنا في خدمة العلم والدين)، ماموستا عبدالکریم المدرس به هه مان شیوه باسی کردوه.

* * *

له مانگی حوزه یران گه را مه وه دیکه ی خۆمان، ئینجا به ناو بووم به شتیکی تر، (له مچوه) بووم به (مصطفی)، ئینجا فه قی مصطفی، ئینجا مه لا مصطفی، به لام ناوه وۆ که کم نه گوژا، چونکه هه موو خویندنی ئه و چهند سا له م بریتی بوو له حاشیه کانی پینجیوینی و قزله جی و ئه وانی تر، نه مه ده زانی ژن چو ن ماره ده کری یان یه کی که ژنه که ی ته لاق بدات نه مه ده زانی ته لاقه که ی که مو تروه یان نا، بو یه کم جار پوره ره عنام (خوشکی باو کم) بوو له گه ل خالیکمدا نا کۆ که یه کیان هه بوو له سه مر ئاشیک، هاتن بو لام نه مه ده زانی کامیان خاوه ن مافه، ناچار بووم پینان بلیم بچن بو بیاره بو خزمه تی ماموستا مه لا عبدالکریم مدرس،

ئەگەر یەکیك تەوانیکی بەکر دایە نەمەدە زانی چۆن سزا دەدریست، ئەگەر بچومایەتە فەرمانبەرایەتیکی میری نەمەدە زانی (سکالایەك) بنووسم، ئەمە هەمووی بەهۆی جووری خۆیندەنە کەمە بوو.

پەشیمان نیم لەو (۱۲) سالی خۆیندن کە تەوام کرد بە ماندوو بوون و برسیتی و پوتی و دوورە ولاتی و گەڕانی دی و شاران و هیلاک بووم، هەرچەندە پێم وابوو کە هیچ سوودم لە خۆیندەنە کە نەبینیوە، بەلام بۆ دواڕۆژ لە زانکۆدا سوودم لی وەرگرت، ئەو بابەتەنە کە لە حوجرەکان دەخوێنران، ناستی بیرکردنەوی مەروە فراوان دەکەن، کە بیر بەکاتەمەو بەدوای زانیاری زیاتردا بەگەڕیتز سالی (۱۹۶۰ز) لە کۆلیجی یاسا لە زانکۆی بەغدا وەرگیرام، مامۆستاکان کە بابەتیکی یاساییان پوون دەکردهو، بۆ من تیگەشیشتنی زۆر ناسان بوو، بە پێچەوانە ئێمە قوتاییانە لەگەڵدا بوون کە نەیان دەتوانی بەباشی بابەتە کە بەیننە بەرچاوی خوێن، ئەو توانایی من بەهۆی خۆیندنی مەزگوتەمەو بوو، کە دواتریش توانیم سی ماستەر و دوو دکتۆرا بە دەست بەینم و زیاتر لە (۲۰) دانراوم هەیەو هیشتا چەند دانراویکم هەیە کە بلالو نەکراوەتەمەو، زۆری دانراوەکان بەراوردە لەنێوان فقهی ئیسلامی و یاسادا.

ئێمە خۆیندەنە کە لە مەزگوت و دواتریش ئەوی کە لە زانکۆ خۆیندەم وای لێکردم کە زۆر شتی ورد هەبوو لە یاسادا یان لە باسکردنی حوکمە شەریعیەکاندا بیان بینم، کردم بەو دانراوانە کە ئێستا لە کۆلیژەکانی یاسادا دەخوێنرێن:

لە قۆناغی یەکەمدا: (المدخل لدراسة الشريعة الاسلامية).

قۆناغی دووهم: (احکام الزواج والطلاق).

قۆناغی سێهەم: (أحكام الميراث والوصية وحق الانتقال في الفقه الاسلامي).

قۆناغی چوارەم: (أصول الفقه الاسلامي في نسيجه الجديد).

لە قۆناغی ماستەردا: (موانع المسؤولية الجنائية في الشريعة الاسلامية والتشريعات الجزائية العربية).

لە قۆناغی دکتۆرادا: (الالتزامات في الشريعة الاسلامية والتشريعات المدنية العربية).

دانراوی (أصول الفقه الاسلامي في نسيجه الجديد) لە ولاتی ئوردن و یەمەن و

ئەندەنوسیا کراوە بە بابەتی پۆلی چوارەمی کۆلیجی یاسا.

ئەمانە هەمووی بەهۆی ورده کاری قۆناغی خۆیندنی مەزگوتەمەو بوو.

تیبیینیه کانم له سهر خویندنی مزگهوت:

له ماوهی (۱۲) سالی خویندنی له قوتابخانه ئاینیه کاندا، هه ندیک تیبینیم بۆ دروست بووه له سهر خویندنی حوجره و لهم بهشدا تۆماریان ده کم:

یه کم: جوۆی وتنهوی بابهنی منداڵ له مزگهوتدا زۆر ههله بوو وهك باسم کرد، زۆر نارها بوو له (۱۰۰) منداڵ دووان ده ده چوون، هه ندیک له مه لایه یان ئه میرزاییه که قوتابخانهی داده نا توله هه ناریکی ئاماده ده کرد یان به زستاندا مقاشیکی سوره وه کراوی به کار ده هینا بۆ سزادانی ئه قوتابییه هه له یه کی ده کرد له وشه یه که دا، نه گهر جگهره کیش بوایه جگهره کهی ده نا به په نا گوئی مندا له که وه، وهك میرزا فتح الله جگهره کهی نا به په نا گوئی (محمد) ی ئاموزاموه، مامیشم وتی نه گهر بییت به ئیمامی شافعی نایه لم بخوینیت.

دووه: قورئانی پیوژ گرانه ترین کتیبیکه به زمانی عهره بی، له هه موو دانراویکی عهره بی (بلیخ) تر و گرانه تر، قوتابی بۆ یه که به جار له بری ئه وهی شتیکی ئاسانی پی بلین، بۆ ماوه یه که ساڵ ته نه قورئانی پیوژی پی ده لێن، ئه ویش نه یه زانی مانای وشه کانی ئه م قورئانه چیه، له بهر ئه وه زۆر قوتابی هه بوو وازیان له خویندن ده هینا هه ر له سه ره تا وه، قوتابی منال ورده ورده گه ره ده بیته و بهر کرد نه وهی گه شه ده کات، ده بیته له ئاسانه ترین زانسته وه به جیته بۆ قورسته ترین زانسته، قوتابی ئیسته له ناو قوتابخانه کاندا ریژه یه کی که می واز له خویندن دینیت یان ده رنا جیته چونکه خویندن پله پله سه ر ده که مۆته به پیچه موانه ی خویندنی مزگهوت که ریژه یه کی زۆر که م خویندنی ته واو ده کرد.

له دیی زه لمه دا به ته نه نا من خویندنی ته واو کرد ئه ویش له بهر لاساریم وه مستم به ئیش و نازار نه ده کرد، بهر گه ی هه موو لیدانیک و هه موو تو انجیکم ده گرت، بهر گه ی سه رما و گهرما و برسیته ی و دووریم ده گرت.

سییه م: جوۆی ژبانی فه قی:

ئه م کاته ئه جۆره ژبانه عه یب نه بوو له بهر دوو شت:

۱- له بهر ئه وهی عورف و عاده ت بوو.

۲- له بهر ئه وهی فه قی زۆر بهر یز بوو له سه ر ئه و بنچینه یه ی که بۆ خوا ده خوینیت

و خزمه تی ئاین ده کات، هه موو ئیوا ره یه که فه قییه که وهك سوال که ره ده گه را

به مالا ندا هه ر ماله ی نانیکی ده دایه یان له به هار اندا ده چوون بۆ دیهاته کان

و دهواره کان ده گهران و راتبهی کهره یان ده کرد بۆ شه کر و چا، زۆر جار سه گ ده وه پری باری کهره که ده کموت و کهره که له گهل خاك و خوله که تینکهل ده بوو رتسی فهقی ده بووه به خوری، باشت بوو به شیوهیه کی تر ئمو ئیشه بکرنیت یان یه کیتک له ئاواپیه که نانه کهی کۆ بکردایه تموه یان هه موو شته کان له جینگه یه که کۆ بکرایه تموه.

چواره م: جیاوازییه کی زۆر له نیوان سوخته و مسته عدا هه بوو، به جوړیک که مستعد سوختهی به بنده و خزمه تکار ده زانی و به ئاره زووی خۆی به دلّی بواپه رای ده گرت یان ده ری ده کرد، زۆرترین کاتی سوخته به خزمه تکاری مستعد تمواو ده بوو که ئه مه نه له ئیسلامدا هه یه و نه شتیکی مرۆڤایه تیه و جوړیک بوو له کۆیلایه تی.

پینجهم: مه لای مزگموت له گهل فهقیکان کاتیکی زۆر و ئازاریکی زۆر و هیلایه کی زۆریان ده کیشا له رینگه ی خویندن له گهل ئموهش به ره مه که یان زۆر زۆر که م بوو نه گهر به راوورد بکرنیت له گهل ماندوو بوونه که یان، بۆ نمونه ئه گهر مه لایه که چوار مستعدی هه بواپه هه یه که به ته نه نا کتییکی ده خویند و ئمو مه لایه بۆ ماوه ی دوو کاتژمیر له گهل خویندنی ئمو فهقییه خه ریک ده بوو واته روژی هه شت کاتژمیر ده رسی بهو چوار فهقییه ده و تموه به لای که مه مه، که هه ر یه که فیه ری یه که کتیب ده بوون، و تنه وه ی ئمو کتیبه ماوه ی یه که سالی ده برد به لای که مه مه.

ئهم جوړه ده رس و تنه وه یه گه مره ترین هه له بوو که ماندوو بوینیکی زۆر به رامبه ر به سودیکی که م، نه گهر ئمو مه لایه له ماوه ی (۸) کاتژمیر هه ر چوار فهقییه که یه که مه چوار ماده ی جیاوازی پی بوتنایه له جیاتی (۱۲) عیلمه ده بوون به (۴) عیلمه، هه ره که خویندنی کۆلیجه کان و پله کانی تری خواره وه ی خویندن له سه ره تایی و ئاماده یی جگه له وه ده ی توانی ژماره یه کی زۆرتر فهقی فیه ر بکات.

له زمانکۆی ئه زه ره هه مان ئمو کتیبانه ی مه لاکانی کوردستان ده باخویند ده و ترایه وه به لام به شیوه یه کی ریکه خراو بوو، (۵۰) قوتایی بۆ ماوه ی یه که کاتژمیر گو یان له یه که ماموستا ده گرت و زۆرتر بابه تی خویندن و ژماره یه کی زیاتر ده بوون، ئهم هه له یه هیشتا له خویندنی حوچه ی مزگموته کاند هه ر ماوه.

شهشم: گرنگی پی نه دان به قورئانی پیوژ و فه رموده کانی پینغه مبه ر و فهقی ئیسلامی، هه ر چه نه ده یه که م کتیب ده خوینرا قورئانی پیوژ بوو، زۆر فهقی هه بوو (۱۲) عیلمه یان تمواو ده کرد به بی ئموه ی یه که لاپه ره ته فیه ری قورئان بخویننه وه یان

فەرمووده‌یه‌کی پیغمبەر بزانن وه‌ك باسی خۆم کرد، مه‌لا هیچی نهم‌ده‌زانی له‌ بابته‌تی شه‌ریعه‌تی ئیسلاموه‌.

جاریك له‌ مه‌ریوان (مه‌حمود خان كانی سانانی) له‌ مه‌لاكه‌ی (وولته‌ژیری) پرسی مانای ئەم نایه‌ته‌ چیه‌ (نساء كم حرت لك‌م فأتوا حرتكم أنا شئتم)، مه‌لاكه‌ش ده‌لیت ئەمه‌ نایه‌ت نیه‌ (حدیث)ی پیغمبهره‌.

ده‌گێڕنمه‌ ده‌لێن: (شیخ الاسلام) له‌سه‌رده‌می ده‌وله‌تی عوسمانیدا وه‌ك (وه‌زیری داد)ی ئیستا وابوو، كه‌ قازییه‌كانی له‌ژێرده‌ستا بوون، جاریك ده‌روات بۆ (بصره‌) بۆ مائی قازی، پری مه‌قه‌لیه‌ك پشكۆ داده‌نیت چونكه‌ زستان و سه‌رما ده‌بیست، شیخ الاسلام ده‌لیت: (النار فاكهة الشتاء)، واته‌: ناگری زستان وه‌ك میوه‌ وایه‌ بۆ مرو‌ف، قازیش ده‌لیت: جه‌نابی شیخ الاسلام ئەو نایه‌ته‌ له‌ چ سوڤه‌تیكه‌دا هه‌یه‌، ئەمیش له‌ داخندا نانه‌كه‌ی ناخوات ده‌گه‌ڕێتموه‌ بۆ به‌غدا، ئەوی باسی قازی ده‌گێڕێتموه‌، قازی به‌غدا ده‌لیت ئەو نه‌خوێنده‌واره‌ نه‌یده‌زانی ئەو نایه‌ت نیه‌ و فەرمووده‌ی پیغمبهره‌، ئەمیش هه‌تا ده‌توانی‌ت داوه‌كه‌ی ده‌ستی ده‌دات به‌سه‌ر قازیدا و ده‌گه‌ڕێتموه‌ بۆ ئەسته‌مبۆل.

مه‌لایه‌کی زۆر چاك له‌ كوردستاندا هه‌لكموتوه‌-نامه‌وێت ناوی بلیتم- چونكه‌ بۆ پله‌ی ئەو ئەم قسه‌یه‌ ناڕه‌وايه‌، جاریك به‌یانیه‌ك ده‌چیت بۆ مزگه‌وت له‌و سه‌ره‌وه‌ ده‌گه‌ڕێتموه‌ ماله‌وه‌ ده‌بینیت لاپه‌ره‌یه‌ك با هه‌تاویه‌تی له‌سه‌ر رینگه‌، ئەمیش ده‌بینیت لاپه‌ره‌یه‌کی جوان ده‌بیست كه‌ هه‌لێ ده‌گه‌ڕێتموه‌ سه‌ری سوڤ ده‌می‌نی له‌و وتانه‌ی له‌ لاپه‌ره‌كه‌دايه‌ و له‌ماله‌وه‌ ده‌چیت شه‌رحیه‌کی زۆری له‌سه‌ر ده‌نوسیت، پۆژێکی تر مه‌لایه‌کی تر ده‌بینیت ده‌لیت لاپه‌ره‌یه‌كم دۆزیوه‌تموه‌ نازانم هی چ كتیبه‌كه‌ ئه‌وه‌نده‌ (بلیغ)ه‌ ده‌لێی قورئانه‌، ئەمه‌ش چونكه‌ ئەو مه‌لایه‌ ته‌مه‌نی خۆی به‌سه‌ر برد به‌سه‌ر حاشیه‌ی كتیبه‌ی (أصول الفقه) و (منطق)، ئەمیش ده‌لیت مالت برمی‌ت نازانیت ئەو قورئانه‌.

حه‌وتهم: ئەو مه‌لایانه‌ی كه‌ له‌ پاش مه‌لایه‌تی هه‌ولیان ده‌دا كه‌ بۆ خۆیان تۆژێك فی‌ری فیه‌قی ئیسلام بین جگه‌ له‌ - مذهبی شافعی - ﷺ نه‌یانده‌و‌یست فی‌ری شتیکی تر بین له‌ مه‌زه‌به‌كانی تر ولایان وابوو ئەوه‌ی شافعی فەرمویه‌تی هه‌مووی راسته‌ وه‌یچ رۆژێك بیران له‌وه‌ نه‌کردۆتموه‌ كه‌ ئیمامی شافعی ئەم حوكمه‌ی له‌ چ سه‌رچاوه‌یه‌كه‌وه‌ هه‌تاوه‌ تا ئەمیش به‌چیت سه‌یری ئەو سه‌رچاوه‌یه‌ بكات تا بزانی‌ت قسه‌كه‌ی ئیمامی

شافعی ریی تی ده چیت که راست بیت، یان مهلاکان ده یانتوانی حوکمی زور شت لمو خویندنه ی خویندوویه تی یان قورئانی پیروژ یان فهرمووده کانی پیغمبهر وهر بگرن، نیمامی شافعی (۵۴) سال ژیاوه تنها چوار عیلمی خویندووه که بریتی بوو له عیلمی (قورئان)، عیلمی (فهرمووده ی پیغمبهر)، علمی (أصول الفقه)، عیلمی (بلاغه)، کهچی مهلا (۱۲) عیلمی ده خویند و زیاتر له نیمامی شافعی ده ژیا و زیاتر هم عیلمانه ی ده وتموه به خویندن به فقهی که پرسیار یان لی ده کرد نه گهر وهلامی بدایه تموه له بوچوونی نیمامی شافعی زیاتر هیچی تری پی نه بوو، قهت نه ی ده ویرا بلیت همه رای خومه به پیی قورئان.

روژنیک چووم بو لای ماموستا (مهلا عبدالکریم مدرس) دیم شیخ نیبراهیم که نیستا له کمرکو که له گهل دوو مهلا لموی بوون، یه کیتک له مهلاکان کوری خوی بوو، لموی تریان له سلیمانی کاتی خوی فقهی من بوو، که ههلساین لای ماموستا چوینه دهره وه من دایکی محمدم له گهلدا بوو وتم یاشیخ بابچین هم نیوه پرۆیه له خزمهتدا بین، وتی: تو مالموه له گهلدا یه چیت هیه له مالموه ناماده بیت بیخوین، وتم: یا شیخ تو شیخی (تسموفیت) ده بیت به همموو شتیک پازی ببیت، پیغمبهری خوا له ماوه ی ژیا نیدا نه یفرمووه هم خواردنم پی خوش نیه بیگزون به خواردنیک تر، هرچی ناماده بوو پیشکمش ده کهین، کاتیک هاتینموه مالموه نامان خوارد هه ندیک پرسیار کرا له بابیت نیسلاموه، تمو فقهی که کاتی خوی لای من بوو وتی:

ماموستا: له کاتی هجدا دهستی پیاو بهر تافهت بکویت به پیی مذهبی شافعی ده ستویرژی ده شکیت، بهلام به مذهبی نیمامی هه نه فی ناشکیت، لمهر پیوستی دروسته که مروژ خوی (تقلید) ی نیمامی هه نه فی بکاتموه؟

وتم: جا پیوستی چیه به تهقلید؟

شافعی فقهی (محمد حسدن شیبانی) بووه، تمویش فقهی (نیمامی هه نه فی) بووه، واته (حنفی) ماموستای ماموستای شافعی بووه.

شیخ نیبراهیم رووی تی کردم وتی: ماموستا وادیاره تو مهیلی وهه ابیت هیه.

وتم: یاشیخ من نازام وهه ابی چیه لمهرئموه من وهه ابی نیم بهلام تو له قسه کهم تی نه گهیشیت.

وتی: تاخر نیمامی شافعی له همموو خاوهن مذهبه کان زانتر بووه.

وتم: ياشيخ تۆ ده توانيت بلييت نمو ده رويشه له ده رويشه كمي تر باشته يان نمو سوڤيه سوڤيه كي باشه، به لام تۆ بلييت ئيمامي شافعي زانتر بووه له ئيمامي حنهفي يان يه كيكي تر نمو ئيشي تۆ نيه.

من ئهيت نمو بلييم كه زياتر له (۵۰) ساله له گهل مزههبي شافعي ده ژيم و بهردوام بهراووردم كردوو له گهل مزههبه كاني تر و تا ده گاته هاوه لاني پيغممبهر خوا ليسان رازي بيت، تا ئيستا قسه يه كم نهدى هي ئيمامي شافعي خۆي بيت و كسيكي تر پيش خۆي نهيو تبيت، نمو بۆچووناني ئيمامي شافعي هه مووي وتي هاوه لاني پيغممبهر و ئهوانه دوايان (تابعين) هاتوون، يان هي يه كيكي تره له مزههبه كاني پيش شافعي، نمو هه مووي كۆكردۆتموه. ئه مه ماناي نمو نيه من مزههبي شافعي به كه م بزاتم چونكه پله يه كي زۆر به رزي هديه، به لگه بۆ ئه مه ئهويه كه نمو هه موو بير و بۆچووناني كۆكردۆتموه و باشترياني هه لېژاردوو و په سه ندي كردوو.

هه رچي فرموده ئيمامه كان هديه (شافعي، حنهفي، حنه بلي، ماليكي، ظاهري، أباضي، شيعي ئيمامي، شيعي زه يدي)، هه مووي وه رگيراون له هاوه لاني پيغممبهره يان دواي ئه وان كه هاتوون، قورئاني پيرۆز و فرموده كاني پيغممبهر به ئاشكرائي باسي كردوون.

مامۆستاياني ئاييني كوردستان، له بهر ئه وه ي هيج بهرهميكي له (فقه اي ئيسلامي به جي نه هيشت و له زۆر ماناي قورئاني پيرۆز تي نه گه يشت، كه كۆچي دوايي ده كرد وهك چرايه كي رووناك ده كوژايموه هيج رووناكيه كي به جي نه ده هيشت چونكه هه موو ته مهنى خه ريكي خوئندني نمو حاشيانه بوو كه باسي كتيبه كمي ده كرد كه ده بخويند بي ئه وه ي بزانييت سه رچاوه ي نمو كتيبه له كوئوه هاتوو يان زۆر جار له كتيبه ش تي نه ده گه يشت.

نمو مامۆستاياني وهك (مامۆستا عبدالكريم مدرس، مه لاي پينجويني، قزلي، نو دشه، مامۆستا شينخ عمر قه ره داغي، مه لا قادري گه وري بياره، مه لا ئيبين ئادم، مه لا مه حمه دي جه لي زاده، مه لاي تر) له م مامۆستا زيره كانه وي نه يان كه م بوو.

ئه م مامۆستايانه سووديان له خوئندنه كهيان وه رگرت به تايبه تي زۆر زانستي وهك (منطق) له وه و پيشتر نه بوو چونكه وه رگيرابوو جگه له مامۆستا ئه بويه كري مصنف كه كتيبي (وضوح) ي به جي هيشت، مامۆستا مه لا عبدالكريم مدرس ته فسيري

باشی کردووه لهسەر قورئانی پیروژ، نمو نوسراوانهی لهسەر ئایینی ئیسلام بهجی هیشتووه، مامۆستا سهید عارف پوونکردنموهی زۆر دوور و درێژی نوسیوه لهسەر (وضوح) و چهند مامۆستایهکی تر، کەس هیچی نهنووسی یان شتیکی بهجی نههیشت که کورد یان ئایینی ئیسلام سودی لی وهریگریت.

بهلام لهخوا بهزیاد بیست ئیستا زۆر له زانایانی ئایینی کوردستان، بهتایبهتی مامۆستا گههههکان بوون به پسیپۆر، زۆریان دکتۆرا یان ماستریان وهرگرتووه، زۆرێکیشیان خهیریکی خوێندنی بالان له دهروهه، وه زۆر پهیمانگای ئایینی له کوردستان کراونهتموه. وه زۆر وتاریژمان ههیه به جوانی فرمودهکانی خواو پیغمبهرمان بوو پوون دهکهنموه، هیوادارین روژ لهدوای روژ روو بهزیادی بن بوو خزمهتی ئایینی ئیسلام و نهموهکهیان.

به‌شی دووهم

ژیانی مه‌لایه‌تیم (۱۹۴۶-۱۹۵۵ز)

له (١٩٤٦/٣/١٥) که ئیجازهی ره‌سمیم وه‌رگرت لای مامۆستا مه‌لا حمه سه‌عیدی دیلیژیه‌یی بۆ ئه‌وه‌ی نه‌مکه‌ن به سه‌رباز، چونکه (٤) سال به‌سه‌ر (تخلف)ی سه‌ربازیدا تیپه‌ریبوو، له‌به‌رئوه‌ پینۆست بوو لای مه‌لایه‌ک ئیجازه وه‌ریگرم که مه‌درسه‌که‌ی (ره‌سمی) بی‌ت تا له لایه‌ن میریموه باوه‌ر پیکراو بی (اعتراف)ی پی بکات و له خزمه‌تی سه‌ربازی قوتارم بکات، باشترین مه‌لا له‌و رۆژهدا له سلیمانیدا مامۆستا مه‌لا حمه سه‌عید دیلیژیه‌یی بوو که مه‌درسه‌که‌ی ره‌سمی بوو، بۆ ماوه‌ی دوو مانگ ماموه تا (١٩٤٦/٥/٢٠) له خزمه‌تیدا هه‌ندی له فیه‌قی شافعییم خویند ئینجا چوومه‌وه بۆ زه‌لم.

سه‌ره‌تای مه‌لایه‌تیم له ١٩٤٦/٥/٢٠ ده‌ستی پیکرد، واته به‌هار بوو هیشتا نه‌چوووبوینه ناوباخان له زه‌لم، ئه‌و کاته نزیکه‌ی (١٥٠) سال بوو، دانیشه‌توانی ئه‌م دێیه دووبه‌ره بوون به‌ره‌ی باوکم و به‌ره‌ی دایکم هیچ بیگانه‌یان تیا نه‌بوو، له‌وه‌ی مه‌درسه‌یه‌کم دانا که به‌ره‌ی بناغه‌که‌ی کاک مه‌لا حمه‌نه‌میننی نزلێ بوو، ئه‌و خۆشه‌ویسته به‌وه‌فاییه که پیکه‌وه بۆ ماوه‌ی سالتیک له (١٩٤٣)دا له شاری سنه که له شاره جوانه‌کانی کوردستانه پیکه‌وه ده‌ژایین له مه‌درسه‌ی مزگه‌وتی (دار الاحسان)دا که جه‌نابی مه‌لا مه‌حمودی موفتی زاده تیایدا مه‌درس بوو، من لای ئه‌و (جمع الجوامع)م ده‌خویند (به‌رگی دووه‌م).

له‌ اصولی فقهی شافعی له‌گه‌ڵ به‌شینک له‌ کتیبی ته‌هذیب، ئه‌وه‌یش لای من کتیبی (صمدیه و اظهار)ی ده‌خویند له‌ عیلمی نه‌حودا، ئینجا چه‌ند فه‌قییه‌کی تر هاتن ده‌ستمان کرد به‌ ته‌مه‌ریس، زۆر هه‌ستم کرد به‌ خۆشی و کامه‌رانی که خوای گه‌وره ئه‌م ناواته گه‌وره‌یه‌ی بۆ به‌دی هه‌تنام، له‌ پاش ئاواره‌یی له‌ دایک و باوکم و کهمس و کارم بۆ ماوه‌ی زیاتر له ١٢ سال.

ژن هیئانم:

همروهك باسم كرد دانیشتهوانی دییه که هممووی خزمی خوم بوون، لهبهرئموه من مه‌لایهك نه‌بووم که له دهرهوه هاتبم، همروه‌ها مه‌لایه‌کی موچه‌خور و سهر‌فیتره و زه‌کات خور نه‌بووم، به‌لکو له مائی باو‌کم بووم، به‌لام ئه‌وان خویان زور ریزیان ده‌گرتم و له خزمه‌ت‌کردنم هیچ ناتمه‌واویسه‌کان نه‌بوو، گرنه‌ترین شتیك که ئه‌وان بیریان لیک‌کردییتموه ئه‌وه‌بوو له پیش همموو شتیكدا ژنیك بۆ من دیاری بکه‌ن له‌بهرئمووی دامه‌زیریم له‌دییه‌که‌دا و به‌جیان نه‌هیلیم.

چونکه له‌ناو خۆی‌اندا وتویانه هه‌رچه‌نده ئهم مه‌لایه خزمی خومان به‌لام هه‌ر له منالیه‌وه چۆته دهره‌وه و په‌یوه‌ندیه‌کی زۆر به‌هیزی نه‌ماوه له‌که‌لمان، ئه‌و ژنه‌ی بوم ده‌هینن باشتر وایه خزمی خۆم بی‌ت و بی‌گانه نه‌ییت، بۆ ئه‌وه‌ی هاتم نه‌دات له‌سه‌ر به‌جیه‌یشته‌نی دییه‌که.

ئهم ژنه دوو سال ئه‌وه‌و پینش دیاری کرابوو بۆم له لایهن باو‌کی‌موه خوالین‌خۆش بوو (مامه‌ عبدالقادر) که ئه‌و کاته مالیان له خورمال بوو.

مامه عبدالقادر له‌که‌ل باو‌کم باو‌کیان (کریم و همه‌امین) برا بوون دای‌کی‌شیان شه‌مام و نه‌بات خوشک بوون.

دیاره ئهم خزمایه‌تییه زۆر نزیکه هه‌ندی له (فقهاء) ده‌کانی ئیسلام وه‌ك شافعی خوا لینی خوش‌بیت و پزیشکه‌کانی ده‌رو‌زانی و بوما‌وه‌زانی (علم النفس و الوراثه) به‌چاکی نازانن که کور و کچینک باو‌کیان برابیت یان پورزاو خال‌و‌زا بن بن به‌ژن و مینرد، چونکه مناله‌کانیان زۆر جار یان له بیرو‌هوشدا تمواو نابن یان له له‌ش و ته‌ندروستیدا، وتویانه بینگانه زۆر سه‌رکه‌وتوه، همروه‌ها وتویانه خزم ته‌گه‌ر گوشتت بخوات ئیسکت ناشکینی.

باو‌کم و هه‌ندی له ئاموزاکانم و خاله‌کانم چوون بو خورمال به‌یه‌ك روژ خوا‌زینی و ماره‌کردنی مه‌عصومه (دایکی محمد) یان بو من کرد، روژی (١٩٤٦/٧/٢٥) شایان بو کرد ئه‌و کاته له‌نیو باخ بووین له‌ناو که‌په‌رکه‌ندا هه‌رچی مه‌لا و فه‌قیی بیاره و خورمال و دیهاته‌کانی شاره‌زور بوو بانگ‌کرا‌بوون بۆ ئه‌و شاییه تا سی روژ له گوشه‌ی پرد که پیشان ده‌وت هاوینه هه‌واری (شیخ حسام الدین) هه‌له‌په‌رکی و شادی کرا، بۆ روژی سییه‌م دایکی محمدیان به‌بوو‌کی هینا بۆ دیی زه‌لم.

مانای قزلجی:

لەر کاتهدا خمریکی ئهوهبوون بووک دابهیزیت بچیت بۆ ئهو کهپهری ئاماده کرابوو بۆ بووک و زارا، منیش لهر کاتهدا دلم لهر ههزار لیده دات فهقییه کی ماموستا مهلا سهد عارف که ناوی مهلا همه آمین بوو (شرح تجرید) ی ده خویند، واته له تهواو بووندا بوو لهر کتیبکی دهرهینا که له گهل خوی هینابووی که ئهویش تهصریفی مهلا علی ئهشنهویی بوو، وتی پیم ئادهی ئهگهر نازایت مانای ئهم قزلجیه چیه؟

قزلجی بریتی بوو له چهند حاشیه که لهر تهصریفی مهلا علی کرابوون، له باتی ئهوهی ئاسانی بکات ئهوهندهی تر گرانی کردبوو.

حاشیه که ئهوه بوو کتیه که دهیوت: (ونعني بالسالم ما سلمت من الهمزة وحروف العلة)، ئینجا قزلجیش بهلای خویه مهعناي (سلمت) ی لیک داوه تهوه فرمویهتی: (أی خلت، فهو من قبيل إن كان قميصه قد من دبر فصدقت..).

منیش کاتی خوی که فهقی بوم له مهنگور له سالی (۱۹۴۱)، پینان وتم له سیوسینایهتی کتیبکی تهصریفی مهلا علی هیه به قزلجیه کان خوشکراون و ئاسانکراون به حاشیهی (خور خوری)، چوم بۆ سیوسینایهتی بۆ ئهو کتیه سی چوار رۆژ دانیشتم له حوجرهی فهقییه کان تا نووسیموه، زۆر ئاگام له مانای قزلجیه کان ههبوو، ئینجا منیش له وهلامدا وتم: پرسیاره کهت منالیش دهیزانی، ئهویش بهتورهیی وتی: چۆن؟ وتم: مههستی قزلجی ئهوهیه ههروهک (قد من قبل) و (قد من دبر) تهعریفی (صدق وکذب) درۆ و راستی نیه، بهلکو نیشانهی درۆ و راستیه ههروهها تهعریفه کی مهلا علی ئهشنهوی بۆ سهلامهتی تهعریفی سهلامهتی نیه بهلکو عهلامهتی سهلامهتیه.

بۆ زیاد روونکردنهوی ئهم مههسته هه (فعل) ینک له زانستی (صرف) دا (ألف، واو، یاء، همزه) هی تیادا نهیت پیی دهوتریت (فعل سالم)، ئهگهر یهکی لهوانی تیادا بیت پیتی دهوتریت (معتل)، ئهگهر پسته که له سهههتاوه بوو پیتی دهوتریت (معتل الفاء) وهک -وعد- ئهگهر پسته که له کوتاییدا بوو پیتی دهوتریت (معتل اللام) وهک -رمی- ئهگهر لهناوهراستدا بوو (معتل العين) وهک -قول-.

ماموستا مهلا باقر همرچهنده زانا بوو له (منطق، فلسفه) و عيلمه کاني ترډا، به لام زور باوږي به خورافات بوو، به داخلوه هم جوړه زانايانه چون هم دوو شته کوډه کهنوه لای خوږيان (خورافات و زانايي)، له مسموه ډېره کمويټ کمزاري جياوازه له گمل ټيريدا، همرچهنده زانا فيري زانسته کان ډيټ به لام ته گمر فيري ټيري نيميت نوا ساله هاي سال به ډرس ډي ليتموه که چي سوديکي لي وهرناگريټ له لايه ني ټيري و ليکولنموه لهو شتانه ي که په يوه ندي هديه به ټياني ټاډه ميزاډوه.

له بهر نهمه په که (سعدالدين تفتازاني) فرموده يې:

(عالم شون چه ناسان، عاقل شون چه موشکيل). واته: مروژ بېټ بهرانا زور ناسانه به لام بوونی بهرير زور گرانه.

بهراستی مو ماموستايانې که له خزمهتياندا خوندم له ماموستا مهلا (عبدالکریم مدرس) ژيرترم نه دی، مو کم و کورپه له ژيريدا پيشه مهلا نه بووه بهتنيما، به لکو (۹۰٪) موسلمانانې هم سمرزه مينه له هممو چرخيکدا پاش (خلفاء الراشدین)، بهتاييه تي له پاش موهی که زور له موسلمانان کان دژي (معتزله) دهوستان چونکه داوی کرده وديان ده کرد به پي ژيري، ئيستاش هم لسمر موه ماونه تموه، بو نمونه له ريکمو تي (۲۰۰۱/۸/۱۱) له کولي جي ياسا زور هو لم دا له گهل ماموستايه که شتي کی خورافي له ميشکی بکمه دهروه، به لام نهمتواني، چونکه هم خوی پيوه گرتبو و باوهري موه همبو. بهم ماموستاييم وت: قورناني پيرو ز له (۴۹) نايه تدا فرماني موه داوه که ژيري (عقل) به کاربه يترت، نه گمر ميله تي عمره ب بهتاييه ت و ئيسلام به گشتي دژي ژيري نه بووايه ين، ئيستا له جينگي نهمريکا نمبون له داگيرکردني بوشايي ناسماندا.

من که زياتر له (۶۰) سال له گهل شمريعه تي ئيسلامدا ده ژيم، زياتر له (۴۰) سال له گهل ياساي هممو وولاتان ده ژيم، زياتر له (۲۵) سال بهراورد ده کم له نيوان ياسا و شمريعه تي ئيسلامدا، ئيستاش بيروباوهري کی جوان و پرون نه بووه له ياساوه وهرمگرتييت، که جوانتر يان پرونتر بيت لموهی که شمريعه تي ئيسلام باسي کردوه. لموهی باوهر ناکات نهمواني خوی بهراوردي بکات نهمانيت نه (مبالغه) تيدياوه و نه (تعصب).

به خته وړه ي به بوون و نه بوون نيه:

له پاش ژن هينان و داناني مدهر سه يه کی ئاييني روژ به سمربردن له گهل دهرس وتنموه، همرده همستم به خوشي و کامه راني ده کرد، کاتيک نو يژي نيوه رو ده هات، ده چوم به جوگه که دا بهره و ژورر بو ده ستويژ گرتن، تهماشاي شاخه بهرزه کاني نهمبر و مو بهرم و ناوه کم ده کرد و امده زاني مو شاخانه هممو ئالتون و مولکی منن نمونده همستم به به ختموه ري ده کرد، واته ده ولهمه ندي به تهنيا هو ي به ختياري و دلخوشي نيه، همروه ها ژن هينان و پيوستيه کاني تري ژيان نابنه هو ي به ختياري، به لکو کامه راني لموده ايه که تو قه ناعه ت هبيت و کاريک بگريت بده ستموه کاتي خوت له گهل مو کاردها بهرپته سمر.

جاره بوجاری سییم ده فرموی: «فان طلقها فلا تحل له من بعد حتی تنکح زوجاً غیره»^۱.
 واته: که سیت بوجاری سییم ژنه که می ته لاق بدات ناتوانیت به هیچ جزیریک بیگیریتمه
 تاوه کو نمو ژنه ته لاق دراوه (شو) نه کاتمه به پیایوکی تر، ماوه یه که له گهل نمو میرده تازه یه
 بژی ره وشت و هه لسان و دانیشتنی میرده تازه که می بزانیست و، بهراوردی بکات له گهل هی
 میرده که پیشوو، نه گمر بوی ده رکوت که میرده کونه که می باشتره نینجا نه گمر نم میرده
 تازه می (مرد) یان (ته لاق) ی دایمه دروسته شوو بکاتمه به میرده کونه که می.

به لام له پیش هاتنی نیسلام^۲ فیلتیکیان (حیله) دژیوهه بوی نموی که ژنه که که جاری
 سییم ته لاق درا بدزترین کات بگمیتمه بوی لای میرده که می یه که کم، فیله که ش نموی که ژنه
 ته لاق دراوه که سی بسمی همر کاتیک عیده می تماوو بوو ماریان ده کرد له کابرایه که بوی
 سه عاتیک یان شمویک به دزیومه نینجا نم کابرایه ده چوه لای ژنه که، له پاش به یه کگه یشتن
 ته لاقی ده دایمه له پاش تماوو بوونی عیده می ماریان ده کرده له میردی پیشوو، له پاش
 نموی که نیسلام هات بریاری دا نمو ژنه که بوی جاری سییم ته لاق ده دریت ده بیت به
 ناره زووی خوی پیایو بدزیتمه و شوی پی بکات همدو که شو کردنه که می جاری یه که کم بوی ژن
 و میردایه تییه کی دوور و دریر نه که بوی نموی بوی ماوه یه کی که می بیت و له بر روشتنموی بوی
 لای میردی یه که کم.

پیغه مبری خوا ﷺ نم میرده تازه می بوو جوړه که نیمامه کان فرمویانه له بر نمو
 ناوانه (التیس المستعار) واته: وه که سابرینیک بوی خواستن هیناویانه بوی نموی به پیرته سمر
 ناژه لیک تر، فرمویه تی: (لعنة الله على التیس المستعار).

همرو که له مو پیش باسم کرد من له خویندنی (۱۲) سالدا شتیک که لکی هه بیت بوی
 ثانی نیسلام فیری نه بووم، یه کی له وانه نم موضوعه بوو نه مده زانی بوچی ده بیت ژنه
 ته لاق دراوه که له پاش سی جار ناتوانی بچیتمه لای میردی پیشوی تا شویه کی تر نه کات.
 له ماره ی ژیاندا هه لای زورم کردوه، هه ندیک له بر نمو بوو دوی یه کیکی تر که موتوم
 وام زانیوه قهت هه له ناکات، بهم جوړه دوو جار ماره به جاشم کردوه له سمر مده هه بی
 نیمامی شافعی خوا لای رازی بیت، یه که میان سالی ۱۹۴۶ له دینی زه لم، دوو میان ۱۹۴۷
 له سمر سیان.

^۱ سورة البقرة ۲۳۰.

^۲ نینی همر دتی ابراهیم

نموی یه کم جار له دینی زهلم، ژنی شوانی مېره کان بوو ماره م کرد له فقهیه کی خوم،
 ینجا که خه لکه که زانیان به فقهیکه پییان دهوت (جاش) ئیتر ئمویش دتیه کی به جیهیشت،
 روژنکیان زور بی تاقهت بووم، باوکم خوا لئی خوشبییت وتی: خفهت بو دهویت؟ بو
 مهنونی خودا ناییت، نه گهر ژنه که بیوتایه ماموستا خوی بووه به جاشم چیت ده کرد؟
 له زانکوی به غدا (١٩٦٨) که ماجستیرم وهرگرت، لمسر ته لاق دوو بمرگم نووسی
 هرچی هه بوو له ماره ی چوار هزار سالدا له بابته تی ته لاقوه له هه موو ناینه کان و یاساکان
 و دابو نهریتی پیشووه کانی کون نووسیم.

دهرکوت که ته لاقی سی بوسی به یه ک جار نیه، نموه هه لیه کی گهره یه که موسلماننه کان
 فییری بوون، نهمهش لموه وه بوه که حمزهرتی عوممر ﷺ که خه لیه بوو فمرموی کاتیک که
 ژنتان ته لاق دا ده لئین سی بوسی، چونکه له قورنانی پیوژدا ژماره سی نیه به لکو ژماره ی
 جار هه یه، خوا فمرمویه تی: ﴿الطلاق مرتان﴾ نه ک (إثنان) به لکو فمرموی (مرتان) بو
 جاری سی هه م فمرموی: ﴿فَامْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ﴾ لیتره دا (تصریح باحسان)
 واته جاری سیتم و پاش نموه: ﴿فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ﴾.
 له بمرئوه حمزهرتی عوممر فمرموی: هه رکسیتک نم ووشه ناره وایه به کاربهیتنی له ته لاق
 دا بلی سی بوسی، هه رسی ته لاقی ده کمو، نایه لئین ژنه کی بچیتمه لای.

نم کرده یه نیمامی عوممری کوری خهتاب پینی دهوتریت سیاسه تی شرعی، واتا بو
 وه لی نهمر هه یه وه ک خه لیه یا سه روکی ده ولت شتیک که دروست بیته نه یه لی بکری نه گهر
 سو دیک کی گشتی له مهنع کردنه کدا هه بی، لمسر نهم بریاره ی (عوممری کوری خهتاب)
 هه ندیک له مه زه به کان لمسر نمو رایه بریاریاندا که ته لاقی سی بوسی یه ک جار سی ته لاقی
 پی ده کمویت.^١

له کاری ماره به جاشدا هه لیه ده کرا له فمتوادان، یه کم که بهوتنی سی ته لاقه به یه ک جار
 هه رسی ته لاقه یان ده خست، نهم هه لیه شیان به یه کینک له دوو هه لیه دیکه راست ده کرده وه،
 یه کم نه گهر ته لاقه که (تعلیق) بوایه، وه بیوتایه - که فلان شت بکی هه رسی ته لاقه ت
 کمویتی - نه غا پیش نه غامدانی نمو شته به پیاره که یان دهوت ته لاقی بده لمسر شتیک
 که پیی دهوتریت "خلع" ئمویش ته لاقی ده دا لمسر مالتیک یان لمسر شتیک، به ژنه کشیان

^١ ته ماشای فمرمودی ژماره (١٤٧٢) له (صحيح مسلم) که که نه فمرموی: (کار الطلاق علی عهد رسول الله وأبی
 بکر وستین من خلافة عمر طلاق الثلاث واحدة، فقال عمر بن الخطاب: إن الناس قد استعملوا في أمر قد كان لهم
 فيه أناة، فلو أمضيوا عليهم فأمضاه عليهم).

دهوت برۆ ئمو ئیشه ئه نجام بده که پیاوه که ته لاقه کهی پتوه په یوه ست کرد بوو، ئیشه کهی ئه نجام دده له کاتینکدا که ژنی ئمو نه بوو، پاش ئموه ماره یان ده کرده وه له پیاوه که، هه لهی دووه میان ئموه بوو ده یانوت ماره کردنی یه کهم له سمر مزه بهی ئیمامی شافیهی به تالبووه چونکه به پیتی ئمو مزه به به ئه گهر شایهت عادل نه بیته ماره کردنه که به تاله، واته ماره یان ده کرد لهو پیاوه به مزه به بهی حه نه فی، له بهر ئموه ی لای حه نه فی عه دالهت ممرج نیه بو شایهت بهی ئموه ی بیر بکه نموه له ماره کردن و ممرجه کانی که خوا دایناوه نه که ئیمامی شافیهی و حه نه فی تا له فه توادا یه کتیکیان بخریته جینی ئموه تریان.

ماره کردن و دروست بوونی ممرجه کانی له لایمن خوا وه یه، له لایمن ئیمامه کانه وه نیه، سهرچاوه ی شهریهت همر قورنانه، خوا فرمویه تی ﴿إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ﴾، وه سهرچاوه ی روونکردنوه ی حوکه کانی خوا فرمووده کانی پتغمه مبه ره، خوا ئه فرموی: ﴿وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ﴾، فرمووده ی ئیمامه کان دوزینه وه ی حوکه ی خوا یه.

بوومه له رزه که ی سالی ١٩٤٦:

له سالی ١٩٤٦ بوومه له رزه یه که گموره بوو له کوردستان، زیانیکی گموره ی گه یاند به دانیشتوانی پینجوبین، له باره ی ئهم بومه له رزه یه وه موفقی پینجوبینی شاعیر شیعریکی جوانی هه یه و لی ره دا ده یخمه ره روو:

پینجوبین بهی تو نزیکه ممرگم
لوبنان شکین بسوی داخی به جمرگم

تازه بووکی بوی به سهر چیاوه
ئه هاتنه سه هیرت لهم لاو له مولاوه
پارچه ئهرزی بوی له پارچه ی به هه شت
زه ردو سوور وشین که ژو کین و ده شت
سه یرانگای پولی گه نجی عیراق بوی
لهم سه رده مه دا بوغوشی تاک بوی
جیگه ی هه زاران بی نان و ئاو بسوی
هه رچه ند ناحیه بسوی شاری ته و او بوی

پینجوبین به بی تو نزیکه ممرگم
لو بنان شکین بسوی داخی به جمرگم

بۆ ھەوای ساف و ئاوی ساردی تۆ
 ئەکەم ھەتا ھەم شییەن و پۆ پۆ
 میووی بەھەشت بوو تامی میووەکەت
 کەوسەر بوو کانی وچەم و شییەکەت
 ئێران و عێراق چاویان لە تۆ بوو
 مردووش لەناوتا بەرەنگ و بۆ بوو
 سەد دلی سیست گەش ئەکرده
 سەد خەمت لەبەر مەن ئەبەرده
 شاری غەزنە بووی بیجگە لە خۆشیت
 خوشی بوو سەپاک دەردو ئەخۆشیت

پێنجوین بە بێ تۆ نزیکە مەرگم
 لوبنان شکین بووی داخی بەجەرگم

تازە وەکو کەو خالت رشتبوو
 شارانی تەرت بەداخ کوشتبوو
 لیوا لە چا و تۆ وێرانە دی بوو
 حە کیم بووی دەوای سەد دەردت پی بوو
 جار بە جار ئە لێن غەزەبی خۆابوو
 دۆعای خاسان و شیخ و مەلابوو
 خۆتۆ بە تەنیا بە قەد کوردستان
 بۆ خاسانی خوا بوو بوویتە بیستان
 بیجگە لەوانەش ھەتا دوو ھەزار
 بە خێوت ئەکرد فەقیر و ھەزار
 ھەر چاوی چلکن کاری تی کردی
 وەک تیری قودرەت لە ناوی بردی
 ئێمەش بەجاری بەخۆشی تۆو
 ھەر بەسەر خۆشی ئەچوین بەرپۆ
 بێ خەم و مەراق وەختی ئێواران
 ئەچوینە چوار باخ پۆل پۆل بۆ سەیران

بى عمره ق مەست بووين، بى شەراب سەر خوش
ژن و پياو يەكسەر خوش خۆر و تەر پۆش
وا ئەمەردۆ قەدرى خوشىت ئەزانين
كەوا پەرگەندەو بى خانەموانين

پيئنجوين بەبى تۆ نزيكە مەرگم
لوبنان شكين بووى داخى بەجەرگم

نەك هەرمەن تەنيا پەر داخ و دەردم
نەك هەرمەن تەنيا هەناسە سەردم
هەركەسى رۆژى كە تۆى بينىو
وەك فەنەر قەف قەف پشتى چەمىو
عیراق بە جارى بە شار و دیو
ماتەم بارى تۆن بە نیرۆ میو
منیش بە قەدەر گشت ئەغای عیراق
وا لە سەر شانم ماتەم و مەراق

پيئنجوين بەبى تۆ نزيكە مەرگم
لوبنان شكين بووى داخى بەجەرگم

لە ئەنجامى ئەو بومەلەرزەیدا ناوی چەمى زەلەم ووشك بوو بۆ ماوەی (بیست) دەقیقە،
لە پاشان کە بەربووە وەك رۆخانه سورەى بەهار چەمەكە ئەم بەر و ئەو بەر شەپۆلێ دەدا،
ناوەکە هەمووی قورپا بوو هەروەك ناوی بەهار، کاتیش سەرەتای مانگی (ئاب) بوو، هەرچی
مەجەلە دۆ و مەجەلە کەرە ئەم بەر و ئەو بەری ناوەکە دانرابوو هەمووی ئاو بردی، هەندێک لە
شاخەکانمەو بەرد هاتنە خوارەو، ئەو کاتەدا من و دایکی محمد لەبن دار گۆرێزێک دا نوێژى
مەغریبمان دەکرد لە قەراغى جۆگەکەدا، ناوی حموزە کەمى بەردەمان هەلەدەقولا، ئەو کاتەدا
بەردێکی گەورە لە شاخەکەمەو کەوتە خوارەو دای ئەو قالێسێ کە دامان خستبوو، هەموو
رۆژێک لە پاش نوێژ من و دایکی محمد نامان لەسەر دەخوارد، بەردێکی تری گەورە لە
شاخەکەمەو کەوتە سەر کەپرەکەمان هەرچی شتى تیايا بوو هەمووی لەناوچوو، لەم شۆیتەدا
لە زەمانى شیخ حسام الدین کەپریان دەکرد بۆ ژەنەکەمى کە پێیان دەگوت ژورى حەرم
(کەبیانو)، خەلکی ئەو کاتە دەیان وت لەناو دەد و پەنجا مال دا لە زەلەم بۆیە ئێو

زهره‌رمه‌مند بوون چونکه نموه جینگه‌ی ژنه‌کمی شیخ بوو ئیوه کردبوتان به کمپر بۆ خوتان، خوا لمو شوینده‌دا تۆلمی لی سهندن بمو بمرده که کموت بمسمر که‌پره‌که‌تاندا، له جیاتی نموه‌ی بلین نممه قمزا و قه‌ده‌ر بوو که من و دایکی محمد سه‌لامه‌ت بووین، نه‌گمر چهند ده‌قیقه‌یه‌ک بومه‌ لم‌ره‌که‌ دوا که‌وتایه‌ من و دایکی محمد نه‌چوینه ژنر که‌پره‌که‌موه بۆ نان خواردن و ده‌بووین به‌ژیر بمرده‌که‌موه، له‌پاش سی چوار رۆژ دایکی محمد دوو‌پشک دای بده‌سته‌یموه نموه‌شیان کرد به‌ ئیشی شیخ حسام‌الدین.

چونکه له‌جینگه‌ی ژنه‌کمی شیخ که‌پری کردوه، شیخ بمو دوو‌پشکه‌ی وتوه که به‌چی بده‌سته‌ستیموه. ئیتر نه‌یان نموت که جینگه که‌پری با‌پره‌گه‌وره‌م بوو پیش زیاتر له (۱۰۰) سال. دانیش‌توانی زه‌لم با‌وه‌ریان وابوو که نه‌گمر شیخ شه‌رزوو نه‌کات باران ناباریت، تۆوی کشتوکال نارویت، لایان وابوو شیخ ده‌توانیت مردوو زیندو بکاته‌وه.

ئهم موسلمانانه کۆله‌وارانه بهم جۆره شه‌ریکیان بۆ خوا قه‌رار ده‌دا به‌بی نموه‌ی بزانه‌ن مانای وتکه‌که‌ چیه‌.

من که ئهم با‌سانه ده‌گه‌رمه‌وه له‌ باره‌ی شیخ حسام‌الدین، یان هه‌ر شیخیه‌کی که‌موه، مه‌به‌ستم نموه نیه که ئهو شیخانه به‌ که‌م بزانه‌م، یاخود شیخایه‌تی و ته‌صوف له‌لام راست نیه، ریه‌ازی ته‌صوف ده‌ییت هه‌موو موسلمانیه‌ک له‌سه‌ری به‌روات، چونکه بریتیه‌یه له‌وه‌ی که مرۆڤ هه‌رده‌م لایه‌نی خوا زیاتر بگه‌رت له‌لایه‌نی دنیا، ته‌صوفی راسته‌قینه نموه‌یه که مرۆڤ واز له دنیا بیه‌ت بۆ په‌زاهه‌ندی ناخه‌یه‌تی، هه‌روه‌ک وتویه‌نه دنیا و قیامه‌ت دوو هه‌وینه‌ن له هه‌رکامیان نزیک بیه‌توه له‌ ئه‌وه‌ی تریان دور ده‌که‌ویتمه‌وه، ئینجا شیخایه‌تی و ته‌صوف راسته له‌ ئیسلام دا، به‌لام نه‌ک بمو جۆره‌ی که هه‌ندی شیخ شیخایه‌تی و ته‌صوفی ده‌کرد بده‌سته‌مایه، به‌بۆنه‌یه‌وه به‌خۆشه‌ترین ژبان بژین، یان خۆیان والی بکه‌ن که چه‌نده‌ها پیاوی پیر ده‌ست و قاچیان ماچ بکه‌ن، بیروبا‌وه‌ریکی وایان هه‌بی که ئه‌وان به‌توانن له‌ژبانی دنیا بیان پارژن، له نه‌خۆشی چاکیان بکه‌نمه‌وه، له رۆژی قیامه‌ت دا شه‌فاعه‌تیه‌ان بۆ بکه‌ن.

شیخه‌کانی هه‌ورامان ئه‌وانی پیشوو وه‌کو: شیخ سراج‌الدین، شیخ ضیاء‌الدین، شیخ به‌اء‌الدین، شیخ نجم‌الدین، شیخایه‌تیه‌که‌یان هه‌مووی بۆ خوا ده‌کرد به‌پیتی ئاینی ئیسلام، هه‌ولیان نه‌ته‌دا بۆ ده‌له‌مه‌مندی و بۆ مۆلک کرپن و بۆ رابواردن و خۆشی دونه‌یایی.

بۆ نمونه شیخ ضیاء‌الدین خوا ده‌ره‌جاتی عالی بکات جارێک نه‌سه‌رده‌ین شاهه‌نشاهی ئێران چهند که‌سێک ده‌نیریت بۆ لای، پیتی ده‌لیت: خانه‌قا‌که‌ت زۆر فه‌قیه‌ه، صوفیه‌که‌نت زۆر به‌هه‌ژاری ده‌ژین، له‌به‌رئوه‌هه‌ رازی به‌هه‌ تاهه‌کو موچه‌یه‌ک به‌رمه‌وه بۆ خانه‌قا.

شیخ ضیاء الدین ئەم شعره دەنوسیت بۆ نصرالدین شا:
 ما أبروی فقر و قناعت نیمبریم
 آی تل به شاه بگو که روزی مقرر است

واته: من ئابروی فهقیری و قهناعت نابەم ئەمی وهفد بهشا بلّین که رزقی ژیان خوا بریاری
 داوه لسه‌ری.

كاك عبدالله كانى مارانى بۆى گيرامهوه وتى: قوتابى بوم له ديكهى خومان له پۆلى
 دووه‌مى ناوه‌ندى دا، پياويكى ئيرانى بوو به‌ميوانمان، دوو كه‌له شه‌كرى گه‌وره‌ى هه‌ينا بوو
 له‌گه‌ل (۱۰) قه‌من پاره ده‌ى برد بۆ شىخ علاءالدینی زینوى جله‌كانیشى درابون، منیش پىم
 وت: شىخ علاءالدین خالى منه كه تو ده‌چى بۆ لای بۆچى پاره‌كه‌ت ناده‌ى به‌ چۆغه و
 رانكێكى تازه له‌بەرى بكه‌یت، دوو كه‌له شه‌كره‌كه‌شت به‌ده‌یت به‌ مناله‌كانت بیه‌خون به‌چایه‌وه؟
 ئەمیش وتى: بۆ ئەوه ئەچم بو لای شىخ كه له‌كاتى سه‌ره‌مه‌رگ دا فریام بكه‌مۆت شه‌یتان
 تیه‌مانه‌كه‌م نه‌بات، ئەم شه‌مه‌ له‌مۆ بوو بۆ به‌یانی كاتى رۆشت پى و تم: له‌گه‌لما وه‌ره تاوه‌كو
 له‌ ئاواى ده‌رده‌چم نه‌وه‌ك پولیسه‌كان بمگرن چونكه‌ من ئیرانیم، منیش وتم: ئەگەر شىخ
 علاءالدین نه‌توانى رزگارت بكات له‌ده‌ستى ئەم پولیسانه‌ چۆن ده‌توانى رزگارت بكات له‌
 ده‌ستى شه‌یتان؟ كاپرا وه‌ستا و بیری كرده‌وه وتى: به‌خوا راست ده‌كه‌ى وتى ده‌چمه‌وه ماله‌وه
 دوو كه‌له شه‌كره‌كه‌ش ده‌فرۆشم به‌ئێوه.

شایانی باسه هه‌موو شتێك به‌ میرات له‌ باوكه‌وه ده‌چیت بۆ رۆژه‌كانى ته‌نها دوو شت
 نه‌بێ:

یه‌كه‌م: زانین و زانیاری، من ئیستا كه‌ حه‌وت بره‌وانامه‌م هه‌یه‌ پىم ده‌وتریت پرۆفیسۆر
 ئەگەر مرده‌م ناچیت بو مناله‌كانم، هه‌یچ كۆریكم ناتوانى له‌جیگای من دانیشیت له‌
 زانكۆدا ئەم ده‌رسانه‌ بلیتمه‌وه كه‌ من ده‌بێلمه‌وه، ئیستا ئەمه‌ شتێكى ئاشكرايه‌ بۆ
 هه‌موو كه‌س.

دووه‌م: شىخایه‌تى، شىخایه‌تى بریتیه‌یه‌ له‌ ته‌صوف كه‌ هه‌مووى نزیک بونه‌وه‌یه‌ له‌خوا،
 خوا په‌رستیه‌یه‌، سه‌له‌های سال مروّفه‌ ته‌صوف په‌یدا ده‌كات، به‌لام نازانم چۆن
 به‌میرات ئەه‌روات بو كۆره‌كانى، كۆره‌ شىخى وا هه‌یه‌ له‌ماوه‌ى هه‌موو ژيانیدا
 نوێژێكى نه‌كردوه‌ یان به‌ ئاره‌ق خواردنه‌وه‌ رۆژى به‌سه‌ربردوه‌وه، كه‌چى پىش مرده‌نى

وهسيهت دهكات لهجيگهي خزي دابنريټ، به قودرهټي قادر له ماوهي شمو و روژنيك دهبيټ بهشيخي تهريقهټ و ئيرشاد.

هادي چاوشلي و بومه له رزه كه:

هادي چاوشلي پياويكي پياوانه بوو، بهرنيو بهري ناحيهي خورمال بوو، مروژنيكي زور راست بوو، زور بايهخي ددها بهداد گهري، بو نمونه كابرايه كي توقيف كرد بو ماوهي (٤٨) كاترمير، نمو ماوهيه كات ژمير سيټي شمو تمواو بوو، به فروبارانيكي زور بوو، له مالي خويان هستا چوو بو قهلاكي خورمال دهرگاي ژوره كي كردبووه و به كابراي وت بوو ماوه كهټ تمواو بوو، نمويش زوري لي دپاريتموه دهليټ جهنابي مدير بهگ نيستا بهم شموه و بهم به فره بچمه كوي با ميټنموه تا بهياني سبهيني زوو دهردهچم، نمويش دهليټ: شتي وا نيه من نمو سمر پيچيه ناكم له پاش تمواو بووني ماوه كهټ بتهيلنموه له بهنديخانه دهبيټ همر بيټه دهرهوه، ئينجا ديټه دهرهوه كابرا دههينيتموه بو مالي خويان تا روژ دهبيټموه.

بهياني نان و چايي ده داتي و دهليټ خوات له گهل بيټ، همر لهو كاتموه كوردنيكي زور پاك و دلسوز بوو بو گل تا كاتيك بوو به بهرنيو بهري گشتي (مدير عام) له شالياري ناوخويي (وزارة الداخلية) له سالي ١٩٧٤، روژنيك ئاگري جگهري كوردايهټي دهگريټ دهچيټ بو كوردستان نمو كاته بنكي كورده كان له حاجي هومهران بوو مه كتهبي سياسي له چومان بوو، دهچي بو نمو بو خزمهټ كردن: دهليټ: كاتيك روژيشتم بو نمو نيه موه چووم بو مه كتهبي سياسي، نمو پيسان وتم: ماموستا له چي دهگهريټي؟ وتي: منيش له دلي خومدا وتم دهستم بشكيټ بو هاتنم، دواي ناني نيوهرو يه كسمر گهرا موه بو بهغدا.

ئينجا بگهريټنموه سهرباسي بومه له رزه كه، نمو (مدير ناحيه) يه بيستبووي بوومه له رزه يه كه له زهلمي داوه و تنهها مهلاي ديه كه زبان پي گهيشتوه، نمويش له گهل كاته كي بهمي بو هاوينه گهرمه هاتن بو زهلم بو نمو بزانيټ چند زبانم لي كهوتوه و بينووسيت بو ميري و بو م بيزرن و قهره بووي بكه نمو.

كاتيك گهيشتنه نمو من دهرسم دهوتموه، له حوگرهټي فهقيه كان دانيشتن ئاو و دويه كي سارديان خواردهوه، من ويستم دهست له دهرس وتنموه كه هه لگرم، نمويش وتي: پيم خوشه گوي بگرم دهرسه كه تمواو بكه، دهري (منهاج) م دهوتموه له فقه شافعي، بابهټي وانه كه نمو بوو كه مروژ بهچي (فاسق) دهبيټ، يه كيټك لهو شتانهي له كتيبه كهدا نوسرابوو

هرکسینک سمری خوۍ روت بکات (فاسق) دهییت، کاتبه‌کمی مدیر وتی: باشه خوۍ مدیر به‌گیش سمری روته!

وتم: توش و مدیر به‌گیش همدرووکتان فاسقن چونکه سمرتان روته، مدیر هیچ تیک نه‌چوو، زه‌رده‌خه‌نیه‌ک گرتی، ئینجا به دواکوتویی من پیکه‌نی، من تینه‌گه‌یشتنم له نایینی ئیسلام له‌بهر ئو بی نه‌ده‌بیی کردم له‌بهردهم دلسوزنیک که سه‌عاته رییه‌ک به‌پی بهو گهرمایه هاتوو به ئوه‌ی بزانیته بومه‌له‌رزه‌که چند زبانی لی داوم بوم بیزیریت، کاتیک که ئم و ته ناشیرینه و چند شتیک که له‌کاتی تینه‌گه‌یشتن و دواکوتویی خوم بیردیتسه‌وه له تهریقیدا ههموو گیام ئه‌ییت به ئاو.

من که پیمان ده‌وتم دوانزه عیلمه نه‌مده‌زانی بوچی ئه‌وه‌نده دواکوتوو بووم، نه‌مده‌زانی که ئیسلام ته‌مه‌شای دیمه‌نی ئینسان ناکات به‌لکو ته‌ماشای دل و ده‌روونی ده‌کات، ههمروه پیغه‌مبهری خوا ﷺ ده‌فرمویت: (إن الله لا ينظر إلى صوركم وإنما ينظر إلى قلوبكم)، واته: خوا ته‌ماشای دیمه‌نتان ناکات به‌لکو ته‌ماشای دل و ده‌رونتان ده‌کات. ههمروه‌ها شیخی سه‌عدی ده‌لیت:

(درویش صفت باش کلاه تری دار).

واته: با ره‌وشت هی پیاوی باش بیت و کلاوی ته‌تر بکه سمرت. مه‌به‌ستی له ده‌رویش پیاوچاکه و مه‌به‌ست له ته‌تر ئو نه‌توه‌یه به‌ناوبانگن به خراپی. به‌داخوه به‌شینک لهو مه‌لایانه‌ی که خویندنی مزگوتیان ته‌واو‌کرده زور دره‌نگ به ژیری له ئاین و جیهانیس ده‌گن، ئه‌مه‌ش له‌بهر ئه‌مه‌یه:

یه‌که‌م: خویندنه‌کمی له‌بازنه‌یه‌کی دیاری‌کراودایه، به در‌ژایی سال ئه‌و شته‌ی که خویندوو‌یه‌تی ده‌لیتسه‌وه به فه‌قییه‌کان به‌بی ئه‌وه‌ی بزانیته ئم خویندن و ئم ده‌رس و ته‌نوه‌یه بوچی باشه له چیدا به‌کاردیت، ئو جو‌ره خویندنه‌ش جگه له فرموده‌کانی خوا و پیغه‌مبهر ههمووی ده‌گهریتسه‌وه بو زیاتر له هزار سال له‌مه‌و پیش ههر له‌سهر ئو ژیرییه‌ کونه ده‌روژ.

دووه‌م: من خوم (ده) سال مه‌لایه‌تیم کرده، جاران به‌شینوه‌یه‌کی زور وابوو مه‌لا له‌ههر شوینیک له‌ناو چند کس‌یکدا دانیشتیابه‌ی ریکگی نه‌ده‌دا به‌یه‌کیکی تر قسه‌ بکات، ده‌بی دانیشتوه‌کان گوی بگرن ئینجا قسه‌کمی ته‌واو بیت یان ناتمه‌واو ده‌بوایه ئه‌وان (به‌لی) یان بکرده‌ایه، خو ئه‌گهر خوا نه‌خواسته یه‌کینک بیوتایه ئم و ته‌یه ژیری په‌سندی ناکات گورج خوۍ سور ده‌کرده‌وه گرژ ده‌یووت تو کافری، به‌مه‌ش ئه‌وه‌ی

ههيهتی له زانیاری دهیدات بهیه کینکی تر هیچ کات نایموی فیری شتیکی تازه بی له یه کینکی دیکموه، بهینچموانهی ئیستاهه که ماموستای نایینی زۆرباش و شاره زاو پسپۆر ههیه که بروانامهی دکتۆراو ماستهریان ههیه و ناگاداری ههوانی رۆژانه و رهوشی دونیان.

په یوه نډیم به عبدالله خانه وه:

له سهره تای مانگی ۱۹۴۷/۳ عبدالله خان ناردی بهمشویندا چووم بۆ دزلی، کاتیك له گهل دوو پیاو ماقول رۆشتم گهیشتمه بهردهمی ماله کهی، هاته دهره وه زۆر به گهرمی پیتشوازی لیکردم و ئه ملام و ئه مولا لای ماچ کردم، له پاش حموانم وه و نان خواردنی نیوه پۆر بره میه ژوریک وتی: بۆیه ناردومه به دواتا که له ئه مپۆر بهدواوه بین به برا ههر چیه کم ههیه بهشی ئه کم له گهلت به مهرچیک لایه نگیری خزمه کانت نه کهی، وتی: من باخه کانی زه ئهم گرتوه به ئیجار، خزمه کانت ئه گهر و یستیان له منی ئیجار بکه نه وه و هیا بۆ خۆم پیاو ئه نیرم به ره ممه که یان کۆ بکه نه وه، منیش وتم: ههفته یه که مۆله تم بده و ههلامه که ت ده ده موه.

که گهرامه وه بۆ زه ئهم پاش دوو رۆژ به هه ممو ئاموزاکانم وت: ئیواره له مالتی ئیمه نان ده خوین هه ندی شت ههیه ئه ممو بۆ باسی بکهین، کاتیك نانی ئیواره مان خوارد وتم: مهرد ئه وهیه به مهردایه تی بژی به مهردایه تی به ری زۆر ناره وایه بۆ ئیوه که پیتان ده ئین باخه مان نان خۆری حمیده خان ئه وهی عبدالله خان به منی وت بوو ده قا و ده ق بۆم گیرانه وه، وتیان: چار چیه؟

وتم: سهینه ی هه موتان له گه ئهم وهرن به چین بۆ بیاره بۆ خزمه تی شیخ علاء الدین، جۆگهی (ده مبه جۆ) له ئه ممه دتاوا به ئیجار بگرین بیکهین به توتن و مه رهزه بۆ ئه وهی به ره ممه که بکهینه هۆی ژیا نی ئه مسالمان، هاوین له ناو دیکه دا به ئینینه وه نه چینه ناو باخه کان، هه ندی چه کمان ههیه خومانی پی پیا ریزین، خزمه کاتم له وه لامدا هه ندیکان را که ی منیان زۆر پی خوش بوو، هه ندیکای تریان له شه خصی عبدالله خان و سزادانی شیخ حسام الدین ئه ترسان، ههر جۆر بوو ئه مانهی له دژی بیرو را که ی من وه ستان که پیره کان بوون پیتان وابوو به م کاره کافر ده بن چونکه ئه وان موریدی شیخ حسام الدین بوون به چوونی ئیمه بۆ لای شیخ علاء الدین له بیاره هه لده گهرانه وه له شیخ حسام الدین، ئهم دوو شیخه له و کاته دا نا کۆک بوون.

من به پیره کاتم وت: ئەم رۆشتنه مانای ئەوه نیه ئێوه لە موریدی شیخێک وازبھێنین ببن بە موریدی شیخێکی تر.

رۆژی دوایی چوین بۆ بیارە لە گەڵ (١٥) کەس لە پیر و گەنجەکان، رینگەیی بیارە بە گۆلپدا دەروات، کاتێک گەیشتی نه گۆلپ ئەوانەیی قسە کەیی منیان بە دل نەبوو وتیان بچین بۆ لای شیخ محمد کە کوری گمورەیی شیخ حسام الدین بوو بە لکو چارەسەریکی ئەم ئیشەمان بۆ بکات پتیرستان بە بیارە نەبی، منیش ئەم زانی هیچ سوودی نیە بە لām لەبەر دلی ئەوان لە گەڵیان رۆیشتم، شیخ محمد وتی: ئەم ئیشە لە لای من نیە برۆن بۆ لای حەمیدەیی خوشکم لە گەڵ ئەو رینگ بکەن. حەمیدەش لە باخە کۆن بوو، کە لەو رینگەییەوه نزیک بوو. کاتێک لە گۆلپ دەرچوین بەرەو بیارە کۆنە موریدەکانی شیخ وتیان بابچین بۆ لای حەمیدەخان، منیش هەرچەند و تەم سوودی نیە خۆتان سوک مەکەن بە لām بە قسەیان نەکردم، هەندیکیان رۆیشتن بۆ باخە کۆن، منیش چاوەرێم کردن، کاتێک گەیشتنە لای لییان بوو بە دەمەقەر، هاتنەوه وتیان لە گەڵمان رینگ نەکەوت، ئێمەش کەوتینە رێ بەرەو بیارە، کاتێک گەیشتن چوین بۆ لای مامۆستا مەلا عبدالکەریمی مدرس لە گەڵمان هات بۆ لای شیخ علاء الدین، لە پاش ئەوهی هەموو شتیکم باس کرد بۆ شیخ.

شیخ فەرەموی: ئەم سال جۆگە کە بەبی ئیجار دەتان دەمی بە لām سالتیکی تر دەتان دەمی بە ئیجار، چونکە ئێوه ستمەتان لی دەکەن من دەموی یارمەتیتان بەدم.

لەو کاتدا و تەم: جەنابی شیخ ئەم سال بە ئیجار وەری دەگرین، ئەگەر پیاو دەرچوین سالتیکی تر بە خۆراییی وەری دەگرین.

من ئەمەم وت چونکە دەترسام لە ئەنجامدا ئەم رینگەییە من گرتوومە عبدالله خان لیم تینک بدات، کە هەرواش بوو، لەسەر ئەوه رێ کەوتین کە پیتنج یەکی بەرەمە کەمان بۆ ئەو بی و گمراينەوه بۆ زەلم، دواي دوو هەفتە جۆگە کەمان جۆمال کرد دەستمان کرد بە جوت کردنی بۆ توتن و مەرەزە و کشتوکالی تر لەوانەیی کە بەراو بوو، رۆژێک عبدالله خانی دزلی سێ چوار پیاوی ناردبوو لە بەرزایییە کەوه کە پیتان دەوت (بابا زەرەدە) لە ژووری جۆگە کەوه جوتەکانیان دایە بەر شیلکی تەفەنگ جوتە گایەکیان کوشتین.. شەویش چوو بوونە (ئەحمەد ناوا) لەوی خالە صالح کە خزمان بوو یارمەتی دەداین لەوی دابوویانە بەر خەنجەر.

جاریکی تر عبدالله خان ناردی بە شوینەدا، لە گەڵ دوو پیاوی زەلمدا چووم بۆ دزلی بە لالوتیکەوه بە خیرەهاتنی کردم وتی:

(ئەگەر وەرو ئا پەرۆ چەرمەییە نەبوو ئینا سەرەتۆ من پەنابادی و م جەکیس مشۆ).

واته: ئەگەر لەبەر ئمو مێزەرە سپیی سمرت نەبێ، من نیو قرانی ئێرانیم لەکیس دەچێت. که ئمو کاته گوللەیهکی تهننگ به نیو قران بوو، مەبەستی ئموه بوو به گوللەیهک تەواوت دەکەم.

وتم: هیچ منەت نەبێ، هەل لەمە باشتەت بۆ رێک ناکەویت بەپێی خۆم هاتومەتە دیوێخانەکەت، من ئەگەر توشی کارەساتی وا بووم بەدەست تۆوه لەلای خوا شەهیدم، چونکە پێنەمبەر ﷺ فەرمویت: (من قتل دون ماله فهو شهيد)، واته: یه‌کێ به‌مرگه‌ی شه‌رعی بکات له‌ ماف و ماله‌ی خۆی ئەگەر لەسەر ئموه کوژرا ئموه شەهیده.

لەپاش هەفته‌یه‌ک لەبەردەرکی ماله‌که‌ی خۆماندا لێدایکمان راخستبوو، لەبەر هەتاو دەرسم دۆتومە به‌ مه‌لا محمەد ملا حمید پشدری که هه‌موو جاری پێی دۆتم: زه‌لم به‌جی به‌یته‌ بجۆ بۆ پشدر، له‌مۆی دێیه‌کی باش هه‌یه که پێی دۆترین (سهرسیان). له‌و کاته‌دا عبدالله خان به‌خۆی و به‌ چهند پیاویکموه هاتن به‌لای ماله‌که‌ی ئێمه‌دا رۆشتن دۆچوون بۆ عەبابه‌یلی بۆ ماله‌ی شێخ کریم بۆ (ته‌عزێ)، که هات به‌لاماندا رابورد سه‌لامی نه‌کرد، نه‌ خۆی و نه‌ پیاوه‌کانی، منیش له‌بەری هه‌لنه‌ساموه، گه‌یشه‌ ماله‌ی حاجی حه‌مە جان که ئه‌مۆش یه‌کێک بوو له‌ خزمه‌ نزیکه‌کانم له‌ دایکموه، له‌ پاشان پیاوه‌کانی دێیه‌که‌ ئه‌وانه‌ی له‌مۆی بوون نه‌چووون بۆ ئیش، چوون بۆ لای خان له‌ ماله‌ی حاجی حه‌مە جان.

منیش بیرم کردوه وتم: فه‌قی با ئێمه‌ش بچین به‌لکو چونه‌که‌مان خیری پێوه‌ بینت.

شایه‌نی باسه‌ ئمو چوونه‌ گه‌وره‌ترین خیری هه‌بوو، کاتێک چوینه‌ ژووره‌وه‌ له‌ماله‌ی حاجی هه‌موو دانیشتبوون، عبدالله خان و خزمه‌کانم، عبدالله خان له‌بەرم هه‌لنه‌سایه‌وه‌ خزمه‌کانیشم هه‌یچیان هه‌لنه‌سان، له‌بەرنموه‌ پێنج ده‌قیقه‌ دانیشتم و هه‌لسام هاتمه‌ ده‌ره‌وه‌، ئه‌وه‌نده‌ رقم له‌خۆم و له‌ خزمه‌کانم هه‌لسا، له‌مۆیه‌ دابه‌زیمه‌ خواره‌وه‌ سه‌ره‌نوێلکێک هه‌بوو ناگام له‌خۆم نه‌بوو به‌ناو سه‌ره‌نوێلکه‌که‌دا رۆشتم بۆ ماله‌ی خاله‌ صالح، جبه‌ و که‌واکه‌م هه‌مووی پیس بوون، وتم خاله‌ سێ دینارم بده‌ری به‌ قه‌رز، وتی بۆ چیت؟ وتم: ده‌مه‌ویت له‌ داخی ئێوه‌ سه‌رم هه‌لگرم، ئه‌مۆش پاره‌که‌ی پێی دام هه‌رچهند قسه‌که‌می پێی ناخۆش بوو، گه‌راموه‌ ماله‌وه‌ وتم به‌ دایکی محمەد تۆ برۆ بۆ سلیمانی بۆ ماله‌ی خوشکت خوالیخۆشبوو (حه‌یات) ژنی (حه‌ خالده‌) که یه‌کێک بوو له‌ پیاوه‌ ده‌وله‌مه‌نده‌کانی سلیمانی تا من دواپی دیم به‌دواتا.

چوونم بۇ پشدهر:

له گڼل مهلا محمدی مهلا حمید چوون بۇ پشدهر، چوینه مائی ئیسماعیل ناغای رهسول
ناغا له سمرسیان، شو له دیوه خان له پاش نان خواردن وتی: ماموستا خیره هاتووی، وتم:
هاتووم بېم به مهلای تو.

وتی: جا نه تمناسم نه تمناسی چون همروا له ریوه به لین بدهم به تو بۇ ئمووی بییت به
مهلای دینه که مان.

منیش وتم: ناغا پیاوی ژیر به یه کاتژمیر پیاو ئناسیت، من دوو روژ لیږه ده مینمهوه
له لات هممو شوئیک له دیوه خان نان ده خوین و به هموه سی خوت چی له دلتدایه پرسیارم لی
بکمن ئمو کاته بوټ دهرده کمویت من به که لک دیم بۇ مهلایه تی یان به که لک نایم.

ناغا وتی: به راستی وته که ت زور جوانه، هر لم قسه یوه بوم دهرده کمویت که تو
به که لکی ئیمه دیت.

له پاشان روژنک ماینمهوه نهک دوو روژ خوا وای کرد من چوممه دلی ناغاوه به جوړیکی وا
پی و تم خوم دیم له گه لندا بۇ سلیمانی بۇ ئمووی ژن و ماله که ت به ئیت بۇ ئیږه نموه
په شیمان بیتموه، وتم ناغا دلنیا به بزوترین کات ده گهریموه بۇ لات، چوممه بۇ سلیمانی
ناردمان بۇ زه لم ئمووی هه مان بوو پیویست بوو هیئایان هاتین بۇ (سمرسیان) بووم به
مهلای ئمو.

خانوه که ی مهلای پیښوو:

ئمو روژه ی گه یشینه سمرسیان شو میوانی مائی ناغا بوون، روژی دواپی بردینیان بۇ
خانوه که ی مهلای پیښوو که بریتی بوو له دوو ژوور، ژووری دهره وه ی جیگه ی خومتن و
دانیشتن بوو، ژووری ناوه وش جیگه ی مانگا و گوړه که بوو.

چونکه لموی وه هابوو ئمو جوړه خانوانه که ممر و مالاته که له ژووره کانی ژووره وه ده بوون
و خویشان له ژووری دهره وه ده بوون، له بمر دزو جمرده.

کاتی که دهرگای ژووری مانگا و ناژه له کانمان کرده وه دیمان نیو مهتر پاشمړی ناژه لی
تیا دایه ووشک بووه تموه، ئمو ژووره وش سواغ درابوو به سه نیر بۇ ئمووی ناژه له کان سمرمایان
نمیټ به زستاندا.

نهم ماله نمونهي مائي نهم ناوچهيه بوو، همووي پيس و پوخل بوو، همروهه دتيه كه كه له ناوي زني بچوكيان ده خواره دوه كه شمش مانگ له ساله كه دا همووي قورار بوو، كه من و دايكي محمد چووينه خانوه كمرو هموو شهوتك دواي كاترمير (۱۲) ي شم دهستمان ده كرد به فری دانی نهم پيسيمی له ژوره كاندا هديه. له نزيك ماله كمرو گله چالتيك همبوو خاكه كمی سپی بوو له پاش نهمی ماله كممان پاك كرده وه لهو گله سپه مان دههينا ديواره كممان پی سواغ ددها، له دوايدا كه خهلكي گونده كه دههاتن سمریان سورده ما له پاك و خاوينی ژوره كه.

کورته يه ك له ژيانی ئيسماعيل ئاغا

ناوي ئيسماعيل كوري رسول كوري حسمن ئاغا، له ۱۹۰۰/۷/۱ له دايكبووه، ئيسماعيل ئاغا له منالدايموه كميكي ديندار بووه و تا نهم كاتهي كوچی دوايي كردوه همردم به دلسوزيموه خزمهتي مزگوت و ماموستايانی ئايینی و حوجره و مدره سهی كردوه و، هموو همولی خوئی خستوته گهر مهلاي به نوابانگ پيدا بکات بۆ مزگوتي گوندي سمرسيان، لهو ماموستايانهشی ليره خزمهتيان كردوه له مزگوتي سمرسيان مهلا سليمان و مهلا سه عدي و مهلا عوسمانی گوله (يك دهست) كه نهم بهريزانسه ئيستا له ژياندا نهمان، يهكيكي ديكه لهو مهلا باشانهی له مزگوتي سمرسيان فقيهان همبووه دكتور مستهفا زهلمي بووه كه ماوه يك لهم گونده خزمهتي كردوه لهرووي

تایینی و دنیاییهوه ئیستاش قسهکانی نمو له گویی خه لکدا ئه زرن گیتیه به تاییهت مه لاکانی ده ورو بهری سهرسیان.

ئیسماعیل ئاغا پیاریکی بالا بهرزی گۆچان به دهست بوو، ههردهم به گۆچانه کهی ههره شمی لهر کهسانه ده کرد که نه چوون بۆ نوژی جومعه، خۆشویستی خه لکی نه که ته نهها گونده که به لکو خۆشویستی خه لکی ناوچه که بوو.

ههرچه نه ئیسماعیل ئاغا خۆی نه خوینده وار بوو به لام زۆری حمز ده کرد خه لکی بخوینیت و هانده رو پشتیوانیکی گهری خویندنی مزگوت بوو، مامۆستای باشی بۆ ئاماده ده کردن، به هۆی مامۆستا مسته فا زه لمیهوه حه سه نی کوری ناره خویندنی قوتابخانه له سه نگه سه رو توانی خویندن ته وار و بکات و دواتریش له به غدا لیسانس له قانوندا به دهست به یینیت.

حوجره ی فه قی:

له پاش ئه وه ی که چومه سهرسیان مه دره سه یه کیان بۆ پێکهینام، هه ندی فه قی باش هاته نه لام چونکه ههر که سین له ولاتی خۆی به چینه شوینیکی تر به نرختر دینه بهر چاو. مینیش دهستم کرد به ته دریس، یه که سه ر نمو کتیه گرانانه م ده وتمه وه وه ک کلنبوی (بورهان) له علمی منطق، (جمع الجوامع) له عیلمی (أصول الفقه)، (مطول) له عیلمی بلاغه. به لام له بهر ئه وه ی که یه که به جار بوو نمو کتیه گرانانه م به ده رس ده وتمه وه، ئیه واره دوی مه غریب نه مه ده ویره نان بخۆم له بهر ئه وه ی خمو نه مباتمه وه، ههروه ها قۆرییه که م له قه راغی ناگره که داده نا له جیاتی چا قاوه م تی ده کرد، ههر جارێک ههستم به کردایه به خمو پیاله یه که نمو قاوه یه م ده خواره وه ئینجا خمه که م ده رۆشت، زۆر جار نزیک (۱۲) ی شهو نانی شیوانم ده خوارد که سارد بوو، له سه ری ده نوستم له پاش ماوه یه که تووشی نه خۆشی گه ده بووم. به لام له بهر ئه وه ی زۆر ئاره زووم له ته دریس بوو گویم به هیج نه دا.

ده رس و ته نه وه ی مزگوته کان لهو کاته دا زۆر گران بوو، به لام به داخمه وه زۆر مه لای زیره که به سالان ده رسیان ده وتمه وه، له دوا ییدا کۆچی دوا ییان ده کرد بۆ ئه وه ی شتی که به جی به یلن بۆ میلله ته که یان، یان هیج جۆره پێشکووتینیک له ژبانی دا نه بوو به لکو کۆمه لێک ماده یی قورسی به ده رس ده وتمه وه و هیچی نه ته به ست به ژبانی کۆمه لایه تیه وه و هیج پالېستیکێی ماده یی و مه عنه میان نه بوو جگه له دلسۆزی خۆیان.

بابه کړی سه لیم ئاغا :

سموژکی هوژی میراوده لیه کان (هوژی پشدهر) بوو، پیایوکی زور ژیر و سیاسی بوو، به لّام خوینده وار نه بوو، په یوه نډیه کی زور به هیږی هه بوو له گهل ټینگلیز، له روژیکمه که ټینگلیز له عیراقد بوو هه همیشه نوښه ټینگلیز بوو له پشدهر، هه موو مانگیک ده چوو بو کمرکوک سهری له بهر یوه بهری نموته که و نوښه کانی ټینگلیز ده دا.

له پاش مانگیک له چوونم بو سهرسیان، نیواره یه که دواى نوښی مه غریب پیان وتم: (بابه کر ئاغاى سه لیم ئاغا) که خه زوری ئیسماعیل ئاغا یه له کمرکوک گه راوه تموه لای داوه ته لای مالى ئیسماعیل ئاغا پنی خوشه تو بینیت، منیش چووم بو لای بو دیوه خان، تموقم له گهل کرد ویستی هه لستیتمه له بهرم به لّام له بهر پیری نه یتوانی به تمواوی هه لستیتمه وتی: (ماموستا که کمر پیر بوو جو ی پی ناخوری).

له پاشان پنی وتم: نه گمر عاجز نابیت توژیک پرسیرت لی نه کم.

منیش وتم: زورم پی خوشه، وتی: خوا باسی کرده له قورئاندا که ناسمان حموت ته به قهیه، نایا تم قاتانه وه چی وان؟ نایا وهک ساج وان یهک لسمه یهک دانراون؟ وتم: ئاغا تمو حموت ته به قه بوشایی ناسمانه همر ته به قیکی جیاوازه له گهل تموهی تردا که تمه زانستی تازه ئیسیاتی کرده، نه ستیره کانی ناسمان خوا دابشی کردوون به سهر تمو حموت ته به قه دا که له بوشایی ناسماندا ده جو ټیموه و ده سور ټیموه یان به ده وری خو یاندا وه یان به ده وری نه ستیره کی گه وره تر دا، همر وهک زه مین ده سور ټیموه به ده وری روژدا مانگیش ده سور ټیموه به ده وری زه میندا، همر وهک خوا فهرمو یه تی: ﴿كُلْ فِي فَلَكٍ يَسْبُحُونَ﴾^١، واته: همر یه کی له نه ستیره کانی ناسمان له نیو ته به قه یه که هموا دایه مه له ده کهن.

بابه کر ئاغا قسه کهی زور پی خوش بوو، وتی: تمه یه کهم مه لایه دیومه که وه لّام بداتمه به ژیری و زانستی تازه.

ټینجا هندی سهر گوزشتهی خو ی بو گیراموه له بابته ژیری و ټینگه یشتن.

وتی: نوښه ټینگلیزه کان له رانیه داده نیشت، له سالی ١٩٢٤، تمو ناکوکی هه بوو له گهل عبدالرحمن ئاغاى کویدا که تمویش همر له رانیه داده نیشت، وتی: روژیک بیانوویه کی پی گرتو کوشتی، له پاش تموه ټینگلیزه که روژتموه بو له نندن، یه کیک تر هاته جیگه کهی، وتی: تموانه کی ده هاتنه کوردستان له ټیمه کوردیان باشت ده زانی. وتی:

ئەم نوینمەرە بە نوینمەرە تازە کەمێ و تەبوو کە تۆ دەچیتە ئەمێ با پەڕیوە نەدیت لە گەڵ بابەر سلیم ناغا دا بەهێز بێت، ئێمە ناگادار کراین بۆ ئەم رۆژە کە ئەم نوینمەرە تازەییە دیت بۆ پشەدەر مەن و هەندێک لە ناغا کانی تر چووین بۆ پیشوازی، کاتی لە فرۆکە کە دابەزی ئەمیش کوردی باش دەزانی، پیش ئەمێ بەهێز بێت: بابەر ناغا زەمانی زوو پیاوێکی جوان و ژنیکی جوان هەبوون، ئەوانە کێن و ئیستا گۆرە کەیان لە کۆنەدا یە؟ هەتا پرسیارە کەم تەواو کرد گەشتێن بەهێز دەستمان خستە ناو دەستی یە کتر دەستمان بەرئەدا تا وەلامە کەم دايمە، و تەم: ئەم پیاوێ جوانە باوکە ئادەم و ژنە جوانە کە دایکە (هەوا) بوو، ئیستا گۆرە کەیان لە دوورگەیی عمرەبیە لە مەککە، دەزانم مەبەستت ئەم پرسیارە چیه، و تەم: چیه؟ و تەم: کە نەئێم مەن کوردەم و تۆ ئینگلیزی، نەئێم مەن موسڵمان و تۆ مەسیحیت، بەلکو هەردوو کەمان براین چونکە لە ئەمۆلادی ئەم دایک و باوکەین، دیارە ئەمەش قورئانی پیرۆز باسی کردووە بەم جۆرە فەرموویەتی: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ﴾.

و تەم: ئینگلیزە کە پێی و تەم: بابەر ناغا لە کورد و کوردستاندا لە تۆ ژیر تر و زیرە کتر هەیه؟ ئەلێ منیش پێم و تەم: تەماشای ئەم دەوێنانە بکە (ئەم درەختانە) لە نێو ئەم شاخانەدا هەر بێ دەوێنێک کوردێکی تیا دا یە لە مەن ژیرتر و لە مەن زیرە کتر بەلام لەبەر ئەمێ بێ کەسێن و سەرمان لێ شێواوێ بەرپێی خۆمان نایین، شایانی باسە بابەر ناغا چاویکی کۆر بوو بە گۆشەییەکی جامەدانێ کەمێ سەری ئەم چاوی دادەپۆشی لەبەر ئەمێ هەر لە دوورەو بە دەم و چاویدا دەتەناسیوە و بەم شێوەیە کابرای ئینگلیز تەواو بوو بێناسی ئەمێ.

یەکیکی تر لەم قسەمان بۆی گێرامۆ و تەم: رۆژێک هەتاو بوو هەندێک ناغای میراودەلی میوانم بوون، و تەم: با بچینە سەربان بۆ بەر هەتاو کە تۆزێک تەماشای ئەم دەشت و دەره بکەین، و تەم: تەماشامان کرد هێلێک هەیه لە دەشتی پشەدەر دا لە ژووری هێلە کەمێ درەخت (دەوێن) رەواو، بەفرە کە لە نێوان دەوێنەکاندا هێشتا نەتەواوە، بەلام لەم دیوی هێلە کەمێ بەدرێژایی چاویە کە درەخت نەرواوە، و تەم ئەمێ لەبەر چیه؟ و تەم: بابەر ناغا بۆچی قسە دەکەیت لە ئیشی خوادا، و تەم: هەموو ئیشێک ئیشی خودایە، بەلام خواش بۆیە ئەقلی داوێ بە ئێمە بۆ ئەمێ بزانین هۆی ئەم شتە چیه.

لە داویدا بابەر ناغا و تەم بیرم کردووە و پێم و تەم: ئەمە هۆکەیی ئەمێ کاتی خۆی ئەم دەشتی پشەدەر و جینگای هەموو دێهاتە کامان دەریا بوو، ئەم دەریایە لەم ناوی زێ

پينکها توه که له کاتي دا خوۍ تم دهر بندهۍ پشدهره نهچرپاره و نمو زنجيره شاخانه بهري ناوه که يان گرتووه.

ئينجا ناوه که پهنگي خوار دوتموه و بووه به دهر پاچه يک دواتر تم دهر پاچه يه زنجيره شاخه کمې بريوه و نمو دهر بندهۍ دروست کړدوه، ئينجا باپيره گموره مان هاتووه بو ئيره، دووباره گالته يان پي کړدم لمسر نمو وتهيه و وتيان تمه ئيشي خوايه، وتي: له پاش مانگيک دوو ئينگليز بوون به ميوانمان ئه مانمش که تم باسم بو کړد بوون ئه مانيش ميوانمان بوون، يه کي له ئينگليزه کان که زور شاره زو بو له ميژوودا، وتي: باو و باپيري ئيوه له ئهسلدا له کوټوه هاتونه ته ئيره؟ وتم: باو و باپيري ئيمه همر ليره بوون، وتي: نه خير وانيه چونکه تم ناوچه يي ئيوه له ئهسلدا دهر پاچه بووه، تهماشاي نمو هيله بکه که له سهره وه درهخت رواوه و له خواره وه نمر واره نمو هوش لمبرئموه يه که دهر پاچه که له کاتي خويدا گه يشتووه ته نمو هيله به درنژايي سال هيز و تواناي لمو زه وييه بريوه لمبرئموهۍ نمو شونتانهۍ که ناوۍ دهر پاچه کمې پي گه يشتووه درهختي تيدا نمر واره به لام لموه بهره و ژورتر رواون.

ئينجا به ئينگليزه کانم وت: تم وتانمي ئيوه من پيش مانگيک بهم پياوانم وت باوه ريان پي نه کړدم، به لام زور شت مرج نيه خوښنده وار بيزاني، به لکو به ژيري ئه توانريت بزاني. شايه ني باسه ناغاگاني ميراوده لي (ناغاگاني پشدهره) جياوازيه کي زور زوريان همبوو له گهل ناغاگاني تري کوردستان، چونکه خوښان ناماده ييه کي باشيان همبوو بو شت وه گرتن، دووم تم ناغايانه شتيگان همبوو کاتيک ميوانيکيان دهات نمو ميوانه ئيشي چي بووايه نمو پرسياريان لي ده کړد، لمبرئموه له گهل همر ناغايه کدا دانيشته يي له هه موو بابه تيک شتيکي ده زاني.

عمشيره تي پشدهره دوو بهمه:

١- هوږي نورالدين: که به ناوۍ گونديکموه يه، له بناري پشدهره داده نيشن، ئه مانه همر له کونموه لموي بوون.

٢- هوږي ميراوده لي: ئه مانه له ناوچمي جزيره و بوتانموه هاتوون به شيکيان پرويان کړدو ته ناوچمي هو لير که پييان دهوتريت عمشيره تي (گمردۍ)، همنديکيان پرووه دوکان روستون پييان دهوتريت عمشيره تي (فيض الله)، همنديکيان له ناوچمي پشدهره جيگير بوون پييان دهوتريت (ميراوده لي)، به ناوۍ باپيره گموره يانموه که پيي دهوتريت (ساوده ل) دواي تم (حمود ناغا) دواي تم (محمد ناغا) ي گموره که باپيري

میراوده لیه کانه له (۲۰-۲۵) ژنی همبووه نموده کانی بوون به (۷) بهشموه نهم جیاوازیبه بههوی دایکه کانیانمونه بووه:

۱- تایه فمی بابکر ناغا که کوره گمورهی محمد ناغا بوو.

۲- تایه فمی محمود ناغا.

۳- تایه فمی رسول ناغا.

۴- تایه فمی أحمد ناغا.

۵- تایه فمی جگزه که نهمه بهناری دایکیانمونه به.

۶- تایه فمی عباس ناغا.^۱

نهم هوزانه همدهم نازا و پیاوی مهرد بوون، ناوچه کانی خزیان پاراستوه له دهست دریژی و داگیرکردنی دوژمن و شهریان کردووه له گهل تورکیای عثمانلی بو ماوهی (۱۰) سال (۱۸۷۵-۱۸۸۵ز) له سالی (۱۹۱۹ز) کاتی شمېری جیهانی یه کم بهرهلستی روسه کانیان کردووه نه یانه یشتووه بیتته ناوچه که یانمونه.

کاتیک عیراق کومه ژیر ټینتدابی ټینگلیزه به بابکر ناغای سلیم ناغا بو به حکمرانی گشتی ناوچه پشدر و مهرگه و رانیه، زور په یوه ندیبه کی به هیزی بوو له گهل ټینگلیزه کان وه کاسمان کرد مانگانمی خوی (۲۴ لیره ټالتون بوو)، مانگانمی (۷۰۰) سوار له خزمه کانی (۸۰۰ روپیه) بوو بو همیره کی لموانه.

همرچنده په یوه ندی ناغا کانی کوردستان همیشه له بهرزه وندی میللهت نه بووه به لام ناغای مهردی تیا هه لک موه، وه:

(سمایل ناغای شکاک) که پنی نوترا (سمکو) زور کوشی کرده بو کورد و کوردستان له سالی (۱۹۱۶-۱۹۳۰) له دژی رژیمی ستمکاری ټیران وه ستاوه هتا به دهستی نهم رژیمه شهید کرا له رنگی نهمه که یدا.

(سمکو) زور رهامه ند بوو له ناغا کانی پشدر جگه له (بابکر ناغای) ناوبراو، همروه ها گلہ یی هه بوو بهرام بهر به خوالی خوشبوو (شیخ محمودی حفید).^۲

^۱ سرچاوه: عبدالله پشدر، یاداشتی ژپي، لا ۱۰-۱۲.

^۲ سرچاوه ی پیشوو، کت عبدالله پشدری، ۳۲۷.

سمکۆی شکاک*

ئیسماعیل ئاغای شکاک ناسراو به (سمکۆی شکاک) سالی ١٨٨٧ له دایکبووه، ئهو شۆرشگیرێکی کورده و رێبهرایهتی هۆزی شکاکی کردووه، که بۆ ماوهیهک دهسهلاتی ناوچهی خۆڕاوی گۆلی ورمیی له حکومهتی ناوهندیی ئێران سندهوه.

سمکۆ ناوی ئیسماعیلهو کۆری عهمهده پاشای کۆری عهلی خانی کۆری ئیسماعیل ئاغای شکاکه و بنهماڵه کهیان له میژوه گهروه دهسهلاتداری خێلی شکاک بوون. سمکۆ له سالی ١٨٨٧ له دایکبووه و پاش مردنی باوکی و جەعفەر ئاغای برای، سهڕکردایهتی شکاکی گرتووته دهست و له دواي جهنگی یه کهمی جیهانی شهوه هاتووته که زۆری خهبات و کوردایهتییهوه.

ههڕچهنده له سالتانی جهنگی یه کهمی جیهانییدا سمکۆ له هیچ چالاکییهکی سیاسی بهشداری نه کردبوو، بهلام هیزهکانی روسیا دهستگیریان کردو دووریاخستوه بۆ شاری (تهفلیس) و دواتر ئازادیان کرد بهو مهرجی دابنیشی و هیچ ههلوێستیک دژی روسهکان نهوێنیت.

که جهنگی یه کهم کۆتاییهات، سمکۆ وهک سهڕکردهیهکی سیاسی ناوی دهڕکردو له پینا و دامهزراندنی ئیدارهیهکی کوردیدا له سالی ١٩١٩ شۆرشی بهرپا کردو زۆر ناوچهی گرنگی خسته ژێر کۆنترۆلی خۆیهوه.

له سالی ١٩٢١ له ئهنگامی لهشکرکێشییهکی گهروهی هیزهکانی حکومهتی ئێراندا، سمکۆی شکاک ناچاربوو پاشهکشی بکات و پهنا بهرتنه بهر تورکیا. له سالی ١٩٢٤ یشدا به بریارێکی لیبۆردن گهرايمه ئێران و سالی ١٩٢٦ یش جاریکی تر شۆرشی بهرپا کردوه، بهلام ئهجارهشیان شۆرشهکی تینکشکا و ماوهیهک له تورکیادا به دهسته بهسهری مایهوه. پاش ئازاد کردنیشی گهرايمه بۆ ئێران و سالی ١٩٣٠ به پیلانیکی کار به دهستانی ئێران لهشاری (شنۆ) کوژرا، بهمهش شۆرشهکی شکاک کۆتاییهات که یانزه سال درێژهی کیشا.

مهلا و گاوان: (شکارته)

ئیسماعیل ئاغای پتی وتم: ههموو سالتیک بۆ مهلاي گوند گهله جوتمان کردووه، ههندی گهلمان بۆ وهشاندوه نهگهر تۆش ئارهزوو دهکهیت با ئه مسال گهله جوتیکت بۆ بکهین، وتم:

* تێبینی: وهک پێزانینییک بۆ خهباتی سمکۆی شکاک، لیژده ژباړته مهکهی خراوده روو

ئاغا دیاره بمرهه می گهله جوته که گهلی حهلا لّتره بۆمن له سمر فیتره و زه کات، چونکه ئهم دوانه بۆ همژار و لی قهوماو دانراون، بۆ مهلا یه که پیشموای موسلمانان بیت گهلیک نارهوایه.

شایهنی باسه گهله جوت چۆن ده کرا بۆ مهلا همروا ده کرا بۆ گاوانی دینه که. واینگهوت لهیه که رۆژدا جوتهکانی ئاواپی کران به دوو بهشموه بهشیك بۆ مهلا و بهشیك بۆ گاوان، همروها واینگهوت ئهو دوو زهویییه که دیاری کرا بۆ مهلا و گاوان له تهنیشته یه کتردا بوون هیچ زهویییه که له نیوانیاندا نه بوو، ئهو رۆژی که گهله جوت کرا بۆ من و گاوان ره شه باییه کی زۆر توند ههلی کرد له بهر تۆز و خۆل چاو چاوی نه ئهیینی، من خۆم لئوی بوم که گهله جوته که کرا، بهلام له بهر ره شه باکه نه مزانی کام پارچه زهویییه هی منه و کامیان هی گاوانه.

له زهویییهکانی ئهو ناوچه یه دا مشکینکی زۆر بی شومار هه بوو، کشتوکال که سموز ده بوو نه بوو به نیو مهتر به رزی هه موو رۆژیک نه بوو مشکێ ناو ده غله که بکوژیت.

له بهر ئهو ی که سی شه مه و ههینی پشو بوو له نیو فهقییه کاندایه ده رس نه بوو، من هه موو فهقییکانم ده برد بۆ مشک کوشتن. بهلام یه کهم جار که رۆشیتین لیم تیکچوو ده چووم له زهوی گاوان مشکم ده کوشت، گاوانیش ئه مه ده زانیت بهلام دهنگ ناکات، هه موو جارێک که ئه چوومه سمر زهویییه که له بهر خۆمه مه توانیم ئه دا له گاوان ئه مه تا دوو مانگ به رده وام بوو، ئهو زهویییه تر هه مووی مشک خواردی و زهویییه که به سوری مایه مه. له پاشا که گه نه که ی تر له دهستی مشک ده رباز بوو گولی کرد گاوانی نامه رد به ئیسماعیل ئاغا ده لی: مامۆستا لینی تیک چووو مشکێ گه نه که ی منی کوشتوه له جیاتی مشکێ گه نه که ی خۆی، ئیسماعیل ئاغا به منی وت ئه مه راسته، منیش دهستم کرد به قسه وتن به گاوان، وتم: درۆ ده کات من مشکێ گه نه ی خۆم کوشتوه، ئاغا فرمانی دا دوو ئه سپیان هینا یه کی بۆ من و یه کیک بۆ کوێخا باییز، پیکه مه چوین بۆ سمر زهویییه که، کوێخا باییز وتی: مامۆستا ئهو گه نه ی که مشک خواردوویه تی گه نه که ی تویه، منیش که هاتمه ده دانیشتیم پارچه شیعرێکم نوسی بۆ مهلا ی پیشوی دیکه (ملا سه عدی) که له داخان دیکه ی به جی هیشتبوو چوو بوو له (قهلا دزی) دوکانی دانا بوو، هه ندی له شیعه ره کانم له بیر نه ماوه به داخه مه جگه له م چه ند دیره نه میت:

ئاغا وتی:

ئەمى مامۆستای بى باوان
 ھەمى زانیاری بى تاوان
 خۆت بو ھىنا ریزی گاووان
 من بۆت ئەکەم بە چاوان
 ھەرچیت بوئى لە گاووان
 گاوان ئەلئیت:

ھەر لە رۆژى (قالوا بلى)
 برباردرا لە بو مەلا
 سەر فیتە و موچمى فەلا
 خیر و خیرات دفع الابل
 بوچى لاتدا ھەمى مام مەلا
 لەم پى راستى پىر لا بەلا
 مەلا ھەمرا بەختى کۆمە
 سەرى باران ژنەرى گۆمە
 من بو حالى رۆلە رۆمە
 مشکت کوشتو بەختى خۆمە
 مەلا وتی:

گاوان پوختى نیە بەختى ھەییە
 تەختى نییە تەختى ھەییە

جولەکەى سپلە:

لە سالى ۱۹۴۸ کە لە سەرسىيان مەلا بووم، ئاوى زىي بچووک ئەوەندە زۆر بووبوو پەيوەندى (پشدر و مەرگە) برا بوو لە گەل شارى سلیمانى، چونکە ئەو کاتە ھاتوو چۆ و پەرىنمە بەسەر ئاوى زیدا بەھۆى قەياغەو بوو، ئەم قەياغەىە بریتى بوو لە چەند تەختەىەکى تاشراو ژیرەکیان کونەدە بوو پىر کرابوو لە ھەوا پیادە و سوارە و ئۆتومبیل یەکە یەکە بە نۆرە بوو قەياغەىەدا ئەم بمر و ئەو بمریان دەکرد، قەياغەکە کە لەمبەر و لەو بمرەو بەسرا بوو بە ئاسنیکمە بو ئەوێ ئاوە نیبات، کاتێک کە رۆخانە ھەئیدە کرد لە زستان یان بەھاردا

قهیاغه که نیش پی نمده کرا له بهر زوړی و هیزی ناوډه که، لمو کاته دا جوله که یه که له شاری کویموه هاتو زهره نگر بوو، هندی خشلی نالتون و زیوی پی بوو دهی فروشت، کاتیک هاته دی سمرسیان ریگهی هاتو چو برا، جوله که که کسی نه نه ناسی به سمر لیشیواوی دامو نهیده زانی روو بکاته کوی، هندی له دانیشتوانی دیکه که بریاریان دابوو هم جوله که یه روت بکه نموه، نالتون و زیو که یی بسینن له هر شویک بزیان ریکوت نه گهر ملیچی بکات بیکوژن، چونکه کافر نالتون و زیو که یی بسینن، منیش نه هم بیستوه جوله که کم هینایه مالی خومان، روژی دواپی له پیش نموهی ده ست بکه به نوثری هینی وتم: دانیشتوانی سمرسیان هر که سیک ده ستریز بکاته سمر لمو جوله که یه، داینین که ده ستریز کراو ته سمر من، لمو جوله که یه تا ریگه ده کریتوه من په نای ددهم و دهی پاریزم چونکه نه مه نایینی نیسلام ریگهی داوه، له روژی ناوادا ناییت تهماشای موسلمانیتی و جوله کایه تی بکریت چونکه هم مو لمان براین و له دایک و باو کیک بووین له یه که مه عدن دروست کراوین که خاکه، وهک پیغه مبهری خوا فرمویه تی: (کلکم من ادم و ادم من تراب)، دیار بوو و ته که میان زور پینا خوشبو به لام به قسه یان کردم، زور سویاسیان ده کهم لسمر نموهی که ریزی منیان گرت ده ستیان دریز نه کرده سمر لمو جوله که یه.

به لام پاداشتی چاکهی هم جوله که یه بو من نموه بوو دوو بازمنی زیوی گورهی دایکی محمد بوو، جوله که که بردی که له کوی زخواویان بکات (سپیان بکاتوه) هر لمو ساله جوله که که رزشت بو فله ستین تا نیستاش بازنه کانی نه ناره ده، سمره پای پیوه فایی لمو جوله که یه هیشتا من زور هست به به ختیار دی که کم که مال و گیانی لمو جوله که یه هم رزگار کرد، پیشینان وتویانه: (چاکه بکه و بیده به ده ده ناووه)، همردهم خوی گوره له قورنای پیروژدا فرماتان پی ده کات به چاکه کردن و ده فرموی: من پاداشتی نموه ده ده موه که چاکه ده کات نهک پاداشته که لمو که سه وهر بگرموه که چاکه له گهل کردوه.

میوژ له جیاتی شه کر:

له ههمان کاتدا که ریگه گیرا بوو بو نریکهی مانگیک شه کرمان لی برا، شهرم ده کرد به یه کی بلیم هندی شه کرمان بداتی تا دهی کپین و دواپی دهیان دهینه موه. بو ماوهی یه که مانگ میوژه ره ههمان ده خوارد له جیاتی شه کر، هندی شه کرمان هه بوو کرد بو مانه ناو شه کردانه کاتیک که میوان ده هات میوژه که مان ده شارده و شه کر که مان داده نا.

جا مروژ ته گهر همر سکالا بکات بو ثم و نمو باش نيه چونکه نموي دوسته پيني ناخوشه و نموي دوژمنه پيني خوشه، باشتره چاوه ري بکهيت تا خوا ده رگاي ره همهت لي ده کاتموه.

صغري و کبري:

لمو کاتمدا من مهلا بووم له سهرسيان شکر و چايان به کوپين (بيتاقه) دابهش ده کرا، بو همر نه فريک ته اندازه يه کيان دانا بوو له شکر و له چا، نيمه نمو کاته مندا لمان نه بوو له بهر نموي ناغا پيني وتم: بو نموي به شه کهتان زور بينت دوو مندا ل بنووسه، منيش نازانم بو چي نمو هله گهره يسم کرد ئيستاش په شيمانم لمو کرده و يه چووم دوو کچم نووسي يه کيکم ناونا (صغري) و نموي تريان (کبري)، چونکه زور به دواي (منطق) دا ده گهرام به دواي (صغري و کبري) دا ده گهرام که دوو بابيه تي زانستي مه نتيقه.

کاتي خو ي بو ثم کرده و يه (بوره فتوي) يه کم بو خوم دو زيمي وه له دلي خومدا وتم: ثم شکر و چايه هي ده ولته، هه موو کسي کي موسلمان ته گهر نه بينت ئهرکي له سهر (بيت المال)، منيش له بهر نموي ميوانم زور بوو، نمو به شهي پيان ده داين به شي نه ده کردين، ثم جوړه فه تو ايانه پيشهي هه نديک له مهلا يانه.

همر کاتيک شتيک له بهر ژه و ندي خو ي بوو ده گهر يت (حيله شرعي) يه کي بو ده دو زيتموه بو نموي حه لالي بکات.

ماره به جاش بو دووهم جار:

ژنيک هه بوو له دييه کي تر نزيکي سهرسيان سي ته لاقه درا بوو، هه موو مهلا کاني نمو ناوچه يه وتيان به ماره به جاش نه بينت ته لاقه که چاک ناييتموه، ئيستاش له لاي هه نديک ماموستاياني ئايني همر کسي به ژنه کمي وت برو سي ته لاقه ت کموتبي، ئيتر سي ته لاقه کمي ده کمويت به شوو کردنموه به يه کي کي تريان به ماره به جاش نه بينت چاک ناييتموه.

ژنه که هاته لام وتي من ده مويت بگهرنمويه لاي ميړده کم، منيش وتم: تو ليړه بيمه روه تا يه کيکت بو ده دو زيموه به دزي موه ماره ت ده کم و ته لاقه ت ده دات پاشان که عيده ت تمواو برو ماره ت ده که موه له ميړده پيشووه کت.

شهويک دانيشتبووين من و نمو و دا يکي محمد، ژنه که پيني وتم:

ماموستا گيان يه کيڼکی وک خوتم بؤ پيدا بکه، وتم: به خوا ناتوانم نموه بکه، ليم ببوره به لام هره يه کيڼکت بؤ پيدا ده کم.

بؤ سبه يني کوریکي گه نج هه بوو ناوی همه نمين بوو هيشتا ژني نه هينا بوو، وتم: پيت خوشه بؤ يه کم شو ژنيکت بؤ بينم، ديار بوو زوري پي خوش بوو. شوو دوو شاهيدم هينا ماردم کرد ليبي و ناردمن بؤ شوبنيک بؤ به ياني ته لاقی دا.

نهمه جاري دووهمه له مه لايه تي دا نم هه لايه بکه، جاري يه کم له زه لم، جاري دووهم له سهرسيان، به داخموه که له کاتي خویدا نهمه زاني سي ته لاقه که به يه کجار ته لاقتي پي ده کمويت، نهمه رهوشتيکی (جاهلييه) له پيش ئيسلامدا هه بووه، ههروه ها له بهر نم هويانه ماره به جاش دروست نيه له شهربه تي ئيسلامدا:

۱- نم ماره کردنه مهرجي پينچوانه ي شرعي تيندايه، هه ماره کردنيک مهرجي لهو جوړه ناروای تيا بوو به تاله. چونکه بهو مهرجه ماره ي ده کمه که له دواييدا ته لاقی بداتموه.

۲- نم ماره کردنه بؤ کاتيکی تاييه ته که پي ده وترت (الزواج المؤقت) هه موو ماره کردنيک بؤ کاتيکی ديار ي کراو به تاله.

۳- پينغه مبهري خوا ﷺ فهرمويه تي ماره کردني ئافره تي بالغ ي ژير ده بيت به ره زامه ندي خوي بيت، نه گهر لهو ژنه ته لاق دراوه بپرسيت پيت خوشه نم جاش ميردت بيت هه تا ماوي دياره وه لامه کمي نمويه که نايه ميت بيت به ژني نم پياوه نه ناسراوه به لکو ناچار بووه شوي پي بکات بؤ نموه ي بجيتموه لاي ميړدي پيشووي.

مام محمد مهرگه يي:

دراوسيه کمان له سهرسيان ناوي (همه مهرگه يي) بوو، ژنه کمي پينيان نموت (پوره فات)، ته مهنی له (۸۰) زياتر بوو، زور جار له گهل پوره فات نه هاتن بؤ مالمان به شهوان قسمي خوشيان ده کرد و ده يانگيرايه وه.

جاري کيان وتي: ماموستا کاتيک مه ليک فیه صه لي يه کم هات بؤ پشدر له مالي بابکر ناغاي سليم ناغا ميوان بوو، قاپيکی گموره يان هينا بوو بؤ نموه ي (مه ليک) کاتيک ويستي ده ست به ناو بگه يه نيت نمو قاپي لي ژير دابنيت، نم قاپه هه بؤ نموه باش بوو چيشتي ماشينه ي تيا بخويت.

جاریځي تر وتی: ماموستا نه گهر بېرم هیچ خه فدت ناخوم، چونکه ههموو دنیام بیڼی، وتم مامه کویت دی له ماوهی (۸۰) سالدا، وتی: تا خوار سلیمانی و کمر کوکم بینیه و به ههموو کولانه کانیدا گهر اوم، وتی: بو جاری یه کم که چومه سلیمانی له توتیل دابهزیم پارچه خه لوزیکم پی بو له گیر فاند. کاتیک که ده چوموه دهره وه بمر پارچه خه لوزه سمر دیواره کام نیشانه ده کرد ئیتړ ده گهراموه وون نه نه بوم.

جاریځي تر ناوینه یه کی گهره مان ههمو کاتیک که میوانیک هات تمماشای ناوینه کمی کرد، وتی: ماموستا مو پیاوه کییه لهوی دانیشته وه؟ وتم موه تزیت، دیاره کورد زیره ک تره له ههمو کمسک به لام لمبرئموه کی زور کات کورد ژیر دهسته بووه و دوزمنی یه کتر بوون سودی لهو زیره کیه وهر نه گرتوه بو مو دوو مه بسته.

بهړیوه بهری په روره ده (مدیری مه عاریف):

له سالی (۱۹۴۷) دا له مانگی ته موز مدیری مه عاریفی سلیمانی که ئیستا پیی دهوتریت (بهړیوه بهری په روره ده) چو بو قه لادزی، لهو سهره وه گهرایموه له سهرسیان شمونک لای دا، مزگمته که نوسابو به دیوه خانی ناغاه، کاتیک که چوم بو نویژ پیان وتم: موه مدیری مه عاریفی سلیمانی، چوم بو لای سه لامم لیکرد و دوی موه وتی: پیتم خوشه توزیک دانیشین به یه کمه.

له پاش دانیشن وتی: نهیت پرسیار ځکت لی بکم؟ وتم: زورم پی خوشه. وتی: مانای موه چییه؟! "رأیت الله في صورة البقرة"

وتم: موه مانای موه به که من کاتیک خوام دی لمبر گهره یی خواو لمبر بچوکی خوم بهرامبر بمر گهره یی خوم به مانگا هاته بهرچاو.

وتم: "في صورة بقرة" حاله له (فاعیلی فیعله که) نهک (مفعول به) یه که که (الله) یه. وه لامه کمی زور پی خوش بوو لمبرئموه کی نهو هتام بو بیرکردنوه که مه بستی موه بوو.

وتی: تو بوچی هاتو ته موه دواکو توه؟ وتم: می چی بکم من مه لایه تی ده کم و بهمه لایه تی ده ژیم لم کاتدا لم ناغایه و لم دییم باشر دهست ناکویت.

وتی: نه گهر من ریگایه کت بو دابنیم که پاشه روژنکی بهرزی تیادا بیت به قسم ده کهیت؟ وتم: به لی.

وتی: له به‌غدا (عه‌لی که‌مال) کوردیکی د‌لس‌وزه و ز‌ۆر پیا‌وانه‌یه هه‌ندی‌ک له فه‌قی کورده‌کانی نار‌دوو‌ه ب‌ۆ زان‌ک‌ۆی ئەزه‌هر له میسر له‌س‌هر ئه‌رکی خ‌ۆی، منیش ده‌توانم بارمه‌تیت ب‌ده‌م، ئەت‌ن‌ی‌رم ب‌ۆ لا‌ی هه‌تا وه‌ک فه‌قییه‌کانی تر بت‌ن‌ی‌ریت ب‌ۆ (ئ‌ه‌زه‌ر).

منیش و تم: تہ گہر لمویٰ خویندہم تہ او کرد دہم بہ چی؟

وتى: يان دەيىت بە مامۇستاي زانكۆيان قازى.

وتم: به قسمت ده‌کم زورم پی خوشه روژنیک له روژان بيم به قازی بپرستی و به داده‌وه.

وتم: چي پيويسته كه خوږ ئاماده بكم بؤ ئهم سهفه ره.

وتی: ئەلفیە ئیبن مالیک (ألفیه ابن مالک) لە گەڵ نزیکەیی سی چوار جزئی قورئان

له بهر بکه، لهوی لهم دواندها تاقی کردنموهت له گهل ده کمن.

لمباش ثموه دهستم کرد به قورئان لمبمر کردن و له گمل (الفیه) ی که پیی دهوتریت

(سیوطی) لہنا و فقہی و مہلادا.

روژتک دایکی محمد پرسی: بۆچی (منهج) ی خویندنی خۆت گۆریوه ئەم شتانه لەبەر

ده که بت؟ منش باسه کهم بو گیرایمده نمیش پسه نندی کرد و وتی: من ده چمموه مالی باو کم

تا تۆ دېيىتمەۋە ۋ ئەر كاتە مندا ئلمان نەبۇ ئىشەكە ئاسان بوو.

شەمۆنك لە خەمۆمدا جوتیك پینالۆی لە قور دروستكراو وا لە پیمدا بە پەتیکی رەش

بەستومە بەمەردەم ژورەكەى قازى سەلىمانىدا رۆشتەم، دىم لولەيەك لىمژىر پەنجەرى ژورەكەى

قازىدا ئاۋىكى رەشى بۈگەنى لى دىتە دەرەۋە منىش پىرسىم ئەم ئاۋە بۈگەنە چىيە؟ وتيان

تَمَوْه رَزَقِي قَازِيه، مَنَش بِه يَانِي پَه شِيْمَان بُوومووه لَمو شَتَمِي كِه خَوَم تَامَادِه دِه كَرْد بَوِي.

باورم به خمره که نموده به هیئت بو و ام ده زانی که خوی گموره به ئیلهام نموی بهمن

فہر مووہ.

کلیل نەگەر دەرگای پی نەکریتەوہ بوچی باشە؟

روژيک له حوجره‌ي فقه‌پيیه‌کان دهرسي کتیبې (کلنبوي برهان) م له‌زانستي (منطق) دا به

فەقييەك دەۋتمەۋە، ئىمۇ كاتىدە شەيخ حەسەن بۇسەيىن كە پىيائىكى زۇر دەۋلەتمەند و زۇر زىرەك

و زور ٿير ٻو و همرچهنده خوينده وارييه کي که مي هه ٻو و هات ٻو لام ٻو حو جري

فەقييەكان، ئىمۇ رۆژە بەددىدەنى ھاتىبو بۆلای ئىسماعىل ئاغا، مەنىش وىستەم دەست ھەلگرم

له دهرسه که ئمو سويندي خوارد وتی: دهبيټ دهرسه که تهاو بکھيت منيش داده نيشم گوی

دہ گرم.

کاتينک له دهرسه که بومووه، وتی: ماموستا نه گمر پرسيارېک بکه م پيت ناخوش نيه؟
وتم: زورم پي خوشه.

وتی: هم دهرسه که لکي چيه که تيوه وا خوتانی پيوه ماندوو ده کم، ههروها
عيلمه کانی تر که پتي دهوتريت دوازده عيلم؟

وتم: نيمه بهووی هم عيلم انهوه دهوتوان له ناینی ئيسلام بکولينهوه، له قورناني پيروز و
فرموده کانی پيغمبر و حوکمی همو شتانه بدوزينهوه که لهژياندا هديه و له پاشه روژدا
پهيدا دهبن چونکه قورناني پيروز باسی هموو شتيکی کردوو به کورتی له لایمن دروستی
و نادرستيموه.

وتی: وته کهت راسته بهلام تيوه روژيک له روژان هم عيلم انه به کار دههينن بو دوزينهوه
همو شتانه؟

نه گمر شتی وا ههبيت بوچی هه مه لایهک پرسياری لی ده کریت ناتوانیت وهلام بداتموه تا
پهنا نهبات بهیه کی له کتیه کانی فیهی شافعی.

له پاشا وتی: ماموستا توش و ماموستا کانی تریش له کوردستان له مو پيش و له مو
دوا به دريژایی سال خوتان ماندو ده کم بو دروست کردنی کليلک که ده رگایه کی پی
بکه نموه که همویش ده رگای قورناني پيروز و فرموده کانی پيغمبر ﷺ بهلام بهداخموه
همرن و روژيک له روژان همو کليله به کار ناهينن، کهوا بوو سودی کليل چيه نه گمر ده رگای
پی نه کریتموه. بوون و نه بوونی همروهک يهک وایه نه گمر به کار نههينريت.

بهراستی همو وتهیه که ریکموتی مانگی حوزهیرانی ۱۹۴۸ بوو ئیستا (۱۲-۸-۲۰۰۱)
همردهم هم وتهیه که شیخ حسین بوسکین پینی وتم بوو کم خوننده وارییهی خوی له گویمدا
دهزنگیتموه، منیش ده لیم بهخوم و ماموستا کاتم هموی ماوه و هموی نه ماوه و هموانی
له ممودوا پهيدا دهبن بوو جوړه ته مهنی خویان بهخت ده کم له ریگای (غو، صرف، منطق،
بلاغه، فلسفه،..هتد)، هموانی تر به دريژایی دوازه سال زیاتر نینجا هم زانستانه به ده رس
ده لینهوه و حاشیه یان له سر ده کم، بهلام نه گمر کابرایهک مرد نازانن چون میراته کم به ش
بکم، نه گمر کابرایهک ژنه کم تهلاق دا سی بهسی بهیه کجار ده لین نه مه بهماره به جاش
نه بیت چاک نابیتموه چونکه فلان کتیب له (فقه)ی شافعی یان حنفی وا ده فرمویت، نه گمر
شتيکی تازه روو بدات له ریگای زانستی تازه نازانن حه لاله یان حرامه، دروسته یان
دروست نيه چونکه نیمامه کان و مهزه به کانی له مو پيش همو شتانه یان نه دیوه باسی
هوکه که یان نه کردوو ههروهک (استنساخ-clonning) (اطفال أنایب) شتی تری تازه،

کاتیک خوینده واره کانی ئیسلام کو ده بنموه ده ست ده کمن بشمړه قسه هم ده لئ شافعی وای فمرمووه و نمو ده لئ حنفی وای فمرمووه و یه کیکی تر ده لئ تیمامی جه عفیری صادق وای فمرمووه هر بهو جوړه به درېژایی سال به رقه به رایه تی و تعصب بو مزه به بیکی تاییه تی ناتوان بگمن به نه بجم و راستی حوکی نمو شته تازانه که په یدا بوون.

زورترین نمو ماموستایانه ی که خویندنی مزگوتیان ته واک وکړوه لای نمو نایینی ئیسلام بریتیه له مزه به بی شافعی هیچ کس نیه بچیت به لای قورئانی پیوژ و فمرموه کانی پیغه مبه. که چی ناوی شافعی نه له قورئاندا هیه و نه له فمرموه کانی پیغه مبه ردا. نه گهر یه کیک له ماموستایه کی نایینی بیرسیت حوکی فلان شت چیه ده لئ خوت (تقلیدی) تیمامی شافعی بکه یان تیمامی حنه فی.

یان به پیی بیرکړد نموه ی خوی و جوری حوکه که که بریار ددهات وه نموه ی له (حج) ده ستی بهر تافره ت بکویت ماموستای نایینی نه لئ خوت ته تقلیدی حنه فی بکه چونکه له مزه به بی شافعی ده ستورژه کوی ده شکیت.

هیچ کات نمو ماموستا نایینه بیر له موه ناکه نموه که له سده ی یه که می ئیسلامدا باشتیرین کات بوو بو کارکړدن به ئیسلام، موسلمانان کان خویان (تهقلیدی) که سیان نه ده کړد نمو کاته نه تیمامی حنفی نه شافعی نه تیمامی (مالک) یان (أحمد) و نه تیمامه کانی تر له دایک نه بوو بوون.

روژیک له گهل خوا لیخو شپو قازی عبدالحمید نه ترووشی له خزمه تی ماموستا (مهلا عبدالکریم مدرس) دانیشتبوین له حوچه که ی له شیخ عبدالقادی گیلانی، پیاونیک هات پرسیاریکی له ماموستا مهلا عبدالکریم کړد. ماموستا وتی: برو خوت تهقلیدی تیمام نه بی حنه فی بکه ئینجا ئیشه که ت بکه.

کاتیک کابرا چوه دهره قازی شیخ عبدالحمید وتی: ماموستا له پیش له دایک بوونی تیمامی حنه فی موسلمانان کان خویان تهقلیدی کی نه کړد؟

ماموستا زهرده خه نه یه گرتی و قسه ی نه کړد. من ده مزانی ماموستا له دلیدا قسه که ی زور پی خو شپو چونکه زانا و ژیره به لام له زمانی هم و نمو ده ترسیت.

جاریک له کوری زانیاری (مجمع العلمی) داویان لی کړدم که نوسراوژیک له سمر ژبانی ماموستا (عبدالکریم مدرس) بنووسم بو نموه ی بلاوی بکه نموه له گوڅاره که یاندا، چوومه خزمه تی بو نموه ی هندیک شتی لی وهریگرم له باره ی ژبانه یه.

وتم: ماموستا پرسیارکت لی ده کم پیّت ناخوش نهیّت، من نزام که تو له زانیاری و شاره زایی زانسته کانی ئیسلامدا که هه موویان هوی دۆزینموی حوکمه کانی کرده وی ئینسانن له قورئانی پیروژدا و له فرموده کانی پیغمبردا زۆر شاره زایت. بۆچی یه کینک پرسیارت لی ده کات به (اجتهاد) ی خۆت وه لام ناده یتموه به لکو به ناوی (حنفی) یان (شافعی) یان (مالکی) وه لام دده یتموه؟

به ماموستام وت: ئیمامی شافعی لهو سرده مه دا تهنه چوار عیلمی زانیوه که عیلمی قورئان و عیلمی فرموده و عیلمی اصول الفقّه و عیلمی به لاغّه، چونکه ئهو کاته عیلمه کانی تر وه ریان نه گێرا بووه سهر عمره بی وهک مه نتیق و فه لسه ف و ئاداب، تو دواژه عیلمت خویندوه و زیاتر له هفتا ساله به دهرس ده یلییتموه، به سه دان ماموستای ئاینی ئهم عیلمانه ی لای تو خویندوه و ئیجازه ت پێداوه، به لام کاتی خه لقی پرسیارت لی ده کم پهنه بۆ کتیبیک له کتیبه کانی شوێنکه وتوانی ئیمامی شافعی ده به یّت وهک: تحفه ومغنی المحتاج و اعانه، تو خۆت بۆ ئیجتیهاد ناکه یّت وهک ئه وان.

ئهمویش فرمودی: راست ته که ی به لام ده زانیّت ماموستا ئایینه کان و ئه وانه ی له گه لیاندان چهند زمان درێژ و چی ده یّتن.

ئهو وتانه ی من که په یوه ندی هه یه به قسه که ی شیخ (حسین بۆسکین) یه وه مانای ئه وه نه که من ئیمامه کان به کم داده نیم یان ریزیان لی ناگرم، به لکو ئهو ئیمامانه خۆمه تیکی زۆر گموره یان به ئایینی ئیسلام کردوه و ئیمه زۆر سودمان له فرموده کانی ئه وان وه رگرتوه. به لام ئه وان وهک ئیمه وتویه پیغمبر خاته می هه مو پیغمبرانه. به لام ئیمامی شافعی نه یوتوه من خاته می هه مو مه زه یینکم، یان هه نه فی یان ئیمام مالیک و ئه وانی تر نه یانوتوه قورئان و فرموده کانی پیغمبر ﷺ بجه نه که ناریکه وه و به وتاره کانی ئیمه کرده وه بکه من.

هه ره وه ها هه یچ ماموستایه کی ئایینی به ر له وه ناکاته وه که ئهو ئیمامانه هه یچیان (وهی) یان بۆ هاتبی له ئاسمانه وه، به لکو هه ریه کینک له وانه ماموستایه کی چاک بوون - اجتهاد - یکی باشیان کردوه، هه ریه ک به رتی مه زه به که ی خوی رویشتوه هه ر شتیکی فرموده له هه ندی شویندا راسته و له هه ندی شویندا نه یینکاوه. چونکه حوکمی خوا یه کیکه نه گهر ئیمامه که له کاتی ئیجتیهاده که ییدا ئهو حوکمه ی دۆزیه وه ئه وا فرموده که ی راست ده بیّت ته گهر نه ی دۆزیه وه ئه وا به هه لده چوه ناییت موسلمانان دوا ی بکه میت

پیتفه مېږي خوا نه فرمويټ: "الحاکم اذا حکم ثم اجتهد فأصاب فله أجران و إن حکم فاجتهد و أخطأ فله أجر".

واته: مجتهد نه گډر ويستی حوکم بدات به سمر شتيکدا له پاشدا ئيجتهادی کرد له پيش حوکمه کېدا نه گډر حوکمه کې خدای دوزيموه بؤ شو شته شته راسته شوه دوو پاداشتی هديه، يه کيکيان هی شوه يه خوی ماندوو کردوه بؤ دوزيموهی حوکمه کې خدای يه کيکيان هی شوه يه که به هلهدا نه چوه حوکمه کې خوی دوزيموه.

به لام شوهی به هلهدا چوه شوا يه پاداشتی هديه له سمر ماندوو بونه کې. شويکمو تنی مذهبيی تاييه ته به هممو مروثيکی موسلمانوه وه کورديک له دايک دهيتت ده ليت من شافعيم ده ژيم له سمر مذهبي شافعی ده سمر له سمر مذهبي شافعی نمه گموره ترين هله يه هممو موسلمانينک ده يکات، چونکه خوی گموره نه يفرموه: (فاسألوا الشافعی ان کنتم لا تعلمون)، واته: نه گډر شتيکتان نمانی پرسيار له شافعی و مذهبه کې بکمن، همروه ها حنفی و مالکی و مذهبه کانی تر به لکو فرمويته: ﴿فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾^۱.

واته: نه گډر شتيکتان نمانی له زاناکان پرسن شم زانايانه له ئايینی ئيسلامدا دیاری نه کراون. به لام به داخوه ئيستا شوهی که شم قسانهی من بکات پتي دهوتریت (وهابی) همروه شوهی که دوی شيخينک نه کمويت پتي دهوتریت (منکر)، له زهمانی (معتزله کاندا) شوهی بيوتايه شوهی موسلمانان ژيري به کار بهيئن جياوازی له نيوان ئاده ميزاد و ناژه لدا به ژيريه پيان دهوت (زنديق). شم وتانه و شم جياوازيه نيوان مذهبه کان هتا شمرو هم به دهوامه و هم (رق) به رايه تي نيوان موسلمانان زياد دهکات، سمر له هممو شوا دوی چواره سده له ئيسلام بونه ته ژير دهستی شمريکا و ئينگليز و روس.

موسلمانان هيشتا شمريکی گفتوگون که مذهبي کي راسته، له ههمان کاتدا شمريکا و روسيا به شوهی گهلانی موسلمان کمشتی ئاسمانی رهوانه دهکمن بؤ شمريخ.

دهرويش پيروز:

روژنيک باران بوو له پاش نوژي مه غريب من و دايکی محمد شمريکی نان خواردن بووين، له پر دهرويشنيک خوی کرد به ژوردا بي شوهی له ده رگا بدات، هممو گيانی تېر بوو همروهو

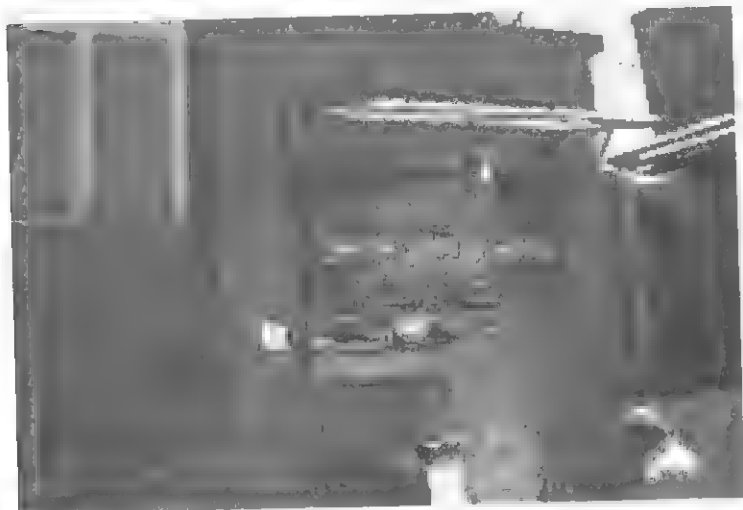
قاجی قورای بو، سهلامی کرد و دانیشته همرچه ندمان کرد ثم دهرویشه مان نه ناسی، پاش نان خواردن له پر وتی: ماموستا ده زانیت مهلا کمی مزگوتی (بن تمهق) له سلیمانی مرد، هندیک مهلا خزیان ناماده کردوه بو جیگه کم، من لمو رۆژه مدیری مهعاریف پیی وتم که بو ناچیته جیگه یهک پیشکمو توتر بیت لم جیگه یهی خۆم، حمزم نه کرد که بهرهو سلیمانی برۆم.

دهرویش نان و چایی خوارد و رۆشت نه مزانی له کوریموه هات و چوو بو کوی، نه مزانی ناویشی چیه، نه گهر باوهر بکهه به خورافات ئهوه ده لیم ئهوه خهیری زینده (خضر) بهوه هات بو لام به لام باوهریم به خورافات نیه.

ههر جۆر بوو ئهوه شمه له خوشیاندا نه مه ده زانی چۆن بنووم تا به یانی رۆژ یهوهوه له پاش نان و چایی چوم بو لای سمایل تاغا وتم: ده مینکه ناگام له مائی باوکم و خزمه کانه نیه، ده مهووت بهجموه بو دئی خۆمان سی چوار رۆژ لهو ی ب دوا یی دیموه، ئه مویش پیی وتم: خوات له گهل بیت ههرچند ده مینیتمهوه بینه رهوه، کاتیک هاتم بو سلیمانی بینیم دوو رۆژی ماوه بو ئیمتیحان یانزه کس خزیان ناماده کردوه بو تا قی کردمهوه له ئه وقافدا بو مزگوتی بن تمهق که مهلا کم (فتح الله) بو وه فاتی کردبوو.

چووم عهریزه یه کم دا بو بهشدار بوون، بهمه ژماره ی بهشدار بووان له تا قی کردمهوه که بو به (۱۲) کس. یه کئی لمو دوانزه یه خوالی خوشبوو مهلا عبدالله ی چرۆستانی بو که زیاتر له (۵۰) کس ئیجازه ی دوانزه عیلمیان لا وه گرتهو، منیش ههرچه نده بیرم ده کردهوه زۆر به دوورم ده زانی که بسم به مهلا ی ئه مزگوتهو لمو تا قی کردمهوه یه دا سهر بکهوم، چونکه

ئهوان زۆر مهلا ی چاک و زیره ک بسوون وهک مهلا عبدالله ی چرۆستانی و مهلا عهریزی جوانرزیی، مهلا فاتی ماموستا مهلا عبدالکریم. هندیکی تریش له خویندهواری چاک چاک.

ههروهه ئهوان نزیکهی ۱۰ رۆژ بوو خهیریکی خویندن و خو ئاماده کردن بوو تا قاتی کردنمه، منیش یهك رۆژم ههبوو بوو خو ئاماده کردن چونکه دوو رۆژی مابوو بوو تا قاتی کردنمه که. ههه جوریک بێت په نام به خوای گهوره برد و رۆژی تا قاتی کردنمه که پرسپاره کانیان دابهش کرد بهسهرماندا که خویندمهوه دیم زور گرانن. دهستم کرد به وهلام دانمهوی ئهه پرسپارانه پشتم بهست به خوای گهوره که یارمه تیم بدات، وایزاتم من دووهم کهس بووم پاش مهلا عهزیزی جوانرۆزی که دهفته ره کهم تهسلیمی لیژنه ی تا قاتی کردنمه کرد. لیژنه که بریتی بوو له:

ماموستا مهلا همه سه عید دیلیژیهی (خوخانه)، ماموستا مهلا شیخ ماف قههه داغی، ماموستا شیخ نوری شیخ بابا علی، ماموری ئهوقاف همه علی ئهفهندی بهسهروکایهتی قازی (شیخ محمدی خال).

دهفته ره کهم دا به دهست قازی مهوه دهستی کرد به تهماشاکردنی منیش له دههوه راههستا بووم، له پاش ماوهیهك وتی مهلا توو نهرویت توو میوانی منیت، منیش چارههروانیم کرد تا تاقیکردنمه که تهوار بوو. قازی هاته دههوه وتی: توو مهلای کوئی؟

وتم: من مهلام له سهرسیان بهلام خه لکی زه ئهم. له گهل خوی چینه مالهوه نانی نیوه رۆم خوارد نهه رۆژه پینج شه مه بوو. قازی عادهتی وابوو هه موو پینج شه مهیهك له ههوشه ی مزگوته که ی له گهل بازرگان و خه لکی تر کوذه بووه، پاش نوێژی عهسر لهوی دانیشته بوو منی له لای خویدا دانابوو، کاتیک که میوانه کان هاتن وتی ئیه ئهم مه لایه ده ناسن؟ ئهوانیش وتیان نای ناسن، وتی: ئهم مه لایه لیهیهکی ئالتونه بووه به زیر تۆز و خو لهوه من ده مهوێت بهینمه سلیمانی، ئه گهر ته مجارهش ده رنه چیت له تا قاتی کردنمه هه دا ده بی ههه بێته شاره کهوه قوتاییه کان سودی ئی وهه بگرن، چونکه ئهم مه لایه رۆژیک پیش ئیمتیحان هاتوه له دییه کهوه له کاتی تا قاتی کردنمه که دا بو مان ده رکهوت که مرۆفیککی تیگه یشتوه، ئینجا من چوو مهوه بوو سهرسیان له پاش ماوهیهك هه وائهم وهرگرت که ته غامی تاقیکردنمه که ئهوه بوو مهلا عهزیزی جوانرۆزی به یه کهم دهه چوه و منیش دووهم بووم.

دیاره مزگوته که ده ده ن به یه کهم. به لام گه ره که که یه که میان نهو یست بیانوه که یان ئهوه بوو که ماوهیهك لهو مزگوته ی ئهوان خویندوهیهتی و ئهوان ره زامه ند نین له هه لسان و دانیشته، وتیان ئیمه رازی نه بووین که فهقی بوو ئیستا چون ده یکه یین به مه لای خو مان. هه موو داوایه کیان نووسیوو ئیمزایان کرد بوو که ئهم مه لایه یان ناو یست، ئهم نوسراوه یان نارد بوو ئهوقافی به غدا ئهوانیش وه لامی ئه مه یان دایه وه وتیان ئیمه ره زامه ندی خو مان

پاته گهینه نین به داواکه تان به لام ئیمه مهعاشی مهلای ئمو مزگموته دهبرین خۆتان مهلای دوهم دابنیتن لسمه ئهرکی خۆتان ئیمه موچهی نادهینی.

به رهو سلیمانی:

ههواڵیان بۆ ناردم بچم بۆ سلیمانی، کاتیک هاتم نههلی گهره که که له گه له کۆبونوه وتیان مهعاشی مهلای مزگموته کهمان له لایمن میرییموه سی دینار و نیوه ئیمه مانگی پینچ دینار بهتۆ دهدهین، منیش ئموه ندهم پی خوشبوو. وتم: ئیمه تهنیا ژوریکم بدهنی ئیترا وازم لی بیتن بۆ خوی گموره إنشاء الله په کم ناخات، له پاش ئموه شمرم کرد بگهریموه مائناوایی له ئیسماعیل ئاغا بکه که سی سال به دل و گیان خزمهتی کردم بهقهدهر زه پریهک دلی ئازار نه دام، پیاویکی بهریزو خانه دان بوو.

کاتیک خهبریان برد بوو بۆ ئیسماعیل ئاغا دهستی کردبوو به گریان وتبوی له خوا داوا ده کهم که خوشی و رههتی نه بینیت، چونکه من زۆرم خوش دهیست هیچ شتی کم لهو درێغی نه کردوه، بهراستی ئیسماعیل ئاغا پیاویکی موسلمان بوو چونکه دوعاکهی گیرا بوو، که مالموه ماله کهیان هینا بوو بۆ سلیمانی ئمو روژه له کونه کوتر ئوتومبیله که

نهو خانوهی تیییدا نیشته جی بووین

په‌نچهر بوو بوو، کاتیش پاییزیکی دره‌نگ و زور سارد بوو، دایکی محمد نه‌خوش کهوت و به‌نه‌خوشی هات بو سلیمانی منالینکی له‌بار چوو توشی نه‌زیف بوو نه‌خوشیه‌کی زور دریزه‌ی کیشا، منیش خوم دوچاری کابرایه‌کی ناهه‌مواری زور خراپ بووم که دهم سپی گهره‌که‌بوو. ههرچی نویژم بگردایه توانجی تی ده‌گرتم، له نیوان نویژه‌کاندا پیی ده‌وتم: تو نازانی نویژه‌که‌مان به باشی بو بکه‌یت، نه‌مه‌ش له‌به‌رته‌وه‌ی که له پیش مندا مه‌لا عبدالله چروستانی له‌وی تیمام بوو له پاش مردنی مه‌لای پیشو س مانگ تیمامه‌تی بو کردبوون، ده‌نگینکی زور خوشی هه‌بوو، تجویدینکی باشی ده‌زانی بو قورئان خویندن، منیش له‌وه‌دا کو‌له‌وار بووم نه‌ده‌نگم خوش بوو نه ته‌جویدم باش بوو، کاتیک نویژی مه‌غریبمان ده‌کرد ئه‌و پیاه له پشت سهرمه‌وه نویژی ده‌کرد که پییان ده‌وت (م.ص.ج) که له نویژه‌که ده‌بومه‌وه ده‌یوت تو ووشمی (ولاضالین) زورت داکینشا، منیش له نویژی عیشادا کورتم نه‌کرده‌وه ده‌یوت تو (ی) که‌ی (لاضالین) زورت هه‌لکینشا، ئیتر بومه هه‌موو نویژینکی ئیواره و خموتنان ئه‌و کابرایه سهری له‌من شیواندبوو. چونکه نه‌مه‌دزانی وه‌ک گورانی سورته‌ی فاتیحه بخوینم، نه‌مه‌ش یه‌کیکه له نمونه‌ی دواکهوتنی گه‌لی کورد، زانین و نه‌زانین لای ئه‌وان ده‌نگی خوشه و له‌راندنه‌وه‌ی وشه‌کانی قورئانی پیروژه.

روژنیک ئیواره وه‌خته بوو، هیشتا بانگی مه‌غریب نه‌درابوو، (ح.ط.پ) هاته ژوری هه‌وشه‌که پیی وتم: مه‌لا نویژه‌که‌مان به‌باشی بو بکه پاره له جگهره‌وه ده‌ردی، ئه‌م پیاه مانگی (۱۰۰) فلسی ده‌دا، روژینکی تر یه‌کیکی تریان پیی وتم: بچوره لای کویره‌کانی مزگه‌موتی گموره نویژه‌که‌ت ره‌وان بکه، به مه‌رجی من فه‌قییه‌کام هه‌موو خه‌ریکی تمواکردنی خویندن بوون. که‌سیان بیریان له‌وه نه‌ده‌کرده‌وه که نه‌مه اصولی ئایین نیه، من ده‌سته‌لام چیه که من ده‌نگم خوش نیه له نویژدا نازانم ووشه‌کان بلهرنمه‌وه، من هه‌موو ده‌سه‌کام به‌باشی ده‌وته به‌لام لای ئه‌وان زیره‌کی له‌وه دایه ده‌نگت خوشی.

فه‌قییه‌کم هه‌بوو مه‌لا عبدالرحمن بانه‌یی زور زیره‌ک بوو، کتیبی (جمع الجوامع) ده‌خویند له‌لام، روژنیک یه‌کینک له ئه‌هلی گهره‌که‌که وتی: فه‌قی ئیتر تو بانگ نه‌ده‌یت چونکه بانگ دانه‌که‌ت لادیانه‌یه. فه‌قی بریاری دا که مزگه‌موته‌که به‌جی به‌یلتیت مالئارایی لی‌کردم بو جیابوننه‌وه وتی: تو مه‌لایت مه‌جبوریت ئه‌م ناهه‌موارییه و ناره‌وایییه ئه‌م گهره‌که قبول بکه‌یت به‌لام من مه‌جبور نیم قبولی بکه‌م، من نازانم جیاوازی چیه له نیوان بانگی شاری و بانگی لادیی دا. پاش ئه‌وه فه‌قییه‌که رویشته ئه‌وه‌نده نازار چوو ده‌لمه‌وه چومه‌وه ئه‌و ژورده‌وه که ده‌رسم تیایدا ده‌وته قورئانینکی تیادا بوو، کوتام به زه‌مینه‌که‌دا، روومکرده ئاسمان و

وتم: خوی گهوره خو من حمزرتی نهیوب نیم تا بهرگهی نهی و نازاره بگرم. دانیشتم رومکرده خوا وتم: نهی خوی گهوره نهیو من شمش مانگه بهم ده دهوه دنالیتیم گونا نهیو کهم هر نهیو دهنگم خوش نیه و نازاتم وشه کانی سوره تی فاتهه چون هه لیان بکیشم و دایان بکیشم.

هر که سینک به دلینکی زور تمنگوه به دهرونیکی زور پاکوه روو بکاته خوا دوعاکهی قبول دهیت، نهیو پیاهه زور نازاری دهام توانجی له نویتزه کهم دهگرت رژی دویسی هات بو مزگوت زور بی تاقهت بو پیی وتم: ماموستا له دویتیوه هر دوو گویم کهربوه، منیش وتم: تازه گوئی له دهنگی من ناییت تا ره خنم لی بگریت، له پاش ههفتهیه که هه مان کهس هاتمه وتی له خوا بهزیاد بیت هر دوو گویم بهربوو، منیش له دلی خومدا وتم: خوی گهوره من چ گونا هیکم کرد تا نهیو کابرایه بو جارتیکی تر گوئی بکریتهوه.

به لام دیار بوو من هه له بووم چونکه به کهمتر له ههفتهیه که هر دوو چاری کویر بوو ههتا کۆچی دویسی کرد هر له مالهوه کهوت و نهیده توانی بیت بو مزگوت، زور جار کوره زاکهی ده نارد بو لام دهیوت با ماموستا بیت بو لام زور بیتاقه تم، منیش به دلسوزیهوه نهچوم بو لای هه موو کرده وه کانیم له بیر کرد به دل و به گیان گهر دم نازاد کرد.

حوجره ی مزگهوتی بن ته بهق

ناشتبونه و هم له گهل ئيسماعيل ناغا :

پاش ماوډيهك چومموه بو سهرسيان خوم ناشت كرده وه له گهل ئيسماعيل ناغا و گهردني نازاد كردم و وتي: هيچ نه ماوه له دلمدا بهرامبهر به تو هيوادارم له پاشمروژدا به ختموهر بيت. پاش نهمه ره حمه تي خوا رووي تي كردم، كاتيك گهرامموه سليمني خه لكی گهره كه كه گوزا بوون، خزمه تيان ده كردم و ريزيان ده گرتم و ريزي فقييه كانيان ده گرت، له ماوه پينج سالدا كه مه لای نهو مزكه وته بووم پينج مه لام ئيجازه دا، من ههتا ماوم سوپاسي دانيشتواني نهو كه ده كه له سهر پياو ته و چاكه يان، ههرچهند شمش مانگی يه كه م زور دليان نازار دام، به لام نهو يش له نه زانينموه بو و ايان ده زاني ههر مه لايه كه دهنگي خوش نهيت مه لا نيه.

هه نديك لهو شتانه ي پينان وتم له ماوه ي شمش مانگی يه كه م له سليمني نه مانه بوون: روژيك به پياو ماقوله كاني گهره كه كه، له كاتيكدا كه هه موومان له مالي حاجي مه لا مارف شمو كز بوو بووينموه، وتم: نهو ژوردي كه به كرى گرتومانه و ده رگاكي روو به گويزديه، واته روو به ره شه بايه، خيزانم نه خوشه، تكايه به لكو ژورنيكي ترم بو بدوزنموه كه نه م زستانه تيايدا كات به سهر بهرين، يه كي له وانه ي كه له دواييدا زور چاكی له گهل كردم شتيكي وت، ئيستاش نازاري له سهر جهرگم ماوه، وتي: (خودايا عاقبت ما را خوب گردان)، واته: نه ي خوايه عاقبيه تمان به خير بكهيت به دهستي نه م مه لايموه، چونكه من كاتي خوي پيم وتبون ژوريكم بو بگرن حمواله ي خوام بكهن، نه م پياوه كه نه م ي پي وتم له پاش نهو دي كه مني ناسي زاني كه توژيك خوينده وارم دهرس وتنموه كه م بو خودايه بو پاره پيدا كردن نيه، به زور ماله كه مي گواستموه برديمه مالي خويان ژورنيكي دام ي زياتر له ساليك تيايدا بووم به ي كرى، تا كوچي دوايي كرد به دل و گيان خوشي دهويستم، منيش نهوم زور خوشدهويست خوا پاداشتي به خيري بداتموه.

ههر نه م پياوه جاريكي تر له ماوه ي شمش مانگی يه كه مدا، قسه يه كي كرد نهو يشم ههر زور پي ناخوشبوو. روژيك حاجي (ص.ز) وتي: ماموستا چيتيكي زور جوان هاتوو ه ي ئيرانه با به شي كراسيك لهو چيته پينان دهوت (جهلسه) بنيرين بو ماموستا ژن پاشان پاره كهت لي وهرده گرین. نهو پياوه وه لام ي دايه وه وتي: حاجي (با ژنه كه ي فيري نهو شتانه نهيت).

روژگاري ناهه مواري مه لا كه پيشه وای موسلمانانه كراوه به موچه خور و سهرفيتره و زهكات خواردن، خويندنه كه مان ههرچهنده زور بوو به پيي نهو روژه سودي زور بوو، به لام

ژيانى مهلا نهمه نده ناخوشى و رسوايى تيا بو، زور كس و كه من وازى له مهلايى نههينا و نهچوو ئيشيكى ترى نه كرد.

خوالىخوش بوو كاك شيخ نهمين نه قشبه ندى له بابتهى ژيانى مهلاوه فرمويتهى:

بهراستى سهخته ژيانى مهلا

چاك گيرى كردوو له ناو نهم گهلا

له گهل راتبهى نان يان چيشته خواستن

ههر روژى لهم لا بو نهمولا گواستن

داواى شكارته و جىگهى مهنى جو

چاوه پى زهكات ياخو چورى دو

شويى ئيسقات و جهمانه و دهعهوت

تهواوى عمرى نهمروا بهمهينهت

نهمه نهم دونيا بى ديار نهم دنيا

جيساب و كيتابى ژيانى مهلا

چونكه مهسنولى گوناهاى خهلكه

چمن چاو نهپوشى بو بهشكى و بهلكه

ناهلق نههينى چاو نهنوقينى

چمن بهناهلق خهلك نهتوقينى

بۆيه راي نهگرن ژيانى نهدهن

گهلى بو ديرن خزمهتى نهكمن

رينگاي شمريعت نيشاندا پييان

گونا و خراپه لابدا لى يان

ناگاي شمريعت لاي هيچكام نيه

جوابى مهلا لاي خوا چيه؟

مهوعظه و خطبه و هاوار و فرياد

نهمپارتت مه بهههاوار و داد

نهمهون خوتبهى دا ههناسهى نهما

نهمههين و خوا چى دهسكوت لهما

چونکه همر خه لکه و خه لک تالان نه کا
 پیره و کرده دهی منالان نه کا
 بهراستی سهخته ژینی مهلاکان
 کاش نه یانگوړی ههمو ری ژیان
 بهم زوری بازو به نوو کی قه لهم
 زنده گی بکمن نان بخون بی خهم
 نانی بی منعت بی خته و بو لکه
 زور زور خو شتره لهم ژینه سو لکه

شایه نی باسه کاک شیخ نمین نه مین نه قشبه ندی پیاریکی زور زانا و ژیر و
 بهرینز بو و بهر فا بو بۆ همر کسینک په یوه ندی له گهل بوايه، کاتیک له (نه حمدا ناوا) بوو
 لمپش ۱۹۵۸ دانیشتونانی دپه که له ههمو لایه کموه زوریان خو شده ویست، من نهو کاته له
 دهره دهی زه لهم بووم براده ریم له گهل نه بوو، سالی ۱۹۸۰ که مالیان هاته به غدا، له گهل نه وهش
 ماله که یان دوور بوو به لاهم همواتی نه پرسى و سمری نه دا هه تاکو کوچی دوايى کرد خوا
 گیانی پاکى به به هشت شاد بکا^۱.

نهمی که کاک شیخ نمین نه قشبه ندی باسی ده کات و منیش لهم ژیان نامه یه دا هه ندیک
 له باره یوه دواوم، له بابه ت ژیانى ماموستایانی ثایینی، تاییه ته بهو کات و سمرده مه، به لاهم
 له نیستادا سوپاس بۆ خوا ژیانى ماموستایانی ثایینیش گورانکاریی زوری به سمردا
 هاتوه و ههمو یان مووچدی مانگانه یان هه یو ژیانیان دابین کراوه و پیوستی یان به
 سرفیتره زه کات و یارمعتی نه و نهو نیه. نهمش وایکردوه که خاوهن بۆچوونی خو یان
 بن و له ژیر کاریگه ریی کهسانی دیکه دا وتار و ناموژگاریی خه لک نه کمن و، به راشکاو یی
 راستیه کان بجه نه روو، خوا ژیانیان چاکتریش بکات و بهر و پیشیان بیان بۆ خزمه تی ثایین و
 که له که یان و پایه داریان بکات بۆ وتنی هق و راستی له ههمو کات و سمرده میتکدا.

^۱ دیوانی ینوهی ۱۹۸۷ (۴۰ لا ۴۱).

مردوو شتن:

خوا لينخوشبوو مهلا فتح الله مهلاي پيشووی مزگهوته که وهك دانیشتوانی گهره که که باسیان کرد نموی مردییت لمو گهره که که ده گهر دهوله مهند بووینت شتویه تی نه گهر همژار بویت نهیشتووه.

نزیکهی مانگیك بوو چوو بووم بو سلیمانی، شمویك له یه کیك له ماله کانی گهره که که کو بووینموه، پییان وتم: ماموستا تو وهك مهلاي پيشوو نه کهی که ههر دهوله مهندي دهشت و همژاره کانی نه دهشت، منیش وتم: زور زور شتیکی ناشیرینه نهم قسانهی ئیوه بهرامبر بهمن دیلین، من همچهنده مردو شوری بهشتیکی باش ده زانم له رینگهی خودا که سیک بیكات، بهلام نهم کرده ویه زور زور بو مهلا ناشیرینه، له بهرنموی له ههموو شونینک پیایوکی همژاری لی قومواو هیه مردوو کانی شونیه که ده شوات بو نموی شتیکی بدهنی پینی بژی. من کامتان خوتان زور به پیوا ماقول ده زانن له گهره که که ده گهر همچی سامان و مالی هیه له پیش مردنیدا بیدات بهمن بو نموی که کاتیک مرد من بیشوم، وتم ههر له دووریشموه راناهو ستم له سهری پیشانی یه کیکی بدهم که بیشوات، ههر مهلا یه که مردوو بشوات له لای من کفره که پیی بوتریت مهلا.

چونکه ههر که سیک پله یه کی هیه له ژیان، پلهی زانیاری بهر زترین پله یه له ژیاندا، نموی زانیاری هه بی له ههموو بازرگان و دهستمایه دار پیواتره و به نرخ تره نه گهر خوی حورمه تی خوی رابگریت.

له پاش ماوه یه که دراوسیه کمان هه بوو مندا لیک یه کسالی هه بوو مردبوو، منیش خهریکی ده رس وتنموه بووم له حوجره که ده بینم پیایو ک هاته ژوره وه وتی: ماموستا میسان ناردوه که تو بییت کوره که بشویت.

منیش قسهی سوو کم پی وتو وتم: بچوره ده ره وه باله وه زیاتر به سوکی قسه ت له که له نه کهم له من که مەرتان نه دوزیموه له گهره که که ده بچن پینی بلین مردوه که تان بشوات؟ دواي نموه نمو پیاهوی مناله کهی مردبوو و باوکی و براکانی تا دوو سال نه هاتن بو مزگهوت بو نوێژ کردن.

دیاره لیره دا گله بی لمو خه لکه نه زان و دوا که وتوو ناگریت، به لکو گله بی لمو مهلا یه ده کریت که مهلاي مزگهوت و مدرس بووه بهلام ریزی خوی نه گرتوو بو نیو دینار یان دینارینک چوه ته مالان مردووی شتوو.

جوره‌ها کرده‌دی ناشیرینی مه‌لا و مه‌لایه‌تی پالی به‌منه‌وه نا که ئه‌و رینگا و شوینه به‌جی به‌یلم، بیر له‌ واز هینان بکه‌مه‌وه له‌ مه‌لایه‌تی نه‌گینا زور هه‌مه‌سم هه‌بوو له‌ ده‌رس و تنه‌وه خوم نه‌ده‌گۆربه‌وه به‌ پاشای عیراق.

کو‌کردنه‌وه‌ی موچه‌ی گه‌ره‌ک:

هه‌روه‌ک باسم کرد له‌مه‌و پیش موچه‌ی مه‌لای مزگوته‌که له‌لایهن میرمه‌وه برآ بوو، گه‌ره‌که‌که‌ خویان ئه‌وه‌یان گرته سه‌رشانی خویان که هه‌مه‌و مانگی‌ک به‌هه‌موویانه‌وه پینچ دینار کۆ بکه‌نمه‌و بیده‌ن به‌من له‌باتی موچه‌ی میری، له‌ پاش دوو مانگ رۆژی‌ک نوێژی مه‌غریب بوو هه‌مه‌و کۆبوو بوونه‌وه بو نوێژ، به‌لام هینشتا نزیکێ چاره‌که سه‌عاتینکی مابوو بو بانگدان، یه‌کی‌ک له‌ ته‌هلی گه‌ره‌که‌که له‌ ناوه‌راستی مزگوته‌که ده‌سته‌سپرنکی راخست وتی: ره‌حه‌متی خواتان لی ییت با پاره‌که‌ی ماموستا کۆبکه‌ینه‌وه.

یه‌که‌ یه‌که‌ هه‌لسان یه‌کی دره‌مه‌ین (٥٠ فلس) یان خسته سه‌ر ده‌سته‌سه‌ره‌که، له‌و کاته‌دا ئه‌گه‌ر گیان ده‌رکردن به‌ده‌ستی خوم بوايه گیسانی خومم ده‌رده‌هینا، بۆ ئه‌وه‌ی ئه‌و کرده‌وه ناشیرنه نه‌یینم، وتم: عه‌یب ناکه‌ن شوره‌یی ناکه‌ن، بوچی من سوالکه‌رم، ده‌رۆزه ده‌که‌م، لی قه‌وماوم؟! ئه‌م کرده‌وه ناشیرنه چیه؟ به‌و جوژه پاره بۆمن کۆ ده‌که‌نمه‌وه، له‌ شوینیکی تر له‌ مالی خوتان یه‌کینک دابنن پاره‌که کۆ بکاته‌وه به‌هینن بۆ ماله‌وه یان جوژه، له‌سه‌ر ئه‌و کرده‌وه‌یه‌ی ئیوه په‌یمانم دا موچه‌که‌ی میری زیندو بکه‌مه‌وه، یان بچم که‌وه‌ر بفروشم و مه‌لایه‌تی ناکه‌م.

له‌ پاش ئه‌و جاره هه‌مه‌و جارێک کۆیان ده‌کرده‌وه و یه‌کی‌ک ده‌یه‌ینایه ماله‌وه بۆم.

رۆژی جه‌ژن:

له‌ لادی و له‌ شاره‌کاندا له‌ کوردستان ئه‌و کاته باو بوو که له‌ پاش نوێژی جه‌ژن خواردنیان ده‌هینایه مزگوت، هه‌رکەس له‌ مالی خوی له‌ برنج و ساوه‌ر یه‌کی سینییه‌کیان ده‌هینا، ئه‌و کاته زورتر ته‌نیا برنج‌که‌ بوو یان ساوه‌ره‌که‌ بوو له‌ لادی‌کاندا، کاتێک مه‌لا بووم له‌ زه‌لم له‌ پاش نوێژی جه‌ژن هه‌مه‌و هه‌لته‌سانمه‌وه و ده‌ستی یه‌که‌تریان ماچ نه‌کرد به‌ده‌نگی به‌رز سه‌لاواتیان ئه‌دا له‌سه‌ر پینغه‌مبه‌ر ﷺ جار‌جار ئه‌گریان به‌یه‌که‌تریان ئه‌وت توخوا گه‌ردنم نازا بکه‌ن، به‌و جوژه ئه‌گه‌ر دوو که‌س نا‌کوکیان له‌ نیوانیاندا بوايه به‌دریژایی سال قسه‌یان

له گڼل يهك نه كړدايه روژي جمن ده ستي يه كيان مچ ته كړد و ناشت نه بوونمده و گمردني يه كيان نازاد نه كړد.

ئينجا پاش نوم پارهيان كو نه كړدهو بډ ديارى مالى شيخ و خان، روژي دووهمى جمن نه چوون بډ لای شيخ حسام الدين له باخه كوڼ يان شيخ علاء الدين له بياره، له روژي سيپهم نه چوون بډ مالى خان نوم كاته (احمود خان) بوو پاش مردنى عبدالله خان بوو همدوكيان له (دزلى) دانه نيشتن حوكمرانى هوراميه كانى هم ديو و نوم ديويان نه كړد. همروها له سليمانى نانيان نه هينايه مزگموت له پاش نان خواردن به گمړه كدا نه گمړان مال به مال جمن نه پروزه يان له همموو مالىك نه كړد.

نوم كاته من لومى مهلا بووم خوا ليخوشبوو حاجى كريم ناغا كه پياوښكى قهلمو و قسه خوش بوو پيش همومومان نه كوت مال به مال به گمړه كه كدا نه گمړاين، كاتيك نه گمړه شتینه بمرده رگای مالىك كه ريم ناغا بانگى نه كړد نوقله كه بينن چونكه نومونده زوربوين جى دانيشتن نه بوو، ئينجا خاوه مال كه يان نوقل يان باسوق كه له دوشاوى ميوز دروست نه كړى نه يان هينا سمرود دهنكمان هله گرت و نه چوون بډ مالىكى تر.

شیرینی شیرینی راده کیشیت:

سى چوار جار چومه لای مهورى موقاف (احمد على افندى) ده موت نه فندى رزگارم بكه لهم ژيانه تاله كه من تيايدا ده ژيم مهلا يه كم خوم به خوینده وار ده زانم، درس به فقهى به باشى ده ليموه، له شوينى خومدا حورمه تم هه بووه، ئينستا وهك سوا لكهر همموو مانگيك همريهك په غا فلسم نه دهنى بډ نومى خوم و مال و منالم بژين.

نوميش همموو جارنك بډى دهنوسيم بډ به غدا بډ زيندو كړد نوموى موچه كه وهلامه كه به پيچموانموه ده هاتموه.

روژنك خرميكم دووبره ههنگوينيكى بډ هينابووم، بيم كردهوه وتم با هم دوو بهريه بيم بډ مهورى موقاف به لكو به دلسوزانه نوم موچه يه بډ زيندو بكاتموه، شمويك دوو بهريه كم دايه بن دهستم و بدم بډ مالىان. وتم: هممه رهشوه نيه بو نوم هيناوه به ديارى بډومن هاتوه و منيش به ديارى هيناومه بډ تو ئيتتر نم وت يارمه تيم بده، نوميش وتى: سبهينى ده توانى بيت بډ موقاف. وتم: سبهينى ديم.

چووم و وتى: عمريزه يهك بنووسه له رنگه منموه بډ موقافى به غدا خوى پيشانى دام كه چونى بنووسم، ئينجا نوميش (تايد) يكى له سر نووسى، همردووكيانى خسته ناو زهرفينكوه

پنی وتم: کسینک پشت ملی بخوریت خوی بیخورینن باشتره تا یه کیکی تر. وتم: مهبستت چیه؟

وتی: خوت برۆ بۆ بهغدا ئەم عەریزەییە و کتابی ئەوقافە ببه بۆ مدیری عام. چونکه ئەوکاتە وەزارەتی ئەوقاف نەبوو، کاتینک چوم بۆ بهغدا خوالیخۆشبوو (شفیق العانی) بەرپۆبەری گشتی ئەوقاف بوو. پیاویکی زۆر چاک و زۆر مەرد و زۆر مۆسلمان بوو. بەدرێژی گوینی بۆ گرتم که باسی خزەتی خۆمم بۆ کرد له بارە دەرس و تەنە بە فەقی و جوۆی ژیاڤم، ئەویش خوا خستیه دلیموه -اضبارە-ی مزگەوتەکی هینا و فەرمانیدا که موچه کەم بۆ زیندوو بکریتموه که بریتی بوو له (پینج دینار و نیو) هەر لەوی کتابی پیندام وتی برۆ هەر لەم مانگوه ئەم موچهیەت بۆ سەرف بکەن.

دیاره ئەمە هەمووی خوا کردی بەلام هەموو بەرە کەتینک هەرە کەتییکی دەوێت. ئەگەر شیرینی هەنگوبنە که نەبایە منیش خوا ئەم شیرینیە بۆ نەدەناردم، خوا بۆ هەموو شتیک هۆیه کی داناو.

کاتینک له بهغدا گەراموه بۆ سلیمانی به کەسم نەوت تا سەری مانگ، سەری مانگ چوم له ئەوقاف مەعاشە کەم وەرگرت، بۆ روژی دوایی پیاویک له دانیشتوانی گەرە که موچهی گەرە کی هینا که پینج دینار بوو. وتم: ئەمە بەرەوه هەرکەسە (پەنجە فلس)ی خۆی بۆ دەگیریتموه پێیان بلێ لەم روژوه موچهی نیوێم ناوێت خوا موچهی بێ منەتی بۆ بریموه. هەرچەندە هەولیان دا که ئەو مانگە وەری بگرم قبولم نەکرد ئینجا دانیشتوانی گەرە که وورده وورده خۆشەویستییان بۆمن زیاتر بوو.

کاتینک گەراموه دوو کتیبم کړی. یه کینکیان نایینی بوو (ابراهیم أبو الانبياء)، دووێم نایینی نەبوو (معركة نبط العراق). کاتینک هاتموه لمرینگە له تەینال تەفتیشیان کردم، ئەو کاتە لەبەر فراوانی و بلازبونەوی فکری شیوعی به -سلیمانی-یان ئەوت مۆسکۆی دووێم. (مفوض شورتە که) که جانتاکە تەفتیش کرد وتی: ئەم کتیبە قەدەغەییە. وتم: من ئەمەم لەسەر جادە پائیتەخت کړیوه، وتی: ئەو خەلکی پێ تاقی ئەکەنموه. ئیفا دەیان لێ وەرگرتم له گەل کتیبە که خستیانه زەر فموه دوو پۆلیسیان له گەل ناردم. له گەراج دابەزین تکام کرد له پۆلیسەکان دوام نەکەون و توۆی دوور بن بۆ ئەوێ کەس نەزانی من تاوانبارم به قسەیان نەکردم، کاتینک چووبنە دائرە ئەمن پێیان ئەوت (شوعبە خاصە) بەرپۆبەرە کی که خەلکی سلیمانی بوو زۆر نامەرد و ناکەس بەچە بوو، وای ئەزانی گەورەترین تاوانباری گرتووه.

قېژانی بېسمرما وتی: مهلا ئیشی تو قورئان خویندنه نهم کتیبته بوجی کریوه؟ وتم: ئیسلام نویژ و رۆژو نییه، بهلکو یاسا و رژیمه بو ناده میزاد، وتم: قورئان نهمرم پی ئەکا ئەو کتیبانه بخوینموه. دواي ئەوه بردمیانە لای بهربوهیری شورته عمره ب بوو، زور پیاوتر بوو له کورده که، وتی: ئەم مهلايه ناوی ههیه لهوهو پیش لای ئیوه؟ وتیان: نهخیر، کورده که وتی بیده بهدادگا با بگات به سزای خوی، عمره به که وتی: کهواته هیچی لهسهر نیه برو بهلام دوايي کتیبه که بسوتینه.

سالی ۱۹۶۲ له کوليجی یاسا قوناعی دووهم. ماموستای مالیه (د.عبید عزت) داوای راپورتي کرد لهسهر نهوت، منیش لهم کتیبه راپورته کهم دهرهینا به هویموه (۲۰) نهمرم وهرگرت.

ئیسقاتی ژنه که ی حاجی سهید ئاغا:

رۆژنیک له حوجره دهرسم دهوتموه فهقییهک هات وتی له خانهقای مهولانا خالید ماموستاکان کۆ بوونهتموه و هاتوم بهدواي تۆدا که بچیت بو ئهوی، وتم: خیره؟ وتی: بهلی خیره، ئیسقات دهکهمن بۆ ژنه که ی حاجی سهید ئاغا، که بهکیکه له دهوله مهندهکانی سلیمانی، کاتیک چووم بینیم چی ماموستای شاره که یه ههمووی دانیشتووه جهنازه ی خوالیخوشبوو له ههوانی مزگوته که دانراوه قورئانی لهسهر دهخوینن.

کاتیک وتیان با نویژی لهسهر بکهین مهلاکان به جارنیک بهپی خاوسی رووه و جهنازه که رۆشن بهشینویهکی زور ناشیرین، لهو کاته دا سهرنجم دا متصرف و مدیری مهعارف له گهل خه لکه که دانیشتبون دهستیان کرد به پیکه نین. ئەمه زۆر کاریگهر بوو له دلمدا چونکه مانای ئەم پیکه نینه ئەویه ماموستاکان بۆ دهوله مهندهکان سهریان پینوه نیه. بهلام بز ههژارنیک له حوجره که ی خویان نایه نه دهره وه و لهیری خوا دا دواي جهنازه ی ههژار بکهون و بچن بۆ سهر قهبران.

ههرچی میزه بهسهر ههیه له سلیمانی دا کۆبوتمه دهدهور و پشتی جهنازه ی خیزانی حاجی سهید ئاغدا یه کی نویژی لهسهر دهکات و یه کی قورئانی لهسهر دهخوینی، کاتیک جهنازه که یان برد بۆ سهر قهبران ههموو دواي کهوتن منیش له داخی پیکه نین به ماموستاکان له لایهن متصرف و مدیری مهعاریفه وه گهراموه مزگوته کهم.

رۆژی دواتر ماموستا عبدالله که مزگوته که ی نزیک بوو لیموه هات به دوامدا وتی: باچین بۆ خانه قا بۆ ئیسقاته که. منیش وتم: من نایه م، بهزۆر له گهل خوی بردمی،

ئیسقاته کهمان کرد، ههروهک ئهوهی له گهڵ مهلاحه ئههینی قاجری له سالی ۱۹۴۲ کردمان، هه مهلایهک (دینار و نیونیک) یان پیندا، کاتینک گهرامهوه مالهوه له ییگه لهسهردوکانیک دیم نافتاو لگانیک دانراون، وتم به خاوهنه کهی ئهوه به چهنده؟ وتی دینار و نیونیک، وتم: ها بگره. بهخوا نابیت ئهوه پارهبه بهیته مائی من، له پاشان چومه مزگهوت دهست نویژم گرت و چومه حوجره کهم، قورئانه کهم داگرت وتم، قورئان بهساحیبهی تو بهمانای تو سویند ئهخوم تاماوم فلسینکی ئیسقات ناخوم، ئهگهر ههموو مال و مندائهم له برسانا بمرن به پارهی ئیسقات زیندو بینهوه، جاریکی تر ئیسقات وهرناگرم.

ئیسقاتی دهرویشه کهی قهره داغ:

روژیک پینچ شه مه دایکی محمد پینی وتم: (۵۰) فلسمان بو پهیدا بکه بیدهین به گوشت، چونکه سلیمانی ئهوه کاته له شهوی ههینی دا هه مالتیک به پیتی توانای خوی چیشتی باشی لیدهنا، وتی: هه موو جارینک دایکی حاجی (ت.ف) ده لیت تو بامینی لادیانه لیده نییت واته بامی به بی گوشت.

وتم: نهک درهه مینک، فلسینکم نیه و بوتان قهرز ناکهم.

لهو کاته دا فه قینیهک هات وتی: مهلا عبدالله ته لیت باییت بو مزگهوتی ئیمه. منیش کاتیک چووم دیم ماموستا مهلا سهید عارف و ماموستا مهلا سهید غهفور و ماموستا مهلا مارفی خاوهی لای مهلا عبدالله دانیشتوون. ئهم پینچ ماموستایه زور په یه ونه دیمان بهیه کهوه هه بوو. مهلا عبدالله وتی: دهرویشیک شیخ عبدالکریم کرپچه له قهره داغ مردووه (۱۸ دینار) یان ناردووه من لیره بیکهم به ئیسقات چونکه (مهلا عبدالله) ش مریدی ئهوه شیخه بوو.

وتی: ۱۵ دیناری بو ئیمه یه کی سی دینار، سی دیناره کهی تریشی ده دهین به فه قینیهکان، منیش وتم: به شداریتان ناکهم لهم ئیسقاته دا، ئیوه خوتان بیکمن، پاره که دابهشی بکهمن بهسهردوکاندا من ئیسقات ناخوم، وته کهی منیان زور پی عه جاب بوو. چونکه لهو روژهدا ماموستای ئایینی نه بوو لهسهر ئهم زه مینه دا بلای من ئیسقات ناخوم به تاییه تی ئهگهر دهست کورت بیت. زوریان ههول دا من نه چومه ئهلقهی ئیسقاته کهوه بو ئهوهی دهرویشه که پاک بکهینهوه له هه موو گوناهیکی به (۱۸) دینار.

مهلا عبدالله (۱۸) دیناره‌کی خسته ده‌سته سِرِنکوه یه‌که یه‌که ده‌یدا به ماموستاکان ده‌یوت نموا دام به‌تو له که‌فاره‌ی نویژ و رۆژوی فموتای ده‌رویش وسویندی ناهه‌قی و همر درۆ و ده‌لمسه‌یه‌که کردویمتی له ژیانیدا و همر کرده‌ویه‌کی خراب. نمریش ده‌یوت: نموا قبولم کرد نموا داموه به‌تو.

ئینجا ئاوا یه‌که یه‌که ده‌یدا به ماموستایه‌که و نمریش قبولی ده‌کرد و ده‌یدایموه به مه‌لا عبدالله. بمو (هه‌ژده دیناره) ده‌رویشیان کرد به په‌پوله‌ی به‌هه‌شت، له دوایدا وتیان: همرچه‌نده تو به‌شداریت نه‌کرد لهم ئیسقاته‌دا به‌لام له‌گه‌ل نموش (سی دیناره‌که‌ت) ده‌ده‌ینی.. وتم: با پیتان بلیم به‌خوا ئیستا هاتم له مالموه داوای دره‌مه‌میکیان لیکردم بو خواردن نه‌مبوو، نه‌گهر همموو مال و مندالم بمزن له‌برساندا من فلسینک وه‌رناگرم، ئینجا سی دیناره‌که‌یان خسته چاکی عه‌باکم، منیش عه‌باکم گرت و پاره‌که‌م فری دایه ده‌روه، خوالیخۆشبوو یه‌کی له ماموستاکان هه‌لی گرت خسته‌یه گیرفانیموه وتی: (مالی خۆنه‌خۆر بو چه‌که‌ بو)، نمو ماموستایه‌ پیاویکی زۆر مه‌ردو زۆر خاندان و زۆر (سه‌خی) بوو، به‌لام له‌و رۆژهدا له همموو عیراقدا یه‌کیک نه‌بوو له مه‌لا و فه‌قی که خواردنی ئیسقات به‌هه‌لان نه‌زانی، بزانی‌ت که نه‌مه نه له‌ قورئاندا نه له‌ فهرموده‌کانی پیغه‌مبهردا ﷺ نه له‌ زه‌مانی (خلفاء الراشدین) دا نه‌بووه که هه‌موویان سه‌رچاوه‌ی ئیسلامن.

مردنی ئه‌حه‌مه‌دی کورم:

خوای گه‌وره له‌ قورئانی پیروژدا فهرموویه‌تی: ﴿وَالْوَالِدَاتُ يُرْضَعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ﴾^۱.

واته: پیویسته له‌سه‌ر دایکان خویان شیر بده‌ن به‌ مناله‌کانیان تا ته‌مه‌نی دوو سال ته‌واو ده‌کات.

ئهم فهرموده‌ی خوا له‌بهر ئهم هۆیانه‌یه:

۱- رۆون بو‌تموه بو‌ پزیشکان که‌شیری دایک بو‌ له‌ش ساغی مناله‌که‌ زۆر زۆر باشتره له‌ هه‌موو جو‌ره‌ شیریکی تر.

چونکه‌ نمو خۆراکه‌ی مناله‌که‌ پیویستی پیی هه‌یه‌ چه‌ند جو‌ره‌ خوی و قیتامینی تێدایه‌و ده‌پیارێژی له‌ چه‌ند جو‌ریک نه‌خۆشی.

۲- لای زانایانی دهروون زانی (علم النفس) پروون بووهموه که شیردانی دایک گهلینک بایهخی بۆ مناله که هیه له پاشه روژدا که گموره دهییت و شیوازی ههلس و کموتی نمو مناله له ناو کومهلدا، چونکه زور جیاوازه کاتینک که دایک شیر دهات به منداډ و لهبردهم چاوی خوځی دهییت له گهل نموده که شیري مانگا یان مهر یان شیري وشک بدریت به مناله کمو له سوچینکی ماله کهدا دابنریت کس نهییت له دور و پشتی. مهر لهو کاتموه نمو منداله ههست بموه دهکات که فری دراوه بایهخیکی نیه که نموه بنچینهیه که له پاشه روژدا نمو مناله بییت به مروچینکی پروو گرژی توره.

۳- زانایانی ئایینی ئیسلام بۆیان پروون بووهموه که شیري دایک بنهمای رهوشتی جوانه، لهبرهموه ههنديک دهفرمرون نهگهر دایک رهوشتی جوان نمبوو ناییت شیر به منداله کمی بدات نموه که نموه به میرات بچیت بۆ مناله که. ههموه هاخواي گموره فرمویهتی: «وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ». واته: لهسهر باوکی مناله که پیویسته ههموو پیویسته کانی ژيانی دایکه که ناماده بکهن وک خواردن و جینگهی پاک. چونکه شیري دایکه که خواردنیکي تمواوه بۆ نمو منداله پیی بژی.

دیاره باوکی نهحمده که مهلای مزگموت بووم نهیده توانی نمو پیویستیانیه ناماده بکات بۆ دایکی نهحمده، لهبرهموه شیره کمی زور کم بوو نهحمده تیری پیی نموده خوارد، زور جار تزوینک شه کرمان دهکرده ناو ناوی گهرممهوه دواپی دهمان دایه، بهلام هیچ سودی نهبوو، زور جار ههتا به یانی له برساندا دهگریا.

من که موچه کهم (۵ دینار و نیو) بوو سهری مانگ (۱۰۰) فلسم بۆ نموده مایهوه بییدهم به قتوه شیرینک، چونکه دوو دینارم دهدا به کری خانوو، سی دینار و نیوه کمی تر مهر بهشی شته پیویسته کانی دهکرد بۆ مالموه چونکه زوو زوو میوانم دههات، منیش له دوکان شتم دهکری به قمرز سهری مانگ دهمدایهوه له گهل نمودهش مائی باوکم یارمهتیاں دهدام مهر نهمده توانی مانگی (۳۰۰) فلس بدهین بسی قتو شیر بۆ نهحمده.

کاتینک بینیمان نهحمده ووشک بووهموه بردهم بۆ لای دکتور (هاشم دوغرمچی) که نمو کاته بهرپوه بهری تهندهروستی بوو، کاتینک که سهیری کرد وتی: نم مناله هیچ نهخوشیه کی نیه بهلام له برساندا وای لیتهاتوه.

دوای نموه چووم (۱۰۰) فلسم قمرز کرد دام به یه قتو شیر، بهلام لهبرهموه نمو ووشک ببوهوه روژی دوو سی جار شیره کهمان دهدا به مناله که، پاش نموه ههموو گیانی ئاوسا.

ئىنجاپاش سى رۆژ له حوجرهى فەقييسەكان دەرسىم دەوتىمۆ، ژنى دراوسێكەمان هات بۆ حوجره، هەر له دوورده ژنهكم دى زانىم ئەحمەد مردووه.

كاتێك ئەحمەديان دانا له گۆرهكدا ناوایم ئموه بوو كه منیش له گەڵ ئمودا بمرم، چونكه ستمەمێكى زۆرم لێو كرد له منالەكانى تریشم كه رینگى مەلایەتیم گرت و ژيانى خۆم و منالەكانم كۆتە سەر زەكات و سەرفیتەرە و ئیسقات و سەرقەلەمانە.

پرسیاری ناهەموار و وەلامى نالەبار:

كاتێك كه بازرگانهكانى گەڕەكەكه ئەچون بۆ بەغدا بۆ شت كڕین كه ئەگەر ئموه شۆم هەندێك له خەلكى گەڕەكەكه ئەچوون بۆ مالیان بۆ بەخێر هاتنمۆ، چونكه ئمو كاتە زۆر گرنگ بوو یەكێك بچیت بۆ بەغدا و بێتمۆ وەك چووبیت بۆ ئەمریکا و هاتیتمۆ وەها بوو. لێو جۆره دانیشتنانە باسى هەموو جۆره شتێك دەكرا وەك ئاین و بازرگانی و شتی تر، خوالێخۆشبوو (كاك عومەر) پیتی ئمۆترا (عومەرى ئایشەخان) خوشكەزای حاجى مەرف بوو، له پیاو ماقولەكانى گەڕەكەكه بوو، (مەدیری تحریرات) بوو كۆرى چاك بوو، بەلام له بیروباوەریدا بە ئاین زۆر باش نەبوو، ئىنجا هەندى جار له دانیشتنەكاندا پرسیارى سەیر سەیری دەکرد. وەك رەخنە وا بوو له بابەت ئاینى ئیسلاممۆ.

رۆژێك له مالى خالى دانیشتبووين پرسی: مامۆستا ئموه بۆچى خوا ئموه نەهەندە باسى شەیتان ئەكات له قورئاندا؟

منیش وەلامىكى نالەبارم دايمۆ، پێم وت: لەبەرئموه له هەموو دانیشتنىكى ئاوا شەیتانىكى وەك تۆى تیاى، هەرچەندە لێو كاتەدا هەبوو زۆر وەلامەكەى پى خوشبوو بەلام خۆى و خالى زۆریان پى ناخۆش بوو، بەراستى وەلامەكە ناشرین بوو.

ئێستا ئەگەر ئمو پرسیارەم لى بكەنمۆ دەئێم: مەبەست له شەیتان ئموه نیه كه ئادەمى له بەهەشت كرده دەرەوه، بەلكو هەر مەزۆفێك شەیتانى تاییهەتى خۆى هەیه هەردەم وا له گەلیا هەمیشە هانى دەدات بۆ شتی خراپ، وەك خوا له قورئاندا دەفرموى: ﴿إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ﴾.

ئادهميزاد ئهنير و له مې خوا دوو هيژي بډ دروست كړدوون، يه كينكيان پالي پيوه
دهنيت بډ چاكه كړدن ئهوي تريان پيى ئهوتريت - النفس يان شهيتان - همردهم هاني ئهدات
بډ خراپه.

ئهم دوانه وهك شاليار - وهزير - وان بډ سهرؤكينك كه پيى ئهوتريت عهقل، همريهك داواى
ئى دهكات كه رينگهيهك بگريټ پينجهوانه رينگهكهى تر، خواى گموره باسى ئهم دوو هيژي
كردووه دهفرمووي: ﴿نَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا، فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا، قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا، وَقَدْ
خَابَ مَنْ دَسَّاهَا﴾.

واته: سويند بمو نهفسهى كه دروستى كردووه هيژ و ئامادهيى شمېر و چاكهى تيا دروست
كردووه، لم ئايهتهدا مهبست له (نفس) ئهو كهسهيه واته مرؤقهكه، بهلام له ئايهتي پيشودا
مهبست له هيژي شمېر و خراپهيه.

جاريكى تر (كاك عمر) پرسى وتى: ماموستا عدقل بروا نهكات كه (توماس اديسون)
كه كارهباي دؤزييموه و همموو گوى زهوى رووناك بووهوه بچيته (جههئم) بهلام دهرويشيكي
شيخ عبدالكرمي كړيچنه پرچى پره له ئهسپى بچيته بههشت؟
ليردها وهلاميكى ناشيرينم دايموه بهلام لهبيرم نيه نهگمر ئينستا وهلامى ئهو پرسياړه
بدهمموه، دهليم خوا فهرمويهتى:

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ﴾.

واته: خوا خوش ئهبيت ئهوي شهريك بډ خوا دانهنيت.
ليردها دهردهكمويت ئهوي شهريك بډ خوا دانهنيت، خوا ليى خوش دهبيت با موسلمان
نهبيت، نهگمر خواى گموره ويستى لهسر بيت.

ميوانى ههنار فروش:

زهلميهكانى دىي خومان له پايزدا ههنارهكانيان دهينا بډ سليمانى دهيان فروشت، له
پاشدا لهبهر دواكهوتن و نهزاني خويان يان لهبهر همزاري نهدهچونه ئوتيل دهاتن شمو له
مالي ئيمه دهمانموه، ئهمه زور جار رووى ددها، من لهو كاتهدا دهست كورت بوم، كاتيك كه
نويزى مهغريب روم دهكرده دواوه دهاموت بهنويزكمرهكان (استوا واتصلوا رحمكم الله)
واته: ريك بوهستن پال بدن به يهكهوه رههمتي خواتان ليبيت، تهماشام دهكرده كه بزائم ههنار

^۱ سورة الشمس ۸۷ و ۸۹ و ۹۰.

^۲ سورة لسا ۴۸.

فرۆشيان تياڊا نيه، ئه گهر كهسم نه ديبا نوڙه كهه بهدل ئاسوده يي تموار ده كرد، بهلام زور جار كه لي ده بوومهو ته ماشام ده كرد ئهوا كومه له جواليك دانراوه كه ههناريان پي هيناوه بو فروشتن.

زور جار له زستاندا من و دايكي محمد و محمد له زوري خه لوزدا ده نوستين، عاباكهي خومان ده دا به خوماندا له بهر ميوان، چونكه يهك ژورمان هه بوو بو نوستن، ئه ويش تهرخان ده كرا بو ميوان، بهم جوړه تا له سليمني بووم به ده گهمن بي ميوان ده بوين، ئه وي نه خوشي هه بوايه ده هاته لاي ئيمه، ئه وي هه ناري به فروشتايه يان گويژ نه ده چونه ئوتيل، ئه مهش نيشانه ي نهمانين و دواكهوتن و هه ژاريه.

كاتيك شاره كانى كوردستان له پاش راپه يرينى سالى ۱۹۹۱ جوي بونهو له ميرى به سه به خوي ده ژيان، حكومه تى هه ريمى كوردستان محمدى كورميان نارد بوو كه من بگه ريمه بو سليمني، پيم وت: من به شانازيمه ده مه ويت خزمه تى گه له كهه بكهه، بهلام من ناتوانم له سليمنيدا بژيم، چونكه ئه گهر بيمنهو ده بيت ته كيه يهك دروست بكهه وهك شينه كان، دوو ژنى چيشت كه به كرى بگرم بو ئه وي شهو و روژ چيشت و نان بكهه بو ميوان، جگه له وه پير بووم تواناي ئه وه نيه له شويني كدا بژيم هه ردهم دانيشته كانى له ناو خوياندا پارچه پارچه بن و هه ريه كيك حزيكي تايبه تى دروست بكا و ناچارم بكهه كه دواي يه كيكيان بكهه و توشى دل نيشان بيم له گه ل ئهوانى تر.

بوچى كرام به سه رباز؟

وهك له مهو پيش باسم كرد لاي ماموستا مه لا همه سه عيد ئيجازهه وه رگرت بو ئه وي نه كرىم به سه رباز، بهلام ديار بوو ئه مه كه لكى نه بوو ده بوو تاقي كردنه وي دوانزه پوله ي خويندنى مزگوتم بڊايه، ئهوا كاته به نديك دانرابوو له ياساي سوپادا بو ئه وي هه ركهس دوانزه پله (صنف) تاقي بكه نهو و لهو پلاندا ده ريجيت ناكريت به سه رباز، من ئهوا تاقي كردنه ويهه نه كرد بوو، له بهر ئه وه دواي ئه وي چومهو بوو زه لم نارديان به شويندا بچم بو (دائره تچنيد) هه له به، كاتيك چووم بو تچنيد، وتيان ئه وه تو شهش ساله دوا كه ويت (متخلف) ده بيت بته كين به سه رباز هه چ چاريك نيه، ئينجا منيش چووم بو دارى كه لي بو لاي (شيخ محمود) نامه يه كه هينا بو مديرى ته جنيد له سليمني كه خزمى ئهوا بوو ناري (شيخ مافى شيخ همه غه رب) بوو، ئه ويش چاو پوشي كرد لهو شهش ساله وتى: بچو بو

(بەلێس ئەمۆف) ئەمۆفە بەدە بۆ ئەمۆف لەو دوانزە پۆلە تاقیکردنەوت بەکەن ئەگەر دەرچووت ئەوا بچۆرەو شونێی خۆت ئەگەر دەرەچووت دەتکەن بە سەرباز. ئەمۆمەنی ئەم تاقی کردنەویە بریتی بوو لە مامۆستاکی خۆم مامۆستا مەلا حە سەعید و مامۆستا شێخ نوری بابا علی، شێخ مەرف قەرەداغی، مامۆری ئەمۆف بە سەروکایەتی قازی شێخ حەمدی خاڵ. ئینجا دوانزە پرسیاریان لێکردم لە دوانزە عیلمدا کاتێک وەلامم دانەو و دام پێیان، برۆنامەییەکیان دامی هەموویان ئیمزایان کرد ئەمۆفیش مۆری کرد بۆ دائرەیی تەجەنید لە سلێمانی.

ئێشەکەم کەوتە لای (نائب ضابط) یەک پێی وتم: تۆ شەش ساڵ (مەتخلف)یت، وتم: (مەدیری تەجەنید) بریاری بۆ داوم، وتی: ئەگەر لە تاقیکردنەوت کەدا دەرچووت ئەو شەش ساڵە کە حساب نیە، وتی: ئەو مەتخلفی یاسایە هەر چۆنێک بوو رێکەوتین کە دووبەر هەنگوینی بۆ بەرم ئەو برۆنامەییە بچاتە سەر دەفتەر خەمەتەکەم، ئێتر منیش رۆشتەمۆ ئەو هەلەبەم کرد نەچوومۆ لای کابرا بۆ ئەمۆف بزانم کە برۆنامەکی خستۆتە سەر دەفتەر ئەویش نەبەستبوو من هەروا بە (مەتخلف)ی مامۆ بەلام دائرەیی تەجەنید داوای نەکردەمۆ.

سالی ١٩٤٧ز کاتێک کە تۆماری گشتی (تەسجیل عام)ی عێراق بوو ئێمە مامۆ لە سەرسیان بوو، خانەمان لەسەر ئەو بوو، داوی ئەمۆف هاتینە سلێمانی (حەمد) کاتی ئەمۆف هات بچیتە قوتابخانە دەبۆیە خانەکەمان بگوازینەو ئەو سەرسیانەو بۆ سلێمانی، هەر کاتێک کە خانەییەکی نەقل دەکرێت بۆ شوێنێکی تر دەیدەن بە تەجەنید، کاتێک زانییم گواستەمۆ (خانە) دراو بە تەجەنید و من لە سالی (١٩٤٢) دەو مەتخەلیفم.

رۆژێک لە حوجرەیی فەقییەکان دەرسم دەوتەمۆ پۆلیسێک هات سەلامی کرد وتی: مامۆستا، فەقی (مەصطفی زلمی) لەم مەزگوتەییە لای تۆ دەخوینیت؟ منیش وتم: بەلێ، وتی: کوا؟ وتم: منم، پۆلیسە کە سەری سورما وتی: کەوابوو زەحمەت نەبی لەگەڵم وەرە بچین بۆ لای مەدیری تەجەنید. ئەو کاتە مەدیری تەجەنید (عەقید آمین) بوو زۆر تورە و نالەبار بوو لە جولانەویدا لەگەڵ ئەوانی ئیشیان ببۆیە بەو دائرەییە، لەبەر ئەو پێی ئەوترا ئەمینه شیت.

کاتێک چووم دانیشتم، وتی تۆیت مەصطفی إبراهیم، تەماشای وێنەکی مەلیک غازی کرد وتی: من بەعەدالەت ئیش دەکەم ئیستا (سەدارە) دەکەمە سەرت و ئەو مەزەرەت پێ فری دەدەم عاقڵت دەکەم بۆ هەموو مەلایەک چونکە تۆ (١٠ ساڵە) مەتخلفیت لەکۆی خۆت شاردۆتەو، منیش وتم لە سالی ١٩٤٧ تاقیکردنەوی پۆلی (١٢) دەو داو بەیاسای عێراقی من ناکرێم بە سەرباز.

وتى: ئەم قسانە ناچىت بە گونمدا، فرمانى دا پۆلىسىك بىت لەگەلدا بۆ ھەلەجە لەوى
 بىكەن بە سەرباز، ئەم پۆلىسە ماوەى ئەدام بچمەو بەمالەو بەلنم، بردمى بۆ ھەلەجە، كاتىك
 چووين بۆ ئەوى دەوام نەسابوو، وتیان: لەبەر مێزەر و جەكەى مەبەنە بەندىخانە با لای
 ضابط خەفر بىت.

منیش خەبەرەم نارد بۆ (شىخ محمدى قەرەداغى) كە ئەو كاتە ئىمام و (خطيب) بوو لە
 مزگەوتى پاشا پيش ئەوى بىتە سلىمانى، بۆ ئەوى بىت بىت بە كەفيلم شەو لەو جىگەيە
 نەمىنمەو چونكە ئەم بە برادەر و دلسوز زانى بەلام نەهات ئىتر نازانم ھۆكەى چى بوو.

لە پاشاندا ھەواڵم نارد بۆ مامۆستا مەلا محمدى عەبابەيلى كە لەوى مەلا بوو، لە پاش
 نيو سەعات ھات منى دى، وتى: بۆچى ھاتوتە ئىرە. باسەكەم بۆ گىرايمەو، ئىنجا بە
 (ضابط) خەفرى وت: ئەمشەو دىبەمە مالى خۇمان، وتى: ناتوانىت.

مامۆستا وتى: ئەگەر ئەمشەو ئىرە بىت ئىستا دەچم چى مەلا ھەيە لە ھەلەجەدا
 ھەموويان دەھىنمە ئىرە يان دىتە دەرەو يان ھەموومان ئىرە دەمىنمەو، پاشان رازى بوو
 منیش لەگەل مامۆستا چووم بۆ مالىيان شەو لەوى بووم، بەيانى بردمىە لای (قائمقام) وتى:
 ئەمە باشتىن مەلايە لە سلىمانى ئىوہ چۆن دەيکەن بە سەرباز، وتى: بە (ضابط تخبىد) بلى
 بزەنە رىگەيەكى بۆ بدزەرەو، ئەویش وتى: ناتوانم، چونكە ئەم بەيانى زوو مەدیرى تەجنىدى
 سلىمانى تەلەفونى بۆ كردم وتى: زوو جل و پۆستالى لەبەر دەكەيت و جە و عەباكى لا
 دەبەيت و دەينىزىتمەو بۆ سلىمانى، دووبارە منیان ناردەو بۆ سلىمانى بە پۆلىسىكدە ھەموو
 پىوستىيەكى سەربازيان تەواوکرد، وتیان: ھەموو بەيانىك برۆ بۆ تەربى پيش ھەتار كەوتن،
 منیش ھەموو بەيانىك دەچوومە مزگەوتەكەى كانى ئاسكان كە نزىكى شوینى (تەربى)
 بوو جەكەم دەگۆرى لەوى فىرى (بەسەمیان) دەكردم، ئەو ھەموو فەقىيەم ھەبوو ھەموو
 بەبى دەرس مابوونەرە چونكە مامۆستاکیان فىرى (الى الراء در) دەكرد.

شاينى باسە پۆستالم نەبوو قۆنەرەى سورم لەپندا بوو، عەریف ئەمین، كە پىيان ئەوت
 ئەمینە شىت، مەشقى پى دەكردین بەيانىان كە دەھات يەكەم شت تەفتىشیان دەكردین تا
 بزەنن قیافەتمان چۆنە، كە گەيشتە سەرى من وتى: ئەو بۆ قۆنەرەكانت سورن؟ وتم: نە
 قۆنەرەى رەشم ھەيە نە بۆياخى رەش من مەلام بە نارەوايى منیان ھىناو تە ئىرە، وتى: من
 ئەو نازانم مەلا، بەيانى بە قۆنەرەى رەشمە دىتە ئىرە. منیش چووم پەرۆيەكى كۆنم ھىنا
 سەرىم بەرەشى مەنچەلى چىشتەكەدا و ھىنام بە قۆنەرەكاندا و بۆياخى رەشم كردن. بەيانى كە

چووم بۆ تدریب ناو ساحه که ئاوهنگ بوو کاتیک بهناو ئاوهنگه کهدا رۆشتم ههموو رهشیهکانی لی بۆوه بووهوه به سور.

ئهمینه شیت هات وتی: مهلا پیم نموتیت به پیلاری سورهه نهیهیت بۆ تدریب، وتم: والله رهش بوو بهیانی که هاتم به ئاوهنگه کهدا بووهوه به سور، وتی: ئهجاره قهیناکه بهلام جاریکی تر سزات دهدهم، کاتیک لی بووموهو چووم بۆ لای (امر مرکز التدریب) خوا لی خوشبوو رانیید خهسرهو پیاویکی باش بوو باسی بهسهرهاتی خۆم بۆ گێرایمهوه، وتم: پینچ رۆژ ئیجازهه بدهری تا خۆم دهگهیهگه بهغدا چونکه من بروانامهه هیه بهپیی یاسا ناکریم به سهر باز، وتی: تۆ ئهوه سی رۆژه بوویت بهسهر باز هیچ کهس ناتوانیت کاتژمیرنک پشوت بداتی، بهلام لهسهر (مهسئولیهتی) خۆم (۷) رۆژ ئیجازه دهدهم بهتۆ برۆ ئیشی خۆت بکه. بروانامه کهم له تهجنید نه دۆزیموه لهبهرئوه چووم له دائیره ئهوقاف دهرم هینا نوسخهیه کهم وهرگرت و مۆریان کرد و عمریزهیه کهم دا بهمدیری تهجنیدی عام، بهلام له ههمان کاتدا (مهزبهتهیه کهم) کردهوه مهلاکانی شاره که ئیمزایان کرد بردهم بۆ (عومهر عهلی) که ئه کاته متصرف (محافظ) بوو، یهک دوو مهلای باش هاتن لهگهلم، عومهر عهلی وتی: بۆچی سهر بازی ناکهیت؟ وتم: لهبهرئوهی مهلام و دهرس دهلیموه، وتی: پیغمهبر ﷺ خۆی سهر باز بووه تۆ له پیغمهبر گهورهتریت. مهلاکان وتیان: کهلک و سودی بۆ گهل و ئایین و ئیسلام زۆرتره که مهلا بیت لهوهی بچیت دوو سال سهر بازی بکات.

ههر چۆنیک بوو قهناعهتیا پێ کرد که کتاینکم بداتی بۆ بهرپوهبهری تهجنیدی عام، ئینجا خوا لێخوشتبوو (أحمد فهمی) دراوسیمان بوو زۆر پهیهوهندی ههبوو لهگهڵ قازی یهکهمی بهغدا (قازی شیخ عبدالحمید نهتروشی) نامهیهکی ئهوهم برد بۆ قازی له دادگا (محکمه) وتی: سهیهنی له بهردهرگای وهزارهتی دیفاع چاوهروانیم بکه سهعات ۸ی بهیانی.

رۆژی دواپی له ههمان کاتدا قازی هات بردهمی بۆ لای مدیری تهجنیدی عام و پێی وت: ئه مهلا یه باشرین مهلای سلیمانی به پروانامی هیه بهپینی یاسای سوپا ناکریت بهسهر باز. لهگهڵ ئهوهش مدیری تهجنیدی سلیمانی بهرقدا کهوتوه کردویهتی به سهر باز. ناردی دوو چاییان بۆ هینان، تا چاکانمان خوارهوه فرمانی دهر کرد به بهتال کردنهوهی سهر بازی کهم کتایان دامی که بۆ مدیری تهجنیدی سلیمانی بهرم، ئینجا که کتابة کهم برد بۆ (عقید امین) زۆر خهجالهت و شهرمهزار بوو. بچوايه ته ههر شوینیک له سلیمانی سهزهنشتیان ده کرد.

یه کهم ئیجازه:

له ماوهی (۱۹۴۹-۱۹۵۰ز) که له سلیمانی مهلا بووم و ده رسم ده وتموه پینج فەقی خویندنیان له لام تمواو کردو ئیجازهی مهلا یه تیایان وەرگرت، هەرچهند من خۆم ئه موم پینخۆش نه بوو که ئیجازه بدهم چونکه نه گه یشتبوومه ئه م پله یه، به م فەقیانی که ئیجازه م پێدان ده موت بچن بۆ لای (ماموستا مهلا عبدالکریم مدرس) ئیجازه که تان وەر بگرن، ئه وانیش تیایان لای تۆ خویندنیان تمواو کردووه و لای تۆیش ئیجازه وەر ده گرین.

ئه م فەقیانمش ئه مانه بوون:

۱- مهلا سهید ئه محمد نوڵچکه یی.

۲- مهلا سهید محمد چنگیانی.

۳- مهلا عبدالرحمن موکریانی.

۴- مهلا محمد موکریانی.

ئهم دووانه ی داوه به یه کهم له یه که روژدا ئیجازه یان وەرگرت.

۵- مهلا رهشیدی بزه ییانی.

یه کهم کهس که ئیجازه ی وەرگرت له لام مهلا سهید ئه محمد نوڵچکه یی بوو که فەقیه کی زۆر تیگه یشتوو به م زۆر به ئه ده ب و به شمرم و به یا بوو، ئیستا وا له قه لادزی مه دره سه یه کی هه یه ده رسی فەقیی تیا ده لیتمه وه که زه مانی کۆن.

ئهم یه کهم ئیجازه یه دانیشتوانی گه ره که که زۆر بایه خیای پێدا چون میزه ر و به یان هیتا بۆ مهلا سهید ئه محمد زۆر پیاو ما قوڵی شاره که یان بانگ کرد.

کاک محمدی ماموستا مهلا کریم ئه دببکی گه ره ی کورده شانازی پێوه ده کریت ئه م سه ره رشتی ریک خستنی ئاههنگه که ی کرد، (مکه ره) یه که مان له ده رگای حوجه ی ده رس وتنمه دانا بۆ ئه م ی چهند وتاریک هه یه که له مێدا بو تریت ده نگه که یان بگاته دانیشتوانی ئاههنگه که.

یه کهم که سیك که وتاری خوینده وه کاک محمد بوو که وتاره که ی زۆر پر مانا بوو، به لام به داخمه هه ندیک له مه لا کان که هه رده م ئاره زوویان له تیکدانی ئیش و کاری خه لکی تر ده کرد، بوونه هۆی ئه م ی ئیجازه که یان لی تیک دام و مه جلسه که یان به جی هیش.

کاک محمد وتی: مهلا له جیگهی پیغه مبهره ﷺ نوینهری ئهوه، پیغه مبهمر له دوو لاره نیشی ده کرد بو موسلمانان له لایهنی ئاینیهوه وهک پیغه مبهمریک، له لایهنی دونیاوه وهک سهرۆک دهوله تیکی ئیسلامی، بهلام مهلاکان ناگیان له کۆمهله نیه نازانن چی هیهیه و چی نیه، تهنیا ئیش و کاریان بووته ئهوهی چوار رکات بهرنوێژی دهکمن له مزگۆته کهیاندا، ئهگهر موچهیان نهدهنی نایهته مزگۆت ئهو چوار رکات نوێژهش ناکمن.

لهم کاتهدا مهلا (م.ر)، که ههردهم سهرهتابوو له کیشه دروست کردنی شاره کهدا، ههلسایهوه وتی دهی مهلایان با بچینه دهروهه، که ههلسا ههشت نو مهلا دواي کموتن لهو کاتهدا (مامۆستا سهید غفور) پیاویکی زۆر مهرد و ئازا بوو، بانگی کردن و وتی: (وامتازوا اليوم ایها المجرمون)، واته: جیا ببنهوه لهوانهی که باشن و حمز له کردهوهی باش دهکمن ئهی تاوان کارهکان.

بهداخهوه ههردهم لهوانهی که خورافات و شتی هیچ و پوچ پهسهند ئهکمن گه لێک زۆرتن لهم جیهانهدا لهوانهی که ههول و کوشش دهدهن بو دهرخستنی راستی و راسته قینه. ئهم ئیجازهیه یه کهم ههنگاو بوو که وای له مهلاکان کرد ههندیکیان له پاشه روژدا له دژم وهستان، خوای گهورهش ئهو کردهوهی لهوانی کرد به کامهرانی و بهختمهوه ریم که ئیستا تیایدا دهژیم و ئیستا تهمه نم (٧٧) سائله ههرچهند بیر دهکه مموه من له (زهلم) بههوی (عبدالله خان) هوه دهربه دهه بووم، ئینجا له سلیمانی بهو جوژه بوو که باسم کرد ئیستا گهیشتمه ئهوهی بێم به مامۆستای زانکۆ ئهوهی دهمناسیت ئهوهنده ریزم لی دهگریست خزم تهریق دههموه.

ههر ئهمهش بهوه هوی وهستانی ههندیك مهلای سلیمانی له دژم و ههولیان دا ملهم بشکینن، کهچی خوای گهوره گه یاندمیه ئهم پلهیهی ئیستا به بروانامهی مهلایه تیهوه -٧- بروانامه هیهیه، وه پلهی پروفیسۆریم هیهیه له زانستدا.

ژیانی ماموستا مهلا سەید ئەحمەد (ناسراو بەمهلا پەپوولە)

"ماموستا سەید ئەحمەد ناوی (احمد عبدالفتاح محمد مستەفا)یە، لەدایک بووی ساڵی ١٩٢٦ هـ لە گوندی نۆلچکەییە لەناوچەیی مەرگەیی ناحیەیی بنگرەدی سەر بەقەزای دوکان لە پارێزگای سلێمانی، دانیشتوانی ئەم گوندەش زۆربەیان سەیدن و سەر بەساداتی بەرزنجەن.

ماموستا سەید ئەحمەد کەسیکی ناودارو خاوەن کەسایەتیەکی گەورەو ماموستایەکی شارەزا لەهەموو زانستەکان و هەمیشە خاوەن مزگەوت و حوجرەو فەقی بوو.

زۆربەیی زۆری ماموستایانی پشەروو بیتوین و مەرگە و هەتا ئێرانیش سودیان لە زانستی ماموستا وەرگرتوو. وەك مەلایەتی لەهەر شوێنێكیش

بووبی مزگەوت و حوجرەو فەقی و تەدریسی هەر هەبوو، سەرۆت و سامانی ئەو کەعەلم و زانست و زانیاری بوو، وەك ماموستا بەرپێزەکی ماموستا مستەفا زەلمی بەخشیویەتی و سەرفی کردووە و نەبی شارۆتەووە لەناوی نەبردووە.

لەبەر بێ نەفسی و خۆ بەکەم گرتنی خەلك نازناوی (مهلا پەپوولە)یان لێ ناووە بە مهلا پەپوولە مەشهور بوو.

ماموستا سەید ئەحمەد بەزۆری لەخوێندن و کاتی فەقییەتیدا رەفیقی جەنابی ماموستا مهلا محمد نۆرەدینی ماموستا مهلا محمد چۆخرکەیی و ماموستا سەید سلیمان و ماموستا سەید محمود نۆلچکەیی و ماموستا مهلا محمدامین مام قاسمە و چەندان ماموستای تەرش بوو.

ماموستا سید نه‌محمد له‌لای زور ماموستا خویندویه‌تی له وانهش ماموستای پ‌ه‌ش و ماموستای پایه به‌رز جه‌نابی ماموستا ملا عبدالکریم المدرس و ماموستای نوسه‌رو پ‌وشنبیرو بیر تیژو خاوه‌ن ده‌یان کتیب و سه‌دان نوسین ماموستا مسته‌فا زه‌لمی.

ئی‌جازه‌ی علمی یا ئی‌جازه‌ی مه‌لایه‌تی که‌به‌ده‌ست و په‌نچه‌ی ماموستا محمد زاناو نوسه‌رو بیر تیژی کورد کوری جه‌نابی ماموستا مه‌لا عبدالکریم موده‌ریس له‌سالی ۱۹۵۳ نوسراوه‌تموه، له‌مزگوتی (بن‌تبه‌ق) له‌سلیمانی رژی هه‌ینی به‌ئاماده بوونی خه‌لک‌یکی یه‌کجار زور له‌زانیان و خه‌لکی که‌سایه‌تی و چه‌ماوه‌ری شار پیدراوه‌ ئموه‌ش یه‌که‌م ئی‌جازه‌ی ماموستا مسته‌فا زه‌لمی بوو که به ماموستا سید نه‌محمدی به‌خشی.

فهرموری یاره بی غهرقی ره‌جه‌تی خوا بی ئموه‌نده‌ی من له‌و رازی بووم له‌هیج فه‌قی و ماموستایه‌کی تر به‌و شیویه رازی نه‌بووم.

هه‌ردوو ماموستا جه‌نابی ماموستا عبدالکریم و ماموستا مسته‌فا زه‌لمی ئمو کاته‌ی که‌له‌به‌غدا بوون له‌بیریان نه‌ده‌کرد، هه‌ردوکیان نوسین و به‌ر هه‌مه‌کانی خویان ده‌کرده دیاری و به‌له‌سه‌ر نوسین و واژوی خویان بۆیان ده‌نارد.

ماموستا سید نه‌محمد به‌زوری ته‌مه‌نی ژبانی خوی وه‌ک مه‌لایه‌تی له‌سوفیان و هه‌لونه و نۆلچکه‌و گهرمکان و سندرلان بووه، له‌سالی ۱۹۶۸ هاته‌ قه‌لادزه‌وله‌مزگوتی جوتکانیان و دواتریش مزگوتی‌کیان بۆ دروست کرد له‌سالی (۱۹۷۰) هه‌ر به‌ناوی خوی (مزگوتی مه‌لا سید نه‌محمد) له‌گه‌ل جند ژور (حوجره) بۆ فه‌قی و موسته‌عه‌یده‌کان بو‌ده‌رس خویندن و وانه ووتنه‌وه که‌هه‌تا (۲۴-۴-۱۹۷۴) به‌رده‌وام بوو، به‌لام که‌بۆردو‌مانی قه‌لادزه‌ کراو خه‌لک ئاواره‌و ده‌به‌ده‌ری ئمو دیو سنوور بوو ماموستاش یه‌کێک بوو له‌و ئاوارانه، له‌ئۆردو‌گای (سه‌رابی گهرم) نیزیک قه‌سری شیرین به‌جیرانه‌تی و دۆستایه‌تی جه‌نابی ماموستا سید کاکه، له‌کو‌تایی سالی ۱۹۷۵ گه‌رایمه‌وه بۆ قه‌لادزه‌و هاته‌مه‌ه‌مان مزگوت و ده‌ستی کرده‌وه به‌ته‌دریس، به‌لام به‌ک‌ز بوونی چرای شو‌رشی کورد چرای زانست و زانیاریش له‌حوجره‌و مزگوته‌کان به‌ره‌و ک‌ز بوون و نه‌مان رۆیی.

ماموستا سید نه‌محمد (۱۳) جار جه‌جی مالی خودای کرده‌وه.

ماموستا سید نه‌محمد چوار کور و کچیکی هه‌یه، دوو کوری بوونه میرات گری خویی و میحرا به‌کیان چۆل نه‌کرد و بو‌نه مه‌لا و تار خوین له‌ قه‌لادزی.

ماموستا سید نه‌محمد له‌شموی چوارشه‌مه ۳- له‌سه‌ر ۴- ۱۱- ۱۹۹۹ کات ژمیر ۸ و ۲۵ ده‌قیقه دلّه گه‌وره‌کی له‌لیدان که‌وت و گیانی پاکی انشاء الله به‌به‌ه‌شت شاد و کامه‌ران و

به ختموهر بووه.

له مەراسیمى به خاک سپاردنى جهنابى ماموستا سهید نه حمەدیشدا له قەلادزه خەلکى شار
هەمووی به شداری ئمو مەراسیمه یان کرد.^(۱)

* * *

ئاگرى نه ورۆز و مه لا :

به داخموه هەتا ئیستاش له لای هەندیک کەس کردنموه ئاگرى نه ورۆز له رۆژى (۲۱/۳)
که یادی سەرى سالى کوردیه جهژنى نه تمایه تی کورده لای هەندیک به کفر و ئاگر پەرستى
داده نریت.

ئەمەش به هوێ نه زانین و تى نه گەیشتنه له به راورد کردنى له نىوان ئاگر کردنموه و ئایینى
ئیسلامدا.

ئموه ئمو ئاگره ده کاتموه مرۆڤیکه نوێژ ده کات و برۆای به خوا و ئایین ههیه ههچ کەم و
کورپیه کی نیه که به هوێ ئاگر کردنه کموه بێت.

هەتا ئەمەرم خەفەتى ئموه له دل دەرناچى سالى (۱۹۵۴) من و ماموستا شیخ نوری و
ماموستا سهید غەفور دوو مه لای تر به ناوبانگ بوون به بۆنهى جهژنى نه تموه که مان
بریارماندا له مرگموته کهى ماموستا سهید غەفور کۆبووینهوه بۆ ئموه به شداری بکهین
له گهل ئمو دلۆزانهدا که ئاههنگى نه ورۆزبان ده گیراو له لایهن پیره میردی شاعیرهوه، ئیمه
ئمو پیتج ماموستا ئاینى یه بانگهیشت کرابووین بۆ به شداریکردن، به لام نه مانویرا برۆین
بۆ ئموه تاوانبار نه کرین به ئاگر پەرست و کافر.

بێخود و عبدالقادر به گ و سه فه رى زه لم :

رۆژنك خوالیخوشبوو ئەدی ب و زانای كورد (مه لا مه حمودى بێخود) فه قیه كى نارد بۆ
لام وتى: میوانىكى زۆر خوشمویستم هاتوو (عبدالقادر به گى ده كه) پیتی خوشه سەرچاوه ی
زه لم بیینیت ئەگەر پیت خوشه له گهلان و هره بچین بۆ زه لم، منیش چووم بۆ خزمه تیان، وتم:
سبهینى به یانى زوو به فیتكى ده رۆین، كاتىك چووین دووشمو له مالى باوكم له زه لم ماینهوه.

^۱ له بته مالهى ماموستا مه لا سهید نه حمەد وه ركیر وه.

ئەو دوو شەمۆه خوالیخو شېبوو (بیخود) ئەوەندە قسەى خوشی بو گێراینمۆه هەتا ئیستاش لەمیشکما ئەو قسە خوشانە ئەزرنگینمۆه، چونکە وتەکانی کومەلایەتیی و پێربوون لە فەلسەفە و منطق، یەکیەک ئەو قسە خوشانە گێرایمۆه وتی:

جاریک هەندێ (درویش) و (درویشە) واتە پیاو و ژن لە ئێرانمۆه دین بو عێراق ئەچن بو مائى شیخ، لەرێکەدا دەرویشێک لەگەڵ (دەرویشە) یەک دەبن بەبرادەر، شەویان لى دیت لە قۆبى قەرەداغ هەریەک لەبى داریک رانەکشى و ئەخەوى، دەرویش لە پاش خەوتنى هاوڕیکانى لەسەر سەك خوى رانەکشى و ئەچیت بو لای (دەرویشە)، ئەویش ئەلیت: -دەرویش- بەحەبای خۆتەو بەگەرێردو بە هاوار نەکەم، دەرویش ئەلیت بو خاتری پیغمبەر دەست مەنى بەرومۆه بەنا ئومیدی نەگەریمۆه، (دەرویشە) ئەلیت بو پیغمبەرە ئەبیت بەگەریتەو. ئینجا بو جاری دووهم خوا ئەکات بە تەکا کار، ئەویش ئەلیت ئەبیت بو خوا بەگەریتەو شۆینی خۆت.

بو جاری سێیم ئەلیت: تو ئەو شیخەى ئەچىن بو لای دەست مەنى بە روومۆه، (دەرویشە) چەوکیک لەناو چاوی دەرویش ئەنیت ئەلیت چۆنت دۆزیمۆه خوا بتگری، ئینجا لەبەر خاتری شیخ دلخوازەکەى بەجى دینی پاش ئەوى نەخاتری خوا و نەخاتری پیغمبەرى گرت.

نەمەش مانای وایە (دەرویشە) شیخی لا گەورەترە لە خوا و لە پیغمبەر. ئەم جوهرە بیروباوەره ئیستاش ماوه بەتایبەتى لەلای شیعهکان سویندی درۆ ئەخون بە (خوا و پیغمبەر) بەلام بە (عەلى و عەباس) ناخۆن.

کورتەیه کە لەژیانی بیخود*

"بێخودی شاعیر ناری تەواوی "مەحمود" ه و کوری موفتی حاجی مەلا ئەمینى کوری موفتی گەورە حاجی مەلا ئەحمەدی چاومارە کە ناوبانگی بە (پیرحەسەن) دەرکردووه، ئەمیش کوری مەلا مەحمودی دێلیژیی پیرحەسەنى کوری مەلا ئەحمەدی دێلیژەییە کە لە سالی (١٢٠٦) ی کوچیدا کوچیدوایی کردووه، ئەمیش کوری مەلا ئەحمەدی دێلیژەییە کە بەناوبانگ بووه بە (مەلای گەورە) و لە سالی (١١٧٣) دا لە دێلیژە وهفاتیکردووه. ئەم زاتە خۆیندنگەیهکی گەورەى هەبووه لە دێلیژە هاوچەرخی شیخ رەزای دێلیژە بووه.

* نەبسی: وەبە کەب ئەمەری و کەسە بریکە کەم پێه خوش بوو زەبەمەى لەم بەرکەد داسرەب

بیخودیش له سالی ۱۲۹۶ کۆچیدا هاتوته دونهیاوه، لای زانیانی ناوداری ئهوه سهردهمه سلیمانی خویندنی تهواو کردووه. سالی ۱۹۰۰ زاینی کراوه به حاکمی ههلهجه، له گهزن ماموستایان (رهفیق حیلمی) (زیوهر) دا ماموستایهتی کردووه، بینهوهی بهرامبهر بهوه هیچ مانگانهیهک وهربگریته.

پیش کۆچی دوایی مهلا عهبدوالعهزیزی کاکای، که موفتی سلیمانی بوو، چهند سالیکی له ههلهجه بهسهربردووه. ئهوجا گهراوتهوه بو سلیمانی و تا مردنی له جیگاکهی ئهوه موفتی بووه. کاتژمێر سی و چارهکی پاشنیوهڕۆی ۱۹۵۵/۸/۲۵ بهرامبهر به (۱۳۷۶ ی کۆچی) بو دواجار مائناوایی کرد.^{۱۱}

* * *

له پاشان گهراینهوه بو ههلهجه شهویک میوانی خوالینخوشبوو (حهسن بهگی جاف) بووین، بو نیوهڕۆ میوانی ماموستا (شیخ رسول) بووین. یهک دوو سهعات چوینه مزگهوتهکهی ماموستا شیخ رسول، ماموستا و بیخود و عبدالقادر بهگ خهبریکی یاری (شطرنج) بوون، منیش کتیبیک له تاقی میحرا به که دانرابوو ژبانی پیغههمبهر بوو ﷺ له نووسینی زانا و ئهدی بی میسر (حسنین هیکل) دهستم کرد به خویندنهوهی تا ئهوان تهواو بوون، ئینجا که تهواو بوون ماموستا شیخ رسول وتی: من تا ئیستا ئهم کتیبهم نهخویندوتمه لهبهر دوو شت:

یه کهم: کاغهزهکهی سپیه، من ههر کتیبیک کاغهزهکهی سپی بیت ههزم لیتی نیه. دووه: دانهری ئهم کتیبه زۆر جار ناوی پیغههمبهر دهبات و سهلاوات نادات له دیاری. منیش وتم: ماموستا یه کهم: نرخێ کتیب و سودی ئهو زانیاری یه که تیایدا کۆکراوتهوه به زهردی و سپی کاغهزهکهی نیه.

دووه: دانهری ئهم کتیبه خۆی له پیشهکی کتیبه کهدا وهلامی ئهم پرسیارهی داوتهوه دهلیت: سهلاوات له دیداری پیغههمبهر (سونهته) و یه کجار بهسه نهگهر له شوێنیکدا چهند جارێک دووباره بووهوه، ههروهها دهلیت: من زۆر شوێن ههیه وتاره کهیم له پیاویکی گاورهوه گواستووتهوه که ئهو ناوی (محمد) ی بردووه دیاره ئهو کاته سهلاواتی له گهلهدا باس ناکریت. مه بهستم له گیرانهوهی ئهمه جیاوازی بیروباوهڕ له نێوان مهلا و فهقی و له نێوان کاغزی و سپی و زهردا، لایان وابوو ئهگهر کتیبیک کاغهزهکهی سپی بوو خویندنهوهی رهوا نیه. ههروهها زۆر مهلا ههبوو نهیده هیشته فهقییهکهی رۆژنامه بخوینیتتهوه یان گوڤار.

^۱ نهکورتی له ویکیپیڤدیه، ئهسیایکلۆیدیای نازاد

ماموستا مهلا نوری فارس که مهلايه کی زور چاکه و وه رگيریکی زور بمرزه، جارکیان هات بۆ لام وتی: من لای ماموستا (ر.پ) ده بخویند، ده ری کردم لسمر نمودی که روژنامم ده خویندهوه، ثم جوره بیروپایانه لای هندیك ماموستایانی نایینی هه بوو، به هیزترین هو بوو بۆ دواکموونی خویندهواری مزگموت که کاتیک ئیجازهی وهرده گرت ناگای له هیچ شتیک نه بوو که په یوهندی به ژبانی جیهانومه ههیه، دیاره نمو کسه له دنیا تی نه گیشته به قولی و ووردی له نایینی ئیسلام تیناگات، چونکه ثم نابنه هاتوهو بۆ نمودی که بهرینک و پینکی په یوهندی همر مرۆفیک له گهل یه کیکی تر روون بکاتمهو به راست و به چموتمهو بیخاته روو.

سه فه ری موصل سالی ۱۹۵۴:

حاجی عبدالقادر عبدالجبار (حاجی میرزا قادر) یه کیك بوو له بازارگانه کانی سلیمانی، لهو دهوله مه ندانه بوو هه میشه هستی ده کرد به پینویستی خزمهتی مزگموت و مهلا و فهقی. جارکیان چوار مه لای هه لبارد له سلیمانی بۆ نمودی لسمر ئهرکی خوی بیانیات بۆ موصل بۆ زیاره تی (نبی یونس). ثم چوار مه لایه بریتی بوو له: مهلا عبدالله چروستانی، مهلا رحیمی پهرخی و مهلا عبدالرحمن داربه رولهیی و چواره میان من بووم. به ئوتومبیله کهی خوی رویشتن بۆ موصل، کورینکی خوشی له گهل هینابوو نمو کاته له شەشی سهره تایي بوو (کاک عبدالله) خوا لینی خوشی، له رینگا قسه کرا و وه لام ده درایموه چونکه ده لاین قسه کردن رینگه نزیک ده خاتمهو. له رینگا وتیان: (حه زره تی سلیمان) هه زار ژنی بووه هه موو شمویک چوته لای ثم هه زار ژنه.

منیش له هه موویان بچوکترم له ته من و له زاناییدا، چونکه ئه مان ماموستای ماموستا کاتم بوون. پیم وتن: ثم شته دووره له ژیرییموه -منطق- چونکه نمو ژنانه ریز بکهیت و هه ریه که -یهک ده قیقهی- پی بجیت، ئه کاته هه زار ده قیقه دابهشی بکهیت به سمر (۶۰) ده ئه کاته (۱۷ سه عات) له روژیکدا یان وه ئه مان ئه لاین له شمویکدا. ئینجا پیغه بهرینک هه موو روژیک (۱۷) سه عات له ته مه نی له م ئیشه دا به سمر بهریت چۆن پیغه بهرینکه؟

ئه وانیش وتیان -معجزه- بووه.

وتم: شتیکی تر نه بوو که ببیت به -معجزه- له مه زیاتر.

ئینجا وتیان: تو ئیمانیت زه عیفه بیروباوه رت ته وای نه.

وتم: ئەمە شتیکی دروست کراوه و خورافاتە، منیش بیروباوەڕم بەمە نیه.
کاتیک چۆنە موسڵ لە پاش زیارەتی (نبی یونس) چووین بۆ زیارەتی مەرقەدی (فتحی الموصلی) لەڕینگە باسی (خدری زیندە) کرا.

وتم: ئەمەش یەکیکی ترە لەو خورافاتانەی بیروباوەڕتان پێی هەیە.
وتیان: ئەگەر تۆ ئینکاری خدری زیندە بکەیت ئەوا بیروباوەڕت هێشتا دانەمەزراوه.
وتم: لەبەر چی (خدر) دەبێ تا روژی قیامت بمیشت؟ ئەگەر لەبەر ئەوەیە سودی زۆرە بۆ موسلمانان خۆ لە پیغمبەر ﷺ گۆرەتر نیه، بۆچی پیغمبەر ﷺ (۶۳) سال ژیاوه خدر دەبێ هەتا هەتایە بمیشت، یان مانەوی لەبەر ئەوەیە چونکە خوا ناتوانیشت خدریکی تری وەها دروست بکات ئەمەش کفر و کەم باوەڕییە بەخوا.

ئینجا ئەوان گومانیان پەیدا کرد لە موسلمانیتیی من، چونکە ئەم جوۆرە چیرۆکانە ناچیتە مینشکەموه.

کاتیک گەڕاینموه بۆ هەولێر چۆنە حوجرە کەمی (مەلا صالحی کۆزەپانکەیی) کە مەلایەکی زۆر باش و زۆر بەناوبانگ بوو.

کاتیک دانیشتین پالم دايموه بەدیواره کەموه سەرم بەر کتیبەکان کەموت، منیش کتیبیکم دەرھێنا، کە دەبینم ئەمە تەفسیری مەداریکە (تفسیر النسفی)، کە کردەموه بە ئیرادەی خوا وایە کەموت لەسەر لایەری لای راست لەدیری یەکەمدا خۆیندەموه دەلێت: (وَأَمَّا قِصَّةُ خُذْرٍ وَإِلْيَاسَ فَهِيَ مِنَ الْخُرَافَاتِ)، واتە: چیرۆکی خدر و الیاس درۆیە و خورافاتە.
کتیبە کەم داخستموه وتم: بیروباوەڕتان چیه بەرامبەر بە تەفسیری مەدارک؟ وتیان: باشترین تەفسیرە.

وتم: ئەگەر ئەو شتیک بلێت باوەڕتان پێی هەیە؟
وتیان: ئەگەر بروامان بەو نەبێ مانای وایە باوەڕمان بە هیچ نیه.
ئینجا کتیبە کەم دانێ وتم: بیهویننموه، کە خویندیانموه خۆ ناتوانن بەویش بلێن کافرە، هیچ وەلامیان پێ نەبوو.

ئایینی ئیسلام هەزاران شتی ناراستی تیکەڵاو کراوه پێویستە مامۆستا و مەلا جیاان بکاتموه.

ئەوانە لەگەڵم بوون بەدەیان ئیجازەیان داوه بە مەلا و مامۆستا کە بە حیساب بوون بە (عالم) بیروباوەڕیان بەو جوۆرە شتانە هەر هەیە. کۆرە کەمی حاجی قادر کە لە شەشی سەرەتایی

بوو پیتی وتم: گفتوگو له گهل ئهوانه مه که، چونکه همر شتیک چون چوته میشکیانموه همروا ده میئتیموه.

کارگهی ته لاق چاککردنوه:

مزگموت که می ماموستا (م) به هاو به می هندی له ماموستا کانی دهره وه وهک ماموستا (ن.ب) کارگه یه کیان دانا بوو که بریتی بوو له حوجره که می ماموستا بو دهرس وتنه وه تیایدا ته لاقیان چاک ده کرده وه.

همر کوردیکی همزار ناکوکی بویه له گهل ژنه که می له بمر داموای و نه بوونی رۆشنبری چه کی ته لاقی به کار دهینا له دژی ئه ژنه بی تاوانه، به بی ئه وه یی بکاتموه له پاشه رۆژی خوئی و منداله کانی. ئه بیوت به ژنه که: (همر سی ته لاق ت کموتبی).

ئینجا دواي ئه وه پیاوه که رقه که له دلی دهره چوو په شیما نه بووه وه، مه لا به مه لا مزگموت به مزگموت نه گهرا بو ئه وه یی که یی ته لاق ت نه کموتوه یان چاک ده کریتموه.

زۆری می ماموستا کانی کوردستان هتا ئیستاش باوهریان وایه که ژن به یه کجار همر سی ته لاقی نه کموت، که چی قورئانی پیوژ زور به ناشکرا ده ئیت: (ته لاقیک که ژن و میرده که نه توانن یهک بگرنه وه بریتیه له سی جار)، دیاره له پیاوینکی نه خوینده وار بپرسه به یی (سی جار) له گهل (سی ژماره) جیاوازن یان نا؟ ئه ویش ئه ئیت جیاوازه، چونکه جار له گهل جار زه مان نه کموتیه نیوانیانموه به لام ژماره همرچهند بی له یهک کاتدا ئه بیتموه.

له سلیمانیدا مزگموتی ناوبراو بوو بوو به کارگه یه کی زور سهیر بو چاک کردنوه یی (ته لاق)، بو یه کهم جار (فتوی) یان ده دا که سی ته لاقی کموتوه، به لام له پاشان به ده یان (فروفتیان) ده دوزیموه بو چاک کردنوه یی.

یه کی له ماموستایانه ی به شدار بوو له م کارگه یه دا بوی گیاراموه: ژن و پیاوینک هاتن بو لامان بو پرسینی ته لاقه کیان، ئینجا ئیمهش لیمان پرسی له پیاوه که: نه گمر ژنیکی تازه بینیت چه ندی تی نه چیت؟ ئه ویش وتی به لای که مموه (۱۰۰) دینار، ئیمهش پیمان وت تو (۵۰) دینار به ئیمه بده ته لاقه کهم بو چاک ده که ینموه. ئه ئیت: پیاوه که زوری پی خوش بوو چونکه ژنه که می زور خوش ده ویست ئاماده بوو همرچهند داوا بکمن بیدات، ژنه که می پینی وت: هه لسه بابروینموه بو مالئوه، وتیان: ئه ی ته لاقه که چاک ناکنموه؟

وتی: ماموستا نه گمر ته لاق کموتبی به (۵۰) دینار چاک نایتموه، نه گمر نه کموتبی (۵۰) دیناری که رانه ی خومان بو بده یین؟!

همروه ها له هه له بجه له مزگموتی ماموستا (ص) کارگه یه کی تر هه بوو له جوړی کی تر، یه کم جار بریاری ئه دا سى ته لاقه که کموتوه، ئینجا ئه ی وت: له برئه مو ی ئیوه (مذهب) تان (شافعی) یه و لای شافعی ئه بی شاهی نكاح عادل بیت واته (بی گوناو و بی تاوان) له برئه مو ی نکاحی پیښوو به تال بووه چونکه شایه ته کان فاسق بووه له برئه مو ه خوتان ته قلیدی-امام حنفی- بکن که لای ئو نکاح دروسته با شایه ته کانیش -فاسق- بن همر بهو جوړه جاری کی تر ژیان ماره ده کرده و له پیاو که بهرامبر پاره یه که له سمری ریک ته کموتن. ئینجا ئه م کرده و یه نه خوا فرمویه تی و نه پیغه مبرى خوا ﷺ، زور به ناشکرا خوا فرمویه تی: (ته لاق به سی جار) ئه بی و ته و او ئه بی، شمیره تی ئیسلام هی شافعی و حنه فی نییه، تا ئه و ان ئمرکان و مروقی بو دابنن.

ئهمه ش ئه گمر خوینده واره موسلمانان کان له سمر مانای قورئان برۆن نابنه هو ی ویران کردنی هزاران مال و سرگردانی هزاران منال که باو که که سی به سی دایکه که ته لاق ده دات.

همروه ک با سم کرد من خوم یه کی بووم ئو نه زانامی که دوو جار فتوای ناره و ام داوه، هه تا بو ئو مه به سته له بروانامی ماجستیردا کتیبیکم دانا له ژیر ناونیشانی (ته لاق له هه موو ئاین و یاساکانی دنیا دا له ماوه ۴۰۰۰ سالد).

به ووردی له م کیشه یه م کوئیموه گه شتمه ئو نه غامی که ته لاقی (سی به سی) (یه ک) ته لاقی پی ده کموی، به پی فرموده ی خوا له قورئانی پیرو زدا، ئهمه ش زور له مه زه به کان (فتوی) یان له سمر داوه.

هه له که له موه هاتوه که له زه مانی (خلافه) ی عمری کوری خطاب ﷺ که سی وا هه بوو به ژنه که ی ده و -سی به سی- ته لاق ته کموتی، حمزه رتی عمر فرموی: ناوی ژماره مبه ن چونکه ژماره له ته لاقدا نیه به لکو جار هیه، خوا فرمویه تی: (ژن و پیاو له یه ک ئه پچرن به یه کجاری پاش ته لاق دان به (۳) جار).

حمزه رتی عمر فرموی: ئه و ی له مولا به ژنه که ی بلی (۳) ته لاق بکوی نایه لم ژنه که ی بچیتمه لای له تو له ی ئه و ی که ژماره به کار ده ی نی، به م بریاری حمزه رتی عمر ده و تریت (السیاسة الشرعية) واته: بو رابهری ئیسلام هیه که هه ندی شت بریاریدا که خوا و پیغه مبر نه یه فرمویه له بر (رامیاری نایینی). ئینجا ئه م فرموده ی حمزه رتی عمر هه ندیک له مه زه به کان کردیان به به لکه که ته لاقی سی به سی به یه کجار هه رسی ته لاق ته کموی، له و کاته دا که حمزه رتی عمر ئه و ی مه به ست نه بووه.

ئینجا لیسر ئهم بریاری سیاسهتی شهرعی یهی عمری کوری خهتاب ﷺ زۆرتیرین مهزهبهکان بریاریاندا که تهلاقی سیّ بهسیّ بهیه کجار ده کمویت، لیسر فهتوای ئهم مهزهبهانه مهلای کورد به ههزاران خیزانی کوردیان سههگمردان کرد و ژن و میردیان لهیهک پهچراند، به یه کجاری سهریان لی شیواو مندا له کانیان کهوتنه کوّلانان، له پاش ئهوه میرده که ژنیکی تری هیئا و ژنه کهش شو به کی تری کرد، به بیّ ئهوهی یه کیك لهو مهلایانه له فرموده کهی خوا وردییتمه که ده فرمووی: (الطلاق مرتان)، واته له دوو مهجلیسی جیا جیادایه. نهی فرمووه: (الطلاق اثنان)، تهلاق به سیّ جار ده کهوی نهک بهسیّ ژماره.

لهو شته سهیرانهی له ژیاغدا بینیم، جاریکیان مامۆستا (ع.ک)، که زۆر هاوړیم بوو، کاتی له سلیمانی مهلا بووم، له سهههتای ههفتاکاندا له سلیمانییهوه هات بو به غدا بو سهردانم، له دههراگی هوشموه پیشوازییم لی کرد، ناسایی دیار نه بوو، بهر لهوهی سههلامم لی بکات وتی:

خوا مالت ویران بکات، تو وتوته سیّ تهلاقی یهک تهلاقی پیّ ده کمویت؟
وتم: نهخیر.

وتی: ئهی ئهوه قسهی ئهین تهیمیهیه؟
وتم: نهخیر.

وتی: ئهی قسهی شیعهی ئیمامی یه؟
وتم: نهخیر.

وتی: ئهی باشه کیّ ئهمهی وتوه؟

وتم: خوی گهوره له قورئانی پیروژدا وای فرمووه، به نهصیک که (قطعي الثبوت وقطعي الدلالة) یه، ده فرمویت: ﴿الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَاِمْسَاكِ بِمَعْرُوفٍ اَوْ تَسْرِیحْ بِاِحْسَانٍ﴾، لیتهدا (تَسْرِیحْ بِاِحْسَانٍ) جاری سییه مه.

وتم: مامۆستا، ئیه سالانیکی زۆر زانستی (أصول الفقه) ده خوینن و ده یلینهوه، بهلام بهباشی لیی ورد نابنهوه، له قمواعیده چهسپاوه کانی زانسته (لا مجال للإجتهااد فی مورد النص).

لهو کاتدا تههاته فروشینک له بهر دههراگا بوو، پییم وت: ئهو تههاته فروشه عمره به بهلام خویندهوار نیه، با لیی بهرسین جیاوازی ههیه له نیوان (مرتان) و (اثنان) یان (عددان) دا، ده لیت به لی، (مرتان) زههمن له نیوانیان ههیه، بهلام له (اثنان) و (عددان) زههمن نیه.

نمويش وتی: به خوا راست ده کدیت من نه گمر لمبر شافيعی نه بوايه عهه مېم بهم نايه ته ده کرد.

نهمه وتاری يه کيکه له وانهي که ريگمي نايين به همزاران پيشان ده دن به يی نموي خوی تی بگا و کرده وي پی بکات.

همروه ها سويند خواردن به (ته لاق) له گهل تعلیقي (ته لاق) له زه مانی پیغمبر و - خلفاء الراشدين - نمبوه به لگو - نهمويه کان - دايان هينا، کاتيک عه له مويه کان له ژتره وه نيشيان ده کرد له دژي نهمويه کان که ناشکرا نه بوون، نه يان گرتن سوينديان نه نه يان به قورنان چونکه به دروه سوينديان به قورنان نه خوارد.

نهمويه کان نه يان وت سويند بخون به (ته لاق) يان نه گمر بليين له دژي نيوه به وستين ته لاقی ژنه کانمان بکوي.

نينجا نهم نيشه که په يوه ندي به فرموده ي پیغمبره وه نيه، هه ندي له مه زه به به کان (فتوی) يان پيدا که ته لاق به سويند و - تعلیقي طلاق - ته لاقی نه کموي که چي هيچ به لگيه ک و بنچينه يه ک نيه جگه له کرده وي (نهمويه کان) دياره کرده وي نموان ناييت به به لگمي شرعی.

له سالی ۱۹۷۷ به سمردان چوموه بو زه لم، کاک علی عبدالله هاته لام وتی: له گهل ژنه کم ناکو کيمان بووه هم س ته لاقم داوه، لای هر مه لايه ک ده چم ده ليين ته لاقه کت به جاش نه ييت چاک ناييتموه، نيستا گيرم خواردوه، دلّم بریوي نادات بهم کرده ويه ژنه کم ييتموه لام، له لايه کی تریشم وه (۷) مندا لم هديه مندا له کان سرگردان ده بن و خوم و ژنه کم شم سرمان لی نيشوي، چارم چييه؟ منيش وتم: بجو ژنه کت له گهل باوکی ژنه کت يينه بو نيره، کاتيک هاتن، به خوالي خوشبوو سوفي نه حمده باوکی ژنه کم وت: نهم کچه ت يه ک ته لاقی کموتوه به پيئي نيسلام و فرموده ي خوا که فرمويه تی: ﴿الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ﴾ نه ي فرمويه (الطلاق اثنان)، بو جاري سييم نه گمر ته لاقی دا فرمويه تی: ﴿فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ﴾، واته: کميک س جاري ژنه کمي ته لاق بدات بو جاري سييم ده ييت ميرد بکات به يه کيکی تر، نه گمر نمويه که ته لاقی دا يان مرد بزي هديه بجيتموه لای ميري پيشو، نينجا دوو شه يه تمان هينا ژنه کم له کاک عه لي ماره کرده وه وتم: نيستا نموه تو له سي ته لاقه که يه ک ته لاق ت رويي دوو ته لاق ت ماوه.

کاتیک گه پامهوه بۆ به غدا پاش چهند روژنیک کاک علی هات بۆ مالممان وتی: ئهوه مهلاکان ههموویان منیان به کافر داناوه، پشیمان وتوم ئهوه ژنه ژنی تۆ نیه ههم دروست بوونیکت له گهڵ ئهوهدا به مزنایهک له سهرت حسابیه.

منیش نامهیه کم بۆ نووسی باسی ئهوه به لگانه م کرد له فهرموده ی خوا و پینغه مبههر که ته لاقی سی بوسی یه کجار ته لاقی پی ده کمویت، وتم پی بیبه بۆ ئهوه ماموستایانه که تۆ به کافر داده نیت، پشیمان بلی با ره دی ئه م نامهیه بنووسنهوه.

ئویش بر دبو ی لای خوا لیخوشبو ماموستا مهلا محمدی مهلا به ها که مه لای خورمال بوو وتبووی: من ناتوام وه لامی ئه مه بده مه وه ئه وه ی نوسراوه ههمووی راسته، ههمو ها چوبو بۆ لای خوا لیخوشبو ماموستا مهلا عوسمانی مهلا عزیز، ئویش فهرموو بوو: من نه له مهلا مصطفی موسولمان ترم، نه لهو زانا ترم، بیته با ئیمزای بکم که ئه وه ی له م نوسراوه دایه ههمووی راسته.

سهر فیه ته ی ئاخیر سالی مه لایه تیم:

سالی ١٩٥٥ ز که دوا سالی مه لایه تیم بوو، کاتیک ره مهزان هات دانیش توانی گه ره که که وتیان به (جمه وه ره که) چهند کیلویه که گه م پینی بۆ ئه وه ی سهر فیه ته که مان بقه بلتین له لای ماموستا، شایه نی باسه خوی گه وه و پینغه مبههری خودا ﷻ هه ندی شتیان پیویست کردوه له سهر ئاده میزاد بۆ یارمه تی هه ژار و لی قه مو ماو، له بهر ئه وه ی که جهژنی ره مهزان جهژنی هه ژار و لی قه مو ماوانه، ده بیته به خۆشی ئه وه جهژنه به سهر بهر ن، دیاره دل ناخۆشی روژی جهژنیش بهو بۆ نه مه وه مندالی هه ژار ناتوانیت لهو روژده وه مندالی ده وله مه نه ده کان هه لسی و دابنیشی به ئاره زووی خۆی به چیت بگه ریت به شوینه خۆشه کاند، یان شتیکی خۆش بکری بچی دلی خۆی خۆش بکات لهو روژده، له بهر ئه وه ئایینی ئیسلام پیویستی کردوه له سهر موسلمانان روژنیک له پیش جهژندا، بریک لهو خواردنه که ده یخوات له مانگی ره مهزاند له پاش ره مهزان وه که گه م یان برنج یان خورما، بۆ هه ریبه کیک له خیزانه که بیسات به مهاله هه ژاریک ته گه ر مالتیک حموت کهس بن ده بیته حموت (صاع) له خواردنه مه نی بده ن به مهاله هه ژاریک، بۆ ئه وه ی روژی جهژن هه ست به نه بوونی نه کهن ئه مه ش پینی دهوتریت سهر فیه ته واته زه کاتی سهر.

به لام بهداخه وه ئه وه کاته له نیو کوردی عیراق و کوردی ئیران باو بوو که ئه م سهر فیه ته نادریته به هه ژار و لی قه مو ماو به لکو ده بیته بدریته به مه لای مزگه مۆت ئه و کاته مهلا

هیچ موچه یه کی نه بو ژبانی له سمر سمر فیره و زه کات و سمر قه له مانه و ئیسقات و خیر و خیراتی تری هم ژاره کان بو.

سالی (۱۹۵۵ز) پيش ئه وهی دانیشتوانی گهره که که ده ست بکه من به چاک کردنه وهی سهریان پاش نویژی شیوان به هه موو گهره که کهم راگه یاند که من ئه مسال سمر فیره ی کهس وه رناگرم، چونکه بیرم له م ئیشه کرده ته وه که ئه مه رزق و رۆزی هم ژار و ئیقمو ماوه مه لای مزگه وت لیی داگیر کرده وه.

دانیشتوانی گهره که که له دژم وه ستان وتیان: ده ته مویت ریگای باو با پیرمان وون بکه میت و بیگوریت.

منیش وتم: ده ته مویت ریگهی خوا و پینغه مبه رتان پیشان بده م. سمر فیره بو هم ژار پیو بست کراوه، من که ئه سمر فیره وه ده ده گرم به ناوی هم ژاری و نه بو نیسه لیتان وه ده گرم، ئه مه ش زور عه بیه بو موسلمانیک که پیشه موا بیت به چینه ئه مو پله یه که سمر فیره ی پی بشیت. زورم هه ولدا که تییان بگه یه نم سوودی نه بو، به لام له ئه خامدا وتم: من سویندم خوارد وه سمر فیره و زه کات وه رناگرم. زوریان هه ولدا هه ر وه رم نه گرت، هه رچه ند ئه وان ئه م کرده وه یه ی منیان له لا شتیکی ناره وا بو، چونکه پینچه مانه ی عورف و عاده تی باو با پیران بو. به داخوه ئه م بیروپرایه له کو تایی مه لایه تیدا زانیم، بو یه که به ار بیرم لی کرده وه نه مه ده زانی ئه گه ر نا هه ر له سهره تا وه خوم دوور ده خسته وه له سمر فیره و حه رامم ده کرد له سهر خوم، هه ره ک ئیسقاته که م حه رام کرد.

هویه کانی دواکه وتنی خویندنی مزگه وت:

کاتیک له سهرسیان مه لا بووم زور هیلاک ئه بووم به ئاماده کردنی ده رسی فه قیه وه، هه موو شه ویک بو ئه وهی خوم لی نه که مویت، نا ئه نه ئه خوارد له جیاتی ئه وه قورییه ک قاوه م لی ئه نا ئه م خوارد وه، پاش ئاماده کردنی ده رسه کان نانی ساردم ده خوارد، ئه مه ش بووه هوی دروست بوونی نازار له گه ده مدا -معدة-، دواتر بووه هوی -قرحة المعدة-، له سلیمانی رۆژیک له کاتی نویژی شیواندا (مغرب) که وتم بوراموه له بهر نازاری زور، رۆژی دواتر پزیشک -هاشم دوغرمچی- وتی -ئه شیعه- بگه ره ده رکه وت (قرحة) هیه. ئینجا ئامۆژگاری کردم، وتی: نابیت ده رس بلایته وه.

منیش فه قیه ک ئه م دا به ش کرد به سهر مه لا کاندای بو ئه وهی ده رس نه لیته وه.

به لّام نمه‌توانی بی کتیب خویندنه‌وه دانیشم، له‌بهرئموه له‌و کاتهدا کتیبه‌کانی (کاک عبدالله‌ای) ناموزام ده‌برد ده‌خوینده‌وه، کموته می‌شکموه (تاقی کردنه‌وه‌ی خارجی) نه‌بجام بدهم.

ئینجا به دزیموه تاقیکردنه‌وه‌ی پۆلی (شهممی سه‌ره‌تای) م‌دا، ئهو کاته ره‌مه‌زان بوو ههموو روژێک دوا‌ی پارشیو ده‌ستم ده‌کرد به‌خویندن، چونکه شوو خه‌ریکی نویژی ته‌راویح و دواتر وتارم ده‌دا بو خه‌لکه‌که.

به‌یانیان به دزیموه خۆم ده‌گۆری، مشکیه‌کم ده‌بست و کموا و سه‌لته و جبه‌که له‌ مائی (مه‌لا حه‌سه‌نی گرده‌زوبه‌یری) خوا لئی خو‌شبی‌ت دا نه‌نا.

روژێک روو ئهو قوتابخانه‌یه ده‌چووم که تاقیکردنه‌وه‌کانی تیادا ده‌کرا، له‌ریگه‌ کتیبیکم به‌ده‌ستمه‌وه بوو ده‌خوینده‌وه له‌په‌ر لوتم نا به‌لوتی یه‌کیک له‌ دانیشته‌وانی گه‌ره‌که‌که‌مانه‌وه، ئینجا ته‌ماشای یه‌کترمان کرد ه‌م‌روو کمان حه‌په‌ساین، من له‌بهرئموه‌ی که ناشکرا بووم له‌م ئیشه‌دا که به‌شتیکی زۆر نا‌ره‌وا داده‌نرا، ئه‌میش له‌لای شتیکی زۆر نامۆ بوو که من مه‌لایه‌کم و به‌م شیوه‌یه بمی‌نی له‌سه‌ر ئهو ریگه‌یه، له‌ پاشاندا لئی پرسیم: مامۆستا ئه‌مه چیه‌؟ وتم: تاقیکردنه‌وه‌ی پۆلی شه‌ش ده‌ده‌م، ئه‌میش ده‌نگی نه‌کرد و روشت دیار بوو به‌دانیشته‌وانی گه‌ره‌که‌که‌ی وتبو که شتیکی وه‌های دیوه، ئه‌وانیش له‌بهرئموه‌ی خو‌شیان ده‌ویستم شتیکی وایان پی نه‌وتم که ئیش به‌دلم بگه‌یه‌نی، به‌لّام په‌رسیان وتیان: تو شه‌هاده‌ی شه‌شی سه‌ره‌تایت بو چیه‌؟ که تو مه‌لایه‌کیت ئیجازه‌ی دوا‌زه عیلمه ده‌ده‌یت به‌ مه‌لای تر.

منیش وتم: له‌ ئایینی ئیسلامدا فیه‌ربوونی زانیاری له‌ سنوورێکدا راناوه‌ستیت به‌لکو ههموو خوینمه‌وارێک ده‌بی‌ت خۆی به‌خوینمه‌وار بزانی‌ت هه‌ول به‌دات شتی زیاتر بزانی‌ت تا ئهو روژه که له‌م جیهانه‌دا کۆچی دوا‌یی ده‌کات، چونکه وتویه: (العلم من المهد إلى اللحد)، به‌لکو هه‌ندێک کس ده‌لێن ئه‌مه فه‌رموده‌ی پیغمه‌مبه‌ره ﷺ واته: فیه‌ربوونی زانیاری له‌ بێشکه‌مه ده‌ست پی ده‌کات تا‌کو کۆتایی دیت به‌ روژتانه ناو گۆره‌وه.

ئه‌وانیش دلێان به‌رامبه‌ر به‌من نه‌گۆری چونکه زۆر رێزبان ده‌گه‌رم و منیش خۆشم ده‌ویستن، خو‌شهو‌یستی منیش لای ئه‌وان زۆر بوو.

ئه‌نجامی تاقیکردنه‌وه‌که له‌ ههموو ده‌سه‌کان ده‌رچووم، به‌لّام ئینگلیزی سفرم هه‌ینابوو، چونکه ئه‌لف و بای ئینگلیزیم نه‌ئزانی، هاوینه‌که‌ی (مامۆستا عبدا‌لخالق) که مامۆستای ئینگلیزی بوو له‌قوتابخانه‌ی ناوه‌ندی له‌سلیمانی ده‌رسی ده‌وته‌وه، من ده‌رسی شه‌رع به‌و نه‌وت ئه‌میش ئینگلیزی وته‌وه به‌من به‌و هۆیه‌وه ته‌وانیم له‌ ده‌وری دووهم (۷۰) نمره‌ وه‌رگرم.

اسماء بنت ابی بکرؓ

وَقَدْ كَفَرَ يَحْيَىٰ بِنِعْمَةِ رَبِّهِ إِذْ جَاءَهُ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّهِ

محمداً والذرايع النارية

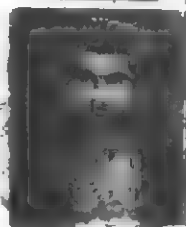
فَأَمَّا الْفِتْيَةُ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً بَاسًا وَفَتًى فَزَازَتْ هَدِيمٌ مُبْتَلًى

١٢٤-١٢٥

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

میتونم بگویم که

• **میرزا حسن خان**

—
—
—

سید زفر علی خان صاحب

مكتبة

اسماء بنت عبد مناف
ابن عبد مناف
تزوجته
١٩٧٤
منه زكريا - كثر فرما
الحسين بن علي
هو يوسف بن علي بن الحسين

تاریخ تہذیب = ۱۹۶۷
مفتی اعظم پاکستان - محمد رفیع
الحق
۱۹۶۷

بوچی سلیمانیم به جی هیشت:

روژنیک به فقیحکانی شارم وت: ههمیشه ماموستاکانی مهعاریف رهخنه مان لی ده گرن چونکه نیمه حساب و جهبر و فیزیا و کیمیا نازانین، همرچهنده خویندنی نیمه زیاتر و قورستره لموان لمبرئومه روژانی سی شهمه و جومعه ئمو وانانه دهلیموه له مزگوته کمم کی دهیویت بیت.

ئینجا تهختهیه کی رهم هه لواسی له مزگوت که نهمه یه کمم جار بوو له کوردستاندا شتی وا روو بدات ههموو خه لکی گهره که که دههاتن سهیریان ده کرد سمرسام مابوون. من بویه نهمه هات به میشکدا لهوهو پیش باسم کرد که زور زانای گموره له کورد هه لکوت وه قزلجی، پینجوینی، قهره داغی، مه لای نودشه، مه لا قادری گموره ییاره، سمدانی تر که همریه کی که کمتر نه بوو له نیمامه کانی ئیسلام وه (رافعی و رهمه لی) له شافعییه کان، کاسانی و حسکه فی و ابن الهمام له حنفیه کان، آشهب و سحنون و مصعب له مالکییه کان و ابن تیمیه و ابن قیم له حنبه لیه کان.

له گهل ئموهش هیچ بهرهمیکیان به جی نه هیشت، چونکه ههموو ژبیانیان دابه شبوو به سمر چهند فقیه که همر روژه یه که دهرسی دهوتسهو بهو فقیهیه و همریه که (مه نه جیکی) جیاوازی هه بوو.

ئینجا ئمو فقیهیه که بهو جزره پی دهگه یشت چهند وشه یه کی له حاشیموه فیرده بوو، ده یکرد به فیز و فشه به سمر ئموانی ترده که نه یانده زانی ته نهها لهو کتیبدها دهیزانی بخوینیتسهو، چونکه به ممره کبی سور سمر و بوری ده کرد، نه گمر له باتی ههمان (کتیب) کتیبیکی تترت بو بهیناییه نه یده زانی به دهرس بیلیتسهو، ههتا دینیش خه تیه کانی مزگوته کان (ابن نبات) هیان نه خویندهوه که بریتیه له (۴۰) خوتبه همریه که له جومعه یه کدا بو سالی که چونکه له سالی کهدا (۴۰) ههینی ههیه.

وه جاریکی تریش وتم ماموستاکان ئموهنده کتیبی لاوه کیان ده خویندهوه ئموهنده قورثانی پیروژ و فرموده کانی پیغمبهیریان- درودی خوی لیبیت- نه ئه زانی.

ئهم کرده و هیهی من وای کرد که ماموستاکان له بهر ئهم هویانه پیلانیک له دژی دابین: یه کمم: فقیحکان هی ئموان بوون نههاتن بو لای من.

دووه: ئهم دهرس وتنموهیهی منیان به پینجموانه ی رهوشتی ئایینی ئیسلام داده نا.

من بوخوم روژنیک له گهل ماموستا مه لا عبدالکریم مدرسو خوالی خوشبوو ماموستا (شیخ نوری شیخ بابا علی) روشتین بو مالی خوا لی خوشبوو (حاجی مه لا عینایهت).

کاتينک چامان ده خوارده وه حاجی مهلا عينايهت له ماموستا عبدالکریمی پرسی:
 بیروباوه رت چیه بهرانهر به خویندنی مه کتهب؟؟
 منیش پیش وه لامه کهی ماموستا مهلا عبدالکریم کهوتم و وتم: ئه وهی منائی خوی بخاته
 مه کتهب کافر ئه بی.

مهلا عينايهت چایه کی به دهستمه بوو له داخندا داینا چونکه تازه دوو مندائی
 خستبووه مه کتهب به زوری ژنه کهی.

وتی: مهلا بۆچی کافر ئه بی؟

وتم: به منطق بۆت نیسپات نه کم: ئه مندائیی ته چیتته مه کتهب کافر ئه بی، همرکس
 بیته به هۆی کافر بوونی یه کیکی تر بۆخوشی کافر ئه بیت.

ئهم ههلهیه یه کیکه له سهدان ههله کانی ژيانم، به هۆی جوړی خویندن و بیروباوه ری
 چهوتموه سه پاندم به سهر مهلا عينايهتدا. من جگه له وهی حوکه کهم ههله بوو له وهشدا ههله
 بووم که پرسیاره که له من نه کرا به لکو له ماموستا مهلا عبدالکریم کرا که له من گهوره تر
 بوو، له من زانا تر بوو، ماموستام بوو.

ماموستای ماموستاشم بوو. جگه له مانه له هه مووی ناشیرینتر ئه وهیه یه کینک پرسیار له
 یه کینک بکات یه کینکی تر خوی تی هه لقورتینی وه لامی بداتهوه.

به سهر بردنی روژ و روژگار له گهله پیاوی نهران فیری زانایی و ژیریت نه کات ته گهر بیر
 بکه یتمه له نهرانی ئه، بهم بۆنه یه وه شتیکی خوشتان بۆ ته گهریمه وه: له سالی (۱۹۶۲ز) له
 پۆلی (۲) له کوليجی قانون (زانکۆی به غدا) له کاتی پشوودا هاتمه ده ره وه کورپکی گهنج
 روو به رووم هات به پینکه نینه وه، سه لامیکی گهرمی کرد و زۆر به ریز بوو وتی: ئه مناسیت؟
 وتم: نا.

وتی: من کورپ حاجی مهلا عينايهت، باو کم ناردوومی بۆ لای تو راسپارده یه ههیه
 پیته راگهیه نم. باو کم زۆر سه لامت لی نه کات و ئه لیت تو دوو جار کافریت، خوت له
 مه کتهبی و مناله کانیشته له مه کتهبن.

راسپارده کهم زۆر پی خوشبوو له بهر ئه گوهرانی به سهرما هات توژی له ئاین و له ژيان
 تیگه یشتم، پیاوه تیه کهی ته گهریتمه بو عبدالله خانی دزلی و هه ندیک له ماموستا کانی
 سلیمانی منیان ده ره ده رد کرد. ئه مهش به رزی و حیکمه تی فهرمووده کهی خوا پیشان ده دات
 که ئه فهرمووی: *وعسی أن تکرهوا شیئا وهو خير لكم*.

واته: شت ههيه له ژياندا ئيوه به خراپى ئهزانن كه چى له پاشه روژدا بوټان دهره كهوت چاكه.

﴿فَعَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا﴾.

كاتيك كه عبدالله خانى دزلى بوو بهووى ئهوى من مائاوايم له دى زهلم كرد، لام وابوو ئهوه سهرهتاي ناوميديه له ژيانداو رووه و ژيانىكى رهش دهروم، چونكه زهلم كه جىگاي باباپيرمه كه بههشتيكه بهرووى ئهه جيهانهوه لى بىبهري كرام نهيان هيشت سود له ژيانى ديهكهه وهريگرم.

ههروها ههنديك له ماموستاكانى سلیماني پيلانيان بو گيرام ناچاربان كردم شاره خوشمويستهكهه بهجى بهيلم واز له دهرس وتنهوى ئايىنى ئيسلام بهينم كه لهلام له ههموو شتيك گرنگتر و شيرين تر بوو، زور ههستم به بهدبهختى خوم و تاريكى ژيانى پاشمروژم كرد، كهچى به پيچموانهوه خوا ئهه كردهوانهوى لهگهل مندا كران كردى بههوى بهختهوهريم و ژيانىكى پر له كامهراى، كه ئيستا ههستى پى دهكهه، ههموو جار فاتحه دهخوتم بو گيانى ئهه بهگانه و ئهه ماموستايانهوى كه بوون بههوى ئهوى كه من دهرهدهر بيم و بكومه خاكى عمرهستان، بهراستى فهرمودهكهوى خوا زور ناشكرا و زور راسته، مروڤ نازانيت له ژيانيدا چاكى و خراپى لهچيموه پهيدا دهيت پيشكهوتنى و دواكهوتنى هوكانى چيه.

ئينجا بگهريينهوه سهر ماموستاكانى سلیماني:

ماموستا (م) كه پياوئىكى ديار و دهركهوتوو بوو له شارهكهدا زور تيكهلى ههبوو لهگهل پياوانى ميريدا، چهند ماموستايهكى بردبوو لهگهل خوى بولاى (متصرف) پى وتبوو: مهلاى مزكهوتى بن تهبع ههموو ههفتهيهك دووجار فهقيكانى ناو شارهكه كو دهكاتمه، بهناوى دهرس وتنهوه حيزيىكى دروست كردوه ئهه فهقيانه پهيوهندى دهكمن بهه حيزبهوه.

(متصرف)ى سلیماني عمرهه بوو ناوى (مزام ماهر)بوو، تا كاتى ئهه نروسينه له بهغدايه ماوه، لهسهر وتمى ماموستاكان هيج شتيكى نهكرد دژى من، بهقازى شيخ محمدى خالى وتبوو: تو رات چيه لهه مهلايه؟

وتبووى: ئههه تهنها مهلايهكه كه به دل و گيان دهرس بهفهقى دهليتمهوى بى گويدان به موچه و بهرانبهير.

لهپاش نموه ماموستاكان مهنعى فقهيهكانيان كرد بيتن بؤ مزگموتهكم.

ریش تاشینم بؤ یهکه مجار:

له ماهوى ژيانى فقهیهتى و مهلايه تيمدا ريشم نه نيتاشى، بهلام له نيجامدا لمبر نهم هويانه تاشيم:

همموو نمو ماموستايانهى كه بازرگانيان به نايينموه دهكرد لمژير ميتزر و جبهدا بمریشموه وايان له خهلكه كه كردبوو كه بمو جزره باوهريان پى بكم، همموو دواكموتنى خويندن و بلاوبونموه بپروپاي چموت و خورافات بههوى نهموه بوو.

دوچار كه ههولم دا خويندنى مزگموت بهرو پيش ببهم همر نمو ماموستايانه چوون به فقهيهكانيان وت: نموهى بجيت بؤ مزگموتهكمى (مهلا مصطفى زلمى) (شوعبهى خاص) كه نيستا پنى دهوتريت دائيره (امن) وينهتان دهگرن و دوايى موحاسه به دهكرين، واى لى هات فقهيكاني خوم رۆژ به رۆژ كه دهوبونموه، دوچار يهك فقهينم مايهوه نمويش مهلا صالح كاني چنارى بوو (جمع الجوامع) لا نهخويندم.

پيم وت: بپارم داوه سليمانى بهجى بيتلم و واز له مهلايهتى بيتنم، وتى: من وهك نموانى تر ناچم بؤ مزگموتى تر تا خوت چولى نهكهيت. بهلام ديار بوو نمويشيان ترساند، رۆژيك بهياني بوو چووم بؤ مزگموت، مجموره كه وتى: مهلا صالح كتيبهكاني پينچايهوه و چوو بؤ مزگموتى شيخ سلام، دانيشتم بهخهفتهموه دهستم نايه بهر نمونؤم تماشايهكى مەدرسهكه كم كرد كه ديم چۆل و هۆله لهپاش نموهى گرمهى دههات له بهياني تا نيواره لمبر فقهى.

وتم: خوا سهبب كار بگريت عهده بيت همرچى نيشانهى مهلايهتى هديه نيهيت له خومى دورور بخههموه، يهكهميان نيهيت ريش بتاشم چونكه همموو ماموستاكان ريشيان هديه.

گهرايموه مالموه لمرينگه موسيكم كرى بهدوو فلس بؤ يهكه كم جار ريشم تاشى. پاش نيو سعات يهكين له دهركاى دا كه چوومه دهروه فقهيهك وهستا بوو، وتى: شيخ عمرى ههلهجه وهفاتى كردوو و مهلاكان له مزگموتى شيخ سەلام كۆبوونهموه نهچن بؤ ههلهجه بؤ سمرهخوشى منيان ناردوو بهدواى تۆدا كه بجيت لهگهلياندا.

لهو كاتهدا نهممزانى چى بكم، ناييت بهيى ريش برؤم ناكريت نرؤم بؤ پرسهكه. دوايى رويشتم بؤ لاي ماموستاكان له نيوان مهلا محمدى چروستانى و فقهيهكى ريش پان دانيشتم.

ماموستا مهلا محمدی چروستانی خوا لیبی خوشبیت پیاویکی قسه له‌روو بوو شهرمی له
 کس نه‌ده‌کرد قسه‌کانیشی جوان و راست بوون، وتی: ئیستا مهلا مصطفی زلمی تهماشای
 ئمو فقییه ده‌کات که له تهنیشتییدا دانیشتوو و بستیک ریشی درنژده تهریق ده‌بیتهوه.

وتم: به‌خوا تهریق نایمه‌وه، رووم کرده ماموستاکان و پیم وتن:

ئهمه یه‌که‌بجاره له ژیاندا ریش ئه‌تاشم، ئه‌زانن بۆچی؟

وتیان: ئیمه‌ش سه‌رسام ماوین بۆچی ریش تاشیوه؟

وتم: له‌به‌رنه‌وه‌ی ئیوه ریشتان هه‌یه. به‌رده‌وام بووم وتم: په‌یمانم داوه له‌گه‌ل خوا هه‌تا ئمو
 روژهی ده‌مخه‌نه گۆره‌وه ریش بتاشم چونکه بوته هوی خه‌لك خه‌له‌تاندن.

کی ده‌لێ مه‌وله‌ویش به‌و ده‌رده‌ی من نه‌چوو که ئه‌لێت:

ریشی چه‌نی من نه‌یو حضور

مه‌بۆ بتراشوش تا وه نه‌فخی صور

مهلا و مهلايه تي

فه قيني حوجره ي مزگموت کاتيك ته گه يشته دوا پلمی خویندنه که ی به پیتی عورف و عاده تی نمو کاته خوی ناماده ده کرد بۆ ئهوی نمو مامۆستایه ی که له دوا پلمی خویندندا ده رسی پی ده لیت لای نمو ئیجازه وهر بگریت، مانای ئیجازهش ئهوه بوو که نمو فه قیه بۆی ههیه وهک مامۆستاکه ی مه درسه یه کی ئایینی پینکه وه بنیت نمو بابه تانه ی زانیاری ئایینی که خویندویه تی به ده رس بیان لیتمه وه به چینیکی تر له فه قیتی مزگموت، ههروه ها بۆی ههیه به رنو بژی و نو بژی جومه و فه توا و (وعظ) و ئامۆژگاری بکات ههروه ک نمو مامۆستایه ی که له لای ئیجازه وهر ده گریت.

به لام ده بویه له پیش ئیجازه وهر گرتندا شوینیک بدۆزیتمه وه له دییه ک یان له شارێک بۆ ئهوی به چیتته نمو جینگه یه بییت به مه لای نمو جینگه یه.

نهم جینگه یهش ده بویه یان له ریگای ئاغای نمو شوینمه وه بویه یان له ریگای شیخیکه وه بویه که دانیشتوانی نمو شویتنه مرید و مه نسوبی نمو شیخن، یان له ریگای مامۆستاکه یه وه ته گمر نهم مامۆستایه په یوه ندیه کی خزمایه تی یان دۆستایه تی هه بویه له گه ل دانیشتوانی نمو شوینه، یان له ریگه ی خۆیمه وه ته گمر فه قیه که ناسراوی یان خزمایه تی هه بویه له گه ل دانیشتوانی شویتنه که.

له پاش جی به جی کردنی دۆزینمه وی ری و شوین بۆ مه لا ئینجا بۆ ئیجازه که ی به چه ند پیاوینکی بازرگان یان ده ست رۆشتوو لهو شوینمه دا که مامۆستاکه مه لای ئهوییه پینی ئهوتن که یارمه تی نهم فه قیه بدهن بۆ ته واو کردنی پتو یستیه کانی ئیجازه که، ئهوانیش ئه مرکه که یان دابهش ده کرد به سمر خۆیاندا، یه کینک جبه که ی بۆ ئاماده ده کرد، یه کینک میزه ر و یه کینک جوته پیلایێک، رۆژیکیان دیاری ده کرد بۆ ئاههنگ و کۆبونهوی ئیجازه که و خویندنهوی به سمر فه قیه که دا.

لهو رۆژه دا هه ندیک له مامۆستای ئایینی و فه قی بانگ ده کران له گه ل هه ندیک پیاو ماقولای شویتنه که، له پاشان مامۆستاکه ی یان مه لایه کی تری شیوا ئیجازه نامه که ی ده خویندنه وه، ئه مه ی لای خواره وه نمونه یه که بۆ نمو ئیجازه یه، که ئیجازه نامه که ی خۆمه لای مامۆستا مه لا محمد سه عیدی دیلیزه ی له سلیمانی له مرگوتی خۆم خانه وهرم گرتوه وه به هاری (۱۹۴۶) دا.

پاشان ماموستا بۆ خوی یان مه لایه کی تر هه ل ده ستایمه جامه دانه کهی له سمری فه قی ئیجازه دراوه که داده گرت و میزه ره کهی ده به ست به سه ری داو عاباکهی له بهر ده کرد و ئینجا دهستی به کتریان ماچ ده کرد و ئاماده بووان پیروز بایان له فه قیکه ده کرد.

دواتر ماموستا که یان دوو فه قی یان پیاریکی ناسراو له گه ل ئه م ماموستا تازه یه دا ده چوون بۆ ئه م شوینه ی که بوی دیاری کراوه.

له پاش چهند رۆژێک بیران له مه ده کرده وه ژنی که بۆ ماموستا بهینن بۆ ئه مه ی به یه کجاری جیگیر بیته له م شوینه دا، چونکه ژن هینان ماموستا که جیگیر ده کات بیر له مه ناکاته مه ئه گهر توشی تهنگ و چه له مه یه که بیته شوینه که به جی بهینلته و به جیت بۆ شوینیکی تر.

ده لێن جارێک له پیاریکیان پرسیه مه لته له کوبیه له وه لامدا وتویه تی: هیشتا ژن نه هیتاره، واته ژن هینان یه کیکه له گه ره ترین هوی جیگیری و دامه زانندی مرؤف له م شوینه دا که په یوه ندی به ژن هیتانه که وه هیه.

هه مه ره ها وتویه نه (الزواج نصف الايمان) واته: ژن هینان نیوه ی ئیمان و بیرو باوه ری ئایینی ته مه و ده کات چونکه ده بیته هوی ئه مه ی له کرده وه ی خراپی ده پارێزیت.

له پاش ته مه و کردنی ئه م په یه ش ده بویه بریارێک بدیریت بۆ ژبانی ماموستا که، ئه م کاته موجه یه که نه بو نه له لایه نی میری مه نه له لایه نی ئاغا وه یان شیخ مه یان دانیش ته وانی شوینه که مه به لکو ئه م ماموستایه گرن گه ترین هوی ژبانی زه کات و سه رفی ته ی دییه که و ئیستاتی مردو و خیر و خیراتی تر که بو هه ژار و فه قیر دانرا وه له ئایینی ئیسلامدا.

هه ندیک جار شکار ته و گه له جوتیان بۆ ماموستای ئایینی ده کرد ئه گهر شوینه کهی له ناوچه ی کشتو کالیدا بویه.

جگه له مه نه ده بویه ماموستای ئایینی په یوه ندیه کی زۆر پته مه ی هه بویه له گه ل ئاغا ی شوینه که بۆ ئه مه ی ژبانیه کهی به باشی بروت، ئاغا بیته به پشتی وانی و قوتاری بکات له م تهنگ و چه له مه نه ی که دوو چاری ده بن له مه وه ی ژبانیدا.

له پاداشتی ئه م پشتی وانی ئاغا وه بۆ ماموستای ئایینی ده بوو ماموستا چا و پیۆشی له هه مه و کرده وه یه کی ناره واکات که ئاغا بهرام بهر به دانیش ته وانی شوینه که ئه یکات، ئاغا یا به گی وا هه بوو زیاتر له ده دی کاسپیان بۆ ئه م ده کرد هه ر کشتو کالێکیان به کردایه ده بویه له گه ل ئاغا به شی بکه م ماموستا جارێک له ئاغا ی نه ده پرس ی که ئه م ده دییه له چ رێگه یه که مه بونه ته مه لکی ئه م، چونکه خوا و پیغه مبه ر ﷺ فه رمویه ی زه و و باخ و ئاو

يان به كرېن دهيت به مولكى مروژ يان به ميرات گرتن يان به ناوه دانگردنموه به كوشش و رهنج، وه پينغه مېمر (درودى خواى ليبيت) فرموويه تى: ((من احيا ارضا ميتة فهي له)) واته: هر كس زهويه كى بى خاون ناوه دان بكا تموه ئه بيتته هى ئمو، ناغاكانى كوردستان ههيان بوو ده هزار دؤم زهوى به راوى هه بوو كه له لايه نى عوسمانيه كانموه پيى درابوو، بو ئموه ئاسايش و هينى ئمو ديهاتانهى كه پيى ئهدرين راي بگريت، نهيه ئيت هيج شتيك يان هيج جولانموه كه لهو شوينده له دژى سه لته نه تى عوسمانيه كان رووبدات.

روژيك له روژان ماموستا نه يده توانى بهو ناغا بليت: ئهم ئمرز و ئاوه كه ده ولته تى عوسمانى به توى داوه نه گهر هى ده ولته ئموه كس ناتوانيت بيه خشيت چونكه پيى ده وتريت (الاموال العامة) واته: مالى گشتيه و هيج كس ناتوانيت تصرفى تيا دا بكات به پيى ياساى خوا و پينغه مېمر و ياساى ده سكردى ئاده ميزاديش، نه گهر ئهم ئاو و زهويه مولكى به كيكى تره دوباره خهليفه ناتوانيت مالى به كيك داگير بكا و بيدات به به كيكى تر چونكه ئهمهش پيى ده وتريت (غصب) غصبش تاوانيكى زور گهره به له ئاينى ئيسلامدا.

نه گهر شوينه كه ناغاى نه بو به دانيشتوه كان مريد و مه نسوبى شيخكان بېونا به ده بو به ئمو ماموستاى ئاينى يمش ئمو ريگه يه بگرتايه بهر و بېوا به به مريد و مه نسوبى ئمو شيخه تا خوى دلتيا بگردايه له ژياندا دانيشتوانى شوينه كه زياتر خزمه تيان بگردايه و ريزيان بگرتايه، زور جار هه بوو ماموستا ده بوو به خهليفه شيه كه بو ئموه له دوو ريگه ئه ژيانى خوى داين بكات:

به كه م: له ريگه مه لايه تيه وه.

دووه م: له ريگه خهليفه گهره وه.

هر ماموستايه كى ئاينى ئهم دوو ريگه يه بو جى به جى بېوا به نانى نه كهوته رو نه وه. له م رووه وه ماموستاى ئاينى نه يده توانى روژيك له روژان بهو خه لكه بلئ ئيه بو چى پشتان به شيخ زياتر به ستوه له خوا و پينغه مېمر ﷺ، به كيك نه خوش ده كويت ده چن بو لاي شيخ دوعاى بو بكات، ژنيك مندالى ناييت ده چيت بو لاي شيخ تا مندالى بيت، ههروه ها له هه موو تنگ و چه له مه به كدا په نا به شيخ زورتر ده برا تا خوا.

نه گهر نارو واييه كى بديا به له شيخ يان له ده ست و پيو نه ده كى نه يده توانى به شيخ يان به دانيشتوانى شوينه كه بلئ ئهمه نارو وايه به پيچموانه فرموده كانى خوا و پينغه مېمره وه به. له ماوه مه لايه تى و فه قيه تيدا تنه ا بهك ماموستام دى كه راست بيت به راستى قسه بكات له گهل دانيشتوانى شوينه كه و له گهل شيخ و ناغا، ئمويش برىتى بوو له ماموستا

مهلا سهيد عارف چوڙي خوا پلمي بهرز بکاتموه له لاي خوږي.

کاتیک که مه‌لای خورمال بو هیچ وه‌خت نار‌ه‌واییه‌کی له شیخ یان ناغا یان میری قبول نه‌کردوه، به‌ناشکرا به شیخ (حسام الدین) ای ده‌وت: ئه‌وه‌ت هه‌له‌یه و ئه‌وه‌ت پێچه‌وانه‌ی ئایینی ئیسلامه، له کاتیکدا شیخ حسام الدین زیاتر له چوار پیننج ملیۆن میرید و مه‌نسوبی له عێراق و ئێران و تورکیا و پاکستان و سوریا هه‌بوو، هه‌موویان به‌ته‌مای ئه‌وه بوون له رۆژی قیامه‌ت شه‌فاعه‌تبان بۆ بکات.

شایه‌نی باسه شیخ علاءالدینی بیاره خوا پلمی بمرز بکاتموه لای خوئی خزمه‌تییکی زووری مه‌لا و فه‌قیی ده‌کرد، یه‌کهم شیخییك بوو له ه‌موراماندا ئه‌رکی فه‌قی و مه‌لای گرتیبته سهرشانی خوئی، من مه‌به‌ستم ئه‌وه نیه که توانج بدهم ئه‌و شیخانه یان له کرده‌ویه‌یان، چونکه ئه‌و روژدها خزمه‌تییکی زووری ئاینیان ده‌کرد، ه‌هرچه‌نده له‌لایه‌کی تره‌وه به‌که‌سیان نه‌ده‌وت ژبانێ مرو‌ف‌ته‌نها بو ئه‌وه نیه ه‌مو‌ل بدات بو به‌ه‌ه‌شت، به‌ئ‌کو له‌سهر ه‌ه‌موو مو‌س‌ل‌مانێکه ه‌مو‌ل بدات بو ژبانێ دونیا و ژبانێ قیامه‌ت، خ‌و‌ای گه‌وره له‌ قورئانی پیرۆزدا ده‌فه‌رم‌و‌ی: ﴿وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا﴾، واته: ئه‌و به‌شمی بو‌ت دیاری کراوه له‌ جیهاندا ه‌مو‌لی بو‌ بده و له‌میری خ‌و‌تی مه‌به‌ره‌وه کۆشش بکه بو ئه‌وه‌ی له‌ ژبانێ دونیاتدا کامه‌ران بی و له‌ شارستانی و پێشکه‌وتندا بیت.

همروہا وتراوہ: (اعمل لدنیاک کأنک تعيش أبدا وأعمل لأخرتک کأنک تموت غدا).

واته: کار بکه بو ژبانی دونیات وهك ئهوهی وا بزانیته تۆ ههتا ههتایه دهژیت، بو قیامهتیش کۆشش بکه بهجۆریکی وهها وایزانه سبهینی دهمریت، ههروهها وتراوه: (الرجل رجل الدنيا والاخرة)، واته: مڕۆڤ دهیته پیاوی دونیا بیته و پیاوی ئایین و رۆژی ئاخهت بیته، کردهوهکانی دهیته بو ههردوو لا بیته، نایته یهکیکیان واز لی بهینیته بو ئهوی تریان.

مهلا و مزگهوت

په یوه ندى مهلا به مزگومتوه شتيكى زور سهيره، چونكه پيويستيه كاني سمرشاني به پيى ثم په يوه ندىه ئاساترين نيشه كه مرؤځ پيى همستيت له ههمان كاتدا گرانترين نيشه. ئاسانيه كمى لمو رووهويه نه گمر ماموستاي ئاينيه كه دهرس به فقهى نه ئيتمهو ئمركى سمر شانيه تى روژى پينج جار به نرويه كه يه، ماوهى نه غامدانى همر نويزتيكان له (۱۰) دهقيقه زياتر نيه، واته هم مووى ده كاته (۵۰) دهقيقه، لام وايه هم موو ئمركى سمرشاني مرؤځ ماوه كمى زياتره له (۵۰) دهقيقه، له گهلا ئموى ئمركى سمرشاني به جديتيت له ههمان كاتدا

مووچې لسمر ودرده گريټ.

واته لم رووهو پټويستی سمرشانی زور ئاسانه، جگه لموهی خوئی لسمريعتی وهک تاکينکی موسلمان لم پټنج کاتهدا نوټژ بکات واته وهک هيچی نه کردبيټ وايه. چونکه جياوازيهک نيه له نيوان لموهی نوټزه که بهتهنها بکات يان بيټ بهپيش نوټژ. گرانیه کهشی لمو رووهو ديه چونکه بهستراوه به مزگوته کهوه بز ماوهی زياتر له (۱۴) کاترمير، نه ممش دوو هيندهی ماوهی کاری ههموو موچه خوړينکی ميريه له ههموو فرمانگه کاند.

چونکه ماموستای ثانی دهبيټ پيش روژ بونهوه بو بانگی بهیانی لهخمو هستيت و بچيت له دهراگی مزگوت بدات و مجوره که دهراگی بو بکاتوه، له پاش دهستنوټژ همردهم سهيري کات ژميره که بکات بزانيټ کهی بانگ دهبيټ، ئينجا خوئی يان مجوره که بانگ بدات و نوټزه که بکمن، بههمان شيوه له کاتی نيوره و و عسرو مه غريب و عيشا ماموستا دهبيټ له پيش کاتی نوټزه که چاوهروانی بانگ بکا، بهینی نوټژی شيوان (عيشا) و نوټژی بهیانی زياتر نيه له (۱۰) ساعات واته ماموستا تهنها ده ساعات له شمو و روژنيکا دهوامی نيه، کاتی خوئی به مجوره بو، وهک ئيستا نه بو ههموو مزگوتيک بانگدهری ههبيټ.

به مجوره نه گمر روژنيک له روژان ماموستا ناماده نهبيټ له مزگوتدا بو پيشنوټژی بولمى بهسردا دهکريت، نموتري ئيمه ماموستای ثانیمان بوچی راگرتووه، بهرامبر بهم دهوامه دوور و درټزه موچه کهی لمو کاتهی بریتی بوو له زهکات سالی جارنيک نه گمر ههبيټ، لسمر فيتره سالی جارنيک له مانگی رهمه زاندا، له سمرقه له مانه نمويش خوئی و بهختی، هی وا هيه بهدوو مانگ هيلکه يه کی دهست ناکمويټ لسمر قه له مانه.

دياره نهمه بو ههموو ماموستا ثانیبه کانی لادی کانه، بهلام ماموستای ثانی شاره کان لم دواييه دا- له سمره تاي چله کان- همر ماموستايه کی ثانی له لایمن ميريموه (۷۵۰) فلس موچه يان بو برينهوه، ههموو سمری مانگيک دهچوو له فرمانگی ئوقاف وهری دهگرت، همر بهو جوړه تا سالی په عاکان خوا ليخوشبوو (عبدالرحمن خضر) بوو به بهر تو بهری گشتی ئوقاف، چونکه لمو کاته ئوقاف وهزاره تی نه بو، نهم پياوه زور په يوه ندي به ثایینی ئيسلاموه به هيز بوو به حالي ژيانی ماموستای ثانی دهزانی، لمو هات موچهی ههموو ماموستای ثانی کرد به (۱۸) دينار، مجوره ريش به (۱۰) دينار، ميری راژی نه بوو لسمر نهم زياده يه، چونکه له لای میری نهمه زور بوو بو ماموستای ثانی، له بهر نهمه (۱۸)

دیناره که بیان کرد به (۱۰) دینار بۆ مامۆستای ئاینی (۱۰) دیناری مجموعه کهش کرا به (۵) دینار.

شایانی باسه ئهوانی له شارهکان داده نیشن ههفتی جارێک بهیانیان دهچوون بۆ ههمام، ئهو کاته هیچ کەس له مائی خۆیدا ههمامی نهبوو، بهلکو له شارهکهدا دوو سی ههمام ههبوون له نوێژی بهیانیوه تا نیوهڕۆ بۆ پیاوان بوو، له نیوهڕۆه تا ئینواره بۆ ژنان بوو، من زیاتر له (۵) سال مهلا بووم له سلیمانی لهبهر نوێژی بهیانی نهدهتوانی بچم بۆ ههمام، ئهگەر پێویستم به خوشتن ببوایه دهبوایه پێش بانگی بهیانی بچم بۆ مزگوت دابهزم بۆ سههر کاریزی مزگوته که، که کاریزی که له مزگوته کهدا ههبوو به (۲۰) پلیکانه دهگهیشتییه حمزه کهی، جاری وا ههبوو کات زستان بوو، رینگا و بان پر له بهفر بوو، که دهچوممه ناو ئاوه کهوهو بیرم لههاتنه دهروه دهکرد که ئههێ جلهکانم بهتهری لهبهر بکهو دهروههش زۆر سارد بوو، دهچوممه مزگوتی چۆل، مجموعه که ئههات دوو سهله که داری دهخسته ناو سزیا که و نموتی بهسهردا دهکرد که به کاترمیتریک گهرم نهدهبوو، من له سهرمادا ههلهدرزیم وه کهمی سهرپراو، قرچی دداهم دههات لهبهر سهرما، چاوهروانیم دهکرد یه کێک بیت بهرنوێژی کهمی بۆ بکهو.

روژیک له روژان به ههلهدا چوم، بهیانی پێش نوێژ چوم بۆ ههمام، لهبهرئوه فریای بهرنوێژی بهیانی ئهو روژه نهکوتم، ئینجا له دوایدا لێیان پرسیم بۆچی نههاتی بۆ نوێژی بهیانی؟ وتم: لهبهرئوهی چوم بۆ ههمام، ئینجا ئهم روژتانی ههمامی من بوو به دهنگ و باس له گهره کهکهدا.

مامۆستای ئاینی و روژی ههینی

خوای گهوره سی کۆبونوهی بۆ موسلماننهکان داناوه بۆ ئهوهی ناگیان له یهکتر هههێ، وهک یهک خێزان بهبون و نهبونی یهکتر بزانی، ناگیان له ساغی و نهخوشی و ههژاری و تهنگ و چهلهمهیی یهکتر هههیت بۆ ئهوهی یارمهتی یهکتر بدن، وهک برا یارمهتی برا دههات خوشک یارمهتی خوشکی دههات، ئهمهش لهسهر فرموده کهی خوا له قورئانی پیرۆزدا که دهفرمووی: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ﴾.

واته: ئهی ئادهمیزاد من ئێوه له نێر و مێیهک دروست کردوه (له باوک و دایکیک)، ئێوه ههریهک جوژه زمان و جوژه ژیاپهتیکی تایبهتیتان ههیه ئهو (تفاوت) ه له نێوان ئێوهدا،

به زمان و بهرنگ و بهجنگا و بهوکانی ترهوه ناییت کاریکاته سمر برا و خوشکایهتیتان، بهلکو دهییت یارمهتی یهکتر بدنه پشتی یهکتر بگرن همردهم به خوشی و شادی و ناشتی بژین، تواناتان یارمهتی بی توانا بدات، دهولمههاندتان یارمهتی همژار بدات، زاناتان نهزان فیری زانایی بکات، همروهه پیهوندهتیتان پتموینت له ههموو جوړه بابتهیکی ژیانموه.

لهم پرووهه خوا فرمانی دواوه به موسولمانان سی جار کو ببنموه، یهکیتکیان کوپونموهی روژی پینج جاره له مزگوت دا بو نویژی جهماعهت بو نمو کسمی که پیتی بکریت، چونکه نویژی جهماعهت واجب نیه بهلکو سونهته نهگهر یهکیک بیبکات پاداشتی لای خوا هیهیه به چاکموه، نهگهر نهیکات به گوناهار له قهلم نادریت لای خوا، ثم کوپونموهیه له مزگوت سودهکمی نمودهیه که همردهم دانیشتونانی دییهکه ناگاداری یهکتر نهبن، نمرو که له چمرخی ۲۱ ی زاینی دا دهژین هوئی نریک بونموهی ولاتهکان زور زور بووه، بهجوړیکی وهه له همر دهولتهتیک لهم جیهانهدا شتیک روو بدات گموره یان بچوک، ههموو مروقتیک له دانیشتونانی سمر زمین له پاش کهمتر له کاترمیریک ثم هموالهیان پی دهگات، نریک بونموهی ئادهمیزاد له ههموو دهولتهتهکان بهجوړیکی وهه یهیه که نهگهر شتیک ناهاهموار له همر دهولتهتیک روو بدات کاریگهر دهییت لهسمر ژیانی دانیشتونانی دهولتهتهکانی تر.

بو نمونه کارهساتهکمی جهنگی کهنداو له سالی (۱۹۹۱) دا که دهولتهتهکان به سمرزکایهتی همیریکا هیرشیان کرده سمر سوپای عیراق بو نموهی له کویت بجیتته دهرهوه، ثم کارهساته ژیانی نابوری و کومهلایهتی له ههموو ولاتدا تیکدا، ئینجا لهم پرووهه نمو ماموستایهیی که دهچیتته سمر مینبهرهکمی پیغمبهر ﷺ دهییت وتارهکمی بریتی بیت لهو کارهساتانهی ناوخویی یا دهرهوه بهجوړیکی وهه باس بکات که بیبستیتنموه به فرمودهیهک له فرمودهکانی خوا یان پیغمبهری خوا ﷺ، بهلام بهداخموه تا ماوهیهک لههموپیش زور بهدهگمن دست دهکوت ماموستایهک هلبسیت بهم جوړه ئیشه، یا لمبر نهخورندهواری ماموستاکه، یان له بمر همست پی نهکردنی نمو، یان له بی ناگایی لهو شتانهی که روو ددهن لهم جیهانهدا، من له ماوهی نمو دوانزه سالی فقهی بووم و نریکهی ده سالیس مهلا بووم له مزگوتهکانی کوردستاندا که ماموستای نایینی دهچووه سمر مینبهر کتیبیکی دهگرت بهدهستمهه پییان دهوت (خوتبهکانی ئیبنولنهباته). ثم کتیبه بریتی بوو له (۴۰) خوتبه بو ماوهی یهک سال، همر خوتبهیهک دانرا بوو بو روژیکی ههینی، ثم ماموستایه که دهچوه سمر مینبهر کتیبهکمی دهگرت بهدهستمهه وهک گورانی بلیت خوتبهکمی ئین و نهباتهیی دهخورندهوه و دهیلهرانهوه بی نموهی بیر لهو بکاتموه که ثم دانیشتوانه ههموو

کوردن زمانی عمره بی نازان، خوتبه وانه یه که دهوتریت بهنوژ کاره کان بو شهوی سودیکی لی وهریگر له بابته نایینمهو یان له بابته ژیانیه نهوه.

ئمو ماموستای نایینی یه همر چیه کی بوتایه له کهمو زور، له چاک و خراپ، یه کینک خوتیندهوار نهبووایه تیی نهده گه یشت چونکه به زمانه کهی خوی نهبوو، به لام ئیستا سوپاس بو خوا گوراهو ماموستا کان وتار به زمانی کوردی دهدهن و زور بهشیان بابته که یان وا به چاکی ئاماده کردوه بی شهوی کاغز به دهسته مهو بگرن وتاره که یان دهدهن و په یوهستی ده کهن به بابته کان و رو داده کانی ئمو روژوه.

خوای گموره نایینی ئیسلامی به زمانی عمره بی ناردوه بو پیغه مبهری خوا، به لام بو همر گه لیک هیه به زمانی خوی مانای فرموده کانی خوا و پیغه مبهر ﷺ بلاو بکاتمهو، کاتیک مالمان له جه لولا بوو له سالی (١٩٥٧ز) چوم بو خانه قین بهسردان، ئمو یوه چوم بو لای خوا لی خوشبوو ماموستا مهلا سید عبدالحکیم، ئهم مه لایه پیاوکی زور چاک بوو همردهم ئاواتی ئموه بوو روژیک له روژان ژبانی کامرانی ئمو گه لمی یینی به لام بهداخمه له ههمان سالدا کوچی دوایی کرد، ئمو روژه روژی ههینی بوو، وتی: ئهمرو تۆ میوانی منی له پاش نوژی جومعه دهچینهو بو ماللهو، منیش له بهر خوشمویستیمان نهم توانی داواکهی رته بکه مهو، کاتیک که چوهو سهر مینبهر ده بینم کتیه کهی خوتبه کانی ئیین و لنباتهی به دهسته مهو، ئهم خوتبه نه همریه کی مناسبی هه بوو له گه ل مانگه کهی خویدا، ئمو روژه روژی شهید کردنی ئیمامی حوسین کوری ئیمامی عدلی بوو خوا له همر دوکیان رازی بیت، به کورتی خوتبه که بریتی بوو له مه:

کاتیک حوسین شهید کرا له ئاسمانمه وهک باران خوین دهباری، له زه مین دا له ههمو شونینیک خوین هه لده قولا، له بهر ئموه کی خوتینی حوسین رژا به سهر زه مین دا به بی تاوانی دوا روژی ژبانیان تهواو کرد به بی گوناھی و به ناره وایی.

کاتیک له نوژه کهی بووه و چوینهو بو ماللهو لی پرسی وتم: ماموستای شهوی فرموت له فرموده ی ئیین و لنباته دا خوت باوه رت پتی هیه؟
وتی: ئهی چۆن، نازانیت ئمو کوشتنه چهند ناره واه بوو.

وتم: له شهید بوونی حوسینمه هه تا ئهمرو به ملیونه ها ئاده میزاد به ناره وایی کوژراه و خوتینی رژاوه ته سهر زه مین، بو یه کینک له وانه له ئاسمانمه دلۆپه خوتینیک نه کهوته خواره و له زه ویشه مهو دلۆپه خوتینیک هه ل نه قولا.

وتم: ماموستا ئەمانە ھەمووی خورافیاتە ھەمووی ھەلبەستراوە، تۆ پیاریکی خویندەواری ژیر و زانایت ناییت دواى ئەم شتە پر و پوچانە بکەمۆیت یان بە خەلکی تری بلییت، وتم: لە ئاینی ئیسلامدا شتێک نە پێچەوانەى ژیری ئادەمیزادەوە ییت.

بەداخووە بۆم دەرکەوت ماموستا بە گیان و بە دل باوەڕی بەم خورافاتە ھەبوو لە بەر چاکى و دلپاکى خوێ، لە گەڵ ئەوەی پیاریکی ھەلکەوتوو و زیرەك و ژیر بوو بەلام دواکەوتنەکەى لە دواکەوتنى ئەم خویندەنەو ھەبوو کە پەيوەندى بەکى زۆر کەمى ھەبوو لە گەڵ ژيانى جیھان یان لە گەڵ ئاینی ئیسلام.

کۆبونەوێ سێیەم

کۆبونەوێکى سالانەى، سالى جارىک موسلمان پێى ھەلەستیت و لەمانگى (ذی الحجە) کۆچى بۆ ئەم موسلمانانەى کەتوانای مالى ھەبوو یەك جار لەتەمەنیدا فەرزەو ئەمیش برتییە لە حج، بەداخووە زۆر لە موسولمانەکان کە چون بۆ حج یان لە مەولا دەچن بۆ حج، نە لە مانای حج گەیشتون نە دەزانن خۆى گەورە حجى بۆچى دانائە، ئەم حاجیانەى کە بە دەور و پشتى کەعبەدا دەسورینەو بە ھەموو بیروباوەریانەو لایان وایە خوا لە ژوورەو لەناو ئەم خانوودا لەسەر کورسێک دانیشتوو پێشوازی ئەوانە دەکات کە بەدەوریدا دەسورینەو، جارێ ئەمە وابوو، بەلام ئیستە ئەم روووە خەلک تارادەیکە باشترە.

ھیچ بیر ئەوە ناکەنەو کە خوا شوێن و مەکانى بۆ خۆى دانەنارە بەلکو لە ھەموو شوێنێک ھەبە، موسولمانەکان کە دەچن بۆ حج لایان وایە حج بیتاقەیکە دەپێن بۆ داخل بوونی بەھەشت.

ئێتر نازانیت کە پێغەمبەر ﷺ چۆن حجى کردووە، بۆچى ھاتوو بۆ حج، ئەوەى بە قولی لە ئاینی ئیسلام بگات دەزانیت حج کۆنگرەیکە گشتی ئیسلامییە، نوێنەرى ھەموو ولاتێک لە ولاتە موسولمانەکان بریتییە لەم حاجیانە بۆ ئەوەى لەمۆ کۆ ببنەو لە نزیکى کەعبەدا کە نیشانەى یەکیتى موسولمانەکانە، جل و بەرگى خۆیان لابەن و جل و بەرگى مردوو لەبەر بکەن کە پێى دەوتریت (إحرام) بۆ ئەوەى ھیچ جیاوازیەك نەمیتنى لە نێوان گەورە و بچوک دەولەمەند و ھەژاردا لە نێوان ھەموو نەتمووەکاندا بۆ ئەوەى کەس خۆى بەزیاتر نەزانیت لە یەکیكى تر، ئینجا بەدلیكى پاك دابنیشن لەپاش ئەنجامدانى مەراسیمى حج ھەمەکسێک تەنگ و چەلەمەى ولاتەکەى خۆى باس بکات بۆ ئەوانى تر بۆ ئەوەى بە ھەمویانەو بپرسار بەدەن کە ھەر گەلێک یارمەتى گەلەکانى تر بدات ئەوانەى کە زۆر

ستمیان لی کراوه له وانمی که مافه کانیان زهوت کراوه، لموانمی که دوچاری همژاری بوون و وولاته که یان کشتوکالی نیه یان کانتزایی نیه یان شتیکی تری نیه بییت بههوی بژیوی ژبیانیان، هر بریاریک بدریت لموی ده بییت ملینچی نه کریت له جی به جی کردنی نه مه یه مه بستی حه ج کردن.

نهمه سوودیکی گشتی کونگره گشتی حه جه، سووده تاییه تیسه کانی هر مرزیک له حه جدا نمویه که ده چیت ره جی شهیتان ده کات، نهمه مانای نموه نیه که شهیتان لموی دانیشتی و نهمان بچن بهرد بارانی بکمن، به لگو مه بستم له شهیتان نه فسی نینسانه، هر که سینک شهیتانی خوی وا له گهل خویدا که خوا ناوی ده بات به فرمادهی شهر و ناروایی وه که له قورناتی پیروزدا ده فرموی: (إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ).

واته: نه فسی نینسان همردهم خاوه نه که ی هان ده بات بو خراپه و بو شتی نارووا. نمو حاجیه که ره جی شهیتان ده کات مانای نمویه په یمان ده بات به خودا که من په جی نمو نه فسه ده کهم که همردهم هانم ده بات بو خراپه، کاتیک چوموه ولات و شوینی خوم هیچ شتیک ناکم که نارووا بییت و به پیچموانمی فرموده کانی خوا و پیغه مبر بییت. به لام بهداخموه نموانمی که ده چن حه ج ده کمن زوریان به سه فمری سیاحه تی ده زانن یان بو قاچاخ چیتی ده چن یان بو چند دۆلاریک ده چن که میری ده یان داتی به ناوی ری پیشان دانی حاجه کانی تره وه.

به کورتی نه توانم بلیم زوریک له موسلمانان تا نیستا له موسولمانیتی نه گه یشتوون تا نیستاش نازانن نویژ بوجییه و رۆژو بوجییه و حه ج بوجییه؟، له بهر نموه نه گهر کرده وی موسولمانیک بهرارد بکمی له گهل کرده وی گاوریک دا ده بیینی هندیجار جیاوازییان زور کهمه، نمویش له بهر نموه ی نمو موسولمانه نازانیت بوجی نویژ ده کات، یان بوجی رۆژوو ده گریت یان بوجی ده چیت بو حه ج، دیاره نم جوړه موسولمانه له دایک و باوکیه و فیری نم شتانه بووه همرودک چون یه کیک فیری جگهره کیشان ده بییت و عاده تی پیوه ده گریت و دواپی ناتوانیت دهستی لی هه لبرگریت، واته له بهری نموه ی عیبادت بییت بوته عاده ت نویژ کرده که ی.

ماموستای ئایینی و دەرس و تنهوهی حوجره‌ی مزگه‌وت

دیهاته‌کانی کوردستانی عێراق و ئێران هەر دییه‌ک له (٥٠) مال زیاتر بوایه ماموستای ئایینی و مزگه‌وتێک و مه‌درسه‌یه‌کی ئایینی تیا‌دا بوو له‌گه‌ڵ هه‌ندیک فه‌قی دا که ژماره‌یان ده‌گه‌یشه (٢-٣) فه‌قی، له‌مه‌شدا هەر دییه‌ک به‌پینی شوینه‌که‌ی و توانایان و زانیاری ماموستای ئایینه‌که، نه‌مانه به‌ فه‌قی و ماموستای ئایینییه‌وه ئه‌ریکیان دابه‌ش کرا بوو به‌سه‌ر دانیشه‌توانی دییه‌که‌دا له‌گه‌ڵ ئاغای ئهو دییه‌.

ئه‌گه‌ر ژماره‌ی هەر دییه‌ک که‌مه‌تر بوایه له (٥٠) مال ماموستای ئایینی و مزگه‌وتیان هه‌بوو، به‌لام که‌م هه‌لده‌که‌وت که فه‌قییان هه‌یه‌ت نه‌مه‌ش به‌ پێچه‌وانه‌ی دیهاته‌کانی عه‌ره‌به‌ستانه‌وه، که به‌سه‌ده‌ها دی هه‌بوو زیاتر له (١٠٠) مال بوو به‌لام نه‌ مزگه‌وتی تیا‌دا بوو نه‌ ماموستای ئایینی و نه‌ فه‌قی، ئهو ماموستا ئایینیانه له‌ عه‌ره‌به‌ستان که وه‌ک ماموستا ئایینییه‌کانی کوردستان ده‌رسیان ده‌وته‌وه زۆر که‌م بوون، به‌تایبه‌تی له‌ شاری به‌غدا که پایته‌خته، زۆرترین ئهو ماموستایانه کورد بوون، وه‌ک خوا ئی خوشبوو (ئه‌مه‌دی زه‌هاوی)، خوا ئی خوشبوو (مه‌لا مه‌مه‌دی قه‌زنجی)، خوا ئی خوشبوو (مه‌لا شیخ مه‌مه‌دی بالیسانی)، خوا ئی خوشبوو (مه‌لا عومه‌ر مه‌ولود دیبه‌گه‌یی) و ماموستا مه‌لا عبدالکریمی مه‌درس که تا ئیستاش ماوه‌ خوا ته‌مه‌نی زیاد بکات.

ئاشکرایه ماموستای ئایینی و فه‌قی له‌ کوردستانی ئێران و عێراق سو‌دیکی زۆریان هه‌بوو بۆ گه‌لی کورد له‌ بوا‌ری ئایینی و ره‌وشت و روشنبیرییه‌وه، چونکه‌ له‌و کاته‌دا جگه‌ له‌ ماموستای ئایینی و فه‌قی خۆنده‌وار نه‌بوو له‌ دیهاته‌کاندا، خۆنده‌نی قوتابخانه و کۆلیج و زانکۆکان هەر له‌ شاره‌ گه‌وره‌کاندا هه‌بوو، مه‌ندالی دیهاته‌کان بی به‌ش بوون له‌م جو‌ره‌ خۆنده‌نه‌ تازه‌یه، جگه‌ له‌ مه‌ندالی ده‌وله‌مه‌ند و ده‌ست رو‌یشه‌توو.

به‌لام له‌ هه‌مان کاتدا جو‌ری خۆنده‌نی مه‌لایه‌تی له‌ مه‌درسه‌ ئایینه‌کاندا زۆر دووا‌که‌وتو بوو، ئه‌به‌ر ئهو هۆیانه‌ی که با‌سمان کرد و چه‌ند هۆیه‌کی تهره‌و که‌لیرده‌ا با‌سیان ده‌که‌م:

یه‌که‌م: چه‌ند کتێبه‌ک دیاری کرابوون بۆ خۆنده‌نی مه‌لایه‌تی که‌ پیا‌ن ده‌وترا دوانزه‌ عیلمه، ئه‌م کتێبه‌نه‌ زو‌ریان دووباره‌ بوون، وه‌ک کتێبه‌کانی عیلمی (نحو، صرف، منطق)، هەر قوتایه‌ک به‌لای که‌مه‌وه پینج سا‌ل له‌ ته‌مه‌نی به‌خت ده‌کرد له‌ریگای فی‌ربوونی نه‌حو و صرفدا، که‌چی ئه‌گه‌ر بچینه‌ سه‌ر بنچینه‌ی ئه‌م کتێبه‌نه‌ ده‌بینین هه‌مویان دو‌باره‌ن. پیم وایه‌ له‌هه‌ر باب‌ه‌تیک له‌و سیانه‌ یه‌کیک یان دوو کتێبه‌ی که‌دووباره‌ بوو به‌زیاده‌ ده‌خۆنده‌را.

دوهم: ماموستای نایینی بهدريژايي سالةکانی تەدریسی هەر فیری ئمو کتیبانه ده‌بوو که به‌ده‌رس ده‌یوتنمه‌وه، ئیتر فیری عیلمه‌که نه‌ده‌بوو، بۆ نمونه مه‌لای وه‌ها هه‌بوو زیاتر له (۲۰) جار کتیبی (جمع الجوامع) که (أصول الفقه)ی شافعییه‌که نه‌ده‌یوتنمه‌وه، ته‌نیا فیری کتیبه‌که و حاشیه‌کانی ده‌بوو، نه‌یده‌توانی قاعده‌یه‌که له قواعدی أصولی فقه به‌کار به‌ییت له ده‌ره‌ینانی حوکم له قورنانی پیروژ یان فهرموده‌کانی پیغممبهر ﷺ، به‌لکو هەر پرسیاریکی لی بکرایه، له‌باتی ئموه‌ی بلی خوا فهرمویه‌تی یان پیغممبهر ﷺ فهرمویه‌تی، ده‌یوت شافعی یان شیخی نیین ولحه‌جهر له (توحفه)دا فهرمویه‌تی. هه‌روه‌ها ناوی یه‌کیکی تری ده‌برد له شافعییه‌کان.

نه‌گه‌ر ده‌رسیکی فقهی ئیسلامی بوتایه‌ته‌وه نه‌یده‌زانی ئمو حوکمانه‌که له‌مو کتیبه‌دا هه‌من چۆن وه‌رگیاون له سه‌رچاوه‌کانیان که قورئان و فهرموده‌کانی پیغممبهر ﷺ و (إجماع) و (عرف) و (قیاس) و (مصلحه) و (إستحسان) و (إستصحاب).

هه‌روه‌ها سه‌رچاوه‌کانی تری فقهی ئیسلامی، ئه‌مه‌ی که ده‌یلم له‌خۆمدا هاتۆته‌دی، هه‌موی راسته‌چونکه من (جمع الجوامع) که له‌لای ماموستا ئاینیه‌کانی کوردستان باشتین کتیبه‌ له (أصول الفقه)دا لای چاکترین ماموستای نایینی خویندم له کوردستانی ئیراندا که ماموستا (مه‌لا باقره)، له‌سالی (۱۹۴۷-ز-۱۹۵۵ز) ئه‌م کتیبه‌م هه‌شت جار به‌ده‌رس و ته‌وه به‌فه‌قیی چاک چاک، فیری عیلمه‌که نه‌بوم، به‌لکو فیری کتیبه‌که و شه‌رحه‌که‌یی و حاشیه‌کانی بووم، واته‌ نه‌متوانی مانای وشه‌ عه‌ره‌بیه‌کانی ئه‌م کتیبه‌ وه‌رگێرمه‌ سه‌ر زمانای کوردی و به‌فه‌قییه‌که‌ی بلیم، ئیتر ئه‌وه‌نده‌ فیتر نه‌بووم به‌توانم بۆ خۆم له‌ رینگه‌ی قواعدی ئه‌م عیلمه‌وه حوکمینک ده‌ره‌یه‌نم له‌ قورئان یان فهرموده‌کانی پیغممبهر ﷺ یان یه‌کینک له‌مو سه‌رچاوانه‌که باسم کردن. له‌سالی ۱۹۷۷ز دا داویان لیکردم له‌گه‌ڵ ماموستایه‌کی تر کتیبیکی اصولی فقه دا‌بنیین بۆ پۆله‌کانی پینچ و شه‌ش له‌ په‌یمانگا ئیسلامیه‌که‌کاندا.

به‌دانانی ئه‌م کتیبه‌ ته‌وزینک چارم کرایمه‌وه، له‌سالی (۱۹۸۰ز) داوام لیکرا که کتیبیکی (أصول الفقه) دا‌بنیم بۆ قوناغی چواری یاسا (قانون) له‌ کۆلیجی یاسای زانکۆی به‌غدا که ئمو کاته ماموستا بووم له‌وی، منیش ئه‌م کتیبه‌م دانا (دلالات النصوص وطرق إستنباط الاحکام في ضوء أصول الفقه الاسلامی).

له‌ پاش ئه‌م کتیبه‌ چارم زیاتر کرایمه‌وه که اصولی فقه بۆ ئه‌وه‌یه که حوکمی شه‌رعی پی ده‌ره‌یه‌نی له‌ سه‌رچاوه‌کانی هه‌روه‌که ئه‌م مانایه‌ ته‌صریف ده‌کریت ده‌وتییت (أصول

به لām نه گمر به هه لēدا چوو گه يشته حوكميک جياواز بوو له حوكمه کهى خوا يهک پاداشتى هه يه بهرامبر به کوشش و ههول دانه کهى.

ئهم فرموده يهى پينغه مبه ريش ﷺ هه موو مجتهده کانى ئيسلام ده گريتموه چ له عيلمه کاندا چ له فيقهى ئيسلاميدا.

سييم: زۆريهى مامۆستاي ئاينى کوردستانى ئيران و عيراق به ساله هاى سال ئهو کتیبانهيان ئهوتمه که له کاتى ئهواندا کرابوون به کتیبى منهجى له هه موو مه درسه ئاينيه کاندا.

نه يانده توانى ئهو کتیبه بگۆرن به کتیبىکى ئاسانتر بو ئهوى قوتابيه کان به ئاسانى فیربان بن به راستى لیبان تى بگن، به لکو باشترين مامۆستاي ئاينى کوردستان ئهوه بو که هه ندی حاشیهى ده کرد له سهر يه کى لهو کتیبانه له باتى ئهوى که بابته که رون بکاتمه و ناشکرای بکات ده کرد به مه تل، به جوریکى وا ده ينووسى که ته نیا خوى بيزانى، ئه مهش ئه و نیشان ده دات که خوینده وارى خوى و پله ی زانیارى خوى پيشان بدات، زۆر جار له دواى مه ته له که وه ده یوت (تأمل) يان (فتأمل).

ئهمه که ده ينووسم ته گمر هه رکه سينک برۆای پى ناکات با بچى حاشیه کانى قزلجى سهر (تصريف)ى مه لا عه لى بخوينتموه، يان حاشیه کانى بهاء الدين عاملى له سهر کتیبى (سيوطى) (الفیه ابن مالک)، يان حاشیه کانى خه يالى له سهر عه قاندى نه سه فى، يان حاشیه کانى پینجوينى و قه ره داغى له سهر گه له نبوى بورهان، ته نها چه ند که سينکى وه ک شيوخ عومهرى ناسراو به ئيين قه ره داغى نه بیئت که ناسانکارى کردوه له زۆريک لهو کتیبه قورسو گرانه دا.

هه وه که له وه و پيش باسما کردوه زۆر فه قى هه بو وه من ده سورايموه به روت و قوتى و سکی برسى و پى خاوسى و دورکه وتمه وه له باوک و دايک و خزم و کهس و کار، ولات به ولات ده گه را ده پيرسى چ مه لايه ک فلانه حاشیه باش ده زانيت بو ئهوى بچيته لای ماويه که له ته مهنى خوى به فیرۆ به خت بکات بو شتيک نه که لکى ئاينى ئيسلام نه که لکى گه لى کوردى تيا دا بو.

هه ر له بهر ئهم جوژه خویندنه دوا که وتوه مامۆستايه کى ئاينى مجتهد هه ئنه که موت وه ک ئيمامى شافعى يان ئيمامى حنفى يان ئيمامى مالک، له گه ل ئه وه ش مامۆستايانى ئاينى کوردستان گه لى گه لى به هيز و توانا تر بوون لهو ئيمامانه بو

ئەوێ هەمىه كۆى بىن به مَجْتَهِيْدِيْكَ و كورده كان دواى فەتواكه و مەزھەبەكەى بكمون، بەلام ئەوەيان نەكرد گوايه ئەوان هەچيان نەهێشتۆتەو بە چارەسەر.

لە كوردستانى ئێراندا خوا لى خوشبەو مەلا ئەبو بەكرى مصنف (٩٠٠-٩٩٩ك) توانى بگاتە ئەو پلەيه بەلام بەداخموه ئەمۆش بەدەگمەن نەهێت ئە بازەمى فقهەكەى ئىمامى شافعى نەچوو دەرەو، هەروەها لە عێراقدا خوا تەمەنى زياتر دريژ بكا مامۆستا عبدالكريم مدرس كتيبيكى لە فقهى ئىسلاميدا بە كوردى دانا ئەمۆش بریتى بوو لە گۆرینی وتاری شافعیەكان لە عەرەبىمۆه بۆ كوردی بەجۆریكى روناك و ئاشكرا كە هەموو كوردیك سوودی لى وەرەگرت، لەگەڵ ئەوەش نەبوو جارێك بلیت خۆم بیرووام ئەوێه، بەلكو وتەكەى دەدايه پال شافعى یان یەكێك لە فەقییهكانى مەزھەبى شافعى لە كاتیكدا كە ئەم پلەى زانیارى لەوان كەمتر نەبوو.

چوارەم: هەندێك لەو كتیبەكانە كە كرابوون بە (منهج) لە مەدرەسە ئاینیهكاندا، مامۆستا ئاینیه چاكەكان بەدەرس دەیان وتەنەو بە سائەهای سالا لە كوردستاندا پەربوون لە خورافات و خەیاڵ.

شایانی باسە جارێك پارچە شیعریكى خوا لى خوشبەو زانای بەناوبانگ مەولەمۆم كەوتە بەرچاو كە نوسیبووەتى بۆ شیخی (ضیاءالدین) خوا پلەى بەرز بکات، لای خۆى شینخیش وەلامى داوەتەو هەردوکیان بریاریان لەسەر ئەوێه كە گۆى زەمین لەسەر ئاو راوەستاو تا ئیستاش بانگ دەرەكانى مەزگەوت لە پێش بانگی بەیانى هەندێك شت دەخوێننەو دەلێن: (سبحان من بسط الارض على ماء جعد)، ئەمە هەموو بەیانیهك لە بەغدا لە بانگ دەرێ مەزگەوتەكەى لای خۆمان كە پێى دەوترى مەزگەوتى (طیبة) بەگوێى خۆم دەبیستم كە ئەم بانگدەرە لە پایتەختى عێراقدا دەژی لە سەدەى (٢١)دا دەژی، هەموو رۆژێك گوێى لە هەوائى جیهان دەبێت، بەلام وتارە خورافیه كۆنەكە لە مێشكیدا جیگیر بوو.

هەروەها لەنامەكەى مەولەمۆ و شیخی ضیاءالدین دا كە بە شیعەر نوسرابوون ئەمەى تیادايه كە زەمین لەسەر ئاو و ئاویش لەسەر شانى نەهەنگە نەهەنگەكەیش لەسەر گایەكە، ئەمە لەبەرئەو نا كە ئەم دوو زاتە گەورەیه لە ناتینگەیشتیوتییەو ئەمەیان وتوو، بەلكو لەبەر دڵپاكی خویان بیستویانە لە سەرچاوەكەیمۆه كە ئەوان برۆایان پێى بوو، ئیتەر بیریان لەو نەكردووەتەو كە ئەم سەرچاوەیه هەڵیه.

هەر بەم بۆنەیمۆه یەكێكى تر لە هەڵەكانى زانا گەورەكانى مەزھەبى شافعى كە ئەمۆش پێى ئەوترى شیخی (ئەبن و الحەمەر) لە كتیبى (فەتاوا)كەى دا دەلێت: سەرچاوەى نیل لە

بههشتموه دیت، مهبست له نیل نمو رووباره گموره یه که به خاکی سودان و میسردا تی دهپریت و دهچیتته دهریای سپیموه، ثم زانا گموره یهش ثم شته خورافییهی نویسیووه نه مهش له روی دلپاکییوه له سمرچاوه یه کموه وهری گرتووه و بروای پی کردووه، چونکه مرؤ که خوئی راست بیت وتی همموو کس به راست ده زانیت.

دهگیرنموه ده لین له ناده میان پرسى: تو چون باوه رت به شهیتان کرد و هه لی خه له تاندی تا له به ههشت هیئایتیه ده ره وه؟ وتی: له برنموه ی من هیچ کات بیرم بو نموه نه چووه که یه کینک به درؤ سویتند به خوا بخواست و نه مزانی شهیتانه، که سویتندی خوارد به خوا منیش باوه رم پی کرد.

همروه که له موو پیش باسمان کرد پنیسته له سمر همموو ژیر و زانایه که هرچییه کی بیست بو خوئی وردی بکاتموه و لیکى بداتموه بزانت له راستی و ناراستییوه چه نده نزیکه، همروه که وتویانه: (أنظر إلى ما قبل ولا تنظر إلى من قال).

واته: همردم ته ماشای وته که بکه و ته ماشای خاوه نه که ی مه که، به لام ته نیا له قورئانی پیروژ و فمرموده کانی پیغه مبر ته ماشای خاوه نه که یان ده که ی، جگه له مه نابیت ته ماشای خاوه نه که ی بکه ی ته ده بیت به ژیری لی بکولیموه.

چونکه نه گمر نیمه باوه ریان پی بکه ی نه وانمى دواى نیمهش بروایان پی ده که ن له برنموه ی نموانه جینگى بروای نیمه بوون.

به راوردیک له نیوان ماموستایانی ئاینی کوردستان و مجتهده کانی (فقه) ی ئیسلامیدا

نه گمر ته ماشای ژبانى ماموستای ئاینی کوردستان و مجتهده گموره کانی ئاینی ئیسلام بکه ی بۆمان روون ده بیتموه که نمو سمرچاوانمى که مجتهده کان (فقه) ی ئیسلامیان لی ده رهینان ماموستا ئاینیه چاکه کانی کوردستان به ده رس وتویانه تموه به فه قی زۆر زیه رک، وه که له کتیه کانی (أصول الفقه) دا، نمو زانستانه که همردم یارمه تی مجتهدیان داوه بو ده رهینانی حوکه شمعه کان له سمرچاوه کانیانموه، ماموستای ئاینی کوردستان ده ستیکی بالایان همبووه تیایاندا، وه زانستی (عیلمی بلاغه)، (معان و بیان و بدیع و نحو و صرف) و زانستی (منطق) و (أصول الفقه) و (فلسفه) بابته کانی تر که به وردی له مه درسه ئاینیه کان له کوردستانی ئیران و عیراق و تورکیا به ده رس ده و ترانموه و به حاشیه ی وورده کاری له سمر ثم زانستانه یان ده نووسی و ده چونه ناو قولاییانموه که نه مانه پییان

ده و تربيت (العلوم الاليه) واته (زانسته ناميريه كان)، بؤ زياتر روونكردنموى هم بهر اوږده به پيرويستى ده زانم به كورتى باسى همو سهرچاوانه بكهم كه مجتهده كان (فقه) ي نيسلاميان لى دهره يناوه، دواى همو باسى رابهرى همو مه زه به بانه بكهم بؤ هموى روونى بكهم موه كه همدى ماموستاى نائينى باش هميشه له كوردستاندا بوون پايمى زانياريان هيچ وهخت لمو (مجتهد) انه كه مټر نه بووه.

سهرچاوه كانى (فقه) ي نيسلامى :

۱- قورئانى پيروز: يه كه م سهرچاوه يه كه هممو حوكميكي شهرعى لى ودرده گيريت، لمو نايه تاندها كه باسى همو حوكمانه يان كرده وه به ناشكرايى.

۲- فرموده كان و كرده وه كانى پيغمبهر ﷺ: زور جار حوكمى شهرعى به ناشكرايى باس نه كراوه له قورئاندا به لام پيغمبهر ﷺ يان له فرموده كانيدا باسى كرده يان به كرده وه خستويه تيه روو.

هم دوو سهرچاوه يه بنچينه ي هممو حوكميكي شهرعته نيسلامن، سهرچاوه كانى تر هممو يان دينموه سمر هم دوو سهرچاوه يه.

۳- الاجماع: واته كوده نكي (اتفاق) ي هممو زانا پيشوه كانى نيسلام له ياره كانى پيغمبهر و نموانى له دواى نموان هاتوون له (مجتهد) هان.

۴- (القياس): نه گمر دوو شت همبوون وهك يهك وابوون له هو ي حوكمه كانياندا، به لام يه كيكيان قورئانى پيروز يان (حديث الشريف) باسى كرده بوو همو حوكمه دهرت بهوى تر يان چونكه همدوو لا وهك يهك وان له هو ي هاتنى هم حوكمه، بؤ نمونه: پيغمبهر ﷺ فرمويه تى: (لا يرث القاتل)، واته: نه گمر ميراث گريك ميراث لى گيراوه كمى خوى كوشت بى بمش (محروم) دهرت له ميراثه كمى، نينجا (مجتهد) يان قازى يان مفتى دهرت ميراث بليت نه گمر يه كيكي وهسيه تيان بؤ كرد وهسيه ت كهره كمى كوشت بى بمش دهرت لمو وهسيه ت، همروه ها نه گمر يه كيكي مالكيكيان بؤ (وقف) كرد (وقف) كهره كمى كوشت نمويش بى بمش دهرت لمو (وقف) هدا، چونكه هو ي بى بمش كرده كه له ميراث دا هم دوو نمونه يه شدا ديته دى.

كه نموده ش برتبيه له پاراستنى گياني مرؤفى بى تاوان چونكه نه گمر ميراث گره كه يان وهسيه ت بؤ كراوه كه يان نموى وهقيكي لسمر كراييت بزاييت به كرده وهى كوشت بى بمش دهرت همو كرده وه يه ناكات.

۵- (المصلحة) بهره‌دهندی: مسئله‌حمت له نایینی ئیسلامدا بریتیییه له راکیشانی سود و نه‌فعیک (جلب المصلحة) یان دوورخستنه‌وهی زیان و زهره‌ریک (درة المفسدة)، حوکمه‌کانی خوا همه‌مووی بۆ به‌دیها‌تنی ئەم دوو مه‌بهسته هاتوو.

من زیاتر له (۶۰) سالة له‌گه‌ل شه‌ریعه‌تی ئیسلام ده‌ژیم به‌خویندن و ده‌رس و تنه‌وه‌یی و کتیب دانان و به‌راورد کردن له‌گه‌ل یاسادا، ئەم ماوه‌یه‌دا بۆم روون بو‌وه هه‌ر شتیک سودی تیدا‌ییت بۆ ئاده‌میزاد ئەوه له نایینی ئیسلامدا هه‌لانه ئەگه‌ر ئەو سوود و نه‌فعه زیانیکی تیا‌دا نه‌ییت بۆ یه‌کیکی تر.

هه‌روه‌ها هه‌ر شتیک زه‌ره‌ر و زیانی تیا‌دا‌ییت بو ئاده‌میزاد ئەو شته خوا هه‌رامی کردوو، ئەگه‌ر ئەو زه‌ره‌ره یان ئەو زیانه سودیکی گه‌وره‌ی تیا‌دا نه‌ییت بۆ کۆمه‌لی ئاده‌میزاد، وه‌ك سزای تاوانبار به‌هه‌س یان به‌جۆریکی تر، زیانی تیا‌دا‌یه بۆ خۆی بۆ خیزانه‌که‌ی بو گه‌له‌که‌ی، به‌لام هه‌موو نایینه‌کان و یاسا‌کانی جیهان ئەم سزایه‌یان په‌سه‌ند کردوو و به‌یاریان له‌سه‌ر دروست بوونی داوه، چونکه سودیکی گه‌وره‌ی ئی په‌یدا ده‌ییت ئەویش بریتیییه له‌ پاراستنی گیان و مال و شه‌ره‌فی م‌رو‌ف‌ له‌ناو کۆمه‌لدا، چونکه ئەگه‌ر په‌رسینه‌وه و سزا نه‌ییت بو تاوانباره‌کان م‌رو‌ف‌ی خراب ژیان تان ده‌که‌ن له کۆمه‌لکه‌یه‌یان.

۶- (الاستحسان): خ‌و‌ای گه‌وره بۆ هه‌موو شتیک دوو حوکمی داناوه له‌سه‌ر ئاده‌میزاد، به‌کینکیان پ‌ی‌و‌سته له‌سه‌ری ئەه‌جامی بدات له‌ کاتیکدا هیچ ع‌و‌زریک و ته‌نگ و چه‌له‌مه‌یه‌کی نه‌ییت ئەمه‌ش پ‌ی‌ی ده‌وتریت (العزیمه)، حوکمه‌که‌ی تریان بۆ ئەوه‌یه که پ‌ی‌و‌سته له‌سه‌ر ئاده‌میزاد له‌ کاتیکدا که ع‌و‌زریکی هه‌بیت یان له‌ ژیا‌نیکی ئاسوده‌یی دا نه‌بوو ئەوا ده‌توانیت پاش لا‌چ‌و‌ونی ع‌و‌زره‌که ئەه‌جامی بدات، بۆ نمونه خ‌و‌ای گه‌وره‌ رو‌ژ‌وی ره‌مه‌زانی واجب‌کردوو له‌سه‌ر هه‌موو م‌رو‌قیکی بالغ و ژیر به‌لام ئەگه‌ر که‌سێک نه‌خ‌و‌ش‌بیت یان شیر به‌م‌ندال بدات یان سه‌فه‌ر بکات ده‌توانیت رو‌ژ‌وو نه‌گریت له‌ ره‌مه‌زانداندا له‌و ماوه‌یه‌دا که ئەو ع‌و‌زره‌ی هه‌یه.

ئه‌ه‌جامدانی حوکمی دووهم له‌ کاتی ع‌و‌زردا هه‌روه‌ك پ‌ی‌ی ده‌وتریت رو‌خسه‌ت، واته هه‌ل‌سان به‌م حوکمه له‌لای خوا شتیکێ چاک و جوانه، هه‌روه‌ك له‌م ئایه‌ته پ‌ی‌و‌زه‌دا ده‌فه‌رم‌وی: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ

قَبْلُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ، أَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ^۱.

همروه‌ها خوی گموره گوشتی مردو و بهراز و خوینی ئاده‌میزاد یان ئاژه‌لی حرام کردوو له‌سەر مروّ له‌ کاتی‌کدا عوزرکی نه‌بیّت ئه‌مه‌ پیی ده‌وتریت (عزیمه)، به‌لام بوی حه‌لال کردوو له‌ کاتی عوزردا ئه‌مه‌ پیی ئه‌وتریت روخسه‌ت، همروه‌ک له‌ نایه‌ته‌دا فهرموویه‌تی: ﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالْدَّمُ وَلَحْمُ الْخَنَازِيرِ﴾ له‌ کوتایی ئه‌م نایه‌ته‌دا ده‌فهرمووی ﴿فَمَنْ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرِ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾^۲.

واته: له‌ کاتی ئاسوده‌یی و بی عوزریدا گوشتی مردو و بهراز و خواردنموه‌ی خوین حرامه‌ له‌سەر ئاده‌میزاد چونکه‌ توشی نه‌خوشی و ده‌رده‌داری ده‌کات، به‌لام له‌ کاتی‌کدا که‌ گرانی بیّت و خواردنی تری ده‌ست نه‌کمویت، دروسته‌ ئه‌مانه‌ بخوات به‌مه‌رجیک ئه‌م خواردنه‌ له‌ سنوری پیوستی تی نه‌په‌ریت.

له‌ (فقه‌)ی ئیسلامیشدا یاسا دانراوه‌: (الضرورات تبيح المحظورات)، واته: زه‌روره‌ت شتی حرام رنکه‌ پیده‌دات-بو ماوه‌یه‌کی کاتی-.

ئینجا هه‌لسان به‌م حوکمه‌ دروسته‌ له‌ کاتی پیوستیدا پیی ده‌وتریت (روخسه‌ت)، زاناکانی (أصول الفقه‌)ی ئیسلامی وتویانه‌: استحسان: (استثناء بعض الجزئيات من القاعدة الكلية، لما يوجب ذلك).

واته: (استحسان) بریتیه‌ له‌ حوکمیک که‌ وه‌ک حوکمی روخسه‌ت وایه‌ به‌کارده‌هیتیریت له‌ کاتی عوزر و پیوستیدا، ئه‌م حوکمه‌ له‌ جیگای حوکمه‌ ئه‌سلیه‌که‌دا داده‌نیشیت له‌ کاتی پیوستی و عوزردا.

۷- (العرف): ته‌گهر شتیک له‌ کرده‌وه‌ یان وته‌ زۆر جار به‌کاره‌ینرا له‌نیو گه‌لیکدا یان له‌ناو هه‌موو گه‌لاندا ئه‌وه‌ پیی ئه‌وتریت عورف، ئینجا ئه‌م عورفه‌ ته‌گهر دژی ئایینی ئیسلام و یاسا نه‌بیّت (مجتهد) یان قازی یان موفتی ئه‌توانیت حوکمی له‌سەر بنیاد بنیت.

^۱ سورة الفقرة ۱۸۳-۱۸۴.

^۲ محصّة: مرستی

^۳ لایم: ئه‌م حۆره‌ ته‌حاوره‌ک له‌ سووری زه‌روره‌ت و پیوستین

^۴ سورة المائدة ۳.

وهك ئیستا له عیراقدا مارهیی ژن نیوهی به پیشه کی ده دریت به ژنه که نیوه کی تری له پاش مردنی میړه کی پی ده دریت، یان له پاش ته لاق دانی نه گمر ته لاق درا. به لام نه گمر عورفه که دژی ناین یان یاسا بوو نموه دروست نیه هوکی له سمر بنیاد بنریت، وهك نمو قاعیده فیقهیمی ده لیت: (العرف محکم) وهك کرینو فروشتن ناکریت به بی مامه له.

وهك سمر قوفلانه که ئیستا له عیراقدا باوه یان دروست کردنی خواردن له روژی سییه می پرسه دا له سمر ئمرکی خاوهن مردووه که، ئهم جوړه عورفه ناییت په پرهوی بکریت.

۸- (سد الذرائع): نه گمر شتیك خوی دروست بوو به لام نه غامه کی نادرست بوو نمو خوشی به نادرست داده نریت و قه ده غه ده کریت، وهك که سیك دیاریه که بنریت بوو نافرته تیک مه بستی لهم دیاریه نموه بیت په یوه ندیه کی نارېواي له گهل به بستی نمو دیاریه به حرام داده نریت ده بی قه ده غه بکریت، همرچند دیاری بوو خوی شتیکی زور باشه به لام نه گمر به کارهینرا بوو گه یشتن به نامانجی نارېواي خوشی به نارېواي له قه له م ده دریت.

۹- (الاستصحاب): مروژ که له دایک ده بیت بی تاوان و بی گوناوه و گمرنی نازاده له هه موو مافی مروژیکي تر، له بهر نموه همر کاتیک گموره بوو یه کیك داوايه کی له سمر تو مار کرد پیویسته له سمر قازی یان موفتی بهو جوړه که له دایک بووه تماشای بکات، ناییت رازی بیت بهو داوايه تاوه کو خاوه نه کی به تهاوای ساغی نه کاتمه و، سمرچاوه ی نه مهش نمو قاعده شرعیه یه که ده لیت: (الاصل في الانسان براءة ذمته من جميع الالتزامات المدنية والجنايية حتى يثبت خلاف ذلك).

همر له سمر ئهم سمرچاوه یه قاعیده ی شرعی یاسایی که ده لیت: (المتهم بريء حتى تثبت إدانته)، واته: هه موو که سیك تومه تیک بدریته پالی پیویسته له سمر قازی به بی تاوانی بزانیته تومه ته کی ساغ بکریتمه و به به لگی شرعی و یاسایی.

نه گمر ژنیک شوی کرد به پیاوړیک له پاش ماوه یه که داوای کرد له قازی یان ماموستای ناینی ماره ی بکات له پیاوړیک تر پیویسته له سمر نمو قازیه یان نمو ماموستا ناینی یه بریار بدات که هیشتا ئهم ژنه په یوه ندی ماوه له گهل میړه پیشووه کی هتا بیسملیتیت که میړدی پینشو مردووه یان ته لاقی داوه و عیده ی تهاو بووه.

به لگه قازيه كه و ماموستا نايينى يه كه سمرچاوه ي (استصحاب) ه، واته: (استصحاب) نمويه كه هر شتيك حوكميكي هه بوو لموهو پيش داده نريست نمو حوكمه هر بمرپايه تاوه كو پينچموانه ي نموه روون بكریتتهوه به به لگه ي شرعى و نايينى.

ئينجا نم سمرچاوانه كه نيمامه كانى هه موو مزه به به كانى نيسلام حوكميان لى ده رهيئان لمرىگاي (اجتهاد) وه، ماموستا نايينى يه كانى كوردستان به ساله هاي سال به دهرس ده يان وتموه له مەدرسه نايينيه كاندا، به لام رۆژيك له رۆژان نم سمرچاوانه يان به كار نەده يئنا به موچۆره ي كه نيمامه كانى مزه به به كان به كاريان هئنا، به لكو هر كه سيك هر پرسیارنكي نايينى لى بكر دايه هه لمه تيان ده برد بو كتيبيك له كتيبه كانى مزه به ي شافعي بو نموي بزائن وه لامه كه ي له ناو نم كتيبه دا چۆنه. به پيئي نموه ئه وانيش وه لاميان ده دايه وه به ممرچينك كه نم ماموستا نايينى يه هه نديك جار گه ليك زانتر بووه له خاوه نى نمو كتيبه. ئينجا هر بهم جوړه زاناکانى نايينى نيسلام له كوردستاندا، هه ربه كيك وه چرايه ك و ابو له ماوه ي ژيانيدا كاتيك ده كوژايه وه به كوچي دوايي له پاش خوى هيچ روناكويه كي به جى نەده هيشت كه نايينى نيسلام يان گه له كه ي سوودي لى وه رېگريست مه گهر له دواي خويان نووسينكيان به جى هيشتي.

نيمامى مزه به به كان

نمو نيمامانه كه مزه به به كانيان په يره وي لى ده كريت له ولاته موسولمانه كاندا بریتين له مانه ي خواره وه به پيئي زخيره ي سهرده مى هه ربه كيك له مانه:

يه كه م: نيمامى جابر الاباضى (۳-۸۲ ك):

جابري كوري زه يد يه كه م كه سيكه له نيسلامدا يه كه م مزه به ي دانا كه پيئي ده ورتريت مزه به ي (الاباضى). به (تابعى) داده نريست له لاي عبداللهي كوري عه باسو ئه نه سي كوري ماليك و عبداللهي كوري عمر خویندويه تي، خویندنه كه ي گه ليك كه متر بووه له خویندنى ماموستاي نايينى كوردستان له گه ل نموه ش مزه به يكي سهره خوى بو خوى دانا ئينستا له ولاتی (عمان) په يره وي نم مزه به به ده كريت. سمرچاوه كانى مزه به به كه ي هه مان نمو سمرچاوانه يه كه باسما ن كرد.

دووه: نيمام جعفر الصادق (٨٠-١٤٨ك):

نيمام جه عفر کورې محمد باقر کورې عهلی زين العابدين کورې حسين کورې عهلی کورې أبي طالب دايکي (وفره) ی کوره زای حمزه تي (أبو بکر)، نو کتیبانه که نهم نيمامه خویندويه تي گهلنک که متر بووه له کتیبه کانی ماموستای نایني کوردستان خویندويانه، ماوهی خویندنه که شی گهلنک که متر بووه له خویندنی نهمان، له گهل نهمهش توانی مفره مبینکی سمریه خو دابنی که پینی دهوتریت (المذهب الجعفري) که گموره ترین مفره مبینی شيعیه به ملیونه ها موسولمان له نیران و عیراق و ولاته کانی تردا به پینی نهم مفره مبه ده چن به پیره، سمرچاوهی نهم مفره مبه نهمانی لای خواره ویه:

١- قورنانی پیروز.

٢- فرموده کانی پیغمبر ﷺ.

٣- فرموده کانی دوانزه نيمامی شيعه.

٤- نيمام (اجماع) ی ههمو موسولمانه کان یان نيمامی نيمامه کانی خوینان.

٥- عهقل و ژیری: لای شيعه همر کاتنک دوو چاری شتيک بوون له چوار سمرچاوه کهی پيشوودا حوکه که یان نمدوزیموه، لمرنگای عهقل و ژیریموه حوکه کهی نمدوزنموه، بهو مفره دژی نو چوار سمرچاوهیه نه بیئت، دیاره نو ژیری و عهقله که نيمامی جه عفر بویه تي ماموستا ناینیه چاکه کانی کوردستانیش بوویانه به لام هیچ وهخت به کاریان نه هیناوه.

سینیم: نيمام زید (٧٦-١٢٢ك):

زیدی کورې عهلی زين العابدين کورې حسين کورې علی کورې نهمی طالب، نهم نيمامه لای باوک و براکهی نيمام محمد باقر و عبدالله ی کورې حسين و عطا مفره مبینی موعتزلیلی خویندوه، خویندنه کهی ههموی زور که متر بووه له خویندنی ماموستا ناینیه باشه کانی کوردستان، له گهل نهمهش توانی مفره مبینکی سمریه خو دابنی که نيمامه خه لکینکی زور له ولاتی یه مهن و چهند ولاتینکی تر په پیره وی لی ده کم.

سمرچاوه کانی نهم مفره مبه نهمانی خواره ویه:

١- قورنانی پیروز.

٢- فرموده کانی پیغمبر ﷺ.

٣- ئىجماع (الاجماع).

٤- قياس.

٥- عقل و ثبرى.

ئەم مەزھەبە ھەرچەندە بەشىكە لە مەزھەبى شىعى بەلام وەك جەعفەرىيەكان (تعصب)ى تايە گەريان نىە، بەلكو ئەم مەزھەبە پىك ھاتووە لەو پايانەى كە لە ھەموو چەرخىكدا پەسەند دەكرىن.

چوارەم: ئىمام ئەبو حەنەفە (٨٠-١٥٠ك):

ئەبو حەنەفە ناوى نەمان كورې ثابت كورې ماە لە ئەسلدا فارس بوو، لەشارى كوفە بازىرگانى كردوو بەلام زۆرى پى خوشبوو ھەردەم لە پاش ئىش و كارى بازىرگانى لە مەجلىسى زاناكانى ئايىنى ئىسلام دابىشى گوى بگريت لە وتە و راي ئەوان، لەم پروو ھە خوشەويستى خوێندەوارى بوو چووتە قولاى مېشكەموە وازى لە بازىرگانى ھىناو و دەستى كردوو بە خوێندن، خوێندنى زياتر لاى ھەمادى كورې ئەبى سلىمان بوو لە مەدرەسە ئايىنەكەى كوفەدا، ئەگەر خوێندەكەى ئىمامى حەنەفى بەراورد بگريت لەگەل خوێندنى مامۆستاي ئايىنى كوردستان (١٠٠%) زياتر نەبوو، بەلام لەبەر ژبرى خۆبى و تىگەيشتنى لە ژيانى خوێندەوارى و بازىرگانى مەزھەبى تايەتەى بۆ خۆى دروست كردوو كە ئىستا باشتىر مەزھەبە لە جىھانى ئىسلامدا، ئەم مەزھەبە دەگوڤىت بۆ ھەموو زەمان و شوێنىك، (٥٠%) ياساكانى بارى كەسيتى و مەدەنى لە ولاتە عەرەبىيەكاندا لەم مەزھەبە وەرگىراو، دەولەتى عوسمانى (خەلافەتى عوسمانىيەكان) تا ئەو رۆژەى كوتايى پى ھات پەيرەوى ئەم مەزھەبەيان دەكرد، سەرچاوى ياساى تايەتيان لە ھەموو شتىكدا ئەم مەزھەبە بوو.

سەرچاوەكانى ئەم مەزھەبە برىتى بوو لەو ھەشتەى كە باسمان كرد، ئەبوو حەنەفە دەليّت: ئەگەر شتىك روى دا لە قورئانى پىرۆز دا دەگەيرىم بۆ حوكمەكەى، ئەگەر دەستم نەكەوت دەچمە سەر فەرمودەكانى پىغەمبەر ﷺ، ئەگەر لەویش دەستم نەكەوت دەچمە سەر فەرمودەى يارانى پىغەمبەر ﷺ، ئەگەر لەم سى سەرچاوەى دەستم نەكەوت بۆ خۆم ئىجتىھاد دەكەم، لە رىگەى ئىجتىھادەو حوكمەكە دەدۆزمەو ھەروەك خەلكى تر چۆن ئىجتىھادى كردوو.

ئىمامى ئەبو حەنەفە ھەرچەندە بلىمەتىكى زۆر گەورە بوو بىروباوەرى زۆر قول بوو، بەلام بىروا ناكەم مەلاى قزلىجى و مەلاى پىنجوینى و مەلاى نۆدشى و مامۆستا

ثانییه گموره کانی کوردستان هیچ وهخت لهو کهمتر بوبن لهرووی زانست و زانیارییهوه، بهلام لهو ماموستا ثانییهه هیچ بهرهه میکیان بهجی نه هیشت لهبهر دوو شت:

یه کهم: خویان تهسلیمی مهزه بهی نیمامی شافعی کرد.

دووه: ته مهنی خویان بهدهرس وتنوه و حاشیه دانان بهسهر کتیه کان بهسهر بردوو زانییه که یان ده کوژاییه به کوچی دواپی خویان.

پینجهم: نیمامی مالک (٩٣-١٧٩ک):

نیمامی مالیک کوری نه نهس کوری مالیک کوری عامر لای عبدالرحمن کوری هرمرز خوریندوویه تی، ههروه ها لای عبدالرحمن که پینی وتراوه (ریعه الرأی) دهستی کردوه به تهریس و فهتوادان له مه دینه کاتیک که ته مهنی گه یشتوته (١٧) سال، له پاشاندا مهزه بهی کی سهر به خوی داناه که سهر چاوه کانی بریتییه لهو ههشت سهر چاوه بهی که باسمان کرد، ئەم مهزه بهی زۆر پیش کهوتوه به هوی جینگه که یهوه چونکه شورینه کهی مه دینه پیروز بووه که جینگای پیغه مبه و یاره کانی بووه، له لایه کی تریشموه سودی وه رگرتوه لهو پرسیارانهی که له نیمامی مالیک کراوه له ههموو ولاته ئیسلامیه کانهوه له کاتی هه جدا که حاجیه کان چونه ته مه دینه هه پرسیارکیان بویت هی ولاته که یان لهویان پرسپووه نه مهش بوته هوی پیشکهوتنی مهزه بهی کهی، یاسای مهدهنی فره نسی که له سهرده می ناپلیون دانراوه واته له سالی (١٨٠٤) دا زۆر سودی وه رگرتوه له مهزه بهی نیمامی مالیک، نه توانین بلیین ئهوی له یاسایه دا هیه (٤٠٪) ی له مهزه بهی نیمامی مالیک وه رگراوه.

ناشکرایه که ئەم نیمامهش له ماموستا ثانییه باشه کانی کوردستان خورنده و ارتر نه بووه، بهلام لهبهر ژیری خوی خوی نه بهستوه تهوه به مهزه بهی کی تروه به لکو ههولتی داوه به خوی و قوتاییه کانهوه، جوانترین مهزه بهیان بهجی هیشتوه بو موسولمانه کان.

ههشمه: نیمامی شافعی (١٥٠-٢٠٤ک):

ناوی مه مه د کوری ئیدریس کوری عباس کوری عثمان کوری شافع کوری عبدالمناف.

له غمه که شاریکه له فلهستین له دایک بووه، له پاش دوو سال باوکی مردووه، دایکی بردویه تیموه بو مه که که چونکه باوکی خه لکی ئهوی بووه، هه به مندالی

قورئانی پېرۆزی له‌بەر کردووه، له زمانى عمره‌بېدا زۆر به‌هېژ بووه، له لای ئیمامى مالیک کتیبى (الموطأ) که دانراوى ئیمامى مالیکه خویندویه‌تى.

له لای محمەدى شهبانى له به‌غداد ماوه‌یه‌ك خویندویه‌تى، شایانى باسه محمەدى شهبانى یه‌کینه‌كه له قوتاییه‌کانى ئیمامى ئەبو حنیفه‌و زانایه‌كى زۆر هه‌لکه‌وتوو بووه.

له پاش ئەو ئیمامى شافعى که شاره‌زای مەزه‌به‌بى ئیمامى مالیک و مەزه‌به‌بى ئیمامى حەنفى بووه. مەزه‌به‌بى سمره‌به‌خۆى بۆ خۆى دروست کردوه که پێك هاتوووه له بیروى ئێو دوو مەزه‌به‌و بیروى مەزه‌به‌کانى تر. شافعى بلیمه‌تیکى زۆر گه‌وره بووه، مەزه‌به‌به‌کى له زۆربه‌ى ولاته ئیسلامیه‌کاندا به‌کار دیت، من خۆم مەزه‌به‌م شافعیه‌ لم‌ریگى ته‌قلیده‌وه.

ئیمامى شافعى له‌لام زۆر گه‌وره و به‌ریزه، ده‌مه‌ویت راستییه‌ت به‌ مامۆستایانى کورد بلیم، که ماوه‌ى (٥٠) ساڵه له‌گه‌ڵ ئەم مەزه‌به‌ ده‌ژیم به‌ نووسین و دهرس وتنه‌وه و به‌راورد کردن له‌گه‌ڵ مەزه‌به‌کانى تر، تا ئیستا توشى رایه‌ك و فرموده‌یه‌كى شافعى نه‌بووم که له‌ پێش ئێودا نه‌وترايیت. ئینجا ئەوه‌ى که شافعى کردویه‌تى زۆر له‌ مامۆستا چا‌که‌کانى ده‌یان‌توانی بیکم، که بریتیه‌ له‌ کۆکردنه‌وه‌ى بیروى ئەم و ئەو، به‌لام ئەوان وه‌ك ئیمامى شافعى ژيرو به‌جورته‌ت نه‌بون، به‌لکه‌ وه‌ك باسم کرد ماوه‌ى خۆیان به‌ دهرس وتنه‌وه‌ى ئەو شتانه‌ تهاو ده‌کرد، که نه‌ گه‌له‌که‌یان که‌لکى لى وه‌رگرت نه‌ تايینی ئیسلام.

شایانى باسه هه‌ندێك (حدیث)ى درۆ له‌ باب‌ه‌ت ئیمامى شافعییه‌وه هه‌لبه‌ستراوه به‌ده‌مى پیغه‌مبه‌ره‌وه که هیچ ئەساسێکیان نه‌یه.

حه‌وتهم: ئیمامى ئەحمەد (١٦٤-٢٤١هـ):

ناوى ئەحمەد كورى محمەد كورى حنبل كورى هلال زه‌هلى ناسراو به‌ ئیبن حه‌نبه‌له، به‌ره‌چه‌لەك ده‌چیتمه‌وه سهر فارسه‌كانى شارى (مروى)، به‌لام له‌ به‌غدا له‌ داىك بووه و گه‌وره بووه.

له لای زانا ئاینیه‌كانى به‌غدا و به‌سره و مه‌دینه و شام خویندنى ته‌واو کردووه، له ته‌مه‌نى شانزه‌ ساڵیدا قوتابى أبى یوسف بووه، که یه‌کێکه له‌ فقه‌ای مەزه‌به‌بى حەنفى، هه‌روه‌ها لای ئیمامى شافعى ماوه‌یه‌ك خویندویه‌تى له‌ پاش وه‌فاتى شافعى سمره‌به‌خۆیى وه‌رگرت مەزه‌به‌بى تابییه‌تى پێکه‌مه‌نا، سه‌رچاوه‌كانى زیاتر

فهرموده کانی پیغمبره ﷺ له گهل سمرچاوه کانی تر که لموه پینش باسمان کردن، له پاش خوی دوو تیمام پهره یان بهم مهره بهدا:

۱- ابن تیمیه (۶۶۱-۷۲۸ک).

ناوی (نه محمد کوری عبدالحلیم کوری عبدالسلام)ه.

۲- ابن القیم (۶۹۱-۷۵۱ک).

ناوی (محمد کوری ابوبکری کوری ایوب کوری سعد)ه.

ئهم دوو تیمامه زور پیشکوتوو بون، به پیتی ئه زه مانه ژیری و میشکینکی فراوانیان هه بووه، له بهر ئه مه هندی شتیان خستوه ته ئهم مهره بهمه که ئهمهرو موسولمانه کان زور سودی لی ورده گرن، وه ئه مه وه که ته لاقی سی بمسی یه که ته لاقی پی ده کمویت، هه ته لاقیک تعلیق بکرنیت بهشتیکمه ناکمویت، یان سویند خواردن به ته لاق ئه ویش ته لاقی پی ناکمویت چونکه سویند خواردن به غهیری خوا و سیفه ته کانی به تاله.

شایانی باسه تعلیقی ته لاق و سویند خواردن به ته لاق له ئیسلامدا نیه، نه له سهرده می پیغمبره ﷺ هه بووه نه له سهرده می (خلفاء الراشدین)دا، به لکو ئهمهویه کان ئهم دوو جوهره ته لاقه یان خسته نار ئایینی ئیسلاممه، کاتیک عه لهویه کان بهر بهر کانیان ده کرد له گهل ئهمهویه کان له سهر خهلافهتی ئیسلامی، ئهمهویه کان شکیان له هه رکه سینک ببوایه که له گهل عه لهویه کان بیت له دژی ئه مان سویندیان ئه دا به قورئان، دواپی بویان ده رده کموت که سویند خوهره عه لهویه که له دژی ئه مان ئه جو لیتمه سوینده که به دروزه خواردوه، له بهر ئه مه وازیان هینا له سویند دان به قورئان گوژیان به سویند دان به ته لاق بو ئه مه وه ئه که سهیه دروزن ده رچو له دوایدا ژنه که لی بسیننمه و نه یه لن بروتومه لای، بهم جوهره بو یه که بچار له ئیسلامدا سویند خواردن به ته لاق پهیدا بو، که ماموستای ئایینی کوردستان به ههزاران مالی کوردیان ویران کردوه به وهی فه توایان داوه که سویند به ته لاق ته لاقی پی ده کمویت نه گهر سویند خوهره که به پیچمه وانمی سوینده که یه مه جو لیتمه، له گهل ئه ویش له هه موو سمرچاوه کانی فیهقی ئیسلامی ده لئین سویند به غهیری زاتی خوا و صیفاتی خوا به تاله، هه ندیک ده لئین کفره، هه ندیک ده لئین شرکه.

ههروه ها ئهمهویه کان گومانیان له هه رکه س بکر دایه که له گهل عه لهویه کان به پینان دهوت بلی هه ره خت له گهل عه لهویه کان ئیشم کرد دژی ئیوه ته لاقم بکمویت، بهم

جؤره (تعلیق) یش پهیدا بوو بلاو بووده له ئیسلامدا که هیچ نسل و نسلایکی نیه له قورئان و فرموده کانی پیغمبردا.

ههشتم: داود الظاهری (٢٠٠-٢٧٠ك):

داود کوری علی الظاهری کوری خلف، له به غدا له دایک بووه خویندنی تهواو کردووه، به لام بنچینه کهی خه لکی اصفهان بووه له ئیران، یه کیکه له قوتابیه کانی تیمامی شافعی، به لام له پاشان وازی هینا له دوا کهوتنی تیمامی شافعی بوخوی مزه بهینکی سهر به خوی پیکموه نا که ناو ده بریت به مزه بهی (ظاهری)، چونکه سهرچاوه کانی (ظاهری) ی قورئان و فرموده کانی پیغمبره ی خودایه، نهم مزه بهی ددان ناییت به سهرچاوه کانی تر دا جگه له إجماعی صحابه.

پاشان یه کینک له فقیکانی که ناوی ابن حزم الظاهری (٣٨٤-٤٥٦ك) پهری دا بهم مزه بهی نه مهش ناوی عدلی کوری نه محمد کوری حزم ناسراوه به (أبو محمد)، له قرطبه له دایک بووه له نه ده لوس واته ئیسیانیای ئیستا کاتیک که موسولمانه کان حوکرانی ئو شوینه یان ده کرد، بویه وه زیر له سهرده می عبدالرحمن کوری هشام له سالی (٤١٤ك) دا.

باوه رنا کهم له فقهاکانی ئیسلامدا هیچ که سینک بوییت هیته دی نهم شاره زا بوییت له هه موو جؤره زانستیکدا.

یه کهم جار خه ریکی مزه بهی شافعی بوو، له پاشان وازی لهم مزه بهی هینا کهوته دوا ی داودی ظاهری، ههروه ئو هیچ سهرچاوه یه کی پمهنه نه کرد جگه له قورئان و فرموده کانی پیغمبر و إجماعی صحابه کانی.

شایانی باسه لهم باسه کورته ی ئو ههشت سهر مزه بهی که له ولاته ئیسلامیه کاندایا پروا پیکراون و به پینی ئوانه هه لده ست، بۆمان ده رده کهویت که هیچ یه کینک لهو سهرۆک مزه بهیانه هیته دی ماموستا ئاینی یه باشه کانی کورد خوینده وار و شاره زا نه بون لهو زانسته ندا که یارمه تی مرۆف ده دن بو ده ره یئانی حوکه کانی شه ریه تی ئیسلامی له قورئانی پیرو ز و حمیدی پیغمبر ﷺ.

به لام ههروه ک باسما ن کرد ئو هۆیا نه که نه یانه یشت ئو ماموستا ئاینی یه چا کانه یه کیکیان بییت به خاوه ن مزه بهییک وه ک عه ربه کان، دوو شت بوون:

یه کهم: خوبستن به مذهبیه ئیمامی شافعییه و بیروباوه ریکی زور بهم مذهبیه، بهجوریکی وا له لایان له پاش خوا و پیغمبهر تنها ئیمامی شافعی هیه که هی نموده که مرؤف دواى بکویت.

دوهم: هه ئی خویندن و دهرس وتنوه له مەدرەسە ئایینیەکانی ئیسلام له کوردستاندا، چونکه به ساله‌های سال ماموستای ئاینی دهرسی دهوتنوه هیچ وهخت کهم تهرخه‌می نه‌ده‌کرد به سەرچاوه گموره‌کانی شهریه‌تی ئیسلام که قورئانی پیروز و فهرموده‌کانی پیغمبهرن، نه‌گهر ماموستای ئاینی بیویستایه دهرسیکی ته‌فسیر به فه‌قیه‌ک بلیت جگه له ته‌فسیری (بیضاوی) هیچی تر له لای بایه‌خی نه‌بوو، ئهم ته‌فسیره زورترین نمو حدیثانه که باسیان ده‌کات له کوتایی هه‌موو سوره‌تیکدا ئه‌ساسیان نیه و به‌ده‌می پیغمبهره‌وه هه‌لبه‌ستاون.

دیاره ساویلکه‌یی کورد و دلپاکی خۆی نه‌یه‌شتوو هه‌چ وهخت پیش بکویت نه له ناییندا نه له سیاسه‌تدا.

له حه‌نه‌فیه‌وه بۆ شافعی له شافعییه‌وه بۆ حه‌نه‌فی:

له‌م‌م‌ذهبیه ئیمامی حه‌نه‌فیدا ئافه‌رت کچ یان بیوه ژن نه‌گهر بائخ و ژیر و ره‌شید بیت ئه‌توانیت خۆی ماره بکات نمو پیاوه که هه‌لی ده‌بژیریت بۆ هاوبه‌شی ژانی به‌بی نموهی به‌لین له وه‌لیه‌کی وه‌ریگریت. (باوکی یان باپیری یان برای یان که‌سیکی تری نزیك). به‌لگه‌ی ئیمامی حه‌نه‌فی نموده ئه‌للیت هه‌روه‌ک ئهم ئافه‌رته نه‌گهر مالتیکی هه‌بیت نه‌توانیت به‌سه‌ربه‌خۆیی خۆی به‌بی پێپێدانی وه‌لییه‌که‌ی تصرف له‌م ماله‌دا بکات چونکه مالتی تایبه‌تی خۆیه‌تی به‌شی که‌سی پێوه نیه ئه‌توانیت تصرف له نه‌فسی خۆشیدا بکات به‌وه‌ی که شوو بکات به هه‌ر که‌سێک که خۆی حمزی لی بکات، به پێچموانه‌ی مذهبیه ئیمامی شافعی نمو لای وایه خوا ئهم سه‌ربه‌خۆیییه‌ی نه‌داوه به ئافه‌رت به‌لکو هه‌رده‌م پێویسته وه‌لییه‌که‌ی باوکی یان باپیری یان برای ماره‌ی بکات نمو که‌سه‌ی که هه‌ردوکیان ره‌زامه‌ندن له‌سه‌ری، چونکه ئافه‌رت نه‌گهر نمو سه‌ربه‌خۆیییه‌ی به‌دریتی که ئیمامی حه‌نه‌فی فهرمویه‌تی زور جار هه‌له‌ده‌ته‌یت ده‌که‌ویتته داویکه‌وه پاشه‌ روژی ژانی ژن و می‌ردایه‌تی لی تال ده‌کات، جگه له‌وه‌ی قیاسی نه‌فسی ئافه‌رت نا‌کریت له‌سه‌ر مالتی چونکه ئافه‌رت نه‌گهر به‌سه‌ربه‌خۆیی خۆی شوو بکات بۆ خه‌زانه‌که‌ی ناشرین و نا ره‌وا ده‌بیت، ناویان له‌ناو خه‌لکیدا به‌خراپه‌ ده‌بریت،

واته شوکردن يان ژن ماره کردن همروهك پيويستی به دوو شايهت هديه همروهها پيويستيشی به موافقهی وهلييه کهي هديه.

ئينجا بيينموه سمر گوزرينی ماره کردنی حنهفی به شافعی زور جار رووئهدات نافرتهتيك حمز له پياويك دهكات بهلام پيشهکی دهزانيت وهلييه کهي و کس و کاره کهي رازی نابن بهم شوکردنه، يان ئمو پياوه ژنيکی تری هيه له بهمرئموه ی ناژاوه پيدا نهبيت له ماله کهي دا دهچيت به دزيموه ئمو ژنه که له گهلي ريكهوتووه ماره دهكات لای ماموستای نايینی و به ئاماده بوونی دوو شاهيد به مزههبي حنهفی، ماوهيهك له گهل ئهم ژنه به دزيموه ژن و ميژدايه تيه که يان به سمر دهن، له پاشاندا خويان به گونا هبار دهزانن بهرامبهر به شافعی که به مزههبه کهي ئمو ماره کردنه که تماو نه بووه، يان روژنيك له روژان خرم و کس و کاره کهي ئمو يه کگرتنه يان پي رهوا دهبيت، يان ژنه پيشه کهي رازی دهبيت له سمر ئمو ماره کردنه يان دهمريت يان ته لاقی دهكات، ئينجا بو جارتيکی تر دهچنموه لای ماموستای نايینی بو ئموه ماره بکريتموه به مزههبي شافعی به موافقهتی وهلييه کهي و حازر بوونی دوو شاهيد.

بو نمونه مهلا (ع) له سليمانی مزگموته کهي نزيرکی مزگموته کهي من بوو، زور برايهمان خوشبوو، منيش زور ريزم دهگرت چونکه پياويکی زور راست بوو، ئموه له دلیدا بوو به زمان دهیوت دوو رووی نه بوو، منيش ئمو جوړه پياوانهم زور خوش دهوین، ئهم براده رهم بوو بوو به خهليفی شیخ (ع.ك) دهرويشيکی ئهم شيخه که ناسراوی دهبيت كوچی دوايي دهكات، ژنه کهي (أ) نافرتهتيکی به حورمهت و بهشموکهت بوو له گهل يه کتر ريك دهکمون به دزی ژنه کهي و باوکی ئمو ژنموه ماره دهكات به مزههبي حنهفی، دوو سال ژن و ميژدايه تي له گهل کرد به نهيني، له پاشان توانی باوکی ئمو ژنه ره زامه ند بکات که بو جارتيکی تر لینی ماره بکاتموه به شافعی، هات بو لای من وتی: ئيشيکی وام کردووه دهمويت تو له حنه فيموه بوم بکهيت به شافعی له پاش ره زامه ندي باوکه کهي.

روژنيکی برياردا پيکموه روشتين بو مالى باوکی ژنه تازه کهي، باوکی حازر بوو له گهل دوو شايهت سمر له نوئی من ماره کرده ده له سمر مزههبي شافعی، ئمو روژه ژنه کهي خواردنيکی زور خوش و به لمزه تي دروست کردبوو که ئيستاش همست به لمزه ته کهي دهکهم، چايه کی لي نابوو پري کردبوو له هيل، کاتيک گه پرامموه وتم به دايکی محمد ئهمرو نان و چاييه کی زور به لمزه تم خواردووه به لام خوا پاشه روژی به خير بگيری، ئهم کرده وهيه ريكهوتی مانگيک پيش واز هينام بوو له مهلايه تي و بوم به ئيمامي سويا، روژنيك له حوگره ی فهقييه کان ده رسم

دهوتموه دهينم ژنه كونه كې ماموستا مهلا (ع) هات همدوو دهستی گرت بهملا و ئمو لای
دهرگای حوچره كم. وتم فمرمو وهره ئممدیوو.

وتی: له شاری سلیمانیدا لهتو کافر تر نهبوو كه ئمو ژنه ماره بكات له مهلا (ع).
وتم: خوشكم میړده كهت دوو سالة به مزمه بی حنه فی به نهیئی له گهل ئمو ژندا ژن و
میړدایه تیان به سمر بردووه، من تاوانه كم تنها نمویه له حنه فیموه بوم كړدووه به شافعی.
نینجا هندیك قسمی ناشیرینی وت و روشت، پاش ههفته یه ك ژنه تازه كې هات به
همان جوړ نممېر و نمېری دهرگا كې گرت، وتی: تو له كاتی ماره كړدنه كېدا به لیتت دا
بهمن كه میړده كې واته ماموستا مهلا (ع) خانووی سمر به خوم بو بگریت تا ئیستا هیچ
شیتكی نه كړدووه بوم.

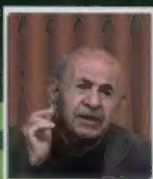
وتم: خوشكم من تاوانم چیه ئیوه نموه دوو سالة له گهل یه كتر ژن و میړدن بو داوات
نه كړدووه خانووی سمر به خوت بو بگری.

وتی: من تو ته ناسم خانووم لهتو ئموی.

نینجا نیوهړو كه چومه مالموه بو دایكی محمدم گیرایموه وتم نان و چیشتی روژی ماره
كړدنه كېان لیکردم به زه هری ماره.

شایانی باسه تا ئمو مانگه تمواو بوو كه وازم له مهلا یه تی هیئا و بووم به نیمامی سوپا
روژنك ژنه كونه كه نه هاته سمر روژنك ژنه تازه كه، به لام خوا قوتاری كړدم لمدهستی ئمو
گوناوه كه ماموستا مهلا (ع) پتی كړدم، ژن هیئانه كم له حنه فیموه بو كړد به شافعی.

له نیوان ژيانی مهلا یه تی و سمره تای ژيانی نیمامه تی سوپا، ده لیم به ماموستایانی
به ریزی كورد، ژنه یئنان و ته لاقدان و ممرجه كانیان، خواو پیغممېر بریاری داون، له پیش
له دایكېوونی نیمامی (نمبو حنیفه) و نیمامی (شافعی)، ئم ئالوگورییه له كویوه
هاتووه؟!

له بهماری ساتی ۱۹۷۴ز له دئی زه لم هاتومشه لم
دونیایوه، تا ئیستا که یاداشته کاتم دهووموه، نه لم دنیایه
گه شتم و نه لمو کسانه له گه لیاندا ژیا، بیرواوه لم به خوی
گوره و پیغمبر (ﷺ) و ناینی نیسلام ژور پتو و بهیژه،
چونکه لم بیرواوه لم ریگی دواکوونی دایک و باوکوه
نبو - نیانی تعلیمی - به لکو لهماوی ژیاغدا له نیتوان
براوره کړنه نیانی نیسلام و همنو یاسی دوله تان و
بیرواوه ری جیاوازی ناینه کانی تر زیاتر له چل سا و، تیکه لاویم
له گمل خه لکی جیاوازی جوړ به جوړ لم بیرواوه لم بز دروست
بو، شتیکم نمدی نیسلام بلیت مدیکه ژیری بلیت بیکه،
هروه به پیچمواندی نموده شتیکم نمدی نیسلام بلیت بیکه
ژیری بلیت مدیکه، گوره ترین شت بز ژیا نی ناده میزاد له
نیسلامدا نموده پیوه نندیت دهستیت بهیژیک نادیاوه که
ینی دهوتریت - خوا - تمنا لم نادیاوه دهوانیت ودهی
نادیارمان خوشحال بکات و، هر تمنا نموده دهوانیت ودهی
نادیارمان له ژهنگ و پیسی جیهانی ماده دزگار بکات. تمنا
نمشکی خوی نادیاوه خوشیبه کانی بی ستوره وک زه ویاکان.

